CARTE FINANŢATĂ DE MINISTERUL CULTURII

GIB I. MIHĂESCU

O P E R E

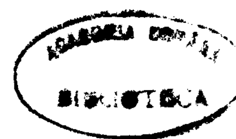
III

R O M A N E

Ediţie îngrijită, note, comentarii şi variante

de

AL. ANDRIESCU

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA

Bucureşti, 1995

ISBN 973-21-0443-0

NOTA EDITORULUI

În 1978, la intervenţia brutală a acelora care considerau că pot dispune după bunul lor plac de destinele culturii române, romanul *Rusoaica*, scrierea cea mai importantă a lui Gib I. Mihăescu, cade sub o imaginară culpă politică interzicându-se publicarea lui. Consecinţa imediată este oprirea procesului de tipărire, aflat în fază finală, a volumului al II-lea din Gib I. Mihăescu, *Opere*, Scriitori Români, Editura Minerva, 1978, care cuprindea primele două romane ale scriitorului: *Braţul Andromedei* (1930) şi *Rusoaica. Bordeiul pe Nistru al locotenentului Ragaiac* (1933). Toate demersurile autorului ediţiei şi ale editurii pentru salvarea volumului, aşa cum fusese conceput iniţial, au rămas zadarnice. Cules şi având corectura făcută, volumul rămâne, cu pierderi financiare importante, multă vreme în tipografie, în speranţa că se va găsi, până la urmă, o înţelegere minimă din partea autorităţilor de resort pentru a se autoriza apariţia lui. După îndelungate tratative cu reprezentanţi ai unor foruri care abuziv îşi ziceau „culturale", pertractări soldate de fiecare dată cu un previzibil răspuns negativ, se decide scoaterea romanului *Rusoaica* din volumul al II-lea al ediţiei şi transferarea lui în cel de al III-lea,în speranţa unei ipotetice tipăriri. Astfel mutilat, volumul Gib I. Mihăescu, *Opere II*, colecţia Scriitori Români, constituie o mărturie dureroasă a greutăţilor care se iveau în calea editării integrale a scriitorilor români, cu mici variaţii de tratament, în întreaga perioadă postbelică de până la căderea regimului totalitar în 1989. Voit sau întâmplător, volumul apărut în 1979 are o particularitate tipografică neobişnuită. Pe coperta interioară figurează ca an de apariţie 1978, când tipărirea era practic încheiată, iar pe ultima pagină apare un surprinzător „Bun de tipar 11.IX.1979". Acest „bun de tipar" tardiv este dat numai pentru *Braţul Andromedei*, nu şi pentru *Rusoaica*. În felul acesta, din neconcordanţa celor două date — anul „apariţiei„ (1978) precede anul aprobării imprimării (1979) — se deduce cu exactitate durata eforturilor care s-au făcut pentru ca măcar în ediţia critică a operei lui Gib I. Mihăescu să figureze cea mai bună carte a sa.

Deşi discuţiile asupra tipăririi romanului *Rusoaica* au fost mereu reluate, de-a lungul unui întreg deceniu, interdicţia sub care a fost pus în 1978 n-a fost ridicată. În 1990, textul cenzurat în 1978 este din nou trimis la tipar de Editura Minerva şi apare, în acelaşi an, într-un volum separat de ediţia critică: Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*, ediţie îngrijită şi postfaţă (*Rusoaica: lecturi paralele*) de Al. Andriescu. În acelaşi timp, Editura Echinox din Cluj se grăbeşte să scoată o ediţie comercială a *Rusoaicei*, care reproduce un text tipărit în 1943, la mai mulţi ani după moartea autorului, când existau atâtea ediţii (cel puţin trei) revăzute

de autor. Folosirea unui procedeu de alegere a textului de bază neacceptat de practica editorială curentă este sumar scuzată într-o notă redacţională de la sfârşitul volumului: „Textul a fost îngrijit în redacţie, fără pretenţia de a se ajunge la o ediţie critică". Prefaţa lui Cezar Petrescu, credinciosul prieten al lui Gib I. Mihăescu, redactată în 1936, şi fina postfaţă a lui Marian Papahagi din 1990 vin să dea o greutate nemeritată unui text „îngrijit" în mare pripă.

Lăsând deoparte aspectele de concurenţă neloială, observăm doar că prioritatea publicării „primei ediţii de după război a unei cărţi pasionante, interzisă aproape cinci decenii", cum citim într-un anunţ publicitar de pe coperta a doua, trece de la editorul în drept, îngrădit în trecut de cenzură şi astăzi de atâtea bariere economice, la un întreprinzător particular mai bine plasat şi mai mobil.

Ca şi în cazul celorlalte volume, autorul ediţiei a încercat să pătrundă cât mai adânc în laboratorul de creaţie al scriitorului, prin cercetarea manuscriselor rămase de la acesta, păstrate la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti, la Academia Română (mai puţine) şi în arhiva familiei, la Drăgăşani. Acestea din urmă sunt nu numai destul de numeroase, dar şi foarte preţioase. Compararea manuscriselor, unele dintre ele inedite, cu textul tipărit ne-a permis să corectăm o imagine prestabilită a scriitorului, care şi-a lucrat, mai temeinic, minuţios şi într-un timp mai îndelungat decât se crede, cărţile. Considerăm că am reuşit să stabilim, în aparatul critic al acestui volum, etapele elaborării romanului *Rusoaica*, de la sugestii vechi, care vin din unele scrieri din tinereţe ale autorului, şi până la momentul construirii, din elemente atât de îndepărtate şi de disparate, a unui impresionant întreg. Aceasta este singura prioritate pe care ne-o atribuim.

AL. ANDRIESCU

RUSOAICA

BORDEIUL PE NISTRU AL LOCOTENENTULUI RAGAIAC
1933

Când mi s-a dat ordin să trec cu detaşamentul de pază pe Nistru, am salutat cu multă bucurie această noutate. Şi m-am bucurat cu atât mai mult, cu cât vedeam mutra plouată a camarazilor mei de batalion: adio vinul bun, fetele vesele şi viaţa asta cu sindrofii, cu baluri, cu întâlniri furişe de orăşel basarabean, care, la urma urmei, oricât de mic, oricât de strâmt şi de noroios o fi, e totuşi un orăşel.

Pentru mine ordinul venea tocmai la timp. Într-o bună dimineaţă, zorile mă găsiră lângă o lungă masă, pe care cărţile o ocoliseră de mii de ori în goana celui mai accelerat *chemin de fer* pe care l-am văzut vreodată, în proaspăta, dar încercata mea carieră de jucător de cărţi. Aveam dinainte-mi exact suma de lei douăzeci, cu care începusem pontajul. În timpul nopţei suma asta crescuse fantastic, scăzuse brusc, ca un termometru sub năprăsnicia crivăţului siberian, se ridicase iarăşi, îmi îmbrâncise inima în aceleaşi subite şi sufocante oscilaţii, pe care le făcea norocul zănatec, venind spre mine şi părăsindu-mă, atât de nenumărate ori, într-un atât de restrâns timp!

Hârtiuţa albastră de dinainte-mi, atât de lipsită de valoare în vremurile astea, tot atât de bune şi tot atât de rele ca oricare altele, mă dezgusta cu desăvârşire. Un semn pe care i-l făcusem cu creionul înainte de a o arunca în iureşul jocului, dintr-o curioasă obişnuinţă, îmi stârni un zâmbet de silă pe buzele uscate de fumul ţigaretelor şi de vinul văpsit cu astringente boieli sângerii; aveam în faţă chiar hârtia cu care pornisem, cu douăsprezece ore înainte, în căutarea unui noroc factice.

Cu un gest teatral o aruncai dinaintea noului bancher şi, fără să mai aştept care-i este soarta, plecai cu un aer de

inspirat, strângându-mi umerii înfioraţi de plăcutul venin al vârfurilor de ace, pe care le înfig în sângele moleşit nopţile pierdute. Însă înainte de a mă duce la cazarmă, mă îndreptai spre poştă; şi acolo, pe pupitrul scâlciat, în praful stârnit de măturoiul omului de serviciu, am compus o vastă comandă către una din cele mai mari librării din Bucureşti. Am cerut numai cărţi serioase, mai mult de ştiinţă: istorie, filosofie, chimie, fizică, matematică, *Sfânta Scriptură*, *Coranul*, *Iliada* şi o grămadă de texte latineşti şi greceşti, cu două enorme dicţionare: atât cât să-mi ajungă pe doi ani de zile, ca să mă satur de cetit şi de învăţat. De altfel nu eram la prima mea hotărâre de a înlocui cărţile lui Grimaud cu cărţi propriu-zise, dar până acum nu făcusem decât mici încercări. Comandam câteva romane şi câteva volume de versuri şi cu asta credeam că am sfârşit-o cu nopţile pierdute. Chemam în ajutor literatura să mă scape de setea de viaţă! Acum însă, judecând după dimensiunile comandei şi după gravitatea obiectului ei, nu-mi mai rămânea nici o îndoială că aceea ce întreprindeam era din cale-afară de serios.

Şi ca o dovadă că însuşi destinul se asocia cu mine, ca să-mi arate că sunt menit unei căi cu totul alta decât celei pe care apucasem, făcu astfel încât, după câteva zile, cărţile să sosească în acelaş ceas cu ordinul de plecare pe Nistru.

În primele momente mă gândeam nici să nu-mi iau rămas bun de la Marusea. Un om hotărât s-o rupă cu totul de ceilalţi, deci şi de prietena lui intimă, trebuie să pornească în pas gimnastic şi nici măcar să nu se mai uite înapoi. Dar reversul gândului îmi spunea: un om hotărât trebuie să revadă, până în momentul clipei finale, tot de ceea ce are să se despartă şi, dacă inima lui nu-i va da nici un brânci înapoi, el va porni senin, mândru, conştient de tăria lui.

Am chemat deci pe Marusea – la ea nu mă mai duceam deloc după cele petrecute – şi dânsa s-a grăbit să vină într-o stare de nelinişte şi de tristeţe care mi-a dat imediat conştiinţa superiorităţii mele. Mândria numai o împiedica să izbucnească în plâns; dar dacă o clipă sprâncenele ei încordate de încăpăţânarea-i rusească şi-ar fi destins arcurile strânse la maximum, vedeam bine că lăcrămile i-ar fi inundat faţa potop. M-a înduioşat mult această slăbiciune omenească, ce se vedea tot mai clar pe măsura sforţărei pe care biata fată o făcea ca s-o ascundă. Oricum, era pentru mine toată

această zbuciumare! Şi pentru că ea nu răsfrângea asupră-mi decât bucuria de a mă şti atât de adânc înfipt în sufletul ei, fără ca sufletul meu din parte-i să poată fi reţinut acolo de nici o cătuşe, înduioşarea mea avea într-însa ceva părintesc, ceea ce o îndârjea pe ea şi mai mult şi-i prefăcea inima în bucăţi sângerânde, zvâcnind la picioarele mele.

O, sfântă fericire de a putea fi, tocmai prin seninătatea şi conştiinţa libertăţei tale depline, chinuitorul unei pâlpâiri de viaţă pe care ai îngenuncheat-o, ai subjugat-o şi o oprimi! O compătimeşti pentru că o oprimi şi o oprimi şi mai cu tărie, pentru a simţi până la maximum de intensitate dulceaţa milei.

O pipăiam sub vraja acestui sentiment divin şi-i striveam sânii apăsând-o sub pieptii bine vătuiţi ai vestonului meu. Îi sărutam părul cu sclipiri portocalii, care, seara, sub lumina becurilor, se aprindea îndată de acest straniu şi minunat roşu aprins. Îi sărutam năsucul ei obraznic şi-i simţeam pe genunchi căldura coapselor pline, îi mângâiam alene fluierele picioarelor subţiri, singurele de care aveam regretul că nu sunt ceva, ceva încă mai lungi. Ca să fie pentru mine rusoaica întreagă. Să [se] asemene, să se apropie de rusoaica întreagă din gândurile mele. Dar pentru asta, hm... mi se pare că şi iubirea care-o mistuie ar fi putut să se arăte altfel, nu ştiu cum...

După spiţa tatălui şi după spiţa mamei, Marusea era rusoaică sadea... şi totuşi pentru mine ea nu era decât o basarabeancă.

Pe când rusoaica pe care o aşteptam, rusoaica din visurile mele... Doamne, ce distanţă...

Sectorul meu fu hotărât, cu totul izolat, destul de departe, şi în dreapta şi în stânga şi în spate, de sate ori locuinţe omeneşti; nici măcar în faţă, dincolo, peste fluviul cu mers molcom, în vasta împărăţie a misterului, nu se zărea, oricât puteai cuprinde cu ochii, vreun acoperiş.

„Aci, mi-am spus cu toată încrederea, aci voi deveni alt om... Fii slăvită, sfântă singurătate!"

Şi pentru a-mi stimula mulţumirea, amintirea îmi alerga necontenit şi acum la ofiţerii, tovarăşi de petreceri, de cari tocmai mă despărţisem. Ei căscau şi se întindeau dinainte, antrenându-se pentru lungul repaos forţat la care fuseseră condamnaţi. La ultima masă luată la popotă împreună, ei

studiaseră harta statului major cu atâta luare-aminte şi pricepere, de parcă a doua zi ar fi fost chemaţi la o mare întrecere strategică. De fapt, nu făceau decât socoteala distanţelor, de la punctul fiecăruia de comandă până la satul cel mai apropiat. Nevoia de a se şti aproape de lume, de oameni, era frenetică pentru aceste fiinţe: oceanul singurătăţii, căruia eu aşteptam să mă dau cu atâta poftă, pe ei îi îngrozea, îi ameţea. Îi ascultam cu aerul de superioritate al celui ce ştie găsi, tocmai în motivul temerei celorlalţi, piedestalul tăriei sale.

– Fraţilor, eu sunt doar la doi chilometri de Tohatin...

– Ba eu chiar în Vadul-lui-Vodă. Voi aţi văzut vreodată Vadul-lui-Vodă?... Putem zice că e un târg curat...

Dintre noi toţi, unul singur nu-şi găsea nici un fel de împăcare în revelaţiile mângâietoare ale hărţei. Pe el depărtarea de acest orăşel, pe care aveam să-l părăsim cu toţii, îl durea într-atâta, încât nici chiar apropierea de Chişinău, dacă ar fi fost cu putinţă, de Bucureşti sau de Paris, nu l-ar fi putut tămădui.

El se plimba îngândurat printre noi, cu mâinile în buzunarele pantalonilor. Părea că ascultă exclamaţiile de surpriză ale cetitorilor hărţei, zâmbea pentru fiecare în parte şi zâmbea de asemeni când râsul era general, dar nu mai trebuia să ne spună nimeni atunci că gândul lui era cu totul absent de noi şi de vorbele noastre.

– E gata, domnule căpitan! strigă din cadrul uşei, ţeapăn ca o alcătuire mecanică, ordonanţa, salutând cu mişcări cadenţate de articulaţii, pocnindu-şi călcâiele, învârtindu-se în loc şi pornind în pas elastic.

Căpitanul îl urmă fără mişcări cadenţate, deşi tot aşa de maşinal.

Ne îngrămădirăm cu toţii la fereastră, ca să vedem pe căpitan apropiindu-se de straşnicul Volbur, calul cel negru, pe care încercase fără izbândă să-l cumpere şi comandantul corpului. Volbur îşi primi stăpânul cu un nechezat de prietenie şi cu mişcări sprintene şi nervoase, alungând ape negre pe gâtul şi pe crupa pluşată.

– Toată nădejdea lui Bădescu a rămas iar în Volburul lui! exprimă cineva tare gândul care dăinuia în mintea tuturor.

– În patru ceasuri, pe vreme bună, cred că-l aduce înapoi calul ăsta, de-acolo de unde i-a dat colonelul sector... îşi dădu cu părerea un altul.

– Aţi văzut, întrebă al treilea, că sectorul lui a fost hotărât anume cel mai aproape de aici?

– Colonelul închide ochii şi aprobă ca el să mai vie din când în când... i-a dat şi locţiitor...

Cu toţii spuneam câte-un cuvânt sau chiar ne dam o părere întreagă despre căpitanul Bădescu şi sectorul său, dar în închipuirea tuturor domnea atunci Ghenea Kersanova, numele sub care camaradul nostru ne prezentase pe amica lui, fiica unui evreu bogat, Kersanov Weiss, fabricant de lichioruri şi ape gazoase. Ghenea Kersanova, pe numele semit Golda, n-avea nimic auriu în persoana ei. Înaltă şi brună, de-un brun gălbui şi asiatic, cu ochii largi, negru-verzui, gura de minuscule proporţii, cu părul negru-castaniu, răsucit odată pentru totdeauna de sumbrul ei Dumnezeu în inele, pe care nici un meşter coafor n-avea să le mai realizeze vreodată, Ghenea Kersanova nu era chiar o frumuseţe. Micul ei nas puţin gâtuit spre vârful care căuta în sus şi o dispoziţie spre râs a pometilor stricau, sau poate, Doamne, agravau printr-un aer ştrengăresc, foarte simpatic de altminteri, accentul tragic al sprâncenelor îmbinate pe ochii fără fund şi priveliştea stranie a rotocoalelor de păr mătăsoase şi schimbătoare sub incidenţele luminei – ca fumul de cătuie al unei divinităţi negre – din împletiturile leneşe ale căruia apărea figura cea cu două măşti. Chipul enigmaticului nepătruns şi al veseliei cotidiane în acelaş timp. Avea piciorul înalt, poate prea plin, dar arcuit prelung şi măestru, şi toată silueta ei dură şi vibrantă se bucura – pe cât îngăduia să se întrevadă decoltajul şi braţele goale – de acea culoare, de acel brun tot aşa de neobicinuit ca şi figura aceea de Thalie contopindu-se cu trăsăturile sumbre ale Melpomenei.

Privind din acest unghi de vedere, cu toţii înţelegeam pasiunea mistuitoare a căpitanului Bădescu, dar se mai şoptea de-o anume viaţă pe care barişnia Ghenea o depănase la Iaşi, la Cluj şi la Bucureşti, încercând anual câte o facultate şi întorcându-se, după trei ani de viaţă studenţească intensă, fără nici o diplomă, fără nici un examen, fără măcar atestarea unei frecvenţe. În toată această vreme fusese văzută în companii dubioase, în locuri şi la timpuri bănuielnice; se pronunţau nume, dintre care unele venind firesc şi foarte repetat în diverse evenimente mai mult ori mai puţin vagi, ce se desprindeau din această perioadă obscură a biografiei ei; ba chiar pentru un destul de lung răstimp i se da ca

domiciliu garsoniera unui ziarist cu renume mai restrâns, care, după aceea, se abătuse de mai multe ori încoace, pentru a-şi domoli în cele din urmă, definitiv, zelul nostalgic, sub temperatura glacială a intransingenţei bătrânului bogat şi habotnic.

Aceeaşi atmosferă polară întâmpină şi pe căpitanul Bădescu din partea părinţilor fetei; dar acestuia, militar din cap până-n picioare, în loc să-i îngheţe zelul, i-l aţâţa la maximum. Căpitanul Bădescu era dispus la orice nebunie; domnişoara Ghenea era majoră şi ar fi putut în cele din urmă să accepte, cu prilejul unuia din concediile ofiţerului, o escapadă care poate ar fi forţat punerea la punct a lucrurilor. Dar fata nu vrea să audă aşa ceva; mai mult, ea dăduse să se înţeleagă că bătrânul Kersanov ar fi rămas intransigent chiar dacă Bădescu ar fi acceptat până şi extrema nebunie, unica desigur, de care poate nici căpitanul n-ar fi vrut să audă: escapada la templu.

Mulţi credeau că domnişoara Ghenea răspândise acest zvon tocmai pentru a arunca în cumpănă şi gravitatea unicului motiv, care ar fi constrâns pe oricare altul să bată învins în retragere, ceea ce ar fi dovedit că dânsa nu răspundea iubirei profunde şi încăpăţânate a ofiţerului, decât cu un savant joc de cochetărie, pe care ştia perfect să-l conducă şi care o amuza. Alţii, dimpotrivă, ştiau precis că domnişoara Ghenea refuzase mai multe partide, dintre care una din cele mai ispititoare, toate pe placul tatălui ei; se mai aflase apoi de lacrămi, de scene violente, de blesteme, de intervenţia rabinului, de întreaga, în sfârşit, prea cunoscuta gamă a acestei străvechi şi întruna noi drame de iubire.

Evenimentele acestea, cu multiplele lor variante, care trezeau din somnolenţa cotidiană societatea târgului basarabean, se plimbau vii acum, văzute ca prin ocularii de perspective diverse, în gândul camarazilor strânşi la fereastră, ca să admire, chipurile, exerciţiile ecvestre ale straşnicului călăreţ Bădescu, propriu-zis ca să-i urmărească mai atent crispaţiile feţei prăbuşite, adâncimea melancoliei ce i-o revărsau ochii, mişcările forţate şi mecanice în care se întrevedea silnicia şi dezgustul. „Se dusese căpitanul Bădescu!“ s-ar fi auzit răsunând din cugetul tuturor, dacă minţile le-ar fi devenit sonore. El, marele glumeţ şi curtezan, marele gimnast şi ochitor fără pereche, marele chefliu şi înfocat maestru al spadei! Silinţele lui de a se ţine în şea,

tot ca înainte, parcă ne făceau rău. Uitând pe nesimţite cum trebuia să se ţie, capul greu se lăsa deodată ca o ghiulea de plumb spre coama lui Volbur, trăgând după el trupul de brad dinainte, acum deşirat ca o armonică. Şi totuşi omul ăsta domnea încă printre noi; multe din glumele lui răutăcioase, ba chiar sângeroase, nu mai răsunau sub tavanul popotei sau la întrunirile de joc. Dar acum nimeni n-ar fi îndrăznit să spună vreo istorisire cu evrei, în faţa acestui până acum inepuizabil sac de anecdote, al căror erou principal era fiul lui Israel. Cuvântul „jidan“ dispăruse din pronunţarea noastră şi se vorbea de Kol-Nidre, de Iom-Kipur, de Purim ori de Sărbătoarea Cuştilor, cu aceeaşi cuviinţă cu care s-ar vorbi de Vinerea Mare, de Înviere, de Crăciun, ori de Înălţare; mai mult chiar, se întâmpla adesea ca vreunul din aceste cuvinte din urmă, ori toate la un loc, să fie amestecate printre obişnuitele înjurături ofiţereşti; dar a fi amestecat printre ocări cuvintele sacre dintâi era totuna cu o provocare directă la adresa lui Bădescu, victima bigotismului fervent, al cărui respect îl impunea.

Astfel de metamorfoze omeneşti pentru întâia oară vedeam în viaţa mea; dacă acesta e amorul, îmi spuneam, atunci e sinistru! Noţiunea lui pentru mine era legată neapărat de cântec şi de amfora cu vin. Ceea ce vedeam era pur şi simplu o deviere bolnăvicioasă, o particularitate cu totul izolată. Dar faţă de această prăpastie ascunsă, care întâmplător mi se deschisese dinainte-mi, eu simţeam cu atât mai puternic aerul de înălţimi al libertăţii umplându-mi până în fund plămânii.

Eram cel mai liber dintre toţi aceştia: nu numai că nu mă speria singurătatea, dar o doream acum cu aceeaşi pasiune cu care dorea căpitanul nostru pe Ghenea lui. Iar la dânsul, sărmanul, mă uitam cu o infinită milă.

. . . .

Cum mă uit şi acum la imaginea lui, încă proaspătă şi vie, ocupând ea singură cea mai mare parte din noianul de amintiri pe care-l rostogolesc fericit, ca un copil un nămete de zăpadă, în această sfântă şi solemnă singurătate.

Detaşamentul mi-era întins pe-o bună distanţă; oamenii făceau cu schimbul. Când parte din ei plecau în patrulare, ceilalţi rămâneau în jurul meu, formând rezerva de care aş fi avut nevoie la vreo împrejurare neplăcută.

Ca şi mine – în afară de vreo doi-trei gradaţi, cari lăsaseră amintiri în orăşelul de-abia părăsit – ceilalţi, cei mărunţi,

soldaţii, păreau foarte mulţumiţi de situaţia cea nouă. Mai întâi scăpau de instrucţie sau aproape scăpau. Al doilea, aci, în pustietatea asta de văi uşoare şi colnice presărate de cochete mănunchiuri de arbori, cu fluviul plin de răcoare şi de sălcii la câteva sute de paşi, cu cerul larg şi nesfârşit deasupra, cu mirosul de iarbă şi de câmp, ce năpădea de pretutindeni, nările lor avide se deschideau larg şi ochii lor de ţărani se aprindeau de beţia naturei. Îi vedeam mai dârzi şi mai sprinteni, mai veseli şi mai fireşti, noua lor menire părea că-i intrigă şi chiar îi asmute; vorbeau acum cu ton răspicat, ca acei cari au pe umerii lor o însemnată datorie şi-şi iau noul rost foarte în serios.

Când erau strigaţi să se aşeze în linie, se repezeau agitând cu uşurinţă armele, pe care până aci le mânuiau cu greutate şi cu pioasă resemnare, de parcă ar fi cântărit sute de kilograme.

Se aliniau acum grabnic şi trânteau din călcâie, chiar mai mult decât ar fi trebuit, nerăbdători parcă să fie puşi la isprăvi mai mari. Din toate gesturile lor se vedea limpede un prisos de energie, pe care nu ştiau cum să-l cheltuiască mai cu spor, cu bunăvoie, cu neţărmurită plăcere. Atunci, pentru a-i înnebuni cu desăvârşire, i-am asemuit cu nişte voinici de pe malul Oltului porniţi proaspăt după haiducie, iar eu m-am întitulat căpitanul lor; glumă pe care ei au primit-o ca nişte veritabili haiduci, cu zgomot mare, cu chiote de vitejie, cu capele aruncate în înălţime.

Dar impresia asta de haiducie mă stăpânea şi pe mine cu adevărat, mai ales când gradatul de serviciu se prezenta în odaia mea de scânduri, săpată într-un muşuroi de pământ, tapetată cu ziare ilustrate şi împodobită cu rafturi de cărţi, ca să mă anunţe, pocnind din tocuri, că la punctul cutare, mai sus, sau mai jos, pe apa fluviului, a fost prins un grup de bolşevici, încercând să treacă pe furiş pe teritoriul nostru.

La început ordonam ca prinşii să fie aduşi în faţa mea. De obicei „bolşevicii“ erau nişte bieţi zdrenţăroşi, cu faţa suptă de mizerie, cu ochii aprinşi de frigurile fricei şi oboselei celei mai crunte; cine ştie ce distanţe enorme străbătuseră aceşti nenorociţi, pe furiş, cine ştie câtă artă istovitoare de nervi ca orice artă, întrebuinţaseră pentru a se strecura pe dinaintea poliţiei celei mai bănuitoare şi mai iscoditoare din lume. Ajungerea pe limanul românesc era pentru ei suprema fericire, termenul tuturor suferinţelor; pe

ţărmul celălalt, pe care abia îl părăsiseră, vedeau încă spectrul foamei şi al mizeriei, privind în urma lor livid şi neputincios, cu desperarea celui căruia i-a scăpat o bună pradă din gheară.

Dinainte-mi ei păreau acum mai liniştiţi şi mai siguri; translatorul îmi raporta calm şi indiferent omagiile şi efuziunile lor de simpatie la adresa ţărei şi mai cu seamă a mea. După ce sfârşeau, le răspundeam şi eu, adulmecând ca un veritabil căpitan de haiduci aspectele fizionomice pe care le produceau pe feţele lor cuvintele mele. Le răspundeam clar şi meşteşugit, cu aceleaşi fraze şlefuite, până la perfecţiune, de deasa lor întrebuinţare.

Îi lămuream că legile româneşti interziceau şi reprimau trecerea clandestină a frontierelor, le arătam apoi maximum de pedeapsă pe care-o atrag contravenţiile la legea paşapoartelor, dacă nu e vorba de vreo complicaţie cu pedepsele altor legi mai drastice, pentru mosafirul trimis dinadins sau adus de gânduri necurate.

La auzul acestor cuvinte, chipul lor părăsea şi cele mai neînsemnate urme de nelinişte, se colora cu pigmenţii celei mai neaşteptate fericiri şi – dând din umeri pentru capitolul complicaţiilor – întregul grup nu-şi putea reţine un murmur de satisfacţie luând act de maximum de pedeapsă ce i-l rezervă legea paşapoartelor.

Venea atunci un moment de largă destindere şi de mulţumire nereţinută, care se materializa prin câte-o interjecţie sau prin câte-o impresie fugară, pe care bieţii oameni şi le schimbau reciproc la ureche. Urma apoi aşteptata şi exagerat de severa corectare a ţinutei, prin care ei voiau să-mi arate că n-au uitat că se găsesc în faţa mea şi se grăbesc să-mi acorde respectul, dus chiar până la umilinţă, ce cu drept mi se cuvine.

Reluam atunci cuvântul, fixându-i de astă dată cu şi mai mare luare-aminte, în vreme ce translatorul şi subalternii mei din preajmă tuşeau grăbit şi-şi verificau distanţa dintre picioare, pentru a-şi asigura un echilibru cât mai stabil şi mai comod în urmărirea părţei a doua, şi celei mai amuzante, din spectacolul ce li se oferea zilnic şi gratuit, întruna acelaş, dar totdeauna variat, prin felurimea personagiilor şi temperamentelor care jucau acelaş rol dureros.

Reluam deci cuvântul şi le aduceam la cunoştinţă, tot aşa de calm şi lipsit de afectare ca până acum, că ei nu erau

cei dintâi refugiaţi din Rusia cari făceau cinste solului românesc să-l considere ca azil şi să-l onoreze cu efuziunile lor de dragoste şi cu prezenţa lor preţioasă. Dimpotrivă, numărul celor cari apucaseră să vină înainte era atât de mare, încât închisorile româneşti nu mai puteau face faţă aplicărilor legei paşapoartelor, oricât de restrâns ar fi fost termenul pedepselor, pentru ca toţi noii-veniţi să poată face comparaţie între cele două regimuri, comunist şi burghez, începând cu partea cea mai grea a vieţei; aşa cum reîntorşii la viaţa de apoi trebuie să facă în prealabil un mic stagiu în bine-încălzitele purgatorii cereşti.

Dar, nemaiposedând mijloace de corecţiune şi de sancţionare a vinovaţilor şi având adânc înrădăcinată în tradiţia lui milostenie creştină, statul nostru se găseşte faţă de noii-veniţi în imposibilitate de a-şi încărca bugetul cu noi închisori, aşa că-i iartă de vina lor gravă de a fi trecut frontiera clandestin şi fără nici o formalitate (mare mişcare de entuziasm în auditor) şi-i invită politicos să se întoarcă pe unde au venit...

Aci urmau obişnuitele exclamaţii de surpriză, de nedumerire, obişnuitele rugăminţi către translator de a repeta ultimele cuvinte, ori de a controla, consultându-mă din nou, dacă nu cumva a transmis greşit, neauzind bine poate...

Translatorul însă, la fel cu sentinelele, se desfăta cu rânjet discret şi, cu falşă duioşie, le împărtăşea că audienţa a luat sfârşit; şi, arătându-le grelele tomuri deschise pe masă, le da să înţeleagă că e timpul să fiu lăsat în pace. Dar tocmai acest lucru erau departe să-l înţeleagă bieţii oameni, aşa că soldaţii trebuiau să-i ia uşor în piept pentru a-i face să evacueze.

La început soarta refugiaţilor mă înduioşa. Mă întrebam dacă aceste reprezentaţii pe care le dădeam oştenilor mei nu frizau oarecum ridicolul şi mai cu seamă cruzimea. Dar înainte ca să mă hotărăsc să le pun capăt, găsii la un întins de mână ideea care mi le scuza. Dacă i-aş fi trecut doar în revizie şi, fără să le dau nici o explicaţie, i-aş fi somat apoi s-o ia îndărăt peste apă, ar fi fost oare mai blând ori mai civilizat? Pe când aşa, după sarcasmul inevitabil al micilor spectacole aproape cotidiane, aveam grijă ca trecerea înapoi a Nistrului să fie făcută în cele mai bune condiţiuni de siguranţă pentru ei; astfel lucrul nu se întâmpla decât spre dimineaţă, sau la ore când, după semnele şi informaţiile ce aveam, pe malul celălalt al râului nu se găsea picior de grănicer rus – aşa că până-n faptul zilei să aibe toată vremea să se îndepărteze de frontieră într-atâta, cât să nu trezească vreo bănuială propriilor lor autorităţi.

Mai pe urmă însă nici nu mai vream să ştiu de ei, atâta mă indignau noutăţile ce le aflam despre aceşti indivizi, cari cereau azil cu lacrămi în ochi şi cu smerite jurăminte de credinţă, pentru a începe să uneltească şi să se întrunească în pivniţele oraşelor vecine în conjuraţii secrete. Vestea descoperirii unor recente comploturi, la cari în cea mai mare măsură luaseră parte tocmai mosafiri de aceştia îndoielnici, intraţi în ţară prin sectoare de frontieră aflate sub autoritatea unor comandanţi mai puţin severi decât ai mei, mă făcu să mă dezinteresez aproape complect de dânşii şi să-i las pe mâna soldaţilor. Mie mi se raporta doar numărul celor prinşi şi toată grija pe care o aveam de acum înainte era ca, la pornire, să văd dacă numărul îmbarcaţilor era tocmai acel ce mi se raportase. Iar singurele cuvinte pe care le adresam refugiaţilor înainte de plecare erau doar să-i întreb dacă, în afară de obiectele suspecte ce li se confiscase la percheziţie, li se oprise cumva bani ori lucruri de valoare ce le-ar fi avut asupra lor. Pe urmă, plictisit şi zorit, mă refugiam în mijlocul cărţilor mele şi ceasuri întregi nu mai vream să mai ştiu de nimeni şi de nimic.

Aveam şi eu un cal, cu care plecam în inspecţie pe linia sectorului de pază. Când mă avântam în şea, mă gândeam la Volbur al căpitanului Bădescu şi mă pufnea râsul. Pentru că Pafnute, calul meu, destul de dospit şi el, nu făcea nici o mişcare când îl apucam de gât şi-mi înfigeam botul cizmei în scară. Pafnute pleca supus capul şi cu siguranţă, dacă ar fi fost cu putinţă, s-ar fi lăsat şi pe vine ca să-mi înlesnească ascensiunea pe spinarea lui largă. Pafnute mă jignea cu atitudinea lui docilă. Parcă ar fi fost un bunic, care primea fără nici o împotrivire să se joace cu nepoţii de-a calul.

Pafnute era calul sectorului. El îşi cunoştea bine meseria şi mă ducea domol pe sub colnice, ferit de vederile malului dimpotrivă, ca şi când şi-ar fi dat seama perfect că în slujba pe care o îndeplineam amândoi, discreţia este una din cerinţele de căpetenie. Cu Pafnute nici nu-ţi trebuie călăuză, chiar la prima vizită făcută posturilor. Dacă lăsai frâul în

voia botului său înţelept şi amical, Pafnute te ducea prin viroage atât de ascunse, îşi croia drum prin tufişuri cu cărărui întortocheate, atât de bine ştiute de copita lui, că rămâneai sedus de priceperea acestui animal a cărui bunăvoinţă de la început mă revoltase. Pafnute era croit pentru mica strategie; poate că, avansat în misiunea lui cotidiană, s-ar fi dovedit şi în strategia de linii mari un bun conducător de generali. În orice caz, era un cal care nu-şi greşise cariera.

Adesea ieşeam de sub dantelăria complicată a terenului şi-n faţă mi se deschidea atunci larga perspectivă a împărăţiei tăcerei. Uneori pe malul vastului imperiu privirea îmi dădea de-o sentinelă cu capel ţuguiat, ca un corn în creştet. Soldatul roşu sta şi visa şi el ca şi întinderea fără margini din spate-i. Ţineam în loc pe Pafnute care se resemna să-şi cureţe crupele de muşte plesnindu-le din plin cu pămătuful cozii, iar eu mă complăceam să fixez soldatul rezemat în armă, care nu mă vedea. Ca şi când aş fi pândit să descifrez, în atitudinea şi în mişcările pe care le va face întâi, misterul adânc ce păzea; iar nemişcarea aceea, întinsă până dincolo de răbdarea-mi obişnuită, şi ochii aceia pierduţi în nicăieri îmi măreau şi mai mult nedumerirea.

Cravaşam atunci cu putere un vlăstar tânăr de salcie şi plesnetul scurt ca de explozie de armă sărea deodată râul ca să scuture pe somnolent din visuri. Surprinsul schiţa atunci în zig-zaguri de fulger gestul firesc al revenirei. Se trezea la realitate, ochii îi înviau, pumnii strângeau convulsiv arma în poziţie de apărare. Să apere ce? Neantul propriilor gânduri sau golul nesfârşit din spate-i?

Era rândul meu acum să nu mai dau nici un semn de viaţă. În schimb grănicerul roşu devenea tot mai nervos cu cât se prelungea tăcerea. Ochii lui străpungeau zadarnic frunzişul înşelător al malului dincoace. Se agita pe marginea imensului gol ca umbra pusă de Dumnezeu la vămile văzduhului. Izbucneam atunci, fără să mă arăt, într-un hohot zgomotos şi sarcastic, într-un hohot atât de voios şi de poznaş, că umbra cu corn în frunte redevenea, deodată, un biet om, un biet flăcău, parcă surprins într-o postură nepotrivită, ruşinat şi zăpăcit. În faţa eternului şi nestăpânitului râs, până şi-n ochii lui, zâmbitori acum şi parcă cerând îngăduinţă, umflatul gol se prăbuşea deodată la nivelul sterp al nimicniciei totale.

Mă podidea atunci şi mai năvalnică veselia, la amintirea propriei mele amăgiri, care o clipă mă făcuse să disting un gol umflat de altul dezumflat, aşa cum întrecutul cu băutura despică în două o nălucire unică.

Am ieşit la iveală şi am fost salutat cu un râs şi mai puternic decât al meu din partea cealaltă. Râsul amândorora creştea din sine însuşi şi a ţinut multă vreme. N-a fost însoţit de nici un cuvânt tot timpul, de nici un alt gest, afară de acela pe care-l face omul din cap şi din gât când bagă de seamă că s-a speriat degeaba sau s-a străduit din greu pentru nimic. Pafnute s-a asociat la veselia noastră cu câteva nechezături prelungi, el, atât de măsurat în expansiunile lui sufleteşti. Şi câtăva vreme şi-a permis chiar să mă ţie pe creste, în văz liber, departe de frunzişul viroagelor. L-am bătut pe gât domol: calul e cal, chiar când e serios şi strateg ca Pafnute. El se încrede în râs şi în prietenie. Şi pulpele mele l-au îndreptat din nou, înţelepţeşte, pe drumul cel ferit, pe care el ştie să meargă aşa de bine.

Grănicerii, cari s-au dat pe undeva la odihnă, cum mă simt, încep să ciulească urechile şi să scruteze cu privirea încruntată în toate părţile, arătându-şi zelul. Se fac că nu-mi cunosc pasul calului şi, cu toate că ţăcănitul potcoavelor le-a intrat de mult în auz, ei sar ca împinşi de-un resort cu declanşare întârziată şi strigă scrâşnit: „Cine-i, stai!“ Pe urmă, când mă văd, faţa li se luminează cu stângace surpriză, linişte şi prietenie. Nu era ceea ce crezuse! Câteodată însă vreunul e într-atât de pierdut în gânduri, de bună seamă în amintirile lui de peste Olt, că abia când simte aburul cald al calului pe ceafă tresare:

– Bine, mă nefericitule, îi strig atunci, cum ai să-mi prinzi tu bolşevici, când dormi de-a-n picioare. O să te fure ei pe tine şi abia peste Nistru o să bagi de seamă...

Mârlanul se scarpină în cap, pe faţă cu un râs care arată că n-are păsare.

– Care? răspunse el, pătruns de sine. Poate mort m-or duce acolo... Dar eu v-am auzit şi ştiam că sunteţi dumneavoastră... D-aia nu m-am întors...

– Da de ce ai rămas aci şi nu circuli? Unde ţi-e însoţitorul?

– E şi el pe-aci, pe-aproape... Am mirosit ceva şi ne-am pus la pândă...

Cu toate răspunsurile lor prompte, pe „visători" îi ţineam de obicei prin preajma pichetului. Spre flancurile sectorului dam drumul doar la cei cu urechea fină şi cu pas de copoi, ale căror raite, prin posturile apropiate şi printre patrule, nu mai conteneau. Noaptea mai ales tot locul era bătut, iar schimburile obişnuite plecau la ore şi pentru intervale de timp diferind cu totul de la o noapte la alta şi chiar de la un schimb la altul. Astfel năvoadele mele prinseră la început cea mai bogată recoltă pe tot batalionul. Primii felicitări. Pe urmă, încetul cu încetul, vânatul se împuţină, deşi nici acum vămuitorii de oameni nu s-ar fi putut lăuda că mi-au dejucat sistemul de pază, surprinzând vreo regularitate ori periodicitate în mişcările patrulelor. Recolta se împuţina, pentru că sectorul devenise periculos.

Eu nu avusesem decât să imprim aceste mişcări plutoanelor mele: cei doi plutonieri le prinseră şi acum ei manevrau de minune. Eu nu serveam decât ca un simplu regulator, o supapă de siguranţă care intră în acţiune numai când lucrurile ameninţau să se încurce. Mă mulţumeam să supraveghez plecările şi sosirile, încât îmi rămânea un timp incalculabil pentru cărţile mele.

Mai ales plutonierul Gârneaţă îmi era de preţios ajutor. Era socotit de toţi aghiotantul meu şi mâna mea dreaptă. De altminteri, pe el îl lăsam să-mi ţină locul, deşi era mai tânăr decât plutonierul celălalt, Cebuc, om vrednic şi acela, dar care, când striga „trăiţi!" sau asculta vreun ordin, nu-şi proptea ca Gârneaţă ochii drept în ochii mei. Pe când Gârneaţă era gândul şi sufletul meu, dezbrăcat de toate clasele de şcoală şi de toate teancurile de cărţi din coliba de scânduri a „comandamentului", cum era denumită de refugiaţii de peste fluviu. (Soldaţii îi spuneau pur şi simplu: bordeiul domnului locotenent.) Mă vedeam în Gârneaţă, cum aş fi fost dacă aş fi rămas plugar şi m-aş fi reangajat.

Amândoi eram bruni-negricioşi, subţirateci şi înalţi. El era şi mai înalt decât mine, dar eu mai subţiratec şi mai mlădios decât el. Amândoi aveam feţele lunguieţe, dar aveam satisfacţia să constat că trăsăturile lui erau mai plate şi ochii, la fel de negri, mai puţin mobili. El mai îşi lăsa uneori câte-o muscă de mustaţă sub fiecare nară, apoi părul lui negru lucios era mai gros şi lins, pe când al meu, poate cu o nuanţă mai castanie, era fin şi unduios.

Cebuc era mai scurt şi mai legat. La figură era alb, dar părul i-era şi mai negru decât al nostru. Îşi lăsa mustaţă ceva mai scurtă decât buza de sus şi-i plăcea s-o înspice uşor în două cârlige drepte şi ascuţite. Gârneaţă îi demonstra adesea că „nu se mai poartă aşa" şi că trebuie s-o taie mai din scurt, dar Cebuc nici nu vrea să audă. El ţinea de bună seamă mult la cârligele lui care scoseseră din ţâţâni o văduvă din târgul pe care-l părăsisem. Femeia îşi pusese ţoalele mai de preţ într-un car şi pornise după plutonier, hotărâtă să stea cu el, în bordei, pe graniţă, fie ce-o fi. Cu greu a fost convinsă să se aciueze în cătunul cel mai apropiat de sectorul nostru – mi s-a spus Tohatinul – dar la destui kilometri şi acela. Nu ştiu cum se strecura Cebuc până acolo, pentru că oricâte străduinţi depuneam nu puteam să-l găsesc vreodată în neregulă. Într-o noapte numai, mi s-a părut o amazoană, în stil rural, buşnind dintr-o viroagă. Am strigat, am somat şi am tras. Dar patrulele şi echipa mobilă atrasă îndată de semnalele mele şi de zgomotul detunăturei n-au găsit nimic pe-o rază destul de întinsă. Mi s-a părut totuşi că soldaţii şopăcăiesc ceva şi privesc cu înţeles la Cebuc, care, foarte îngrijat la început şi foarte zelos la această cercetare nocturnă, s-a întors să-mi dea raportul negativ, într-o dispoziţie şi cu un exces de vorbe care n-au putut să-mi scape. Am avut atunci toate motivele să cred că n-a fost vorba nici de-o refugiată de pe Nistru încoace, nici de vreuna care vrea să treacă dincolo. Cebuc înclina să creadă într-o nălucire, deşi îl contrariau unele urme proaspete de copită şi sfărâmăturile de pământ pe locul de unde se ivise arătarea. Iar Gherăscu, ţiganul, înalt, cu faţa coajă de castană, ciugulită zdravăn de semnele vărsatului, îşi da cu părerea, primită cu severă căutătură de Cebuc, că trebuie să fie neapărat un „spion" în vestmânt femeiesc.

Înţelegeam şi strâmbam uşor din buze. În definitiv, dacă era vorba numai de văduva lui Cebuc, chiar dacă soldaţii ştiau şi ascundeau, mare lucru nu putea fi. Rămânea numai ca eu să nu înţeleg niciodată acest lucru. De altfel ori de câte ori mai pornii noaptea din bordei pentru inspecţii inopinate, fantomatica amazoană nu-mi mai ieşi înainte.

Amintirea ei mă făcea însă să-mi scape din când în când câte-un surâs. Pentru un om de simplitatea plutonierului Cebuc, o astfel de împrejurare putea să-l pună, în proprii

lui ochi, într-o postură interesantă. De asemeni în ochii subalternilor, cari de bună seamă îl admirau, nu atât pentru aventura în sine, cât pentru darul lui de a scoate până într-atâta o femeie – probabil o gospodină de treabă – din minţi. Aş fi fost curios să ştiu cam ce păreri avea Gârneaţă, în chestiune. Însă nu-mi dam osteneala să fac aluzie; faptul că el, care-mi şoptea totul la ureche, întârzia să-mi mai dea şi această noutate, mă lămurea deplin. Fiind cu neputinţă să nu fi aflat nimic şi cunoscând bine la ce limită se opreşte spiritul lui de camaraderie faţă de Cebuc, nu rămânea decât să fiu încredinţat că Gârneaţă nu-i tocmai încântat de marele succes al camaradului său. Cu atât mai mult, cu cât îşi amintea că, mai înainte, mie-mi plăcea să subliniez vrednicia oştenilor mei şi pe frontul sentimental. Chiar şi acum, dacă am fi fost ceva-ceva mai departe de acest râu şi de misiunea pentru care fusesem aduşi pe malul lui, n-aş fi întârziat să bat pe umăr pe Cebuc şi să-l încredinţez: „Degeaba te mai ascunzi, băiete. Ştiu tot, ei bravo, îmi placi... eşti un adevărat oştean..."

I-aş fi vorbit, desigur, cu graiul celui care e conştient c-a avut la activ isprăvi de aceeaşi natură, în proporţie directă cu gradul pe care-l poartă. Recunoşti aptitudinile cuiva, întru atât, întrucât îţi dai seama sau crezi că la tine aceleaşi aptitudini se găsesc într-o măsură în cel mai rău caz egală.

Dar acum, întrucât mă privea, nu mai putea fi nici vorbă de aşa ceva. Pasul meu trecuse hotărât pragul dezgustului pentru astfel de nimicuri, cum din înălţimea mea sufletească aveam dreptul să le privesc, şi tot excesul sufletesc, pe care aş fi putut să-l întrebuinţez în afară, se concentrase asupra cărţilor mele şi îndeosebi asupra matematicei.

Îmi plăcea s-o denumesc la singular, ca pe o persoană anume. Era Ghenea Kersanova a mea şi eram măgulit peste fire, numai încercând să fac o comparaţie între aceste două înlănţuitoare de spirit. Iubirea mea era vastă ca infinitul, hotarul ei trecând nemăsurat chiar dincolo de nenumăratele jaloane de aur, pe care noaptea le înfigea în depărtările ei din trilioane în trilioane de kilometri şi mai departe. Pe când iubirea sărmanului căpitan Bădescu se izbea la fiecare întoarcere de păretele de granit al unei peşteri întunecoase, întortocheate şi fără ieşire, mărginite din scurt de intoleranţa religioasă a unui bătrân iudeu, fabricant de sifoane.

Rosteam ca orice amant cuvinte de delir ca: axa icşilor şi axa igrecilor, integrală indefinită, somaţiune, ecuaţie diferenţială, iar pe măsură ce această amantă, învăluită în atâtea simboluri indescifrabile şi formule, mă lăsa să-i descopăr câte-un nou mister al frumuseţei ei – aşa cum o femeie în carne şi-n oase şi-ar lăsa, rând pe rând, cu zgârcenie, la iveală maestatea unui umăr de marmoră sau dulceaţa infinită a unui vârf roz de sân –, pe aceeaşi măsură curiozitatea sfâşietoare mă făcea să bâlbâi numele tot altor farmece ascunse şi să mă pierd cu totul în acest simţimânt ameţitor. Mă trezeam pronunţând cu voce tare, chiar numai pentru cadenţa lor, vorbe cu totul fără de înţeles pentru cineva care m-ar fi auzit, ca: „Philosophiae naturalis principia mathematica", ori „Analysis per aequationes numero terminorum infinitas" sau alte titluri newtoniene, kepleriene ori copernicane, găsite prin introducerile istorice ale tratatelor mele, şi care-mi plăceau îndeosebi pentru sonoritatea lor latină.

Dar nimeni nu putea să mă audă pentru că nu le rosteam decât în strictă intimitate. Pentru ostaşi eram tot domnul locotenent, care vorbea limba tuturor locotenenţilor de pe lume. Astfel îi strigam soldatului care trebuia să-mi execute un ordin urgent: „Haid, te-ai topit?" sau „Aeroplan să te faci!" Şi aşteptam, ca orice locotenent din lume, ca soldatul să plesnească din călcâiele bocancilor şi să răcnească convins: „M-am topit, să trăiţi!" sau „Aeroplan, să trăiţi!"; iar dacă nu-mi plăcea mişcarea, răcnetul, ori dacă dobitocul căsca ochii în sus să vadă despre ce aeroplan ar putea fi vorba, atunci, ca şi când nu m-ar fi aşteptat în odaia mea de scânduri capitolul virgin al *Integraţiei prin serii*, îl chemam îndărăt şi-l puneam să repete, sau îl dam pe mâna lui Gârneaţă, să-i arăte cum poate deveni un om aeroplan.

În odaia mea înotam însă în plin infinit şi prin păienjenişul de curbe şi emoţii priveam înapoi, în amintirile şi relaţiile mele cu lumea, cu o superioritate grandomană, care mă umplea de mine. Pe Marusea abia o mai vedeam, iar chipul de tragică veselie al Ghenei Kersanov mă făcea să zâmbesc cu milă. Nici domnul general, guvernator al Basarabiei, nu se afla, desigur, pe-o poziţie atât de înaltă, cu un orizont atât de vast ca acela pe care mi-l deschisese mie, modest locotenent, calculul infinitezimal, pe malul înecat în tăcere şi uitare al Nistrului bătrân.

Ascetismul matematic în care mă complăceam era mai pur decât oricare altul desigur. El se întâlnea poate numai cu necesitatea religioasă, înaltă, a solitarului credincios, retras pentru a găsi în liniştea deplină a Înţelepciunei pure, în afară de orice contingenţă lumească şi mai cu seamă sufletească, pe Cel de dincolo de orice limită. Dar era cu totul deasupra ascetismului barbar, a celui ce vrea să definească figura Începutului şi Marelui Tot, din vechile cărţi lumeşti şi din precumpănirea unei stări de lâncezeală spirituală asupra tentaţiilor înadins provocate ale cărnei.

La început şi eu credeam că frumuseţea clasică şi măsurată a poemelor homerice îmi vor pune balsamul păcei pe sufletul meu ars. Dar era o cruntă greşală: zeii greci începură să frecventeze visurile mele. Braţele albe ale Junonei nu o dată se întinseră molatec în adâncul turburatelor mele vise, încruşindu-se la ceafă şi făcând să se ridice, într-o voluptoasă răsuflare, un bust turburător din şcoala lui Fidias. Nu o dată, părul creţ al blondei Venere îi înfăşură goliciunea ei divină, punând capăt lăcomiei ochilor mei, asmuţiţi în nefiinţă. Dar cine nu mă vizita în nopţile acelea, de adâncă tăcere, pe malul singuratec al fluviului cu capricioase meandre şi cu lascive convulsii! Frumoasa Elena şi Penelope, zâna Calipso şi demonica Circe, frumoasa Andromaca şi, pasiunea mea deosebită, virginala zeiţă Pallas, ale cărei trăsături de severă şi gravă mândrie, al cărei profil ideal, sub coiful de războinică, îmi plăceau să le văd în vârtejul fantasmagoriilor stupide ce mă frământau, ca pe un nevrednic solitar, contractate de spasmurile suprizei primului amor-sacrilegiu.

Dar şi ziua, în namiaza mare de vară, avusei viziuni antice. Nu-mi fu dat oare odată, în rătăcirile mele prin zăvoaiele şi colnicele sectorului, să întrezăresc prin tufărişuri picioarele goale ale sălbaticei Diana? Un fior mă străpunsese şi mă ţintuise în loc, pentru că nu mai era acum un vis, ci aievea, realitatea goală. Era Diana, linia perfectă a pulpelor ei celebre, genunchii ei uşor aduşi în afară, gata oricând să fugă, şi fusta ei sumeasă deasupra lor, ca în cunoscutele gravuri din textele clasice, mai apreciate de tinerii şcolari decât textele înseşi.

M-am apropiat de neaşteptata arătare cu paşi nesimţiţi, de pisică sălbatecă, ca să-i descopăr faţa, interzisă sub grav blestem oricărui muritor de rând. Diana era o ţigăncuşe

rumenă, din partea locului, care venise cu caprele la păşune. De la ea aflai că mă depărtasem mult de Nistru şi nu-mi fu de mirare, de vreme ce se întâmpla pentru întâia oară să las acasă pe credinciosul meu topograf cavalin, Pafnute. Diana cea oacheşe mă împărtăşi apoi, rând pe rând, la umbra sălciilor, cu farmecele ei divine, care, după atâtea mii de ani, cu toată tinereţea ei crudă, erau departe de a mai fi feciorelnice.

Şi când, după scăpătat de soare, pornii, uşor şi scăpat de viziuni antice, spre bordeiul meu, pe care-l găsii cu ajutorul stelelor, ca-n vremurile patriarhale, câinii lui Acteon nu mai mă ajunseră din urmă, nici nu-mi săriră în coaste din umbra desişurilor, şi nici în nopţile ce urmară nu mai mă sfâşiară cu dinţii lor, dătători de friguri lascive, ca pe nefericitul lor stăpân.

După un timp, pornii, de astă dată cu Pafnute, iarăşi în căutarea Dianei. Dar n-o mai găsii. Nu mai găsii nici locul unde ea fusese atât de darnică cu mine. Asta mă năcăji mult. Pafnute părea că-mi spune: „Vezi, dacă mă luai cu tine, acum ştiam unde să te duc!“ Hotărât lucru nu aveam nici un talent la topografia aplicată pe teren. Pafnute, cel fără grai, mi-era superior din acest punct de vedere şi asta fără ca-n viaţa lui să fi văzut vreo planşă sau să fi desemnat vreun crochiu.

Mă dusei şi-n zilele următoare după umbra trecutului. Locul bucuriei trecătoare mi se păru că-l găsesc, dar descoperii altul şi mai asemănător. Pafnute, care înţelegea, după modul cum îl opream, gândurile şi starea mea sufletească, izbucnea la fiecare luminiş, care mă intriga, în nechezături sarcastice.

Renunţai la ţigăncuşă. Poate că făcea parte din vreo laie poposită în împrejurimi şi, lăsându-se după voia caprelor, se răzleţise de căruţe. Poate chiar mă aşteptase şi-n zilele următoare – până când laia va fi înhămat de drum spre alte orizonturi.

Într-altă zi, răzbind la luminiş mai larg, văzui în zare profilul de cetate al unei mânăstiri. Poate mânăstire de maici, mă gândii, şi poate caprele pe care le păzea Diana erau ale mânăstirei. Câteva zile dădui şi pe-aci târcoale, dar în zadar. Cum să nu-ţi vină să crezi că avusesem de-a face într-adevăr cu o zeiţă preschimbată în păzitoare de capre şi care nu se coboară de două ori pentru acelaşi muritor. N-aveam deci

decât să povestesc celor ce-mi împărtăşeau soarta această stranie întâmplare, şi iată-mă aşezând fundamentul unei noi mitologii: nu-ţi trebuie pentru asta decât un fluviu cu meandre bizare şi cu bogăţie de tufişuri şi zăvoaie.

Dar poemele homerice au un sfârşit; am deschis atunci *Biblia*, spre mântuirea sufletului meu. Seninătatea spiritului nu se află în cărţi – fie ele chair clasice – pline de aventuri romantice şi pline de toate pasiunile omeneşti, de la cele mai curate, până la cele mai meschine şi mai scandaloase! Pe când *Biblia*, mi-am spus...

Dar n-am apucat să trec din *Cartea facerii* în *Exod*, că – după câteva zile de rătăcire prin pustiu, în impozantă caravană, călcând, în aerul libertăţii, mări şi ţinuturi – m-am încurcat de tot în acel mărăciniş de legiuiri, împărţiri şi ierarhizări, care parcă e pus anume în acest loc al *Vechiului Testament*, ca să-ţi dea cu adevărat impresia pustiului, a umblatului în deşert după miragii sociale şi programe himerice şi, evident, a căscatului...

Ajuns în pământul făgăduinţei, am adus la rându-mi prinosul meu de recunoştinţă Tatălui Ceresc, că am trecut în sfârşit cu bine de *Numeri* şi *Deuteronom*. Dar iată caravana, acum legiuită, împărţită, ierarhizată şi încartiruită, s-a apucat să se dedea la o serie de măceluri, samavolnicii şi sacrilegii atât de crude şi de respingătoare asupra băştinaşilor invadaţi, încât Sfânta Carte a lăsat cu mult în urmă grozăviile, încununate cel puţin de poezie, ale bătrânului orb din Elada. Iar mântuirea sufletului în această sinistră revărsare de sânge, de măruntaie şi de maţe, mi-am găsit-o desigur, dacă se poate spune, în acele grozăvii mai puţin grozave, tocmai pentru că intervenea acolo un trup, fie chiar trădător, şi o mână, fie chiar ucigaşă, de femeie.

Erau pasagiile către care fatal filele se întorceau de la sine, chiar dacă ochii se odihneau acum în răcoarea sufletească a Sfintelor Evanghelii, ascultau sfaturile şi ameninţările Sfântului Pavel sau se îngrozeau de sinistrele făgăduinţi ale Apocalipsului. De altfel, pasagiile Iudithei şi ale Dalilei erau însemnate, odată pentru totdeauna, cu roşu, astfel că erau uşor de găsit; iar pasagiile alăturate câştigau printr-un fel de contagiune a curiozităţii, care deşi mai fusese săturată odată în aceleaşi locuri, părea că ar mai avea ceva nou de înghiţit, dacă ar reveni.

Captivat cu desăvârşire de această parte a Cărţei Sfinte, sentimentele cele mai stranii îmi veniră. Era curios cum istorisiri atât de sacre putură să mă schimbe, atât de curând, dintr-un om liniştit şi fără păcate prea mari, într-un monstru. Cam pe vremea asta sugerai oamenilor mei că ei trebuie să se considere ca nişte haiduci, stăpâni ai colnicelor şi-ai aerului liber, iar pe mine să mă considere şeful lor şi judecătorul celor ce le pică în mână, fantezie desigur destul de periculoasă, ea putând degenera în cine ştie ce urmări, la nişte suflete atât de simple ca ale lor. Tot atunci începui să privesc mai cu luare-aminte la prizonierele din grupurile de refugiaţi vânate de dânşii. Din fericire recolta feminină a voinicilor mei era foarte săracă, iar rarele exemplare te descurajau de la prima vedere. Aşa că Sfântul şi *Vechiul Testament* nu reuşi să mă ducă în ispită multă vreme, chiar după ce trecui prin mai multe încercări.

Îmi plăcea adesea să mă aşez pe undeva pe malul fluviului şi să urmăresc jocul leneş al valurilor minuscule. Din drepturile astea, arar se vedea dincolo albul incandescent, în soare, al vreunei case la cine ştie ce depărtări. Afară de patrulele rare, extrem de rare, cu chivăre ţuguiate, părea că nimic nu mai însufleţeşte peisagiul adormit ca-n basme. Şi tocmai din peisagiul acesta încremenit, la un semn magic al destinului, avea să se întrupeze ea. *Rusoaica.*

Tactica mea strânsă împuţinase repede loturile de refugiaţi. Chiar până într-atâta că uneori treceau zile întregi fără ca nimic să-mi mai tulbure lecturile. Şi totuşi aşteptam. Ceteam Sfânta Carte şi aşteptam: „ea va veni", îmi spuneam. „Ea va veni" – mă întărea în credinţa mea şi Sfânta Carte.

Când Gârneaţă venea să-mi raporteze că năvoadele au fost grele în noaptea abia trecută, inima îmi tresărea. Ieşeam. Dar în locul ei, al fetei gândurilor mele, găseam câteva figuri schimonosite de mizerie, pe care abia de le distingeai din ceata zdrenţeroşilor masculini.

„Înapoi! La noapte, înapoi!" Aşa era ordinul.

Şi mă refugiam în odaia mea, căutând pasagiile preferate, deşi le ştiam pe dinafară. Iar timpul trecea iarăşi.

Ea totuşi trebuia să vie. Gândiţi-vă! Să stai pe malul unui fluviu care desparte două ţări. Dincoace domneşte pacea şi ordinea. Dincolo, groaza şi haosul. Ţăranii ăştia, cari mi se perindaseră până acum pe dinainte, sau negustoraşii evrei

nu era desigur cei mai loviţi de tragica domnie. Pe când ea, rusoaica, aceea pe care o aşteptam eu, ea nu va mai putea să reziste multă vreme. Ea avea să caute repede să dea de câmpul larg şi potolit al păcii de dincoace, de care avea nevoie frumuseţea şi sufletul ei. Ea trebuie să vie.

De ce mă adânceam mai mult în lecturile mele, de aceea mă încredinţam tot mai mult că ea va veni. Sufletul ei bizar şi sălbatec de cazacă, dornic de libertăţi de stepă, de galopuri sălbatice în inimi omeneşti, de hârjoneli viclene cu vârful de migdală al ochilor oblici şi străpungători ca un hamger tătăresc, n-avea să mai suporte multă vreme spaţiul strâns îngrădit şi constrângerea mecanică la care era supusă.

Iarna trebuia să vină odată, mă gândeam. Atunci va sosi ea. Alunecând pe vadul de gheaţă lucioasă, printre tufişurile de chiciură, în cadrul iernatic, în care poate să-i stea bine unei rusoaice. Acum trebuie luntre şi lopată, trebuie înţelegere cu mijlocitor, lacom şi trădător. Dar iarna ea va ghici drumul scăpărei, îl va descoperi singură şi va alege sectorul meu, pentru că încoace e cel mai ferit de locuinţe omeneşti şi – cum se vede – cel mai apreciat de fugari. Şi pentru a o vedea mai bine, împrumutam fetei, mult aşteptate, când trăsăturile Avdotiei Alexandrovna, sora lui Rascolnicov, când ale Zinei, ori Dariei din *Posedaţii*, ale Nataşei din *Război şi pace*, ale Nastasiei Filipovna din *Idiotul*, ale Ecaterinei Ivanovna, ori Gruşencăi din *Fraţii Karamazov*, sau ale Soniei, din *Crimă şi pedeapsă*, pe care împrejurările de acum din ţara ei o scuzau mai mult decât orice pledoarie dostoievskiană. Apoi mă gândeam la copilele enigmatice din Andreev şi din întreaga literatură rusă, fascinate de efectele sociale ale nitroglicerinei, ca fluturii de lumina lămpii. O subţirică studentă anarhistă aş fi vrut să se izbească de uşa mea, cu toată puterea corpului plăpând, speriată de realitatea idealului ei social. Însă dacă ar fi fost ca întâmplarea să se împlinească întocmai, întocmai după gându-mi, eu visam o subţire cazacă, palidă, cântând şi acompaniindu-se din ghitară, aşa ca într-una din micile povestiri vânătoreşti ale lui Turgheniev.

La iarnă va veni. Soldaţii o vor aduce căpitanului de haiduci. Şi pentru a-mi întări acum şi mai mult această impresie, simţii nevoia literaturei de aventuri şi miracol. Cum însă nu luasem cu mine romane, ci numai cărţi serioase, găsii ce căutam, cu nemiluita, în Sfânta *Biblie*, în traducerea

lui Tacit (teribil de frământătoare, această sinteză, în stil sobru şi majestos, de nelegiuiri şi măgării!), în Tit-Liviu şi-n Herodot, în Lavisse, Michelet, Maspéro, Charles Diehl, Iorga, Saint-Simon, Droysen, Suetoniu, Valerius Maximus, Diodor Siculul, Salustiu şi Machiavelli, atâtea cărţi de istorie, pe care le comandasem din auzite şi fără nici un sistem, preferând din fiecare anecdoticul îndeosebi picant şi aventurier şi, din toate, tot ce era în legătură cu Versailles, Roma antică şi medievală, cele două Grecii străvechi şi cu deliciosul Bizanţ.

Din toată această mare şi adevărată poveste a omenirei, desprindeam, ca toată lumea care a cetit istoria, un singur învăţământ: îndrăzneşte orice şi vei putea, dacă nu te va ucide vreo clipă de ezitare. Şi apoi orice mişelie izbutită va fi un act de eroism.

Ieşeam deci sub marele cer plumburiu al începutului de toamnă continentală şi, cu mâinile în buzunarele pantalonilor, sfidam întregul răsărit. În fond, toată grozăvia, pentru care mă alimentam cu un curaj atât de universal, nu consta decât în aceea că, dacă ar fi venit rusoaica lui Turgheniev, a lui Dostoievski, a lui Tolstoi, a lui Kuprin, ori Andreev, aş fi înfrânt pentru întâia oară consemnul şi n-aş mai fi trimis-o înapoi, întunericului din care a sosit. Nu cred că pentru atâta lucru s-ar fi făcut gaură în cer sau că ar fi fost ameninţare să se schimbe din nou harta Europei. De fapt consemnul nu era chiar aşa categoric. În loc să trimiţi înapoi pe cei ce-ţi veneau pe nepusă masă, puteai foarte bine să-i dai pe mâna comandamentelor succesive, pentru a le încheia actele de dare în judecată. Ordinele nu arătau decât că „pe cât se poate“ nepoftiţii să fie întorşi. Iară dacă vorbeau bine moldoveneşte, sau dacă ar fi dovedit că au rude sau proprietăţi dincoace, atunci nu rămânea decât să fie judecaţi potrivit legei paşapoartelor. Dar dovezile nu se puteau aduce pe malul Nistrului. Cuvântul „dovedit“ era înlocuit deci, fatal, cu cel de „susţinut“. Autorităţile dinapoi n-aveau decât să-i expedieze iar, din treaptă în treaptă, până la noi, după ce se convingeau cu cine au de-a face.

Răstălmăcind necontenit toate dispoziţiile primite în privinţa mosafirilor de peste hotar, căutam de-acum argumentul cu care să salvez pe mult aşteptata mea prietenă. „Vreau s-o iau de soţie! era cam ieftin puţin. Şi pe urmă dacă n-o luam? Hm!“...

Dar să rămână pe argumente! Ochii ei să fie frumoşi, că argumentele ţâşnesc numaidecât dintr-înşii, cu nemiluita, ca stropii dintr-o fântână arteziană.

Însă zilele treceau şi Nistrul nu mai arunca nimic la mal. Nici chair plevuşcă bună de dat pe gârlă, însă care să-mi aducă ploconul fără pereche al continuei asigurări că marea întâmplare este oricând posibilă.

Dar nimic, nimic. Îmi venea să regret măsurile prea strânse pe care le luasem. Hm, puteam oare să dau înapoi? Puteam să-mi felicit soldaţii de străşnicia lor şi să conced drept mulţumire că acum pot s-o lase mai uşor? Revedeam încurcat toate rezultatele acestei schimbări, până la cele mai îndoielnice, şi mă refugiam zănatec şi nehotărât de la unul la celălalt.

Toamna îmbufnată şi rece de la început se preschimbase într-o fată tânără şi zâmbitoare ca o primăvară. Zăpada şi îngheţul de bună seamă se înghemuiseră la sfârşitul secolului, soarele luase drumul înapoi, spre eterna fericire a emisferului nostru şi spre panica pinguinilor de la polul sud.

Această întâmplare mi-a dat prima dorinţă de a-mi redeschide cărţile de matematici. Dar eram atât de pătruns şi înlănţuit de istorie sacră şi profană, că seara, când ieşeam să reconstitui constelaţiile, prima stea apărută la orizont îmi amintea deodată de patriarhi şi de profeţi, de templu şi de regi, de *Biblie* şi de asirologie, de lumea veche şi de lumea medievală, de evenimentele cutremurătoare şi de barbariile, acum lucide, ale celui de-abia ieşit din caverne. Din infinit şi din nepătruns, cădeam iarăşi ca pisica pe propriile-i picioare, în omenesc.

Mă plimbam din ce în ce mai alert în noaptea cu sufluri de boare, care parcă alergau de departe să mă vadă, cum se adunau, tot mai multe, stelele cerului să deschidă ochii miraţi la mine. Umblam în pas accelerat pe-o potecă pe care o croise, în dosul pichetului, piciorul meu prin iarbă, şi acela era sfântul loc respectat de toată lumea, locul unde se plimbă domnul locotenent. În închipuirea aţâţată de marşul voluntar, mă vedeam luând parte la evenimentele trecute sau răscolind împrejurări noi, în care mă trezeam sâmbure de nebuloasă. Mă complăceam să mă văd în mijlocul întâmplărilor de demult, să naufragiez cu plutonul meu, uneori chiar singur, dar bine echipat, pe coasta unui continent necunoscut, în care istoria a ajuns doar la piramide, la calul troian, la Nerone, sau chiar foarte aproape, la căderea Constantinopolului. Apăream în momentul cel mai tragic şi hotărâtor şi puneam mitraliera în bătaie. Cu detaşamentul meu şi cu o mitralieră puneam în respect toate hoardele Asiei şi schimbam faţa lumei. De la sine înţeles că urma apoi recunoştinţa împăratului, iar braţele molatece ale împărătesei desfăceau rotunjimi ameţitoare din finele ţesături bizantine, împreunându-se în chip de mulţumire către Domnul, şi ochii i se ridicau spre cer, otrăvind de tumultul dorinţelor toţi ochii cari urmăreau plini de respect şi cuvioşie această pioasă mişcare.

Mă transportam cu plutonul şi cu mitraliera mea imaginară, de cea mai recentă perfecţiune, în toate colţurile obscure ale istoriei, rezolvând cele mai cumplite conflicte şi nenorociri, cu spirit de dreptate şi-n interesul civilizaţiei. Pentru umilul meu suflet, atât de modest, după săvârşirea unor atât de epocale fapte, mă mulţumeam, fireşte, ca tot omul singuratec, cu recunoştinţa femeilor timpului. Ceea ce pentru despoţii ajunşi la ananghie, pe care-i ajutam atât de pe neaşteptate, însemna nespus de puţin lucru.

Când mă trezeam din aceste visuri duse pe două picioare, în nervoasă străbatere de la un cap la altul a unei biete potecuţe, dinaintea mea se desfăcea deodată, în negura amurgului, împărăţia cea vastă. În întunecimea crescândă vedeam răsturnându-se toată istoria, plămădindu-se poate în noi tipare sau scrumindu-se toată într-o combustiune generală, ascunsă şi lentă, fără măcar splendoarea incendiului definitiv. Un nou ev-mediu, cu toate grozăviile şi nedreptăţile lui fatale, se acundea până în depărtări uimitoare sub perdelele negre ale nopţei care, asemeni luminei, venea tot de la răsărit. Şi priveam într-acolo năuc, din mijlocul minusculului meu detaşament imaginar, care era totuna cu cel real, şi de lângă mica mea mitralieră, care ar fi săvârşit atâtea minuni în celălalt ev-mediu, de demult.

Iar stelele mijeau în înălţimile nebănuite, ca să marcheze şi mai mult această biată neputinţă, această mărginire depăşită imaginar, acest gol care se umflă până dincolo de orice limită, fără ca să umple nimic. Nu-mi rămânea atunci decât stăruinţa în aceeaşi nimicnicie fără rost şi fără Dumnezeu, populată de-a surda de noi imagini, de noi sforţări ale închipuirei, în care sceneta lubrică avea rol precumpănitor.

Din acest mărăciniş sfâşietor în care mă vâra tot mai adânc gândul, nedomolit stăpânitor şi împărat al nălucirilor,

ca pe un biet nărăvit amator de singurătate şi de lecturi suculente, mă scoase, într-un rând, caporalul magazioner Marinescu.

Părăsind într-o seară potecuţa plimbării mele obişnuite şi luându-o razna prin tufişuri, mă oprii lângă o dumbravă cu foşnet misterios. Mi s-a părut că aud o voce, un grai spunând ceva tare, apoi tăcând deodată, ca şi când aş fi fost observat. Am scos revolverul, am tras binişor piedica deoparte şi n-am mai făcut nici un pas. Din dumbrava de plopi sunetul veni iarăşi. Era un râs de huhurez. Am vrut să pornesc mai departe, când în spatele meu se auzi lămurit o călcătură de bocanc pe potecă. Pentru un om îmbibat de *Biblie*, de mitologie şi istorie medievală ca mine, n-a fost greu să cred un moment că zgomotul pasului meu a pornit-o înaintea pasului însuşi. Mai ales că huhurezul râse a treia oară sinistru şi scurt.

Pentru un ofiţer însă, care comandă un detaşament pe Nistru, cauza acestui zgomot regulat putea să fie şi pasul altui individ, străin de detaşament, pentru că, până la această distanţă de fluviu, vreun soldat de-al meu nu vedeam ce avea de căutat, cu pas atât de liniştit. Mă întorsei uşor şi îndreptai ţeava scurtă spre umbra care înainta.

– Stai...

– Cine eşti tu, mă? mi se răspunse în cea mai perfectă oltenească şi umbra îşi mişcă mâinile spre şale. Dar ameninţarea mea că trag o făcu să încremenească aşa cum se găsea, cu torsul şi cu mâinile răsucite într-o postură nefirească, de păpuşe stricată.

– Să trăiţi, domnule locotenent...

– Tu eşti, Marinescule?

– Eu, să trăiţi...

– Da? Şi unde mi-ai plecat la ora asta, părăsind postul... Răspunde, băiete...

În loc de răspuns, caporalul Marinescu, după ce-şi recăpătase o poziţie convenabilă şi se apropie, îşi strâmbă spre mine faţa lui mică, spână şi bălană, într-un râs laş şi tâmp, care caută îngăduinţă şi prietenie.

– Unde te duceai? ridicai atunci tonul pentru ca să pui capăt acestui început de familiaritate. Răspunde imediat...

Caporalul Marinescu strângea în mână pulpana vestonului, înghiţea în sec privind în jos şi ridica spre mine

acelaş râs stupid, de astă dată diluat de spaima din ochii holbaţi şi rotunzi, pe care la lumină îi ştiam albaştri şi şterşi...

– Nu răspunzi? Bine, asta o s-o cercetăm noi la post. Stânga împrejur şi înapoi...

– Domnule locotenent, izbuti în cele din urmă să articuleze Marinescu... Poftiţi şi dumneavoastră cu mine...

– Cum!? Îndrăzneşti...

– Şi n-o să vă *paie* rău, domnule locotenent.

– Unde să merg? îl întrebai răguşit.

Marinescu rânji cu mai multă încredere. Dar nu-mi răspunse de-a dreptul. Ci întâi mă asigură că nu-i departe acolo, că pot să n-am nici o grijă, că înainte de a se face ziuă suntem înapoi, că el are înţelegere cu toate cele trei schimburi din noaptea asta să tragă, care s-o nimeri, trei focuri în aer dac-o veni cumva vreo inspecţie şi că înţelegerea o ştie şi Gârneaţă şi Cebuc, care pleacă şi ei, cu rândul, în fiecare noapte câte unul. Aşa că dacă o uita plantonul să tragă cele trei focuri, ori Gârneaţă, ori Cebuc vor face ei să se tragă.

– Iar d-acolo se aude, domn locotenent, şi ziua, da noaptea: hăuie toate văile... C-am încercat noi... Iar dacă se întâmplă cu adevărat ceva cu bolşevicii, atunci tot încep să tragă toţi din toate părţile, aşa că într-un ceas de pas alergător suntem aci...

– Bun... Va să zică asta-mi faceţi dumneavoastră... va să zică gradaţii mei... părăsesc postul noaptea cu rândul şi au înţelegere secretă între ei... Tu ştii ce însemnează asta, băiete?... Tu ştii că noi suntem în zonă de stare de asediu? Tu ai fost vreodată pe la Consiliul de război? Tu ştii ce va să zică Codul justiţiei militare?...

– Ştiu, domn locotenent, c-am învăţat la tiurie. Dar eu şi cu dom plotonier Gârneaţă şi cu dom plotonier Cebuc, ne-am gândit demult să vă spunem şi dumneavoastră, însă nici unuia nu-i venea curajul. Iacă, dom plotonier Gârneaţă zicea: „Bietu dom locotenent, trebuie să-i spunem şi dumnealui, că prea se prăjeşte cu cărţile alea... Eu zic să-i dăm pe Niculina lui Serghie Bălan, că e ca bradul şi e şi cucoană... că e de alt neam... Şi când s-o nimeri să se întoarcă Serghie, să-l ducem la Măriuca... asta e văduvă...“ Că dumneavoastră, dom locotenent, aţi merge totdeauna cu unul din noi... care şi când vreţi, că noi ştim seama...

– Bine, băieţi... Acum am aflat ce vream să aflu. De mult bănuiam eu, d-aia tot dam târcoale pe-aici... E... mâine să ştiţi că vă fac formele...

– Mai bine hai cu mine, dom locotenent, că n-o să fie nimic nici noaptea asta... Şi dacă vă temeţi, dau eu o fugă acum într-un suflet şi vă aduc calul... Când aţi auzit focurile, într-un sfert de oră sunteţi înapoi....

– Mai bine uite ce zic eu: dă o fugă înapoi şi rămâi acolo... şi să nu te mişti din post că pun plantoanele să tragă... Haid... la post, fuga marş!...

Şi o luai înainte hotărât, spre post, fără să bag de seamă că Marinescu nici nu începuse să execute ordinul. Venea la câţiva paşi în urma mea şi-l simţeam înaintând în silă.

– Va s'zică d-aştia îmi fac scumpii mei gradaţi, în timpul nopţei... când toată lumea trebuie să încremenească la datorie...

– Păi care-i de serviciu rămâne, dom locotenent... Iar Gârneaţă şi Cebuc, când se duc, se duc călare... Numai eu, ca magazioner, m-am gândit că ce să mai iau gloaba cu mine...

– Bine, bine, las' că vorbim noi... La Niculina lui Serghe Bălan... iar când vine bărbatu-său, la Măriuca văduva... Va s'zică necinstiţi femeile măritate, în lipsa bărbaţilor...

– Nu, domnu locotenent, la *naşa Niculina* v-am duce pe dumneavoastră... că e de neam de târgoveţi... Eu mă întâlnesc ca o fată şi domnu plotonier Gârneaţă tot cu o fată... iar domn plotonier Cebuc are pe-a dumnealui, s-a luat după dânsul din târg, cum ştiţi. Întâi se mutase la Tohatin şi venea uneori ea călare până pe-aci prin împrejurimi... Dar de când am descoperit cătunul ăsta, am şi făcut înţelegerea...

– Şi va s'zică vreţi să mă potriviţi pe mine cu femeia măritată, ca pe urmă să operaţi liniştiţi... Să mă aveţi la mână, cum s-ar zice. Bravo, deştepţi băieţi, lasă că... vă potrivesc şi eu... Să vedeţi la ce mai Niculina o să vă trimet... Hm... naşa Niculina... zi, e încuscreală în regulă?

– Să trăiţi, dom locotenent, îi zicem aşa, că nu face să-i zicem pe nume... ca la orice ţărancă... Dar dacă vreţi dumneavoastră la Măriuca, vă ducem şi la Măriuca, de, că e cumnată cu Niculina şi e văduvă. Da nu prea face de dumneavoastră... Pe la Măriuca am trecut toţi... Da... naşa Niculina nici n-a vrut să se uite la dom plotonier Gârneaţă... A zis că ea nu stă de vorbă cu nişte soldăţoi şi nişte... vagmiştri... aşa-i zice ea lui dom plotonier Gârneaţă... cum ar fi pe ruseşte. Da se cheamă că cu un ofiţer i-ar place să stea de vorbă... Da e chipeşe, dom locotenent, şi e de neam bun... e cam de mirare cum a venit şi cum se-mpacă ea pe-aici... Zău, că face de dumneavoastră...

– Te rog... te rog... restul o să mi-l spui la post... după întrebările pe care ţi le voi face...

Dar de ce simţea că mi se moaie pasul şi glasul nu mai mi-e tot aşa de energic ca la început, lucru de care eu însumi abia îmi dam seama, de aceea Marinescu dezvolta mai cu pasiune amănuntele pe care le înşira.

– ...e tot ca dumneavoastră de înaltă... şi aşa negricioasă... şi subţire la pântec şi calcă la fel ca bărbaţii... umblă cu pantofi ca cucoanele... se poartă ca la oraş. Pe bărbatu-său nu l-am văzut niciodată... E plecat dinainte de a veni noi aci, ne-a spus dânsa... da degeaba s-a tot înfipt domn plotonier pe-acolo... nu prea pare să ştie de frică... Acum dom plotonier Gârneaţă s-a încurcat cu una tot semeaţă şi cu pantofi... şi mai tânără ca naşa Niculina... dar nu face preţul ei... şi e de neam de-aci... Las'dom locotenent... ştim noi ce vă dăm... Ştim noi care-i datoria noastră... Încă, dom plotonier Gârneaţă i-a şi spus: „Am să-ţi aduc pe locotenentul nostru... Să vedem atunci ce-ai să zici?... De, a răspuns, dacă nu e frumos să nu-l aduci..."

– Ce tot spui la minciuni pe-aici! îi strigai cu prefăcută indignare, pentru că sângele mi se încropise cu totul şi parcă se încleiase, paralizându-mi mişcările. Crezi că, în felul ăsta, ai să mă faci să dau îndărăt?... Mâine trimet raportul, cum s-o lumina de ziuă...

Caporalul Marinescu se opri însă în loc şi-şi încrucişă mâinile pe piept. A trebuit fireşte să mă opresc şi eu.

– Să n-am parte, de ochii mei, domnule locotenent, de ce mi-e mai scump! Să orbesc pe loc, dacă n-a răspuns aşa... Uite, să mergem la post, şi să chemaţi pe dom plotonier Gârneaţă şi să-l descoaseţi fără ca eu să zic o vorbă... Să-l întrebaţi numai atâta: Gârneaţă, ce-a zis nevasta lui Serghe Bălan, când i-ai spus că ai să mă duci pe mine la dânsa?... Păi, staţi să vă spun tot cum a urmat, dom locotenent... Şi pe urmă să-ntrebaţi şi pe dom plotonier Gârneaţă... şi dacă eu am minţit o iotă, să trăiţi, dom locotenent – îşi desfăcu el mâinile în lături – puteţi să-mi faceţi ce credeţi... ce vreţi

dumneavoastră... Eu, uite, plec capul şi puteţi să-mi căraţi la palme până mâine dimineaţă...

Pornii, dar fără străşnicia de la început, şi nici nu izbutii să ordon din nou caporalului Marinescu ca să nu mai vorbească... În definitiv, ce importanţă putea să aibe dacă vorbea sau nu, când pasul meu o luase iarăşi, ceva mai încet, dar hotărât, spre post...

– Apoi cum să fie? a răspuns Gârneaţă, că atunci s-a nimerit să fim amândoi pe-acolo... E nalt aşa şi negricios ca dumneata... „Aşa-mi place“, a răspuns ea... „Da mustaţă are?“ „N-are mustaţă că e de neam boieresc... da părul e numai inele negre...“ „Să-l aduceţi, să-l aduceţi!“ a strigat ea atunci... „Are ochi tot ca ai dumitale de iuţi şi e mlădiu ca o fată mare...“

– Zi, tu crezi cu tot dinadinsul că mă încânţi, hai, mă dobitocule?... Vai de capul tău... Nefericită... neferi...

– Uit' dom locotenent, să chemaţi pe dom plotonier... Eu stau afară şi dumneavoastră să vorbiţi cu el... Nu sunt de faţă, ca să zici că-i fac vreun semn ori altceva... Da de-atuncea dumneaei, când dă de vreunul, ne întreabă: „Când aduceţi pe domn locotenent?“...

– Haid... marş...

– Să nu mă mişc din loc, dom locotenent... Să n-am parte de ochii mei... De-o săptămână şi mai bine de când ne bate capul. Întrebaţi pe dom plotonier... Se face că vine pe la Măriuca, ori pe la Catinca lui dom plotonier, se duce chiar pe la a lui dom plotonier Cebuc, ca să ne întrebe... chipurile în glumă: „Când îl aduceţi? De ce nu l-aţi adus?... Să ştiţi că dacă nu-l aduceţi mâine, glumeşte câteodată, mă duc eu la el, într-o bună dimineaţă, şi vă spun că veniţi încoace...“ Să n-am parte de ce mi-o fi mai scump, domnule locotenent. „Apoi nu îndrăznim să-i spunem“, îi răspundem... „Nu avem destul curaj... Poate Gârneaţă, că el i-e mai în voie... poate dumnealui de-o îndrăzni, da noi...“ Şi dânsa de ce ne-aude aşa, că nu îndrăznim să vă spunem, de-aia îşi strânge buzele de necaz: „I-aşa de straşnic dumnealui?... i-auzi, i-auzi, ce straşnic ofiţer...“

Bag de seamă că pasul abia mi se mai desface, pe când acum Marinescu a luat-o mai repejor şi eu trebuie să mă ţin după dânsul. Dar el e grăbit să ajungem îndată la Gârneaţă...

– Barim de când n-am avut de lucru şi i-am spus că sprâncenele vi se îmbină ca din condei, a înnebunit de-a binelea... nu e seară să nu dăm de dânsa...

– Marinescule, cum îţi permiţi să mergi înaintea mea...

Marinescu rămâne un pas în urmă, dar se vede bine că abia se mai ţine pe loc de nerăbdare. Iar gura lui merge înainte...

– Iaca, alaltăierea ailaltă, să nu mai fac un pas, domnule locotenent, dacă nu m-a întrebat: „Domnul locotenent al vostru nu fuge cumva seara, pe undeva, pe la Tohatin?“...

M-am oprit. Adică pasul mi s-a oprit. Nu mai poate înainta. Iar inima mi-a luat-o cu adevărat în buiestru. Din nepotrivirea asta, simt că respiraţia mi se înăbuşe, ca la un apucat de astm. Toate scenele scandaloase din *Biblie* şi din istorie îmi dănţuiesc dinainte. Marinescu se zbate în loc ca un cal neastâmpărat între stănoage...

– Să ne grăbim, dom locotenent, îşi permite el să opineze. Până ajugem la dom plotonier Gârneaţă, până-l sculăm din somn, până una, până alta, trece bunătate de noapte...

Nu răspund. În ochii mei Niculina lui Serghe Bălan s-a înălţat dreaptă şi poruncitoare. N-am văzut-o niciodată, dar nu putea fi decât aşa cum sta dinainte-mi. Iar mai târziu, când am cunoscut-o, nu-mi amintesc să-mi fi părut altfel decât aşa cum o vedeam acuma...

– Sau să dau eu o goană şi să vă aduc calul, dom locotenent, izbuteşte din nou să articuleze Marinescu, intimidat de tăcerea mea... într-un suflet sunt înapoi...

– Fuga marş! răcnesc deodată, scos din sărite, şi-n toată cariera mea de ofiţer nu ştiu dacă am mai văzut vreodată o execuţie atât de promptă, de elegantă, mai plină de inimă şi de energie.

Când am revenit din această expediţie nocturnă, domneau laolaltă în mine o mare senzaţie de uşurare şi un profund simţimând de dezgust. Cum nu se anulau reciproc aceste două stări sufleteşti şi cum puteau să subziste alături, era pentru mine o mare minune. Oricât aş fi vrut să-mi las firea în voia doar a unuia din cele două sentimente, celălalt se juxtapunea îndată. Şi nu mai izbuteam să mă înţeleg pe mine însumi, pe care mă apuca o dreaptă şi adâncă indignare. Ce dracu mai vream?

Veneam încă în cântatul cucoşilor de noapte, la pas; caporalul, şi el călare, mergea alături şi aştepta, linguşitor, cu ochii piezişi şi cu gura lăsată într-un colţ, efuziunile mele

de satisfacţie. Dar aştepta zadarnic. Şi nu-i era prea greu să ghicească de ce mă îndărătniceam în tăcere. De bună seamă că în gândul lui blestema olteneşte pe Niculina Bălan. Deşi mie mi se părea că-i surprind în ochi un firicel nestatornic de amor propriu satisfăcut: naşa Niculina rezistase şi domnului locotenent. El era acum ştafeta acestei noutăţi, care avea să întindă buzele lui Gârneaţă până la urechi.

Dar pesemne că Marinescu, ca orice subaltern, are darul de a descâlci gândurile celui de deasupra lui. Pentru că se grăbi să rupă singur tăcerea răcoroasă a dimineţii.

– A naibilor muiere, să trăiţi, dom locotenent... eu zic că astea-s farafastâcuri d-ale ei. Şi la urmă tot... Pentru că, să vedeţi dumneavoastră... pe Gârneaţă nici nu l-a primit vreodată înăuntru, pe când dumneavoastră, iacă, aţi rămas cu ea peste trei ceasuri încheiate înăuntru... Pesemne c-aţi luat-o mai pe boiereşte... că dac-o luaţi de-a dreptul, pe ţărăneşte, eu zic că era mai bine... Dacă e ea cucoană, cum de-a luat tocmai pe Serghe Bălan şi cum de se mulţumeşte să stea mai mult singură... într-un cătunaş...

Într-adevăr stătusem trei ceasuri încheiate în odaie, singur cu Niculina, cea cu mişcări şerpuite şi piezişe... Când am ajuns la poartă-i, casa toată era în întuneric, afară de fereastra încăperii în care m-a primit. Eu am aşteptat în uliţă şi Marinescu a urcat scăriţa din curte ca să bată în uşă. A vorbit cu ea prin deschizătura uşei.

– Poftiţi, domnule locotenent...

Am intrat la lumină şi ea a închis îndată după mine uşa, în nasul lui Marinescu... Ne-am examinat reciproc. Înaintea mea era cu adevărat o orăşancă înaltă şi brună, cu trăsături ferme, cu ochii puternici şi mari. Pieptănătura neagră, lucioasă şi linsă, se împletea într-un coc mare la ceafă. Rochia cenuşie închisă îi ajungea până la pulpe, iar picioarele i-erau goale în pantofi cu toc săltat.

Când sfârşi de examinat, operaţie pe care ştiu s-o prelungească, păstrând tot timpul un zâmbet voios, mă invită cu o satisfacţie pe care nu căută s-o ascundă.

– Poftiţi, şedeţi!... Am auzit că sunteţi straşnic ofiţer...

Odaia era dichisită cu gust şi dovedea stăpâni cuprinşi. Păretele de la răsărit era un adevărat paraclis, cu candelă şi icoane de argint, păzit între perdelele de borangic, alb, curat, ca între două aripi de înger. Dulap cu oglindă, scaune de nuc sculptat, spălător de lemn cu scrin, divan larg, încărcat

de plocate pufoase şi perini, covoare pe păreţi cu ploşti şi ulcioare încondeiate măiestru, ca în încăperea unui colecţionar de lucruri româneşti. Un covor de rară frumuseţe acoperea întreg păretele din fund. În mijlocul lui, la loc de onoare, dedesubtul paraclisului, era portretul în negru al ţarului Alexandru al II-lea, pe care locatarii îl mai păstrau desigur din bătrâni, de dragul ramei, puţin cam jupuite, dar cu multe înflorituri. Un colţ întreg era ocupat de un cuptor enorm, de lângă care o ferestruică, mai mică de două palme pătrate şi mată, dând în încăperi alăturate, mă privea stăruitor şi suspect.

De la început ferestruica aceasta îmi strică toată dispoziţia, ca şi colţul acela cu cuptorul primitiv, care contrasta atât de violent cu restul gătit şi plăcut al odăii. Pe când ferestrele ce dau afară aveau perdele de pânză albă cu dungi roşcate, ca nişte prosoape cochet încreţite şi strânse mai jos de mijloc, transparente de trestie şi chiar *brise-bise*-e, ferestruica de lângă sobă n-avea nici o perdeluţă. Într-un rând mi se păru că clipeşte. M-apropiai de ea şi băgai de seamă că nu era mată, cum lampa înaltă cu *abat-jour* de arnici colorat, de pe masa din mijloc, mă făcuse să cred. Dimpotrivă, era neştearsă demult şi avea perdeluţe, dar de partea cealaltă. Nu erau strânse la mijloc ca perdelele celelalte, ci căzute, lăsând să şerpuiască printre ele o dâră de întuneric profund.

Poate am mers prea repede dintr-un început; dar desigur nu putusem lua o cale mai ocolită, ea refuzând cu încăpăţânare să-mi dea vreo desluşire asupra originei şi rostului ei în această neştiută văgăună. Îmi răspundea în doi peri şi avea chef de şagă, un fel de şagă ironică şi provocătoare, care mă asmuţi. Încât lăsai tonul şi pusei mâna în joc. Iar ea-mi primi gesturile cu chicotiri de surpriză şi dibace fereli. Când văzu că mi s-a tăiat avântul, luă ea iniţiativa. Cu toate nebuniile Niculinei, fereastra aceea bizară îmi atrase de mai multe ori privirile ca un magnet. Avânturile se opreau exact la câteva clipe de momentul culminant. Fără să vrea, ochii-i cădeau pe ferestruica cenuşie-lăptoasă, ca un ochi acoperit de albeaţă, şi cu dâră neagră la mijloc. Atunci frenezia ei schimba brusc de sens, devenind deodată o defensivă desperată. Se apăra ca o fecioară atacată pe neaşteptate. Şi pentru că era voinică ştia să reziste. Pentru ca pe urmă, când turburarea mea cădea înfrântă într-o adevărată prostraţie, Niculina să se preschimbe, ca prin farmec, într-o cochetă şăgalnică şi întreprinzătoare.

Jocul acesta putu de bună seamă să dureze trei ceasuri întregi şi mai bine, dar în cuprinsul celui de al patrulea, pornii hotărât spre uşă, cu toată uimirea ei şi cu toate că această uimire îmi păru cu totul neprevăzută. Zadarnice fură totuşi protestările şi făgăduinţele glasului şi mişcărilor ei. Zadarnice, alunecările şerpuitoare şi apăsate pe lângă pieptul şi pe sub braţul meu întins ferm spre mânerul uşei. Apăsai şi ieşii în săliţă şi de aci în curte. Şi noaptea mă primi cu clipirea miilor de ochi şi cu suflul larg şi răcoros, din infernul din care ieşeam la suprafaţă. Detunătura uşei, pe care Niculina o trânti în urmă-mi cu indignare, nu mă întoarse; nu mă făcu decât să zâmbesc. Dar zgomotul scârţâitor al portiţei, care-mi dădu drumul în uliţă, mă opri să revăd – şi să mă clatin ameţit de viziune – toate minunile pe care văzu-mi şi pipăitu-mi le furase, într-un timp care mi se păru atât de scurt, acelui trup de hoţoaică.

Şovăii. Totuşi îmi dădeam perfect seama că a bate din nou în uşa, care se închisese atât de zgomotos pe urmă-mi, însemna înfrângere totală şi sângeroasă umilinţă. Călcai hotărât prin praful şi glodul uscat, cu urme adânci de roate, al hudiţei. Patru case – parcă pustii, cu largi ogrăzi – mai la deal, găseam pe Marinescu.

El îmi prinse glasul, pe care-l păstram dinadins scoborât, printre trilurile de plăcere pe care un râs femenin le arunca la intervale repezi în întunericul dens.

– Ordonaţi, domn locotenent... Poftiţi...

Învăţându-mă cu întunericul, îl descoperii într-o rână, rezemându-se într-un cot. Lângă el, pe prispa înălţuţă a casei ţărăneşti, încă o formă omenească se desprinse din întuneric, înălţându-se asemenea într-o mână.

– Vino încoace...

Dar Marinescu nu se urni. Îl auzii numai:

– Să plecăm de acum, domnule locotenent? E prea devreme... Poftiţi şi pe-aici...

Apoi, făcând o bruscă mişcare:

– Măriuca! Măriuca! Fă, n-auzi... Trezeşte-te c-a venit dom locotenent... Poftiţi şi-aci, dom locotenent...

Înaintai. Umbra de lângă Marinescu îşi lăsă capul în jos, apoi când fusei aproape, îmi aruncă ferit doi ochi mari şi vinovaţi. Dincolo de latul prispei, pe chiar pragul tindei, o cămaşe desfăcută vag la gât, susţinând un cap ciufulit şi somnoros, se ridicase pe-un maldăr de aşternuturi întinse pe jos.

– Deşteaptă-te, fă, c-a venit dom locotenent! răsună iar, energică, dar strânsă bine, ca să nu ajungă mai departe, vocea caporalului.

Două braţe albe şi dolofane se întinseră lung într-o parte şi într-alta ieşind din largile mâneci, pe care, în zariştea nopţei calde, se desemnau nelămurit altiţele. Apoi capul zburlit se răsfrânse spre spate, lărgind deschizătura cămăşei şi împingând în ea cele două curbe simetrice, care porneau, adâncindu-se, să încunjure sânii... Braţele dolofane sprijiniră la ceafă capul, descoperindu-se până-n subţiorile păroase. Apoi mâinile se desprinseră şi pumnii strânşi se învârtiră nervoşi în găvanele ochilor.

– Unde e? răzbătu dulceag, de sub faţa acoperită, vocea molatecă...

Apoi, ca şi cum s-ar fi trezit deodată de-a binelea, înainte ca să răspundă Marinescu, glasul îi tresări bănuitor şi hotărât:

– Unde a fost? Dacă a fost la Niculina, să nu vie...

Era să-i răspund: „Ba la Niculina am fost, dar poţi să n-ai nici o grijă"... însă Marinescu îmi luă înainte:

– Ce tot Niculina trăcăneşti, fă... domnul locotenent, n-auzi, acum a sosit călare... Uite calu la poartă.

Măriuca îşi liberă ochii de sub pumni şi, când mă văzu atât de aproape, smulse aşternut de sub dânsa şi se înveli în el cu pudoare, iar glasul ei protestă din nou, tot la persoana treia:

– Dacă a fost la Niculina, nu vreau... Mi-e cumnată... Ce dracu! Nu suntem câini...

– Ce, eşti zmintită, fă năroado... Ce tot îi trăncăneşti cu Niculina... Deşteaptă-te bine...

Pe urmă caporalul Marinescu, care se ridicase şi mă întâmpină ca un gospodar bucuros de oaspeţi, îmi explică de ce Măriuca şi-a aşternut pe jos:

– Are şi pat bun şi odaie bună, domn locotenent, dar o să vă fie prea cald... e o bunghineală noaptea asta...

Apoi, smulgând de jos, cu o smucitură sigură, făptura femeiască, de la care nu distingeam decât aceiaşi ochi privind pieziş şi ruşinat, dar atent, de lângă dânsul, îi strigă:

– Dă-te, fă, şi tu, mai încolo... Ce tot zgâieşti ochii la dumnealor. Că eşti fată mare, nu ţi-e ruşine...

Ei se dădură ceva mai departe, tot pe prispă, iar eu mă lăsai într-un genunchi, lângă Măriuca văduva, care-şi tot ascundea faţa, descoperind numai câte-un ochi, prin despicătura preşului ce şi-l aruncase în cap.

– Nu-ţi fie teamă, Măriucă, grăii sugrumat, întinzând mâna tremurătoare în cuptorul de plăceri de sub aşternuturile aspre...

– Jură că n-ai fost la Niculina... se apără ea hotărâtă.

Şi pentru întâia oară în viaţa mea, fusei nevoit să deviu sperjur.

Coborând spre Nistru agale, îmi dam seama că, propriu-zis, nu era chiar o abatere de la datorie aventura de la care mă reîntorceam cu Marinescu. Distanţa era prea mică de la cătunul pe care-l descoperiseră oamenii mei şi care nu figura pe harta statului major. De altfel, în Basarabia găseşti uneori, unde nu te gândeşti, câteva ogrăzi strânse împreună, prea izolate de alte aşezăminte omeneşti ca să poţi da locului vreuna din denumirile consacrate.

Aşa că nu tocmai acest lucru era ceea ce mă nedumirea pe mine mai mult în aceste clipe, când ziua se îngâna încă cu noaptea. Dar mă minuna mult faptul că, vrând să-mi reconstitui timpul petrecut acolo, nu izbuteam să alcătuiesc în memorie chipul Măriucăi-văduva. Statura i-o vedeam, mişcările i le resimţeam, dar figura ei era neprecisă, ba chiar cu totul nebuloasă. Propriu-zis nici nu ne văzuserăm. Poate ea pe mine, dacă se bucura cumva de ochi mai pătrunzători decât ai mei. Dar, slavă Domnului! ştiu că am o vedere...

Biata Măriuca, semiîntunericul care domnise asupră-ne tot timpul mă împiedicase să văd pe cine iubisem în noaptea asta. În schimb, boiul alb al Niculinei era înfipt ca un stâlp de jar în creierul meu. Oricât, balsamul uşurător, pe care-l vărsase asupră-mi cu adevărată risipă Măriuca, ar fi putut să-mi ajungă multă vreme; mândria înfrântă era mai puternică decât orice nebunie senzuală, ca imaginea Niculinei să nu-mi revină în minte, îndată ce mă desfăceam dintre braţele primitoare.

Mă gândeam numai dacă plecarea mea dârză nu trezise şi-n ea tot aceeaşi stare de suflet. Şi o vie curiozitate îmi da imbold să doresc cât mai grabnică apropierea nopţei.

Revenii în mai multe rânduri şi lucrurile se petrecură întocmai. Ochiul de albeaţă al ferestrei celei mici mă privi necontenit, cu ostilitate, şi plecai din ce în ce mai îndârjit, ca să-mi potolesc bătăile inimei la pieptul primitor, moale ca două maldăre de cârpe şi destul de dezvoltat, al Măriucăi-văduva, pe care în cele din urmă putui s-o văd odată şi înăuntru, la lumina lămpii.

Mai târziu îmi rării escapadele, iar de la un timp încetai vizitele sterile la Niculina, oricât mă ardea amintirea lunecoaselor ei mlădieri. Neizbânda şi necazul sufletesc le potolii iar în cărţi, şi cum revolta sângelui aveam acum unde s-o astâmpăr, Sfânta *Biblie*, cărţile de istorie şi de mitologie nu-mi mai făcură nici o impresie, ba chiar mă plictisiră. Toată vlaga lor, toată puterea lor de aprindere şi de convingere se scurse, ca orice vlagă omenească, în spasmurile identice şi mecanice, cărora mă lăsam cu regularitate bi ori chiar trisăptămânală în înlănţuirea de dulce toropeală şi de delicioasă dobitocie a membrelor, ce abia se estompau în negură, ale unei analfabete rurale. Toate femeile celebre ale vastei drame omeneşti se reduseră la elasticitatea de somieră lăsată a pântecului blond, pe care Măriuca mi-l punea cu atâta dezinvoltură la dispoziţie, la plăcuta albeaţă de puf, în noapte, a sânilor ei, care, apăsaţi fără îndoială de îndelungată vreme, încetaseră să mai opuie orice rezistenţă. Binecuvântam pe Măriuca, pe biata văduvă săteană, care, cu atât de puţin, mă smulsese din încleştarea de foc a cărţilor, dătătoare de insomnii haine, de ambiţii nesăbuite şi aţâţătoare la păcat.

Revenind într-o dimineaţă de la ea, în pasul agale al lui Pafnute, descoperii în calea mea floarea de lumină a stelei dimineţei. Ea urca nesimţit pe boltă, parcă suflată din urmă de marea respiraţie a revărsatului de zori. În nopţile următoare, ea se ivi şi mai din timpul nopţii la întâlnire şi obişnuii să plec din ce în ce mai devreme din aşternutul cald şi muced, întins pe podea, pentru a ieşi cât mai la timp în calea acestei fecioare, pe care în sfârşit mi-o da împărăţia răsăritului.

Din mijlocul alaiului de constelaţii, care atunci îmi era indescifrabil, ea-mi stârni desigur curiozitatea fără nume a misterului feciorei ei divine. Picătură cu picătură, curiozitatea asta îmi dezmorţi sufletul, ca un elixir miraculos, spre un amor cu totul nou şi neaşteptat. O sete de pur şi ideal era acest amor de necunoscut şi de nemărginire. În ce carte nouă de semne trebuia să-mi întrevăd pe noua aleasă?...

În dimineaţa aceea nu trăsei nici un somn zdravăn, ca de obicei, ci deschisei prima carte de matematică la care se întinse întâi mâna mea.

Făcusem încercările trebuincioase pentru a-mi împăca conştiinta de ofiţer. Închipuii alarme subite şi pornii cu Gârneaţă în gapol zănatec ca să ajungem la post. În şi mai puţin de zece minute eram acolo. El ştia o cărăruie foarte dreaptă, în pământul ăsta bogat în vegetaţie şi colnice şi cu drumuri nestatornice. Alteori, reîntorcându-ne din cătunul fără loc pe hartă, o luarăm pieziş, în dreapta ori stânga, şi puturăm să ne dăm seama cum patrulele îndeplinesc consemnul la ore cu totul matinale, atât de grele de controlat. Stimularăm astfel zelul soldaţilor. Iar când avuserăm norocul să strângem în pieptul cailor un fel de cerşetor nocturn, cu răspunsuri suspecte, de sub zdrenţele căruia scoaserăm revelaţii interesante pentru justiţia militară şi siguranţa statului, micile mele abateri de la post, şi oarecum de la datorie, îmi apărură nu numai scuzabile, dar chiar necesare şi obligatorii. Abia atunci îmi dădui seama că misteriosul cătun, din spatele sectorului, intra de-a dreptul în oblăduirea şi răspunderea mea, cu atât mai mult cu cât scăpase până şi ochiului scormonitor al Serviciului geografic. Astfel vizitele mele la Măriuca deveniră de interes militar, lărgindu-mi de la sine consemnul. Ele, cu toată opinia contrarie şi foarte stăruitoare a lui Gârneaţă şi Cebuc, începură a fi menţionate în raporturile mele, şi felicitările comandanţilor nu întârziară să-mi măgulească spiritul investigator de care dam dovadă.

Într-o noapte, dinaintea pasului agale al cailor noştri urcând colnicul spre cătun, o umbră înaltă se desprinse de sub pletele unei sălcii şi doi ochi cu fosforescenţe de pisică se mistuiră în întunerec. Auzirăm un râs uşurel şi îmbietor, care se topi de asemeni o dată cu mişcarea unui vestmânt femeiesc.

– Mă iau după dânsa? Eu cred că e naşa Niculina, şopti Gârneaţă îmboldindu-şi calul.

Dar îi apucai repede hăţurile şi-l oprii scurt. Şi eu bănuisem că era Niculina. Dar tocmai pentru aceea: înainte, la Măriuca! Gârneaţă încuviinţă cu larg semn de surprindere şi cu lumină de admiraţie în ochi. Tactica mea îl intriga! Când caii porniră, râsul uşor răsună iarăşi, dar fu ca şi când nici nu l-am fi auzit şi cotirăm pe hudiţă, spre Măriuca, la pas, nepăsători.

La raita următoare – şi desigur că-n răstimp Niculina ne ţinuse calea în fiecare noapte – ea nu se îndepărtă, până

când caii nu fură lângă dânsa. Se ţinea dreaptă, deşi aveam aerul că vrem să trecem şi ni se pare îndrăzneţ că nu ne face loc. Ea râdea într-o doară şi apucă voiniceşte dârlogul lui Pafnute.

– Ce doreşti? îi strigai răguşit...

Dar ea izbucni în râs sonor şi se mistui după un plop. Îndrumai cu genunchii pe Pafnute într-acolo. Ea râse iar şi se mai depărtă încă...

– Opreşte-te! îi şuierai.

Iar ea râdea uşurel, sărea ca o căpriţă fermecată, oprindu-se din loc în loc să vadă dac-o urmez, apoi pornea mai departe chicotind înăbuşit şi făgăduitor.

Când dădurăm în hudiţă, în dreptul casei lui Serghe Bălan, fu rândul meu să râd, cu răutate; întorsei brusc calul şi-i dădui pinteni de trap voios spre Măriuca. O clipă mă-ntorsei numai să văd silueta cenuşie a păcălitei, dreaptă ca un stâlp în cadrul porţei: lumina stranie a ochilor ei întunecaţi mă ajunse până aci şi ea nu putea să fie atât de tare decât desigur aprinsă de ciudă, ori de ură şi de răzbunare. Dar eu – cunoscător vechi – ştiam în ce pot să se prefacă toate acestea.

Îmi alcătuiam sufletul de flacără al Niculinei în zilele şi nopţile când rămâneam la post. Exerciţiile de algebră şi somiera lăptoasă a corpului Măriucăi în noapte îmi dau tot sângele rece să intru nepăsător şi sigur de mine în luptă cu focul. Pe când Niculina nu avea de unde să afle puterea de balsam răcoritor a unei ştiinţe abstracte. Totuşi, seara, înainte de a-mi cădea pleoapele, întinzându-mă molatec în aşternut, cei doi ochi de păcură ardeau ca două candele, oriunde-mi întorceam privirile, şi din întunericul cămăruţei de scânduri şuiera uşor un râs ademenitor.

Mă aşteptam, revenind mai apoi în cătunul fără nume, ca silueta nocturnă a Niculinei să nu-mi mai taie calea, după întâmplarea din urmă. Plecam cu acest gând şi mi se părea atât de firesc încât, stăpân pe seninătatea sufletului meu, credeam că plutesc deasupra lui Pafnute, strategul care acum învăţase bine şi acest drum şi mă ducea cu mers sigur şi liniştit... Cu un gât mai în urmă, calul însoţitorului înainta şi el plecându-şi capul voios, lăsându-se dus de înţelepciunea patrupedului mai matur, ca un tovarăş mai tânăr care acum porneşte la prima aventură.

Cu cât ne apropiam de micul cătun, cu atât însă simţeam în sufletul meu, scurmând straturile liniştei, degetul unui fior. Şi cu

toate că mă scuturam pentru a alunga această dispoziţie nevoită, totuşi ochii căutau pe furiş colnicul pe care aveam să urcăm şi unde câţiva plopi drepţi şi câteva sălcii pletoase ascundeau intrarea acestei neştiute aşezări omeneşti. Privind într-acolo, îţi dai mai bine seama de ce cătunelul fără nume nu figura pe nici o hartă, pentru că un val încovoiat lin, aproape nesimţit, de pământ tapisat cu dumbrăvi, îl ferea de orice rază lăturalnică. Când urcai pe colnicul uşor, ţi se părea că ai să dai de un platou, pentru că din partea de unde veneai puteai zări plopii păretelui din fund. Abia sus, pe coama rotundă şi agale, îţi dai seama că platoul e scobit, şi că-n fundul căldărei de lut înverzit, despărţite printr-o hudiţă în formă de bumerang, abia se ridică de la pământ cele vreo douăzeci – poate şi mai puţine – căsuţe de humă văruită. Doar casa ceva mai răsărită a Niculinei, pe-o parte, şi alte două, pe partea cealaltă, ocupau latura cea scurtă a bumerangului. Aci scobitura era puţin mai ridicată şi era de mirare cum acoperişul casei lui Bălan nu se putea vedea din afară de colnicul rotund şi ocrotitor. Coliba Măriucăi era cam la mijlocul laturei celei lungi, care se înfigea adânc sub pereţii depresiunei, aşa că intrarea şi ieşirea din cătun era cu putinţă doar la cotul bumerangului, pe unde veneam noi şi toată lumea, ori peste hotarele din afară ale ogrăzii lui Bălan, pe unde bătătura era lină şi uşor aplecată.

Făcând aceste consideraţii topografice, credeam că am să potolesc unghia scormonitoare a curiozităţii neliniştite, care creştea în mine cu cât ne apropiam de cotul bumerangului; mă va mai aştepta şi acuma acolo, sub pletele ultimei sălcii, femeia neînvinsă şi chinuitoare ca un drac?

Ochii mei împunseră cu nerăbdare întunericul, spre piciorul salciei cu ramurile vărsate; la început avusei o tresărire de deznădejde, pentru că nu distingeam nimic mişcător acolo, dar îndată apoi o revărsare de mare satisfacţie mă umplu. Niculina era una cu trupul zgronţuros al copacului. Stătea lipită de salcie, cu o ramură lungă în mână şi, când fusei aproape, plecă ochii în jos, începând să smulgă frunzele lunguieţe una după alta. Ochii nu se mai ridicară spre mine ademenitor şi nici râsul uşurel nu mai şuieră. Am lăsat pe Marinescu să treacă înainte, iar eu am descălecat lângă ea. Dar când am fost alături, s-a smucit supărată şi a pornit; am urmărit-o, cu calul de dârlog. Se ţinea necontenit înainte, lăsând fără răspuns întrebările mele. Când am ajuns la casa lui Serghie Bălan, ea s-a dat în dosul porţei, pe care a închis-o, spunându-mi ca unui necunoscut:

– Ce doreşti dumneata?

Deşi acele ambiţiei mă înţepau fără potol, totuşi nu m-am aruncat pe cal şi n-am dat trap îndârjit, cu toate că o toană de gând îmi da sfat să fac din nou astfel. Ci i-am răspuns poznaş:

– Mă rog, aici stă domnul Serghie Bălan?

– Da, aici stă, îmi răspunse ea, parcă plină de răutate. Şi e plecat de două săptămâni, adăogă de astă dată, clătinând capul parcă în semn de mustrare...

– Lipseşte de două săptămâni? mă minunai eu glumeţ...

– De două săptămâni, întări ea, ţinând cu o mână poarta şi cu privirile pierdute prin ostreţe.

– Da, pe Niculina, soţia lui, o cunoaşteţi? o întrebai râzând. Una inaltă şi cu părul ca noaptea... Şi cu ochii negri ca păcura... de te ard tot ca păcura...

– O cunosc, îmi răspunse ea, e o proastă şi o rea, că-n lipsa lui bărbatu-său stă pe la ostreţe şi pe la pârleazuri de vorbă cu striinii...

– Păi dacă bărbatu-său stă cu ea numai câte trei zile, şi pleacă pe câte o lună... Nu se prea prăpădeşte nici el cu firea de dânsa...

– Ba, asta nu s-a întâmplat niciodată, să stea numai trei zile, şuieră ea, scuturându-şi capul cu mândrie. Că la întoarcere nu ar mai găsi-o...

Nu ştiu, mi s-a părut sau Niculina şi-a muşcat buzele şi ochii i s-au mişcat în chip ciudat. Dar nu pricepeam de ce. A râs apoi cu stângace cochetărie şi a schimbat repede vorba.

– Ce doriţi dumneavoastră?

– Să deschideţi poarta...

– Dar dumneata n-ai mână? Şi chicotind deodată se mistui în fundul curţei.

Mi-am oprit calul lângă scăriţa care da în pridvorul deschis. Eram încurcat cu Pafnute. Înainte, când mă abăteam pe-aci, îl lăsam în seama însoţitorului, care se întâmpla. Acum priveam nehotărât spre numeroasele acareturi ale ogrăzei acesteia, grajd, staul, magazie, coteţe, cotineţe, dintre care nici unul nu-mi da impresia să fie ocupat de titularii respectivi. Eram gata să strig pe Niculina ca să-i cer părerea, când fusei uşor apucat de mână: Niculina era lângă mine şi mă privea zâmbitoare.

Mă lăsai dus de dânsa; străbăturăm ograda, în fundul căreia ea deschise o portiţă de scânduri. Intrarăm într-un fel

de grădină pătrată, cu urme de răzoare invadate de ierburi mari, într-un colţ cu un nuc enorm, răspândind, prin frunzişul, încă necorupt de nici o pată galbenă, mirosul particular şi dur al puternicei lui seve. Prin ulucile dispuse orizontal, care o îngrădeau, Niculina mai găsi o portiţă. Ieşirăm pe un fel de dâmb ce se rotunjea atât de agale, că l-ai fi crezut câmp deschis. Câţiva nuci mai modeşti îşi ridicau ici-colo mogâldeţele din fâneaţă. Dar mai departe dâmbul se lăsa repede şi râpănos spre lunca Nistrului. Lângă un coborâş mai potolit, bine ascuns de ochii celor din vale prin bălării şi prăbuşituri de argilă, o salcie enormă lăsa să-i atârne atât de jos împletitura deasă a crengilor, că în jurul trunchiului ei scorburos se făcea ca un fel de tunel.

Acolo mă îndemnă Niculina să-mi leg calul; avea destulă iarbă de păscut sub vastul coviltir al sălciei. Şi pe cărăruia abruptă, bine disimulată de tufe şi mărăcinişuri, care făcea în jos, mă sfătui să cobor ori de câte ori îmi va spune că trebuie să-mi aduc calul aicea. Dar mă puse să jur că niciodată nu voi urca pe acolo, şi de scoborât de asemeni nu voi scobori până ce nu voi avea încuviinţarea ei. De jos, din vale, tăind câmpul, puteam da repede în urmele de drum – căci drumuri propriu-zise în părţile acestea erau cu neputinţă de găsit –, pe care veneam şi plecam de obicei din cătunul fără nume. Într-adevăr, în fund de tot se distingea faşa sinuoasă şi sugrumată din loc în loc a zăvoaielor Nistrului: în încolăcitura bizară de la mijloc era postul meu. Îi lămurii aceasta Niculinei şi ea înclină din cap, cunoscătoare.

Îi propusei să-i ţinem de urât lui Pafnute sub minunata boltă de verdeaţă. Dar ea refuză să stea atât de departe de casă.

– Poate vine Serghie, îmi explică... Cum aud eu şi unde să-i spun c-am fost?...

Pornirăm amândoi umăr la umăr; eu-i petrecui braţul pe după şale şi ea făcu acelaş lucru cu mine. O apropiai şi-o sărutai lung, până la înăbuşire, strivindu-mi pieptul în piatra pieptului ei. Dar ea izbuti să se desprindă cu mişcări moi şi prevenitoare, care contrastau atât cu tăria cărnei ei, cu iuţeala caldă a sângelui ce-i bătea în gât, încât mi se părea că-l aud, şi mai cu seamă, cu mlădierile ei furişe şi dibace dinainte, când îmi scăpa de cea mai strânsă îmbrăţişare, cu ondulări de şarpe. Acest început de cedare mă îndârji, dar

ea-mi şopti aşezat să mă potolesc şi mă trase după ea de mână, până-n îngrăditura grădinii pătrate. Ne oprirăm sub nucul cu miros pătrunzător.

– Să rămânem aci, îmi şopti ea. Dacă el vine, eu aud poarta şi, când a intrat în casă, pătrund şi eu după dânsul, de parcă am venit din ogradă... Iar dumneata o iei binişor la vale cu calul...

– Dar dacă vine pe dincoace? o întrebai. Şi dacă-i dă de veste cumva Pafnute că sunt aci...

Ea-mi răspunse prompt, ca şi când demult ar fi cumpănit lucrurile acestea:

– Poţi să n-ai nici o grijă... numai să nu calci cuvântul meu... C-apoi e mare... poznă... înţelegi...

Mi se păru c-a vrut să spuie altceva în loc de poznă. Îşi încreţi chiar faţa, parcă surprinsă de-un gând subit şi neplăcut, pe care nu-l prevăzuse. Dar repede se scutură şi se întinse ademenitor, cu braţele în sus, râzând uşurel cu râsul ei de ispită. Sânii i se ridicaseră şi ei şi păreau că se freacă unul de altul, în întinderea leneşă şi lascivă.

Dar aceste jurăminte şi reticenţe, cu fereala ei de acum de a mă duce în casă, cu grija de a-mi arăta ascunzătoare pentru Pafnute şi drum de scoborât în grabă, se împreunară în minte-mi cu acel ciudat răspuns al ei de adineaori, că rămăsese de două săptămâni fără bărbat. Atunci când plecase el? Căci tot pe-aproape acum două săptămâni, ea mă primea la dânsa, pentru a mă înnebuni şi a-mi rezista cu atâta înverşunare la insistenţele mele dezlănţuite. Cât sta bărbatu-său la dânsa, când venea? Doar o noapte, două... Şi-atunci de ce n-ar veni tocmai pe ocolite, pe din dos, cum ar avea drept un om care-şi lasă atâta vreme o astfel de nevastă singură?... Mi se pare că Niculina îşi făcea socoteala greşit, dar nici prin gând nu-mi trecea să-i stric cu astfel de controverse dispoziţia ei cu totul deosebită din această minunată seară.

Căci acum Niculina, cu mâinile împreunate deasupra capului, cu braţele goale de căderea mânecilor largi ale capotului ei cenuşiu, cu pieptul arcuit înainte, se zbătea pe loc ca într-un fel de dans ciudat, un dans al nemişcării, la care lua parte doar sticlişul ochilor şi râsul uşurel. Un dans liniştit şi tăcut, care-mi permitea să-i înşir încântarea mea cu glas scăzut şi tremurat, cu braţele întinse şi tremurătoare. Ea da însă îndărăt pas cu pas, în aceeaşi poziţie, şi ochii,

râsul ei şoptit vroiau să-mi arăte cât de puţin se sinchiseşte de trecătoarele mele jurăminte. Dar ochii aceia mă fixau în noapte cu strălucirea lor neagră şi, cum mă trăgeam în pas târât după dânşii, ca un adormit, simţii pofta-mi năprasnică, şi de atâtea ori amăgită, zbătându-se zănatec ca o flacără suflată de vânturi, într-un vârtej de deznădejde şi de rătăcire.

Deodată Niculina, vroind să scape mişcărei mele celei mai desperate, se lăsă în genunchi, necontenit cu braţele întinse şi împreunate deasupra capului, ca în executarea unei figuri noi din acelaş dans ritual. Când mă prăbuşii asupră-i nu-mi făceam desigur nici o iluzie c-o s-o prind; cunoaştem doar bine dinainte, cum căzutul în genunchi era una din cele mai dibace figuri ale ei de apărare. Dar deşi a avut la îndemână frântura de clipită ce-i trebuia ca să scape – am văzut bine, perfect de bine, acest lucru – Niculina, în loc să se ridice cu un vâslit de umăr în lături, cum i-era obiceiul, se întinse jos cât era de lungă şi braţele se desfăcură, ca să i se împreune deasupra spinărei mele.

Atunci simţii deodată aroma pătrunzătoare a nucului, şi-n rostogolirile care urmară văzui stelele aprinzându-se de zvâcnirea lor firească, dar atât de puternic, că parcă dănţuiau ca pe fundul unei imense tamburine pe care-o agita sălbatec deasupra infinitului un titan înnebunit. Formele cu rezistenţe şi flexibilităţi de oţel fin ale Niculinei îmi dădură bucurii nemaicunoscute; în schimb, îmbrăţişarea mea îndelungă o covârşi de tot şi o preschimbă, dintr-o căprioară sălbatecă, într-o pisică nespus de calină. Iar nucul era ameţitor. M-aşteptam ca până şi Pafnute să sărbătorească izbânda mea printr-un nechezat triumfal, din peştera lui de ramuri plângătoare. Dar Pafnute, care simţea desigur, cu mirosul lui fin, bucuria mea nemărginită, era înainte de toate un cal discret, menit unei cauze, pe care el o credea superioară, şi ca un militar adevărat ce se simţea, prefera să păstreze muţenia cea mai desăvârşită.

Cum stam tolănit în iarba deasă, alături de Niculina, sub coviltirul cu foşnet mătăsos al coroanei nucului, mi se părea că suntem amândoi într-o lectică, care se leagănă în spaţii astrale. Şi numai la această imagine, într-o clipă de răgaz a patimei răpuse, mi se întoarse gândul la prevenirile Niculinei, la jurămintele pe care mă puse să le repet că n-am să scobor decât cu îngăduinţă pe cărarea din mărăcinişuri, la ferestruica clipitoare din odaia unde mă primise până

acum, şi care mi se păru că mă fixează de undeva din negură ca un ochi plin de albeaţă. Iubirea abia dezlănţuită dură însă mult şi nici un pumnal neaşteptat nu mi se înfipse în şale, răsărind din iarbă şi ridicându-se răzbunător deasupra jocului de plăceri al convulsiunilor noastre. Şi nici în seara următoare şi nici în toate serile care urmară, căci de-acum încolo, noapte cu noapte, venii să gust, cu o lăcomie fără de seamăn, minunea de arome a nucului patriarhal. Iar Niculina îşi arăta de fiecare dată recunoştinţă pentru îmbrătişarea mea îndelungată şi savantă prin chiote înăbuşite de surpriză, prin avalanşe isterice de pasiune, prin tributuri tacite de supunere oarbă, prin durata excesivă a despărţirilor matinale, prin timbrul tremurător şi stins şi înfricoşat cu care se interesa de ceasul întâlnirei de a doua zi.

Încât devenisem nespus de curios să cunosc figura lui Serghie Bălan, de care, prin curioase asociaţii de idei, putusem să mă tem în treacăt. Trei săptămâni dură această nebunie istovitoare şi-n tot acest timp vremea fu frumoasă. Primele frunze pălite de galbenul morţei se lăsară pe spinările noastre încordate, iar din când în când câte-un fruct rămas cădea pe alături cu bufnet sec de ameninţare. Dar nu ne păsa de nimic.

Locotenentul Iliad s-a abătut pe la mine, să-mi spună noutăţi. El mi-este vecin la nord; a fost la oraş, chemat de comandament pentru felurite motive de serviciu. Îl primesc cu mare bucurie, cu peşte proaspăt de Nistru şi cu câteva sticle de vin înfundat. Privitor la peşte, aflu de la el că domnul colonel e foarte supărat pe ofiţerii şi trupa de pe frontieră. Unele sectoare, a declarat domnul colonel, nu se îndeletnicesc decât cu prinsul peştilor, în loc cu al spionilor şi al contrabandiştilor care-şi fac de cap. Dar va face o inspecţie inopinată – ha, ha, inspecţia inopinată a domnului colonel, cu care ne ameninţă în van, de când suntem în Basarabia! Şi cei cari vor fi prinşi că au întrebuinţat grenadele şi muniţiile statului, pentru prinderea şalăilor şi-a crapilor, vor trage grele consecinţe...

– E, ce zici de cega asta, Iliad... Aşa că e deasupra oricărei aşteptări? Dacă domnul colonel mă calcă dimineaţă, până la prânz îi fac rost de-atâtea, ca la plecare să mai ia şi cu el...

– Sunteţi nişte pescari! ne-a categorisit domnul colonel. Atât, nişte pescari... Dar am să vă refac eu militari...

Domnul colonel Tătăranu e un personagiu foarte milităros şi ursuz. Nu-i place să fie contrazis şi, dacă se întâmplă să facem vreun haz de vorbele şi de severitatea lui, nu mai încape îndoială că aşa ceva nu poate să se petreacă decât după o repede privire spre uşă sau chiar o scrutare fugară a ferestrelor. Aici, deşi ne simţim la zeci de verste de comandament, instinctiv, când gluma ni-i mai îndrăzneaţă, ochii ni se îndreptă spre orificiile bine înfundate ale încăperei. Dumnezeule, ce-ar fi dacă omul ăsta s-ar ţine de cuvânt de fiecare dată când ne ameninţă cu inspecţiile...

Dar în afară de figura sumbră a domnului colonel, cu colţul stâng al buzelor gata să se schimonosească într-o fluturare de sarcasm, Iliad îmi mai aduce şi imagini care-mi trezesc în suflet deosebit interes.

Marusea se mărită! A ţinut să întâlnească pe Iliad şi să i-o spună expres. Nu i-a pomenit nimic de mine, dar când Iliad a întrebat-o involuntar: „Dar Ragaiac ştie?" a dat din umeri, animată de-un zâmbet pe care el nu se pricepea să mi-l descifreze. Numai la urmă, şi în altă ordine de idei, l-a întrebat foarte indiferentă dacă, reîntorcându-se în sectorul lui, trece fatal şi printr-al meu...

– A, nu, pot să mă duc direct... însă dacă dumneavoastră doriţi, fac cu plăcere un ocol...

– Vai de mine, n-am nici un motiv să doresc...

– Poate ca să-i fac... puţină durere camaradului meu... ah, cruzimea asta mă va determina să trec neapărat pe la el...

– Crezi că i-ar trezi vreun sentiment o aşa noutate?

Iliad mă îndeamnă să cred că i-a ţinut un întreg curs psihologic asupra felului meu de a fi. Miezul pălăvrăgelei era evident acesta: că sub o aparenţă de mândră, de încăpăţânată indiferenţă, se ascunde un suflet mlădios şi grozav de susceptibil. Rezultatul a fost că la urmă fata i-a mărturisit că ea personal nu-i aşa de grăbită: părinţii precipită oarecum lucrurile. Dar ea va face să meargă astfel, să putem juca şi noi la nuntă. A auzit că la vară o să fim readuşi: tatăl ei, respectabilul domn Arcadie Nicolaevici Cuzmin, e prieten bun cu colonelul.

– Şi pe cine ia, mă?

– Pe-un profesor... un profesor rus, Vladimir Antimov...

Marusea... Simt vag, prin epidermă, amintirea caldă şi parfumată a apropierei ei; obsesia parfumului ei favorit, pe care nu ştiu cum îl cheamă, m-ar îmbăta poate şi acum, sub suflul acestei evocări, dacă mirosul cert, care mă stăpâneşte până-n miezul creierului, al nucului cu salbatecă aromă, nu l-ar preface în nimic. Biata Marusea, ea n-a putut fi rusoaica visurilor mele, cu toate că familia ei a purces încoace din nu-mi mai amintesc ce ţinut de cazaci. Îi mai lipseşte ceva, nu ştiu unde, la suflet, la corp?... cine dracu poate să spună... Mă gândesc un moment să-i scriu c-am auzit veselul eveniment şi-mi pare bine că se mărită. Dar ştiu bine că n-am s-o fac... Din indiferenţă?!... sau ca să spun ca şi dânsa... din teamă să nu precipit lucrurile... Dacă ea vrea să aştepte... să mă aştepte... evident, fără nici o nădejde şi – cu siguranţă – fără nici o schimbare a împrejurărilor... de ce să nu mă aştepte?... Şi dând din umeri, închid discuţia şi afectez totală nepăsare...

În afară de peştii din Nistru, femeile, de asemeni, nu mai lasă pe domnul colonel să doarmă. Adică femeile care trec Nistrul, printr-un sector sau altul, momind pe ofiţeri.

– Nu mai admit nimic... sunt informat... toată graniţa furnică de femei plătite de bolşevici. Domnişorii mi le ţin două zile şi mai cu seamă două nopţi şi pe urmă le fac scăpate încoace sau dincolo... dacă nu le conduc chiar ei singuri o bucată de drum... încotro vreau ele, nu încotro trebuie să le conducă ei... În rapoartele dumneavoastră eu n-am văzut că e vorba de nici o femeie... iar Siguranţa prinde mereu... pe aici, pe la Chişinău, prin toate părţile... Pe unde intră femeile ăstea în ţară? Şi pe unde ies... căci s-au găsit scrisori de la ele... Ei bine, asta n-are să mai meargă... Orice femeie, perchiziţionată până la piele...

– Să trăiţi, domne colonel totdeauna se procedează astfel...

– Perchiziţionată pentru găsit scrisori dom'le... nu pentru ce căutaţi dumneavoastră... dacă nu prezintă nimic suspect, expediate imediat înapoi... dacă da... aduse sub o puternică escortă...

– La comandament...

– Evident că la comandament întâi, locotenent Iliad... Dumneavoastră lucraţi cu comandamentul... Noi, pe urmă, deferim justiţiei militare... Ei bine, nici o femeie... dar absolut nici o femeie... Adică n-au încercat să treacă Nistrul, de trei luni, de când am ocupat frontiera, atâtea şi atâtea comuniste care forfotesc pe aici?... Unde sunt?... Eu n-am văzut nici una... Bărbaţi cât pofteşti, femei nici una...

– Eu singur v-am trimes, domnule colonel, şapte... acum trei săptămâni...

– Nu vorbesc de ţărance de-alea, domnule, care vin să-şi vadă rudele, sau să facă niţică contrabandă... Comuniste, spioane... asta aştept eu... Când sunt murdare şi babe, gata sunteţi toţi unu şi unu la datorie... Dar când dama e bine... se face scăpată... ştiu tot, locotenent Iliad, vai de acela pe care-l voi prinde... Bagă de seamă, nu numai cariera lui va fi periclitată, dar chiar îl voi deferi Consiliului de război pentru complicitate şi trădare... Sunt unii cari, ameţiţi de-o vrăjitoare d-ăstea, sunt în stare chiar să nimicească ori să ascundă probele suspecte... Ştii dumneata ce-nsemnează asta, locotenent Iliad?...

– Ştiu, domnule colonel, şi tocmai de aceea sunt foarte surprins că dumneavoastră aveţi astfel de bănuieli asupra...

– Nu zic că dumneata... şi mulţi alţii... sau că dinadins... dar... ameţiţi... înţelegi dumneata... femeia e lucru dracului, Iliade... din cele mai vechi timpuri istoria ne vorbeşte de astfel de cazuri... Ba chiar *Biblia*, cartea cea sfântă... Am să dau ordine severe... şi am să *îndesesc* inspecţiile inopinate...

Conchiserăm că domnul colonel era sub impresiunea vreunei cărţi cetite proaspăt, unui proces senzaţional sau vreunui film de cinematograf de curând venit în oraşul în care rămăsese cu cancelariile şi trenul regimentar. Eu am râs cu multă poftă de această toană a domnului colonel Tătăranu, a cărui străşnicie şi posomorâtă humoare o temem cu toţii, după cum ne îngrozim de orice nouă idee îi căşunează câteodată. Înţelegeam de minune că dialogul ce-l avusese cu Iliad, şi care trebuie să fi fost exact ca conţinut, nu se desfăşurase tocmai în ordinea pe care mi-o prezentase el şi nici unul din cuvintele rostite între dânşii nu avusese, nici dintr-o parte, nici dintr-alta, vreun sens dublu ori echivoc. Dar camaradul meu de faţă avea o înrădăcinată înclinare de a trece un mucalit şi un familiar în raporturile de patru ochi cu superiorii săi. În fond era şi el un timid.

– Ar vrea să-i trimitem peşcheş ceva proaspăt, glumii, îmbiind pe Iliad cu culoarea de foc ce curgea din sticla cea nouă... I-aş trimite cu plăcere, dragul meu... Dar unde e, unde e? arată-mi-o... s-o mănânc...

Iliad căzu pradă unor gânduri adânci...

– Cum au alţii noroc, Ragaiac? grăi el după o matură gândire.

– Adică, tu crezi în bazaconiile colonelului?

– Măi băiatule... el porneşte de la premise destul de temeinice... Cum de dă Siguranţa peste ele?... Pe unde apar aceste femei? pe unde trec?...

– Prin ţările vecine...

– Şi asta se poate... dar s-ar putea...

– Să fie şi cum zice colonelul... Oh, Doamne, împărtăşeşte-ne şi pe noi cu acest noroc! Dar ia spune, Iliade, cum ai proceda la un caz atare?...

– Cum să procedez?... Conform ordinului: perchiziţie până la piele... timp, evident, de vreo două-trei zile, după caz... şi pe urmă sub escortă la colonel... că e băiat bun, orice-ai zice... e el sever... se cam întrece el uneori cu mânia, dar când îl iei mai de-aproape, monşer... ştii... şi mai pieptiş... o mai slăbeşte şi dumnealui... Ambiţia lui e să nu-l iei în răspăr când sunt mai mulţi de faţă, înţelegi dumneata, ca să nu i se ştirbească autoritatea. Dar între patru ochi e o grădină de om, dacă ştii să-l iei, mă-nţelegi...

– Ar fi o minunată surpriză...

– Ba bine că nu... zău că m-am şi gândit, m-am gândit mult, de când colonelul mi-a băgat în cap, cum aş proceda eu dacă mi-ar cădea aşa ceva în mână... Foarte simplu, înţelegi, m-aş face că nu bag de seamă ăle trei... patru zile de... perchiziţie... ha, ha... înţelegi cu cine am de-a face... pe urmă, după ultima noapte, înţelegi: „Madam, ţi-ai închipuit cumva că-ţi găsiseşi omu, ha, ha, ha... îmi pare rău, madam, dar cu toată drăgălăşenia, înţelegeţi... a dumneavoastră... am onoare să vă trimet Consiliului de război..."

Şi Iliad mă privi cu un fel de bravură vagă în ochi, pentru a nu mă lăsa să cred, o cât de infimă parte de clipă, că el n-ar pune, în cele din urmă, datoria înainte de toate...

– Dar ăle trei zile... vorba colonelului... percheziţie, nu glumă, ho, ho, ho... Şi pe urmă: „Ce să-i faci, madam, aşa e valsul vieţii..."

Răspunsei alene şi indiferent, privind într-altă parte:

– Nu-ţi face nici o iluzie, că nu va veni niciodată... nu va mai veni –, şi zâmbind gândurilor mele trecute complectai: ... rusoaica...

– Rusoaica?...

– Rusoaica gândurilor noastre... aşa cum am închipuit-o fiecare, când am venit încoace...

– Spioană, vrei să zici?...

– Poate că nu va fi spioană... ah, Doamne, atunci ar fi îngrozitor... Dar tot ar fi ceva...

Iliad mă privi pe furiş, pe urmă examină fugar şi îngrijorat uşa şi ferestruica...

– Ar fi mai greu aşa... atenuai, plictisit de mişcările lui, pentru că într-adevăr peste trei zile va trebui s-o predau mai departe...

– La urma urmei şi după patru... sau o săptămână, rânji el lubric.

– ... pentru că dacă ea vine cu intenţiile ăstea, niciodată nu vei izbuti să joci în gândul ei decât rolul unui vasilache... Şi tocmai pentru ca să nu rămâi în ochii ei un biet vasilache – bătui cu pumnul în masă – înţelegi, Iliade, va trebui neapărat s-o dai peşcheş, peste trei zile, sau peste patru, sau peste o săptămână, colonelului...

– Pentru asta... şi pentru... mi se pare, un jurământ... pe care...

– Jurământul de a nu te lăsa vreodată să fii vasilache... nici în ochii altora... nici în ai tăi... nici mai cu seamă în ai ei...

Despovărat deodată parcă de temerea de a auzi de la mine ceva subversiv, Iliad îmi turnă voios în pahar. Dar privirea mea vagă, fixată într-un colţ de odaie, îl făcu să-şi reţie încă toastul porcotos pe care buzele lui erau gata să-l frământe...

– Dar nu trebuie să mergem neapărat cu gândul la situaţii de-acestea tragice, Iliade... Gândeşte-te că rusoaica n-ar fi decât o biată refugiată, gonită de spaima zilelor pe care le-a îndurat... O rusoaică a vremii dinainte, din romane şi din visuri... Tu nu te-ai gândit la o astfel de apariţie, aşa cum stai aci, la hotarul unei mari frământări omeneşti?... O femeie înaltă sau cum îţi va fi plăcând, cu un pas lung şi maiestos, dezminţând vestmintele de contrabandă în care s-a deghizat...

Şi tărăgănată, vocea mea povesti şi descrise vreme îndelungată întâmplarea stranie, care ar putea să survină... alcătui şi descrise figura şi silueta necunoscutei, care va aduce cu ea, în vestmintele, în mişcările, în sufletul ei, o mireasmă mai puternică decât toate parfumurile cunoscute, decât tăria amară şi sălbatecă a nucului secular, decât orice altă tărie ştiută şi aspirată până la fund.

Seara veni repede. Convorbirea, după ce dăinui astfel multă vreme în ipotetic, se reîntoarse la real, păstrându-şi totuşi obiectul, lipicios prin natura lui... Abia acum aflai de interdicţia pe care colonelul o impusese căpitanului Bădescu, pentru că începuse să-şi facă de cap cu îngăduinţa de la început. În ultima vreme stătea mai mult în oraş decât la post. Pentru a-i arăta că nu se gândeşte deloc să revină, colonelul i-a luat chiar locţiitorul eventual, pe sublocotenentul Ilieş, pe care la trecerea noastră pe graniţă i-l lăsase anume...

Această nouă împrejurare dăduse de vorbă târgului pe câteva bune săptămâni. Barişnia Ghenea trecea pe străzi foarte absorbită de gândurile care o copleşeau firesc, din cauza acestui zbucium pe loc al destinului ei – însă trecea foarte des pe străzi, plimbându-şi figura, despre care n-ai fi putut spune niciodată dacă e cu totul tristă ori cu totul veselă. Iliad crede că barişnia Ghenea se simte încântată de drama mută a cărei eroină s-a pomenit deodată. Acţiunile ei au crescut enorm de mult din această întâmplare, mai ales de când cu interdicţia pe care un zvon nespus de grăbit a purtat-o repede pe la urechile tuturor, din inima târgului şi până la câteva verste împrejur. Cel care suferă cu adevărat de această nepotrivire a soartei, în afară de căpitan, e bătrânul Kersanov, om onorabil şi măsurat, a cărui faţă, mută de împietrită durere, i-o contemplă în tăcere şi respect coreligionarii săi la întrunirile de la sinagogă. Bătrânul se teme ca lucrurile să nu ia cine ştie ce întorsătură, care ar putea periclita cumva sănătatea ori viaţa fetei sale, pe care o iubeşte mai mult decât orice pe lume; dar pentru orice ar putea să se întâmple, el e pregătit sufleteşte şi nimic, nici cea mai tragică perspectivă nu l-ar putea determina să se abată o iotă măcar de la conduita pe care nu el personal şi-a impus-o, ci pe care îngerul neînduplecatului său Domn i-o impune în fiecare seară, când mâna lui cerească aprinde prima stea în vastitatea împărăţiei celei fără de hotar.

Încăpăţânarea lui feroce, dar cuviincioasă şi demnă, a atras asupra-i admiraţia nu numai a evreilor vârstnici, dar chiar a multor creştini, printre care în primul rând domnul colonel Tătăranu, care-l consideră ca pe un vrednic păstrător al tradiţiei şi al datinelor sfinte, punându-le mai presus chiar de fericirea copiilor lui.

– Cu astfel de oameni, un neam dovedeşte că nu e sortit pieirei, afirmă domnul colonel, pentru care exemplele patriotice, religioase şi morale sunt cea mai înaltă expresie a înţelepciunei omeneşti. Cel mai în drept să se pătrundă de exemplul acestui bătrân ovrei, a mai spus domnul colonel, ar fi tocmai domnul căpitan Bădescu, a cărui lipsă de mândrie contrastează aşa de vehement cu atitudinea de clasică prestanţă a unui bătrân onest, simplu negustor de sifoane şi siropuri.

Dar tineretul amândoror confesiunilor nu împărtăşeşte acest chip de vedere. Cu uşurinţa vârstei, ei priveşte cu ochi luminoşi desfăşurarea conflictului, cu strania plăcere cu care te aşezi în fotoliul de teatru ca să te delectezi cu cruzimile vieţii omeneşti. Iar căpitanul Bădescu, din unghiul său de vedere, face o disociaţiune, poate destul de justă, între datoria ce-o are de îndeplinit şi pasiunea sa lumească. Singura concesie ce-o face celei din urmă, din dreptul cuvenit celei dintâi, e – spun relele guri – că, şi după interdicţia colonelului, el tot mai încearcă agilitatea picioarelor lui Volbur pe drumurile de noapte ale Basarabiei. Însă niciodată zorile nu l-au mai prins la târg, iar – mai ales în acest timp din urmă – tocmai pe sectorul lui s-au făcut câteva capturi extrem de interesante. Totuşi tineretul celor două confesiuni zumzăne întruna că întâlnirile au loc cel puţin o dată pe săptămână, în cel mai deplin mister, la prietena şi confidenta Ghenei, barişnia Manea Balaban, ai cărei părinţi au concepţiuni mai puţin intransigente asupra dreptului celor tineri la viaţă...

Lucrurile poposesc deocamdată la acest punct şi toată lumea e în aşteptarea unor noi şi senzaţionale evenimente; toată lumea, binevoitoare ca în toate târgurile, vorbeşte numai în şoaptă, iar şoapta se întinde, se întinde... într-o parte spre urechea surdă a habotnicului, într-alta spre auzul la pândă al domnului colonel...

Până noaptea târziu suntem departe de tot de aceste neguroase şi mocnite evenimente. Rubiniul nostru se ridică la răstimpuri dese să ia foc la lumina lămpii, în cinstea rusoaicei...

Rusoaica fiecăruia nu va fi nici spioană, nici evreică, sau dacă va fi evreică, va sosi singură din Împărăţia soarelui-răsare.

– Dar când, când?... se impacientează între două înghiţituri Iliad, pe care îl munceşte tot mai sălbatec nostalgia neprevăzutului...

– Asta se va întâmpla la iarnă, Iliad, când Nistrul va îngheţa şi când totul încoace şi într-acolo va fi mare de zăpadă... atunci piciorul ei va cârmi uşor pe puntea gheţei încoace... piciorul ei, Iliad... ţi l-ai închipuit tu cum poate fi piciorul acela, Iliad?...

Iliad bea trei pahare unul după altul, însă cu articolul ăsta sunt aprovizionat berechet... Iar termenul care l-am pus şi care nu e prea îndepărtat – al îngheţului – pompează sânge aprins în vinele cele mai ascunse ale corpului său, parcă iluminat de-o năprasnică revelaţie...

– Tu nu poţi să te plângi, mă măguleşte el, că n-ai cunoscut rusoaica adevărată... Marusea e visată de mulţi alţii... Mă mir cum...

– H... Marusea... dac-ai fi văzut pe Niculina...

– Niculina?... dar cine-i Niculina?...

– În sfârşit, n-are importanţă... Pe Marusea ţi-o cedez ţie, Iliad... Mie lasă-mi pe rusoaica cealaltă, cu picior înalt şi ochii oblici, care va veni înfăşurată în şuba ei enormă din împărăţia gerurilor.

Şi vorbesc înainte ca în prada unei halucinaţii, cu glas voalat şi ritmat de accentul vinului generos.

– Las-o să înainteze prin tufişurile de chiciură ca o prinţesă a iernei... Să sosească cu spaima nopţei în spate... Şi să găsească lumina scăpării în bordeiul ăsta de scânduri... S-o întâmpin sprinten ca un husar, Iliad, s-o ajut să-şi scoată din buleandra siberiană liniile lungi ale trupului ei şi mlădierile de călăreaţă a stepei...

Ochii lui Iliad au rămas nemăsurat de căscaţi, spre uşă. Ca şi ai mei. Întru târziu, el pocneşte cu pumn greu în masă.

– Sectorul meu e cel mai puţin căutat de soldaţii lor, Ragaiac, mă împărtăşeşte el. E drept că şi de refugiaţi... Dar un astfel de loc retras îşi va căuta ea. Ai dreptate, ai mare dreptate, băiatule... Nu e câtuşi de puţin exclus ca la iarnă... a... ce vorbeşti, domnule... dar toată lumea asta... a vechiului regim... în fiecare an caută ieşire încoace... Se zice că la graniţa poloneză... iar la noi iarna... cel mai puţin expus eşti iarna... Dragă, dar în fiecare iarnă sunt cazuri întâmplate... am auzit camarazi din batalioane...

Şi dogoriţi de focul rubiniului, în bordeiul scăldat de căldura prieteniei, ascult surâzător cum Iliad îmi explică... „nu aşa cu visuri... dar cu date certe, domnule...“, că fantezia mea e probabilă, ba chiar posibilă... hotărât lucru, e mai mult ca sigură...

În seara care urmă, ducându-mă la Niculina, îmi tot potriveam gândul cum s-o împac mai bine pentru absenţa mea din ajun. Intrai puţin cam stânjenit în ograda cu numeroase şi inutile acareturi, urcai tiptil pe prispa îngrădită şi cercetai ferestrele luminate. Niculina era înăuntru. Ciocănii uşurel în geam. Ea veni repede la fereastră, făcu semne de alarmare şi de discreţie şi ieşi degrabă la mine în cerdac. Îmi primi scuzele, cu vădită măgulire, dar şi cu vădită

dorinţă de a termina mai iute. Nu despre aşa ceva era acum vorba: bărbatu-său venise. Momentan era pe la vecini, dar putea să sosească în orice clipă. Trebuia deci să plec.

Peste trei zile în schimb, puteam să revin, dar cu condiţia să ciocănesc tare în poartă, că dacă se întâmplă să-mi iese el înainte, să par că am venit în vizită ca lumea.

– Vizită, noaptea!?

– Seara, când mântuiţi lucrul... Ce poate să fie? Am să-i spun că te-am cunoscut când ai venit în cercetare, să descoperi pe unde-ţi fug noaptea vagmiştrii şi *saldaţii*. Numai că în faţa lui trebuie să ne spunem dumneavoastră...

– Foarte bine, dacă e numai atât. Dar de ce n-am juca puţin comedia chiar în astă-seară?...

– Nu. În astă-seară hotărât nu. Şi nici înainte de trei zile. Hm. Noaptea asta era desigur destinată celui revenit. A, perfect... Peste o jumătate de ceas el trebuie să se întoarcă, poate şi mai curând... Refuzai deci categoric să plec, dacă nu mă însoţeşte până sub nuc. Şi mă arătai atâta de îndârjit, fusei chiar gata să pătrund în casă, că ea trebui să mă însoţească şi, în cele din urmă, văzând că sunt hotărât să mă ţin după dânsa oriunde, trebui să se lase apucată şi trântită în culcuşul nostru de iarbă.

– Nu-i pentru cine se pregăteşte! îi răsei în ureche, dar ea se făcu că nu m-aude. Mă opri să mă îndrept spre salcia pletoasă. Şi când ne despărţirăm la poartă îmi şuieră la rându-i în ureche, înainte de a se pune pe fugă în casă:

– Asta se plăteşte.

Hotărâi să nu mă întorc când s-or împlini cele trei zile fixate. Şi mă dădui cu furie studiilor matematice. Acest bărbat, pe care-l uitasem, interveni atât de neaşteptat şi de stupid în rosturile mele, că mă simţii extrem de săturat de escapadele nocturne în cătunul fără nume. Viziunea cea scumpă, ţesută numai din fuiorul fără prihană al închipuirei şi stârnită de iznoavă de vizita lui Iliad, se instăpâni iarăşi absolută şi exclusivă în sufletul meu. Niculina nu-i putea fi cel mult decât o palidă întruchipare pur fizică.

Şi a treia noapte izbutii să nu mă duc; dar în noaptea următoare, mă avântai în şea. Niculina era o perfectă întruchipare fizică...

Lăsai calul în grija lui Marinescu, care mă însoţea. Bătui în poartă la Niculina de mai multe ori, agasând zăvozii de prin vecini, care răspunseră cu mârâituri şi pe urmă cu

lătraturi. Eram gata să plec, pentru că întârzierea ei mă făcu s-o închipui cu membrele amestecate într-ale bărbatului legitim pe crivatul din odaia unde mă primise întâi, şi avusei mulţumirea să constat că resentimentul pe care-l încercai la această idee nu era câtuşi de puţin de gelozie, ci pur şi simplu de scârbă. Murdărită de acel ţărănoi sălbatec şi călător, fratele Măriucăi-văduva, Dumnezeule-Doamne, Niculina nu trebuia să-mi mai trezească nici o bucurie. Făcui trei paşi înapoi şi zăvodul ogrăzii din faţă dădu la mine, încercuindu-mă în reflectoarele mici şi albăstrui ale ochilor lui turbaţi şi muşcând ştacheţii porţei cu albul perfect al dinţilor nimicitori.

Nu ştiu cum îmi veni atunci în minte râsul sănătos şi dantura puternică a Niculinei, că ideea mădularelor amestecate mă năpădi iarăşi şi mă toropi; năuc, deschisei poarta şi în curând eram dincolo de pălimar. Gândul că bărbatu-său ar fi iarăşi la vecini şi că ea ar fi putut aţipi, aşteptându-l, mă îndemna la îndrăzneală. Abia acum se făcu lumină la fereastra din fund. Sunt amândoi împreună? I-am deşteptat din somn? Nu, este încă devreme... şi ieri n-am putut să viu...

Niculina îmi ieşi înainte. Era singură şi-mi simţise paşii.

– Am bătut la poartă... îi şoptii.

– Bun, bun, bun, poftiţi...

– Adormisei?...

Ochii ei râseră şi înclină capul încuviinţând, dar nu părea deloc somnoroasă.

– Adormisei?

Niculina aprobă şi de data asta.

O apucai de mână şi-i strecurai la ureche:

– La nuc!

Niculina îşi smulse braţul şi-mi astupă îndată gura, dar tot aşa de repede îşi retrase mâna, privind îngrozită spre poartă şi prin curte. Afară se lăsase destul întunerec. Energică şi hotărâtă, ea apăsă ivărul uşei şi deschise:

– Da, poftiţi, vă rog...

Şi-mi făcu semn imperativ că trebuie să execut tot ce-mi spune ea.

Intrai după dânsa.

– Dacă nu dormeai, de ce n-ai ieşit când am bătut în poartă?

Ea-mi aruncă, drept răspuns, o privire teribilă, care m-amuţi. Apoi examină cu grijă ferestruica suspectă şi păru

c-ascultă. Fără voie mă pipăii la buzunarul de la spate, unde-mi ţineam browningul.

– Dacă nu începi să vorbeşti, cum ţi-am spus, nu mai poţi rămâne aici...

Şi după o pauză de încruntare, îmi explică repede şi-n şoaptă...

– Am crezut că-i el afară şi are să-ţi deschidă.

– Va să zică, el ştie de mine... i-ai spus că vin pe aici...

– I-am spus că te-am poftit într-una din serile astea... pentru că ştiam că el va fi aici...

Îndată veni până la noi zdupănitul greu al porţei în uşori, apoi paşi tropăiţi şi voinici în bătătură şi pe treptele scăriţei.

– Vine, mă asigură, fără să mai fie nevoie şi cu dulceaţă în glas, Niculina, iar mâna mea rătăci din nou spre buzunarul înarmat.

O statură zdravănă, înaltă şi sfruntătoare, umplu tot cadrul uşei. O figură pe care o mai văzusem undeva. Unde? Imposibil de amintit. El avu o surprindere calmă şi calculată când ni se întâlniră ochii. Dar în pumn eu simţeam walterul mic cât un mâner de cuţit, şi-n adâncul buzunarului degetul cel mare împinse uşor piedica deoparte.

Serghie se pregăti să spună o vorbă, dar bărbia şi fălcile lui se mişcară degeaba, de parcă ar fi isprăvit numai ceva de mestecat. Pe urmă se mai uită în dreapta şi-n stânga, dar fără nimic agresiv în mişcări. În cele din urmă izbuti să articuleze:

– Dumneavoastră sunteţi domnul locotenent?

N-avusei timp să răspund, că Niculina îmi luă înainte:

– Faceţi cunoştinţă! Soţul meu Serghe Mihailovici şi Gheorghe Ivanovici... domnul locotenent de la Nistru...

Gheorghe Ivanovici era denumirea pe care mi-o dăduse la începutul întâlnirilor noastre, când se interesase de numele meu şi al tatei. Mai pe urmă, din seara petrecută sub nuc, mă numea scurt Gheorghe...

– Bucuros de cunoştinţă, poftim şedeţi, mă îndemnă Serghe Bălan, întinzându-mi mâna.

Abia acum băgai de seamă că samovarul mare de alamă lucitoare scotea pe coş un abur uşor.

Serghe Bălan purta cămaşă rusească de postav verde, încheiată pe umăr, şi era încins peste mijloc cu nouă şi scumpă curea. Pantalonii, de aceeaşi culoare, intrau în cizme lungi şi strâmte, care-i ajungeau până la genunchi. Era roşcovan la faţă şi închis la păr, cu mustăţi galbene, subţiindu-se spre ascuţişurile ridicate.

Fusei servit cu prăjituri de nuci, de dovleac şi cu plăcintă cu brânză, pregătite de Niculina, iar după ceai Serghe ieşi afară să aducă o sticlă mare de cinci chile, cu minunat vin, roşu închis ca sângele de iepure.

Îi câştigai atât de repede prietenia, mai ales că mă purtai faţă de Niculina cu o cuviinţă din cale-afară de protocolară şi ingenuă, încât femeia trebui să-mi recunoască meritul printr-un zâmbet elocvent, pe deasupra capului acestuia haiducesc.

Abia acum aflai, spre marea mea stupoare şi bucurie, că Niculina era o cetitoare, ba chiar că începuse şi învăţătură gimnazială. Mă surprinse cu atât mai zdravăn această noutate, cu cât mai demult, când mă cercetase cu ce-mi petrec ziua şi-i vorbisem de cărţi, ea păruse că acordă un interes respectuos spuselor mele, dar nu se grăbise să-mi arăte că nici ea nu e o ignorantă, cum ar fi făcut orice femeie din lume. Dinaintea bărbatu-său ea dovedi însă mult interes acestui subiect în convorbirea noastră. Cunoştea câteva romane de seamă ruseşti şi foarte multe de autori fără însemnătate, sau de autori pe care eu îi ignoram. Cetise şi traduceri, desigur, în ruseşte: *Mizerabilii*, *Germinal*, *Contele de Monte Cristo*, *Madame Bovary*, *Quo Vadis*, *Bel Ami*, mult Dumas, Sienkiewicz şi Zola, punea pe acelaşi plan *Cei trei muşchetari* cu *Război şi pace* şi mărturisea foarte natural că *Manon Lescaut* a impresionat-o la fel ca *Fraţii Karamazov* ori *Anna Karenina*, ba se părea că poate şi mai mult. Serghe cetise şi el ceva şi arăta nelimitată admiraţie pentru *Suflete moarte*, *Taras Bulba* şi câteva povestiri de Puşkin şi Lermonotov, adică pentru întreaga lui lectură; acorda de asemeni o cuviincioasă atenţie răsunetului atâtor nume ilustre, mai ales streine, şi se simţea nespus de onorat că astfel de convorbire avea loc sub acoperişul lui. Îi făgăduii că-i fac rost de moş Creangă şi ceva Sadoveanu.

E de la sine înţeles că din clipa acestor revelaţii, ochii mei învăluiau pe Niculina în lumini irizate de culori cu totul noi. Mă simţii nevoit să aduc vorba despre Olt şi despre locurile mele, despre originea, trecutul şi viaţa mea de-acuma, să fac comparaţii între obiceiurile de-acolo şi cele de pe-aici, micşorând diferenţele şi mărind apropierile. Fusei ascultat cu luare-aminte şi cu discretă rezervă când fu vorba de apropiere. Despre Serghe putui afla, ceea ce de altminteri ştiam, că e de fel chiar din acest cătun; cât despre obârşia Niculinei, în afară de afirmaţia vagă că e fată de răzeş cu stare, nu mi se mai spuse nimica, deşi curiozitatea care mă devora cumplit mă împingea la întrebări hazardate.

Pentru a-i îndemna să-şi deschidă mai mult sufletul, mai dădui încă drumul la al meu*. Dar nu primii nimic în schimb. Mă ridicai să plec deci, oarecum contrariat, mai ales că se făcuse târziu, când, spre complecta mea uluire, mă pomenii rugat de Serghe nici de-acum înainte să nu uit casa lor. Oricând doresc, ea mi-e deschisă – mă asigură el – şi cum mă ştie singur-singurel prin părţile astea, s-ar bucura mult când ar şti că din când în când, şi anume ori de câte ori mi-o pofti inima, voi veni ca să cinstesc şi masa lui. Chiar şi fără veste, când nu mi-o place fiertura de la cazan a bucătăriei trupei, pot să vin aicea şi „se va pricepe ea, Niculina, să pregătească îndată ceva pe gustul dumitale".

Puţin îmi mai trebui să-l întreb: „Chiar în lipsa dumitale?" dar pentru că el nu făcea nici un fel de deosebire, mă crezui în drept să interpretez lucrurile oricum îmi conveneau mai bine.

Auzisem eu, nu-i vorbă, şi avusesem, slavă Domnului, destule prilejuri să mă conving de ospitalitatea basarabeană şi de dulcea filosofie, de larga toleranţă, de nemărginita încredere pe care soţii şi părinţii de aci o acordă soţiilor şi fiicelor lor. Nu o dată condusesem câte-o barişnă acasă, după miezul nopţei, şi o predasem părintelui ce venise să-mi deschidă şi să-mi mulţumească, în persoană, că-i distrasem şi mă ocupasem atât de mult de odrasla lui. Dar ca să capăt carte albă de la un soţ cu aspect aşa de haiducesc, asta chiar că întrecea de-a dreptul orice închipuire. Grăbii luarea bunului rămas de teamă să nu urmeze îndată şi oarecare mici restrângeri.

Dar alungând de pe faţă o vagă lumină de râs, Niculina se asocie repede dorinţei bărbatului ei, care, cu o ultimă strângere de mână, mă asigură că „încă" de la început poartă o dragoste deosebită ofiţerilor moldoveni, „cum se zice, româneşti..."

Nici când m-am trezit singur pe uliţă nu-mi venea să cred că totul a putut ieşi aşa de frumos. Păşii voios înainte, prin praful umezit de noapte, fluierând un marş triumfal. Fugarele zâmbete ale Niculinei, pe care mi le aruncase pe deasupra capului şi înţelegerei soţului său, îmi luminau calea ca nişte licurici. Niculina, Niculina, comoară pe care n-am ştiut s-o preţuiesc, cât de fericit sunt că am descoperit în sfârşit sufletul tău! Eu aşteptam rusoaica de peste Nistru şi ea era doar la un întins de mână departe de mine. Iliad, băiatule,

* În ediţia a III-a: „drum a lui meu". Am preferat, în acest caz, varianta A2. Vezi p.294, ediţia noastră: „mai dădui încă drumul la al meu" (*n. ed.*).

rusoaica mult aşteptată a venit, închipuie-ţi, şi ea era o moldoveancă... Iar sufletul ei s-a deschis acum pentru întâia oară: degetul meu l-a atins şi el s-a deşteptat. Cu atât mai bine, el e încă fraged şi nou, el încă ignorează cumpăna valorilor şi ordinea ierarhiilor, dar lasă să se întrevadă bogate zăcăminte şi posibilităţi surprinzătoare. Cu atât mai bine, cu atât mai bine, o humă proaspătă şi fină, atât de minunată, pentru cel dintâi modelaj!

Am ajuns în cotul bumerangului, pradă acestor lirice efuziuni, şi m-am ridicat pe dâmb ca să am în ochi linia întunecată a zăvoaielor. Înţelegi tu, Iliad, chiar şi domnul colonel n-ar avea ce să zică în cazul de faţă... totul e în regulă... nu-i la mijloc o venetică de peste Nistru... şi, precum vezi, sunt invitat formal chiar de domnul soţ în persoană...

Mă mustrai repede însă, pentru uşurinţa cu care adusei în această divagaţie glumeaţă imaginea alcătuită din putere şi bunăvoinţă a lui Serghe Bălan. Simţii pentru el o simpatie bruscă, pe care mă forţai s-o traduc în vreun fapt de recunoştinţă, care să se poată ridica la înălţimea bunăvoinţei lui. De bună seamă acest om, pe care l-am înşelat şi pe care-l voi mai înşela, va merita totdeauna respectul meu cel mai neprecupeţit; mă simţeam în stare să înfrunt pentru dânsul orice pericol, şi aş fi dat mult să-i cunosc vreo nevoie care-l încearcă, pentru a-i dovedi cât poate să se bizuie pe ajutorul meu.

Fratele Măriucăi... hm... curios... ce poate fi cu omul ăsta! Unde a întâlnit el pe Niculina şi cum a determinat-o să-l urmeze... Cum a izbutit s-o facă să-l aştepte în lungul deselor lui absenţe în acest cătun fără nume şi cu mai puţin de douăzeci de locuinţe... Al acestor sfinte absenţe, pe durata cărora el mă face deplin şi netăgăduit stăpân.

Doamne, Dumnezeule!... unde-l duc pe el aceste absenţe... în ce loc... în ce... unde... în care...

Eram aşezat pe iarbă, rezemat de salcia unde mă aşteptase Niculina, când îmi puneam aceste întrebări. Şi priveam linia neagră a zăvoaielor şi nelămuritul întunecat ce se întindea şi mai departe...

Fatal, acest răspuns trebui să-mi vină în minte; dar mă scuturai de el ca de o presimţire rea... Haida-de... e cu neputinţă... un om atât de binevoitor... şi care, totuşi... dacă ar fi vrut... un om... care... cu atâta mărinimie... cu atâta bunăvoinţă... cu atâta dragoste... pentru ofiţerii... pentru toţi ofiţerii moldoveni... cum se zice... româneşti...

Am sărit ca ars, de parcă salcia pletoasă din spate-mi s-ar fi încordat deodată ca o imensă caracatiţă, gata să mă apuce cu chica ei enormă de nenumărate şi flexibile picioare: ha, va să zică eu nu eram primul... va să zică... obiceiul casei cerea... ca în vreme ce soţul... am înţeles... am înţeles până-n miezul miezurilor... Ha, ha... să vedem... să vedem...

Şi pornesc ca dus de-o sălbatecă vijelie... dar mă opresc şi râd, şi pulpanele vijeliei mă înfăşoară şi trec pe delături... Mă întorc, parcă să-i ţin piept... nu; dinspre Nistru s-a stârnit o vie suflare.

Mogâldeaţa caracatiţei agită şi amestecă picioarele negre în fundul oceanului de întuneric... Cu cine am venit în astă-seară?! Cu Marinescu... el poate fi găsit la Măriuca...

Pornesc într-acolo şi mintea mea nu e răscolită acum decât de picioare care se-nlănţuie şi se amestecă în întunerec; imaginea graţioasă a picioarelor ei de hamadriadă încolăcindu-se şi zvârcolindu-se între membrele lui ţărăneşti... imaginea scabroasă şi răscolitoare, revelatoare şi torturătoare.

De mult n-am mai venit însoţit de Marinescu şi nu mai ştiu ce-o mai fi cu Măriuca. Uşa de la mijloc o văd acum închisă şi o tăcere mare domneşte în ogradă. Nopţile se făcuseră ceva mai răcoroase şi de bună seamă de aceea Măriuca nu mai dormea pe prispă. Dar unde se vârâse Marinescu cu iubita lui?... Şi unde-mi era calul? Câteva şoapte sugrumate îmi atraseră luarea-aminte asupra unei clăi cu fân. Ascuţii urechea. Cineva gemea... o femeie... un geamăt de plăcere... Va să zică nimerisem.

Starea de surescitare, în care mă adusese tabloul nocturn al îmbrăţişărilor Niculinei, renăscu deodată, drept în miezul creierului, ameţindu-mă atât de puternic, că trebui să mă ţin de gard. Simţurile mi se ascuţiră toate ca lama de brici şi mă tăiau la cea mai neînsemnată mişcare. Şi totuşi, în loc să fug de geamătul stins şi răscolitor, îl ascultam înainte, îl adulmecam, îl degustam. Aţi cunoscut această curiozitate bolnavă, care, la chemarea câtorva zgomote suspecte, vă face să puneţi urechea, într-o cameră de hotel, pe păretele vecin, sau în garderobul care maschează o uşă condamnată?

Efluvii de zgomote inconsistente îmi veneau la ureche, odată cu odoarea fânului uscat, pe care mirosul meu, ridicat la puteri copoieşti, mi-o aducea în conştiinţă, rafinându-mi imaginaţia până la nesuferit. Pumnul inimei îmi bătea

dinăuntru în coşul pieptului cu lovituri de ciclop. Mă strecurai prin deschizătura potrivită a porţii şi mă prelinsei de-a lungul gardului, până-n dosul clăii cu fân, care, când ajunsei aproape, îmi mai descoperi alături şi foarte apropiat o claie mai scundă, parcă o mânzată lângă maică-sa. Între cele două clăi, ca între sânii unei gigante divinităţi a amorului etern, Marinescu şi cu iubita lui. Însă mizerabilii dovedeau că nu ştiu să sfinţească locul pe care-l ocupau cu nevrednicie. Capetele le erau unul la înălţimea celuilalt, dar aşezate invers. Picioarele lui Marinescu se întindeau în partea opusă, iar picioarele fetei se lungeau spre mine. Se lungeau şi se strângeau; fusta şi cămaşa urmau aceleaşi mişcări, dar uneori pierdeau ritmul, descoperind albul pielei până deasupra genunchilor şi uneori mai mult. Corpul lui Marinescu se strângea şi el şi se dezumfla ca o armonică, dar contopite la fiinţele acestea nu erau decât capetele; obişnuindu-mă cu întunericul, observai că gurile le erau împreunate ca două ventuze şi făceau sforţări ca să cuprindă şi mai mult, iar mâinile orbăcăiau în neştire, căutând sinuozităţile trupului advers. Mai târziu, una din mâinile lui Marinescu se împlântă adânc în deschizătura de la piept a cămăşei fetei şi rămase mult acolo. Fata gemea, se zvârcolea, răpusă dinainte de această încleştare fără sens. Din când în când un cap se ridica deasupra celuilalt: din cauza mişcărilor brusce fusta se descoperea până la obscurităţi ameţitoare. Totuşi mâna fetei se grăbea cu instinctivă pudoare să pună la locul lor poalele rebele, cu toate că nu prinsese câtuşi de puţin de veste că-mi dă o atât de copleşitoare reprezentaţie.

Instinctul fetei nu se înşela; cu ochii debordaţi din orbite, eu urmăream această zvârcolire de şerpi, cari se întâlniseră între sânii zeiţei împietrite, venind din părţi opuse, şi se întredevorau. Totuşi priveliştea mă nemulţumea profund; şi cu cât se prelungea, cu cât întârzia ceea ce eu aşteptam să se întâmple, cu atât mă scotea din sărite. Pieptul mai avea puţin până să mi se spargă, eram sufocat: mă mir cum bătăile de berbec ale inimei nu se auzeau de la o distanţă aşa de mică. Iar mişcările poalelor erau singura parte a spectacolului care mă intriga cu adevărat. Dar mă exaspera Marinescu. Îl înjuram cu cele mai odioase ocări şi-i comandam în gând să se mai răsucească şi altfel. La câte-o zvârcolire a lui, care strângea unghiul celor două trupuri, mă încordam ca-n aşteptarea unei mântuiri, dar când unghiul creştea iarăşi,

întinzându-şi laturile într-o linie dreaptă, mă prăbuşeam ca-n deschizătura unei trape. Îmi venea să mă reped, să-l iau la palme, ca pentru un exerciţiu necontenit greşit pe câmpul de instrucţie. Iar timpul înainta greu ca un enorm camion încărcat peste măsură. Înnebuneam. Şi cei doi inconştienţi continuau să nu bănuiască ce furie imensă planează asupra trupurilor lor nătânge.

Ah, în sfârşit capetele încleştate şi-au desfăcut veriga. Doamne, Doamne, ai milă de mine, păcătosul! Ei răsuflă ca două perechi de foale, unul în sufletul altuia. Acuma... momentul hotărâtor.

Dar momentul hotărâtor se prelungeşte idiot şi nici o mişcare din nici o parte. Răsuflam la fel cu ei. Respiraţia lor se calmează... Dacă nici acum nu m-or auzi...

Fata se ridică într-un cot, Marinescu şi-a acoperit ochii cu palmele.

– Ah, nu mai pot, bâlbâie ea cu un glas turbure ca o drojdie.

– Era să mor, şuieră el...

Tăcere. Se ridică şi el într-un cot... Se târăşte spre ea, se apropie... ea nu se îndepărtează... Doamne, Dumnezeule, miluieşte-ne pre noi... dacă s-ar îndepărta, aş sări s-o opresc... Marinescu se apropie ca un şarpe şi ochii lui albicioşi şi şerpuitori acum sunt altfel, au sens în noapte, sunt drăceşti, sunt adorabili... Se apropie fixând-o ca un şarpe... A paralizat-o cu această privire... Aşa... apropie-te, Marinescule... apropie-te, iubitule Marinescu... am să te propun sergent...

Fata s-a aşezat pe şezut. Dar se întinde, se întinde lung şi lasciv şi nu se îndepărtează. Coatele lui înaintează, ducându-l ca picioarele de crocodil, şi ochii lui... să-i fi văzut ochii... splendizii lui ochi albicioşi... Ah, cine a spus că ochii negri sunt cei mai teribili în noapte... vai, acela n-a văzut ochii lui Marinescu... Capul lui a ajuns deasupra mijlocului fetei. Se înalţă, se întinde spre sâni necontenit, agale... ah, acest bandit ştie să prelungească o fericire... Marinescule, tată, asta-i direcţia firească... dar ce-ţi spun eu ţie... savantule... iubitule... banditule...

Fata nu se mişcă... Marinescu face deodată un salt; acum nu mai e timp de lungit...

Dar saltul lui Marinescu a fost scurt, n-a fost decât să se aşeze cu pieptul spre cer. Şi-a lăsat capul în poalele ei şi-acum o îndemnă:

– Caută-mi în cap...

De bună seamă fata îi va da una zdravănă în capul sec, în capul acela blond şi spălăcit, de neputincios... Dar mâinile ei se abat vrednic în părul auriu şi vocea ei, acum înviorată şi plăcută, îl îndemnă:

– Acum mai cântă-mi p-aşela cu:

Puse mâna mai în gios...

– Mama voastră de mămăligari. Mâine te voi tunde no. 1, Marinescule...

Mă îndepărtai uşor spre poartă şi răcnii de-acolo cu indignare:

– Marinescu...

– Ordonaţi, răsună automat răspunsul.

În zorul lui, Marinescu ieşi dintre clăi alergând în genunchi, apoi sări ca-n zbor în picioare şi mă ocoli în traiectorie, încheindu-şi vestonul şi curăţindu-se de paie. Apoi, la distanţă reglementară, trânti bocancii unul în altul, scurt şi sec, cum scrie la carte, în semn de salut.

– Erai cu fetiţa ta acolo?

– Da, s'trăiţi...

– Să-mi evacuaţi terenul şi să vă mutaţi sus în cerdac... Şi să-mi aduci pe Măriuca văduva în paie, trează ori adormită... Executarea...

Dar Marinescu nu se mai învârti pe călcâie cu promptitudinea de la început. El mă vesti că şi astăzi a venit vorba cu Măriuca despre mine şi ea nici nu mai vrea să audă. De mai multe ori l-a însărcinat să mă înştiinţeze că n-am ce să mai caut pe la dânsa; şi-l întreba de fiecare dată dacă m-a înştiinţat. Iar el îi răspundea afirmativ, deşi nu-mi spunea nimic...

– Pentru că vedeam, dom locotenent, că nu mai daţi interes...

– Du-te şi scoal-o... Adică stai... rămâi...

Şi pornii eu în odaia Măriucăi. Întorsei butonul lămpei electrice de buzunar şi mirosul stătut şi mucigăit, care domnea în casă, nu scobori cu nimic surescitarea în care mă găseam.

Măriuca dormea greu şi nu simţi nimic, când conul luminos, care ţâşnea din pumnul meu, o cuprinse în gălbuiul lui violent. Dormea cu capul căzut dincolo de perină, cu gura căscată, cu trăsăturile încordate, respirând nesimţit de profund, fără nici o mişcare, fără o tresărire, ca o asasinată.

Un colţ de velinţă îi mai dăinuia pe pântec; restul se lăsase spre părete, descoperind moviliţa albă a unui sân şi-un picior întreg gol până la încheietură. Oprii lumina, mă aşezai într-un genunchi şi, în vreme ce-i mângâiam piciorul, îi sărutai îndelung sfârcul aspru al ţâţei. Femeia îşi revenea pe îndelete. În cele din urmă mâna ei mi se înfipse în păr... Gemu copleşită...

– Oi dus pe Anuţa?

Anuţa... adică...

– Anuţa?...

Anuţa, da, da... Anuţa era fata cu care se juca în paie Marinescu... Va s'zică, după... Va s'zică de-aceea...

– Da ce te-o apucat?... îşi reveni ea brusc, retrăgându-şi mâna. Hait, lasă-mă... Fă-i seama Anuţei dacă ţi s-o făcut de-aşeea...

Vroi să-şi desprindă sânul din sărutarea mea, dar sforţările i-erau din ce în ce mai stinse. Se întinse lungă sub velinţe şi-mi apucă, în strânsoarea coapselor, mâna care-i mângâia piciorul.

– Se ţine bine Anuţa, reflectă ea... Da să ştii, când oi fi gata cu dânsa, la mine n-ai şe mai căuta... S-o sfârşit d-amu... Mi-e şi ea rudă şi la mine nu merge cu păcat... Eu nu sunt Niculina...

Asta era în chip de concesie; păcatul avea să înceapă deci din momentul în care Anuţa va ceda. Dar Măriuca îşi da seama că Anuţa va ceda odată. Astă însă n-o privea pe dânsa; privea pe Anuţa, era păcatul Anuţei...

– D-apoi, zi şeva... Ce-ai rămas aşa ca un peşte!... Pentru că găsisem că e mai prudent să joc rolul lui Marinescu, până la capăt, crezui de cuviinţă să-i răspund tot cu fapta. De altminteri era şi timpul. Dar fie că această muţenie încăpăţânată îi dădu de bănuit, fie că ochii ei izbutiseră să se dumirească, se smuci odată şi dădu un ţipăt:

– Şine eşti... Şe vrei?...

Mă năpustii asupră-i spre a nu-i lăsa răgaz de rezistenţă...

– Spune şine eşti, că ţip. Apoi băgă de seamă singură: Domnul locotenent... Aah, aşa ţi-i vorba...

Şi Măriuca grăsuna se încordă pentru apărare. Nu mai spuse nici o vorbă. Nu se auzeau decât răsuflările noastre scurte şi şuierătoare. Măriuca era departe de-a avea flexibilităţile şi şiretlicurile alunecoase ale Niculinei; mişcările ei erau rotunde şi scurte, rezistenţa ei înverşunată. Nu mă

aşteptam ca în braţele-i rotunjite să descopăr atâta putere. Pentru că lupta se prelungea inutil şi strânsoarea corp la corp îmi ridicase la desperare starea mea sufletească, începui tratative de pace. Dar Măriuca nu vrea s-audă. Fusesem la Niculina, la nevasta fratelui ei. Asta era mare păcat. Dacă Niculina n-a ştiut că înainte mă culcasem cu cumnată-sa, păcatul ei era mic. Dar pentru Măriuca nu există scăpare; ea ştie bine că eu fusesem la Niculina în lipsa bărbatului ei, aşa că vina ei, cedându-mi, ar fi fost considerabilă în faţa lui Dumnezeu.

– Astea-s minciuni de-ale tale, îi strigai cu vocea sugrumată... Pe Marinescu de ce-l primeşti în pat la tine, după ce se desparte de Anuţa...

– Minte, nu l-am primit niciodată, protestă ea, fără înconjur, uitând ce bâlbâise înainte de a băga de seamă cine sunt. Dacă el ţi-o spus aiasta, am să-i scot ochii! răgi scandalizată, simţind parcă o nevoie atât de furioasă de a mă desconvinge, că-mi umflă iar de nădejde sufletul clocotitor. Auzi şolticu răului... Ş-apoi cu Anuţa se poartă ca cu o fată... Iar Anuţa nu mi-e cumnată, mi-e rudă de departe...

– Păcatul e mai mic desigur, convenii eu... Dar va s'zică l-ai primit...

Ea încercă din nou să-mi alunge această bănuială cu atâta ardoare, că socotii partida ca şi câştigată.

– Ei bine, te cred, Măriuco, îi spusei, întinzând braţele ca s-o cuprind, însă nici eu cu Niculina n-am avut nimic.

Dar ea şi sărise în picioare şi mă întâmpină cu un strigăt teribil:

– Aiasta nu... Nici moartă...

– Ce, eşti nebună?...

Lupta începu, de astă dată în lungul şi-n latul odăii, unde Măriuca dovedi adevărată sălbătecie. În lupta corp la corp eram desigur mai puternic; o cuprindeam, o ridicam în sus, o trânteam pe crivatul de scânduri. Dar aci orice sforţare era de prisos.

Mă simţeam covârşit, bătut, zdrobit. Mâinile îmi tremurau, nu mai eram stăpân pe ele. Cocoşat şi şovăitor, bâjbâii spre tindă, căci îmi trebuia aerul curat şi mult de afară. Îl găsii şi, prăbuşit jos, îl sorbii cu atâta nesaţ şi atât de mult, că parcă aş fi băut cu găleata, la fântâna unde se sfârşea pustiul.

Binefăcătoarea lui tărie mă întremă. Era de tot rece, mai acum spre dimineaţă, şi era minunat. Era tot ce poate fi mai

bun pe lumea asta. Mă mângâie matern pe la tâmple şi-mi potoli bătăile necruţătoare ale inimei. Mă ridicai reînviat şi dispus şi gata să mă arunc tot mai adânc în sânul lui imens şi reparator. Dintre clăi, abia acum mi se limpezi în ureche falsetul înecat în bemoli al lui Marinescu:

Ce-ai aicea, fată mare...
Ti-ri bum sam sam...

şi chicotirile fericite ale Anuţei. Îmi fu scârbă profundă şi-mi pregăteam mintal accentul imperativ cu care să-l trezesc din această toropeală senzuală, în care idiotul se vâra fără nici un folos. Cu răutatea interzisului şi-a nesatisfăcutului, hotărâi în minte edictul de revocare a oricărei escapade nocturne, ori diurne, în cătunul fără nume. Ba chiar plănuii şi un raport mai amănunţit asupra posibilităţilor suspecte pe care poziţia acestei grămăjoare de locuinţe trebuia să le sugereze oricărui vizitator.

Cu această din urmă rezoluţie, pornii. Dar din spate-mi, glasul Măriucăi mă şfichiui peste urechi:

– Aiasta ţi-e toată voinişia...

Îi aruncai o căutătură duşmană, pe care însă, mai mult pentru mine, o prefăcui repede într-una de mândrie dispreţuitoare. Şi pasul mi se desfăcu elastic, drept şi elegant.

– D-apoi stai odată, mă cheamă ea din nou. Iaca ţi-ai uitat aiasta... ornicu...

Mă pipăii la mână. Catarama slabă a curelei de la ceasornic se desfăcuse în zbenguială şi căzuse în pat. Întinsei mâna, dar ea nu-mi dete ceasul, ci vru să mi-l pună dânsa. Întârzia.

– Mai repede, făcui nerăbdător.

– Da stai să nimeresc, râse ea, cu înţeles obscen...

O ajutai. Degetele ni se împreunară. Ea mi le prinse pe-ale mele şi mi le strânse. Apoi mi le alungă ca să termine singură lucrul. Iar când termină, mă sărută deodată, dintr-o săritură dibace, pe bărbie, şi se refugie în casă chicotind ademenitor...

Şovăii ameţit şi simţii cum tot aerul curat de deasupra se desface ca o tencuială stricată şi cade astupându-mă sub moloz. Intrai. Şi aerul stătut şi muced, care mă întâmpină ca un suflu vrăjmaş de pivniţă părăsită, nici acum nu putu să mă repeadă înapoi. Măriuca se refugiase în crivatul ei de lemn, dar când fusei aproape, ea se ridicase pe el în picioare, lipită de perete. Mă avertiză:

– Dacă nu te astâmperi, chirăi...

O apucai de picior şi-o doborâi în pat. Ea se prăbuşi cu haz mare, dar rezistenţa îi fu tot aşa de dârză ca la început.

„Îşi bate joc de mine“, îmi spusei aproape tare, ca să mă conving în cele din urmă de acest adevăr. Şi rămăsei prostit pe marginea patului. Ea se ridică şi se aşeză lângă mine.

– Aşa, vezi, hii de treabă... iacă ce bine îţi stă flăcău de treabă... Stătea alături de mine, în cămaşa aproape căzută, mângăindu-mă pe mână şi asigurându-mă: Nu se mai poate acum. E păcat mare. Dar putem sta şi aşa... Dumneata nu ştii decât cu ruşine. Iaca ce bine e aşa...

De-afară răzbătea acum cântecul lui Marinescu, care se întărâtase în voce:

Dar aicea fată mare
Bum bu-rum sam sam...

Idiotul o ţinea astfel de mai bine de un ceas. Anuţa chicotea. Măriuca trăgea cu urechea, amuzată. Aerul de-afară da năvală înăuntru, dar era neputincios în faţa mirosului de mucigai, de sudoare veche, de secreţiuni trăsvite, care ieşeau din ţoalele crivatului, ca dintr-un aşternut de sugaci. Iar în această atmosferă viciată, eu continuam să rămân şi mă miram singur, cum nu pot să mă scutur deodată, să mă ridic desperat, să scuip şi să plec. Atingerea de apă călduţă a braţului Măriucăi mă reţinea ca şi mirosul ei de sudoare. Şi simţeam lămurit cât mi-e de imposibil să mă desfac din această încleioşare. Un smoc mărginaş de raze mi se desfăcu din gând şi reflectă cu slabă lumină, ca dintr-un trecut îndepărtat, fericirea neaşteptată, din care mă rostogoleam, tot aşa de neaşteptat, cu două ceasuri înainte.

Măriuca râse lângă mine.

– Vezi, dumneata nu-mi cânţi niciodată, mă dojeni ea. Dumneata nu ştii decât una: să te-arunci deasupra femeii. Iaca, zi şi dumneata cântecul aista.

Nici acum nu mă scuturai să plec. Ba chiar putui să-mi arăt regretul că nu cunsoc acest cântec, pentru a-i face plăcere. Începu atunci să-l şoptească ea, ţinându-se după glasul lui Marinescu, de la care probabil prinsese mai dinainte cuvintele. Ea râdea cu poftă, la fiecare din necuviinţele ariei, şi se uita la mine provocându-mă să râd la rându-mi. Iară eu râdeam la rându-mi, aspiram mirosul

așternutului și-mi reconstituiam cu răutăcioasă voluptate în minte mecanismul integrărei prin serii sau recitam în gând versuri ca acestea:

Deasupra casei tale ies
Și azi aceleași stele...

Sau:

Cupidon, un paj șagalnic, va ascunde cu-a lui mână
Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpână...

Sau:

Nu credeam să-nvăț a muri vreodată
Pururi tânăr înfășurat în manta-mi
Ochii mei căutau visători la steaua
Singurătății.*

Contrastul mă amuza. Și deodată, dus de-o inspirație șireată, începui să fredonez la rându-mi, spre marea satisfacție a Măriucăi, a acestei bucăți rotunde de carne și său, care fermentează:

Puse mâna mai la vale
Bum bu-rum sam sam.

Și însoții, cu gestul, gradația cântecului, ceea ce aduse bucurie Măriucăi până la paroxism:

Ce-ai aicea fată mare?
Bum bu-rum sam sam.

Iar în sufletul meu cădeau, ca într-o fântână adâncă, reminiscențele visurilor sublime din anii școlilor, stelele de aur ale ritmului antic:

Odi profanum vulgus et arceo
Favete linguis sacerdos musarum

* Citatele sunt din memorie, cu unele inexactități (*n. ed.*).

Carmina non prius audita
Virginibus puerisque canto
. . . .
Bum bu-rum sam sam
E barba sfinției-tale...

Și când mâna mi se încleștă de fier la extremitatea cântecului, Măriuca, scuturată de haz, încercă tardiv să se zbată.

– Eu nu vreau, se împotrivi ea. Să fie păcatul dumitale... Eu nu te las...

Dar ea se lăsa cu încetul, înverșunându-se încă, și șoptind rătăcită:

– E păcat mare, nu vreau... Nu te las... Să cadă asupră-ți...

Nici dinspre clăi nu mai venea acuma murmur de cântec. Numai în gândul meu, odată cu recrudescența acidă a fermentațiilor, picura înainte ecoul eternelor frumuseți:

Sic te diva potens Cypri...

În fapt de ziuă, înaintam, doi călăreți tihniți, prin bruma care se depunea pe buruieni, pe părul și pe efectele noastre. Victoria repurtată, al cărei miros încă îmi dăinuia prin nări, ca și pișcătura brumei îmi dau o dispoziție deosebită. În fond totul se redusese aci la această impresie olfactivă. Afară de asta, Niculina, în ultima analiză, nu mi-a oferit mai mult. Și avusesem tot ce putea să ofere și aceea. Aveam deci toate motivele să mă simt atât de fericit de oboseala dulce pe care o duceam în spinare. Începui deci să tachinez pe Marinescu. Îi mărturisii cum l-am surprins între clăi și el râse cu liniște.

– Bine, mă leat, flăcău ce te găsești tu, caporal în armata română, bați tu drumul ăsta de-atâta amar de vreme și n-ai ajuns decât aci; am să propui să te degradeze în fața întregului regiment!... Necinstești armata...

– He, domne locotenent, dac-aș fi vrut...

– Hei! Dac-ai fi vrut... parcă merge după tine... Ești un papă-lapte...

– Oricând aș vrea, domn locotenent, poarta mi-e deschisă...

– Zi, tu nu vrei, șmechere? Și de ce nu vrei, mofturosule?

– He, dumneavoastră vă vine să luați cu glumă, dom locotenent; da de când poama e coaptă... Da iaca ba, nu vreau eu s-o culeg...

– Aștepți să se facă mălăiață și să pice singură în gurița dumitale...

– E he, nu *sîntem* chiar aşa de prost, dom locotenent... Da e mai bine aşa cum fac...

– Mă, învaţă-mă şi pe mine să mă mulţumesc numai cu atât şi-ţi dau leafa mea pe trei luni...

– E mai bine, dom locotenent... Aşa cum faceţi dumneavoastră, face toată lumea... Şi pe urmă ţi se urăşte... pe când aşa... ca mine... parcă nu te-ai mai sătura...

– Mă, îţi dau leafa mea pe un an... dacă mă faci tu să mi se urască...

Dar Marinescu o ţine într-a lui: cu muierea trăieşti o viaţă întreagă, pe când o fată e cu totul altceva...

– Bine mă, tu vrei s-o iei... asta-i altă socoteală atunci.

– Ba n-o iau... ce s-o iau... că nu m-oi însura pân äste locuri... da se cheamă că dacă am găsit-o fată... să mă bucur şi eu de lucru ăsta... nu se mai găsesc acum fetele aşa uşor, dom locotenent.

– Vai de bucuria ta... tu oltean eşti, mă zăbăucule...

– Păi aşa e şi la noi, dom locotenent... întâi petreci cu fata, că dacă greşeşti încep copiii şi pe urmă ai altă grijă...

– Bravo, mă deşteptule... Dar dacă vine ordin de plecare...

– Ş-apoi dac-a veni? Mai rău o să-i paie ei de mine aşa...

Ne apropiarăm de posturi. Pe alocuri bruma se întindea în plăgi mari, fosforescente, la lumina ultimelor stele. Marinescu rămase puţin mai în urmă, după ce mă întrebase îngrijat:

– Dar e vorba să ne mutăm, dom locotenent ?...

Iar la răspunsul meu negativ şi distrat el insistă:

– Vă rog să-mi spuneţi şi mie, dom locotenent, barim din ajun...

– Parcă eu o să ştiu...

Pe urmă, repezindu-şi scuipatul hăt departe, cu un bobârnac sigur din vârful limbei, el încheie şi pentru mine, dar mai mult pentru el:

– Dă-o dracului de viaţă, dom locotenent. Dacă nu-i mai pune omu niţică frumuşaţă, ce dracu să mai alegi dintr-însa?

Nu-i răspunsei; pe dispoziţia mea de animal satisfăcut, începuse întâi să fulguie şi apoi să ningă straturi dese de cenuşe. Mă revăzui în odaia cu odor alterat a Măriucăi, mă revăzui zbătându-mă ca un turbat, dedându-mă la giumbuşlucuri şi vicleşuguri lubrice, cântând cântece obscene, ca să-i fac voile şi să-i surprind farmecele-i flasce. O clipă, în seara ce trecuse, crezusem că am descoperit la rându-mi o *frumuşaţă*, poate trecătoare, poate cine ştie cum, propriei mele vieţi. Dar totul se mistuise în neant, în acelaş straniu galop în care venise. Singura

mea izbândă, din toată această noapte şi din toată această aventură şi din toate aventurile mele, rămânea prin urmare doar Măriuca văduva, cu cărnurile moi, în care-şi găsiseră potolul de-a valma soldaţii şi căprarii mei. Pe aceasta o cucerisem cu adevărat cu cântecul şi cu sufletul...

Iar alături de mine mergea acest ţăran cu ochii ca albuşurile ouălor de raţă, şi care cu drept cuvânt nu găsea decât o uşurare josnică în îmbrăţişările Măriucăi; dar care, tocmai de aceea, nu se grăbea să facă o Măriucă din fetişcana lui. Chiar aicea, atât de departe de satul lui, în cătunul fără nume şi fără loc pe hartă, pe unde el era trecător şi unde nici nu visa să se aciuieze, el ţinea totuşi dinadins să prelungească acest început de iubire fragedă, cu preţul cumplitelor zbuciumări dintre clăile propice, el continua să idealizeze ceea ce ar fi putut oricând să transforme într-o albie de porci.

Începând să refac domol bilanţul trecutului, constatai că eu nu făcusem decât să mă complac într-o astfel de albie, la care el nu recurgea decât din extremă necesitate; alergai speriat de-a lungul întregului trecut, de la caz la caz, dar peste tot mă întâmpină porţi zăvorâte, gol imens, smârc perfid şi lacom. Cum? Fusesem într-adevăr atât de singur?... Doamne, n-aş fi crezut-o... Poate numai Marusea... care vrea să mă pedepsească cu măritişul ei...

Aud de-aici vuietul râului... Nimeni, nimeni, nimeni!

Dar îmi mai rămânea rusoaica...

Şi înviorat de această supremă nădejde, smucii hăţurile şi dădui pinteni lui Pafnute ca şi când aş fi ştiut c-o găsesc la capătul galopului care începu.

Mă duceam des la Niculina, dar între noi acum nu puteau fi decât uşoare strângeri furişe, sărutări focoase, dar repezi; când o înlănţuiam, trupul ei tresărea tot timpul şi vibra ca o vargă, iar ochii fugeau necontenit spre aceeaşi blestemată ferestruică. Era de neînţeles! Dacă Serghe Bălan nu era cu adevărat acasă, atunci cum ar fi putut intra în odaia de alături decât trecând prin curte, bătând poarta, troncănind pe scări şi făcând zgomot pe săliţa cu pălimar. Chiar dacă ar fi sosit în vârful picioarelor şi tot l-ar fi trădat broasca uşei vecine, pe care o încercasem şi eu de mai multe ori, ca din întâmplare, găsind-o totdeauna încuiată. Îmi lămurii că obişnuinţa o făcea pe Niculina să îndrepte ochii repezi într-acolo; dar fără a fi convins deplin, mă ferii să-i cer explicaţii, nici s-o întreb dacă din şopronul foarte solid şi

bine fieruit, care se sprijină pe păretele din dos, nu răzbate cumva vreo intrare într-una din celelalte încăperi ale casei.

Serghe Bălan ne găsea de obicei într-o conversaţie animată, ne privea încruntat şi preocupat şi se grăbea să se intereseze de subiectul vorbirei noastre, schimbându-şi dispoziţia ca prin farmec. De câte ori mă hotăram în gând să bag de seamă că trebuie să-mi răresc vizitele, de atâtea ori, la despărţire, el se plângea că vin prea rar şi mă asigura că s-ar simţi prea fericit dacă aş lua masa obişnuit la dânşii. Dar privirea Niculinei avea atunci eclipse vagi, clătinări înşelătoare, o nesiguranţă pe care se străduia în van s-o gonească prin râsul ei clar şi hotărât, că rămâneam decis să fiu cu mare băgare de seamă. Când eram singuri, vream s-o fac să-mi împărtăşească temerile pe care ar fi putut să le aibe, dar ea-mi primea cuvintele cu sclipişuri ironice în râsul ei nepăsător, ba chiar uneori se prăpădea de haz cu atâta zgomot, că nu ştiam dacă trebuie să râd voios la fel cu dânsa sau să mă consider de-a dreptul jignit de puţina păsare ce arăta când era vorba de mine.

Totuşi în lipsa lui Serghe – se întâmplă odată să mâncăm fără el – putui potoli una din cele mai grele nedumeriri ale mele: aflai, fără date precise, despre trecutul Niculinei. Era cu adevărat fata unor răzeşi bogaţi precum bănuisem; ei trăiau şi-acuma în stare tot aşa de înfloritoare ca înainte, dar nu mai vreau să ştie de dânsa. Aveau nu numai moşie, dar şi case în târgul unde Niculina începuse gimnaziul. Ea tocmai terminase trei clase, dar la începutul celei de a patra întâlnise pe Serghe, pe atunci năcealnic de năloguri – un fel de funcţionar al fiscului, probabil un simplu agent. Îi plăcu flăcăul chipeş, mai mare ca ea cu vreo şapte ani, şi-l aduse părinţilor, care alungară îndată pe pretendent, iar pe dânsa o pedepsiră zdravăn. Fata avu totuşi curajul să se refugieze la dânsul, iar Serghie, destul de abil, singur o readuse la părinţi. Cum jocul se repetă nu o dată, lucrurile mergeau poate spre împăcare, când un eveniment năprasnic se ivi pe nepusă masă: năcealnicul de năloguri nu putu răspunde de oarecare fonduri cu prilejul unui control şi ca atare fu îndepărtat din slujbă şi pus o vreme la păstrare. Părinţii se făcuseră foc şi-şi turnau cenuşe în cap; dar Niculina ştia, fără a mai aştepta explicaţiile lui, că numai pentru a ajunge la mâna ei, el confundase visteria ţarului cu avutul propriu. Aşa că, peste un an şi mai bine, fu de ajuns un răvaş adus

de un milog, o şuierătură în noapte, ca ea să-şi ia într-ascuns bocceaua şi să purceadă pe drumurile nestatornice ale Basarabiei, spre cătunul fără nume.

Încetul cu încetul, cu stăruinţi şi dibuiri oarbe, ghicind dinainte fiecare nou amănunt, o făcui să ducă povestea până la capătul unde fu cu neputinţă de ajuns chiar din prima zi. Totuşi, când cunoaşterea fu complectă, Niculina păru sincer amărâtă de limbuţia ei; îmi aruncă acum aceeaşi privire vrăşmaşă, cu care mă împărtăşise sub nuc, unde trebuise să mă urmeze, în prima seară, după venirea soţului ei. Mai târziu ea căută să-mi schimbe părerile, dând drumul iar râsului ei limpede şi sonor, bătând din palme şi strigându-mi că mi-a înşirat o poveste de roman...

– N-ai văzut... tot ce-ţi trăsnea întâi ţie prin minte, eu spuneam că e aşa...

Dar se gândise prea târziu la această stratagemă. Şi chiar dacă s-ar fi gândit mai devreme...

Iar seara pe care o aşteptam cu atâta nerăbdare veni în sfârşit. Înţelesei că a venit chiar din chipul cum Niculina deschisese uşa. Era acuma iarăşi întreagă şi numai a mea. Dar timpul nu îngăduia nici o întârziere, oricât luasem din vreme cele mai straşnice măsuri. Mi-era grozav de greu să mă desfac din această îmbrăţişare fierbinte şi setoasă, doborâtoare şi necontenit avântată, al cărei potol era cu greu de ajuns după atâtea zile de aşteptare. Mă desprinsei totuşi, încleştându-mi toate fibrele voinţei într-o supremă sforţare, folosindu-mă de o clipă a ei de aţipire.

– Unde te duci, tresări speriată, ridicându-şi bustul gol din aşternuturi.

– Mă duc să arestez pe bărbatu-tău...

Ea bulbucă nişte ochi cât nucile de vară, dar atitudinea mea rezolută şi gravă o puse cu adevărat pe gânduri.

– De ce trebuie să-l arestezi?

– Pentru că e contrabandist...

– A...

Zâmbi cu răutate.

– Şi de unde ai să-l iei?

– De la Nistru... Am să ţi-l aduc legat, îndată!...

– *Dumneata*, când ai venit în casa lui, nu te-a legat nimeni.

Nu-i răspund şi strâng hotărât ultimele catarame. Niculina coborî din pat şi-şi petrecu cămaşa.

– Vezi, grăbeşte-te, glumi batjocoritor.

– Fii sigură c-ajung la timp, îi întorsei tonul cu promptitudine.

Când fu să ies, mă opri cu mâna pe umăr.

– N-ai să faci asta...

– Ba încă cum...

Şi luând-o de mijloc:

– Ca să văd pe cine iubeşti tu, puicuţă...

Şi-mi lovii pintenii zornăitori ca un militar vesel şi plin de foc, care pune datoria lui deasupra oricărei afaceri de inimă... ceea ce place şi mai mult la femei. Cu toate că s-ar părea dimpotrivă, dac-ai judeca după aparenţe şi după Niculina, care se grăbi să mă avertizeze:

– Dacă-i faci ceva, să nu mai vii aci, că-ţi scot ochii...

Răspunsul meu fu un râs larg, franc, milităresc, care părea că spune: „Ho, ho, fetiţo, fii pe pace, vom vedea noi la urmă toate astea..."

Ea mă înlănţui deodată şi mă trase spre mijlocul odăii:

– Vezi, asta spuneam eu!... O desprinsei cu eleganţă şi îndelungi sărutări... Ai răbdare, copiliţo... peste un ceas, mult două, sunt înapoi... dacă nu cumva îl găsesc legat gata pe scumpul vostru soţior... ah, o să fac un haz cu dânsul... Care pe care, nene Serghie? am să-i spun...

Şi râsei cu poftă adevărată. Sărutai iar pe Niculina şi, ţinând-o la piept, îi şuşotii în ureche, gâdilând-o cu răsufletul meu cald:

– Şi, după ce-l plasez cu pază bună în magherniţă, îţi garantez că-l voi asigura: „Despre Niculina să n-ai grijă... sunt eu aici... Ha, ha, ha... şi-acum, noapte bună, nene Serghie..." Aci luai mâna Niculinei şi o scuturai... Noapte bună, eu mai mă duc aşa puţin prin împrejurimi... Ha, ha, ha...

Niculina mă privi tot timpul cu un zâmbet imprecis, oarecum zeflemitor. Nu puteam şti dacă-mi admiră cinismul, dar nu găseam altă definiţie acestui zâmbet, care aci îmi încuraja exuberanţa, aci parcă mi-o îngheţa sub joasa temperatură a sarcasmului.

– Ei, Niculina, nu mai spui nimic?...

– Du-te, du-te... Dă-i zor...

Şi se îndepărtă singură spre pat, dând drumul unui hohot atât de voios că mă ului de-a binelea.

Mă îndreptai totuşi spre dânsa, o strânsei zdravăn la piept, cu toată împotrivirea ei, strigându-i: „Binecuvântează-mă!" şi pornii în pas cadenţat, care trebuia să-i amintească şi de

afară că de la ea pleacă un militar la datorie. Ea deschise uşa repede după mine şi-mi strigă:

– Fii binecuvântat!...

Iar hohotul care însoţi aceste vorbe mă urmări şi mă împroşcă până departe în noapte. Eram doar eu singur cu el pe uliţa satului, în drumul spre Gârneaţă şi spre Pafnute. Singur, grozav de singur în această noapte, care deborda ca o apă agitată de întunerec, se întindea până la începutul vieţei mele.

Scârşnii. Totuşi eram cel dintâi, cel dintâi sosit în faţa femeii ăştia, pe care hohotele ei nu-l puteau orbi. Ea trebuie să vadă lucrul ăsta şi să deschidă alţi ochi dinaintea chipului meu. Alţi ochi... pe care-i şi vedeam mari şi uimiţi...

„Haiduceaso, credeai că ai de-a face cu..." ori cum îl chema pe înaintaşul meu aicea... pe locotenentul... pe... cum dracu îl cheamă. Doamne...

Noaptea aceea fu un iureş peste tot malul Nistrului de sub paza mea. Găsii pe Cebuc, care era de serviciu, dormind şi pedeapsa lui fu să mai fie de serviciu încă trei nopţi în şir; îi dădui timp de odihnit ziua, cu recomandaţia expresă să nu părăsească pentru nici un motiv pichetul şi sectorul în toată această vreme. Cebuc îmi răspunse cu un rânjet sarcastic, de şmecher care mă are la mână. Era tocmai ceea ce aşteptam cu mare nerăbdare. Îi vârâi mutra mea, contractată într-o expresie la fel, drept în mutra lui, şi dincolo de limitele vizibilităţii distincte, ceea ce, desigur, dădu trăsăturilor mele aparenţe schimonosite şi exagerate.

– Dacă-ţi închipui tu că am să permit cuiva să-şi lase datoria în rândul al doilea, apăi te înşeli amarnic, camarade. Te leg şi te trimit în lanţuri la Consiliul de război, ai înţeles?... Închid ochii la multe, complectai rezolut şi suveran, dar serviciul înainte de toate. Iar pentru c-ai răspuns obraznic la darea ordinului, ai să faci patru nopţi...

– N-am răspuns nimic, să trăiţi...

– Atunci cinci...

Şi mă îndepărtai calm, aşteptându-l să văd, dacă mai e curios să vadă până unde i se poate întinde pedeapsa. Dar Cebuc rămăsese stei de piatră în poziţie de drepţi...

– S-a înţeles?

– Înţeles, să trăiţi!...

Acum găsii de cuviinţă că e cazul să-i explic că pentru mine şi rânjetul sarcastic e răspuns obraznic. Disciplina era salvată.

Pe urmă mă abătui ca o vijelie de-a lungul întregului sector. Nu mai găsii nicăieri prilej de dat pedepse, dar nici urmă sau ştire de Bălan. Soldaţii erau cu toţii în febrilă patrulare şi mă întâmpinară cu toată rigoarea cuvenită. Risipii în vânt totuşi câteva înjurături zadarnice, la care soldaţii îmi răspunseră cu ridicări din umeri. Lucrul era posibil; Nistrul face atâtea cotituri, că ţi-ar trebui un regiment întreg să-i supraveghezi fiecare meandru, în partea asta. Toată noaptea bătuirăm ca să găsim locul pe unde trecerea ar fi fost mai cu putinţă şi găsirăm, numai pe-o întindere de doi kilometri, treizeci şi opt de ferite întortocheri.

Interdicţia căzută pe capul lui fu pentru Cebuc o mare lovitură. Dar o suportă încruntat, însă cu resemnare. Lucrurile mergeau acum strună şi regularitatea lor mă făcea adesea să-mi arăt mulţumirea. Cebuc tresărea atunci şi mustăcioara lui neagră şi lucioasă se zburlea sub nasul gras şi uşor acvilin, parcă adulmecând în aer o recompensă ceva mai pipăibilă, ca bunăoară ridicarea interdicţiei. Fireşte, aşteptarea fu zadarnică.

Femeia care-l urmase din târg şi pe care-o instalase în cătunul fără nume veni să-l vadă într-ascuns. Totuşi fu văzută, şi de astă dată mi se raportă.

Dădui ordine severe, chiar în faţa lui, de urmărire, arestare şi chiar tragere, în caz când, „oricine-o fi să fie", persoana urmărită nu dă ascultare somaţiilor legale. Continuai totuşi să primesc rapoarte asupra unei călăreţe care nu se supune somaţiilor, ci o ia la galop, îndată ce întâlneşte patrula, fără să se teamă de gloanţele ce se trag după ea. Pe de altă parte, Gârneaţă mă informă că Cebuc i-a trimes vorbă acestei nebune, chiar printr-însul, că dacă mai cutează să vie, va trage chiar el, Cebuc. Notai în carnetul meu sufletesc cu satisfacţie această străşnicie a plutonierului, care deocamdată nu era decât platonică, dar nu ridicai pedeapsa. O zării chiar eu pe nebună, dispărând şi reapărând după tufişuri, şi Pafnute trebui să facă în zadar dovadă de zburdălnicia picioarelor lui. Trăsei chiar în sus cu revolverul, dar femeia nu opri. Şi înţelesei cu acest prilej că şi soldaţii mei, când o vedeau atât de aproape, ca unii ce-o cunoşteau, greşeau cu o iotă linia cătărei.

Când mă hotărâi, în sfârşit, să mă duc la Niculina, pierdui la intrarea cătunului curajul de a-i înfrunta sarcasmul şi,

drept pretext de amânare a întâlnirei care mă neliniştea, căutai s-o văd pe această amazoană furibundă. Era şi ea de asemeni o moldoveancă răsărită şi dospită din plin, cu zdravene picioare şi mâini voinice. Era mai înaltă şi mai dezvoltată decât Cebuc. O chema Matrona, pronume pe care abia şi-l îngăimă. Tot timpul cât îi vorbii, ameninţându-o cu oprirea definitivă a îngăduinţelor de până acum, dacă mai îndrăzneşte să mai calce linia de pază, stătu cu capul în pământ, cu ochii aproape acoperiţi de valurile încruntărilor. Maxilarele i se strângeau energic, parcă ar fi vrut să se răpună unul pe altul, dar nu scoase un cuvânt. Nu ridică ochii şi nu făcu tot timpul altă mişcare decât să comprime şi dezdoaie o băsmăluţă colorată, pe care-o avea întâmplător în mână. Cred că nici nu m-a văzut. Când plecai, ameninţările mele deveniseră din cale-afară de teribile. Asta n-o opri să fie surprinsă în noi cavalcade desperate... Fericitule Cebuc...

În sfârşit, iată-mă-s dinaintea Niculinei. Stătea pe jumătate tolănită în pat şi cetea. Mai târziu văzui că cetea o carte de Amfiteatrov. (Ce nume; acum auzeam întâi de el.)

Ştia că trebuie să fiu eu cel care am bătut la uşă; ridicase ochii de pe carte şi mă aştepta cu zâmbet liniştit.

– L-ai adus pe Serghe? fură cuvintele cu care mă întâmpină ridicându-se. E legat afară?... Şi pe urmă se porni pe râs: Vai, ce straşnic e locotenentul meu... Vai... Vaiii...

– Păstrează-ţi laudele pentru când se va întoarce...

– Cum, ai să-l iei şi de-aici?

– Nu, dacă a ajuns aici e scăpat... Dar să vedem dacă are să treacă linia zăvoaielor.

– N-ai să faci una ca asta! mă ameninţă şăgalnic cu degetul. Haide, făgăduieşte aici că n-ai să-i faci nimic, dacă-l prinzi...

– Eu sigur că n-o să-i fac nimic... Dar nu ştiu ce i-or face acolo unde-l voi trimete...

– Leagă-te aici că n-ai să-l trimeţi! Îmi întinse ea mâna molatec...

– Ba poţi să nu-ţi faci nici o nădejde, nevestică dragă... Dacă sunt eu aicea, ce nevoie mai e de el...

Şi m-aşezai lângă dânsa, cuprinzând-o de mijloc...

– Dar e casa lui aici...

– Ne vom muta în altă parte...

– Eu nu plec din casa asta niciodată... Îl aştept aci... Pentru că va veni... cu toţi vagmiştrii şi toţi saldaţii tăi... Pe

urmă se puse iar pe râs, mă sărută şi-mi trase capul pe sâni. Cât de copil eşti... ţi-a năzărit aşa pe-un biet om... Nu-nţelegi că el e plecat la oraş... la Bălţi... el face afaceri acolo... noi din ce vrei să trăim?... Nu e frumos să bănuieşti aşa şi să urăşti pe-un om care te-a primit cu atâta bunătate... Hm... pentru asta ţi-ar trebui o bună urecheală... Ai noroc că te-am lăsat să intri prea mult în sufletul meu... altfel ţi-aş fi tras zăvorul pentru totdeauna...

Mă uitai adânc în ochii ei, să văd până unde jocul apelor din funduri era al sincerităţii şi de unde începeau cercurile minciunei şi ale bătăii de joc, dar cine putea vedea în aceste negre fântâni fără sfârşit? Atât doar înţelegeam acuma: un mic cerc, unul singur cel puţin ondula şi creştea acolo şi pentru sufletul meu...

Şi de aceea, pentru prinderea lui Bălan aprinsei din nou, până la exces şi sălbăticie, zelul plutoanelor mele. Oamenii erau acum ca zăvozii ciobăneşti în lanţuri; aşteptau doar semnalul Niculinei ca să le dau drumul, turbaţi şi înfometaţi, de-a lungul zăvoaielor. Prevenită în mod obişnuit de Serghe, sau de rarul ei instinct, Niculina trebuia să-mi înfrâneze iarăşi, în noaptea asta sau în noaptea următoare, dar totdeauna la timp, avânturile râvnei fără saţ pentru frumuseţile minunatului ei trup. Un bizar rest de pudoare, sau eterna perfidie feminină, o făcea să lase neapărat, la apropierea soţului ei, o distanţă între ea şi amantul eventual, pe care interesele acestuia îi permiteau să-l aibe. Era poate şi această naivă stratagemă un imbold mai mult pentru dânsul, să pună în sufletul lui de soţ, ce se resemnează a fi ultragiat, deasupra a orice, interesele comune şi dorinţa izbândei finale. Ceea ce-mi asmuţea şi mai mult nerăbdarea de a şti, în sfârşit, ce întreprindere finanţa dumnealui cu un capital atât de scump! Şi teribila perspectivă, ce mi se deschidea acum, mi-o punea înaintea ochilor întrebarea care-mi rămânea de făcut privitor la Niculina, în cazul când m-aş fi trezit pe nepusă masă în faţa unui bine organizat sistem de spionaj. Avea ea să-şi însoţească bărbatul, în plimbare pedestră şi cu alai, la Chişinău?

Minunea se împlini repede; Niculina însăşi băgă de seamă la urmă că, fără să vrea, a fost nevoită să-şi vândă astfel bărbatul. Îi primii povestea cu negoţul de la Balţi, amuzat nespus, şi o bătui pe umăr recunoscător:

– Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc... Mă duc să-i ies înainte...

Ea făcu uimită un gest de oprire, apoi îşi muşcă mâna, apoi întinse braţul spre mine, în semn de conjurare, pentru

a-l lăsa în cele din urmă în jos şi a da drumul unui râs pirpiriu:

– Dacă îl cauţi la Nistru, poţi să-l aştepţi mult şi bine...

Zăvozii fură dezlegaţi. Timp de trei nopţi nimeni nu mai ştiu propriu-zis ce-i somnul în detaşamentul meu. Iar în a treia noapte, către zori, Serghie Bălan fu prins. Mi-l aduse chiar Cebuc, care-şi făcuse un punct de onoare din arestarea contrabandistului. Pentru că, spre marea mea linişte sufletească, după excesiva perchiziţie ce-i făcurăm, trebuirăm să conchidem că în nici un caz nu putea fi vorba de un spion. L-am dezbrăcat la piele, i-am pipăit cu luare-aminte toate cusăturile, i-am examinat tabacherea, cartoanele ţigărilor, tutunul din ele, cutia cu chibrituri, cutele cizmelor şi crăpăturile tălpilor, negrul de sub unghie – dar n-am găsit nimic. Drept care, i-am comunicat cu o mare, cu o imensă satisfacţie:

– Gaspadin Serghie, am marea plăcere să te previu că, de la munca grea de ocnă, te-ai învârtit la o bagatelă de câteva luni închisoare corecţională.

Dar Serghie rânjea calm, cu aerul că ascultă o şotie de-a mea. Un musafir al lui, un intim al casei, nu putea face decât o glumă cu astfel de ameninţări, chiar făgăduind pedepse mai reduse.

Celelalte două persoane, pe care mi le adusese plocon Serghe, ascultau vădit de acru pronosticurile mele penale, îşi apropiau capetele şi începeau să turuie pe limba lor. Erau probabil soţul cu nevasta. Nu-mi dădui osteneală să mă informez de la tălmaci sau de la Cebuc, care îi cercetase. Nu mă interesau; principalul era Bălan. Bărbatul, mai scund decât însoţitoarea-i, dar mai spătos, era îmbrăcat cu dolman greu, cu căciulă de miel brumărie şi cu cizme creţe, trecând de genunchi. N-aş fi putut spune dacă era neras de trei săptămâni sau dacă aşa avea obiceiul să-şi poarte barba. Femeia era neverosimil de albă şi zdravănă – prin locurile astea era un făcut cu arătoşenia şi voinicia femeilor! – purta palton bărbătesc cu guler de blană, mototolit şi plin de noroi, pe cap avea căciulă tot de blană. Din când în când se oprea din conversaţie şi mă privea cu ochi largi, coborând fruntea, de parcă ar fi vrut să mă vadă pe deasupra unor ochelari închipuiţi.

– Noi cât o să luăm pedeapsă, domnu ofiţer? mă întrebă ea pe ruseşte, limbă pe care o cunosc foarte puţin...

Îi răspunsei româneşte şi Serghe Bălan se grăbi să-mi servească de tălmaci:

– O să luaţi câteva zile de închisoare sau, dacă aveţi rude pe-aici, o să vă alegeţi numai cu amendă. Dar dacă n-aveţi pe nimeni în Basarabia, după ce vă ispăşiţi pedeapsa, o să vă treacă înapoi peste Nistru... Ar trebui să vă trec de-acuma înapoi, dar deocamdată sunteţi necesari la ancheta ce se va face lui gaspadin Serghe, prietenul meu.

Bărbatul crezu că trebuie să repete în idiş soţiei sale ceea ce Serghie îi transmisese pe ruseşte după dialectul meu; iar femeia, cu toate că ştia ruseşte şi înţelesese limpede de la cel dintâi, totuşi îl asculta cu atenţie şi pe el şi aproba din cap în răstimpuri...

– Avem, avem rude destule, mă asigură ea pe ruseşte şi, schimbând o privire cu soţul, începură deodată repezit să facă bilanţul neamurilor de dincoace de Nistru...

Serghe Bălan mă privi rânjind cu înţeles, clipi din ochi pe furiş spre mine şi grăi:

– Dacă domnul locotenent ar vrea, ar putea să vă trimeată de unde-aţi venit, cu toate rudele voastre... Dar domnul locotenent e bun...

Nu înţelesei rostul acestei linguşeli şi-l privii nedumerit.

– E bun, îi răspunsei, cum putui, pe ruseşte, dar îşi face datoria.

Şi-i lăsai pentru a-mi continua redactarea raportului. Cu percheziţia, cu interogatoriile se pierduse ziua toată, aşa că trebuiau expediaţi abia în dimineaţa următoare.

Amurgul cobora acum devreme, iar din seara asta aerul deveni apăsător. Cu toate că fusese senin până acum, stelele nu mai apărură, decât vag, sub o pojghiţă lăptoasă ca ochii lui Marinescu. Pe urmă nu se mai văzură deloc. Suflări foşnitoare începură să curgă printre sălcii dinspre fluviu. O atmosferă grea şi neliniştitoare plutea peste tot.

Când revenii la dânşii, Serghie Bălan continua să vorbească ruseşte cu femeia; îndată ce mă văzu, el îi făcu semn din cap spre mine şi continuă să-i turuie înainte râzând. Femeia mă privea din când în când pe sub sprâncene, apoi se uită spre bărbatu-său. Acesta era la oarecare depărtare şi întors cu spatele. Părea preocupat de alte lucruri şi privea, şuierând printre buze, spre sălciile şi spre tufişurile care-şi trăgeau deasupra aşternuturile nopţei, estompându-şi contururile; dar urechea lui se vedea bine cum caută, precum o floare amorţită lumina, spre convorbirea celor doi.

Ea-i spuse ceva în idiş şi el îi răspunse de asemenea în idiş, sumar şi răstit, întorcându-se şi mai mult cu spatele.

Pe urmă îi mai spuse ceva şi tăcu iarăşi brusc, pentru a reîncepe în mai multe rânduri, scăpând cuvintele în răpăneli scurte de mitralieră. Nu mai erau, în afară de noi, pe bătătura îngustă a pichetului, decât paznicul lor şi mai încolo cele două sentinele. Gârneaţă surveni un moment pentru a-şi căuta ceva în baracă şi se îndepărtă în grabă.

Atunci femeia se apropie de mine zâmbitoare, întrebându-mă de când am învăţat ruseşte – limbă pe care ea mă încredinţă c-o înţeleg foarte bine – şi dacă-mi place Basarabia. Conversaţia se prelungi mult, femeia râdea şi-şi da ochii peste cap. Prin negură observai privirea lui Bălan licărind spre mine. Caporalul Marinescu se ivi şi conduse pe cei doi prizonieri în baracă; paznicul luă loc la uşă. Apoi Marinescu se învârti pe-alocuri, căutând să-mi prindă vederea, de bună seamă privitor la femeia care mă ţinea de vorbă. Dar pentru că nu-l întrebai ce doreşte şi cum partenera mea devenise foarte volubilă în cuvânt, el se îndepărtă. Streina se amuza de ruseasca mea, mă corija, făcând haz mare, şi ţinea mult să ştie de la mine deosebirile de impresii pe care mi le făcuse femeia rusă, evreică şi moldovancă – curiozitate pe care încercai zadarnic să i-o satisfac, vocabularul meu rusesc neajutându-mă să alcătuiesc un răspuns atât de complex. Noaptea se lăsase compactă şi pâcloasă. Când începui să dau semne că a sosit momentul încetărei unei atât de plăcute conversaţii, ea se precipită spre mine, rugătoare:

– N-aveţi să ne treceţi înapoi, domn ofiţer...

– Nu, doamnă, v-am spus!... dacă aveţi rude pe-aci nu veţi primi decât o uşoară pedeapsă...

– Avem destule... şi la Chişinău, şi la Călăraşi, şi la Bender... la Bender avem pe...

Îi amintii că mai mi le înşirase de trei ori până acum, aşa că era inutil... De altminteri lucrurile astea rămâneau să fie spuse şi dovedite autorităţilor prin faţa cărora aveau să treacă...

– Putem dovedi tot, mă asigură femeia... Numai să aştepte până facem scrisorile... ca să vină toate rudele noastre şi să ne cunoască... Numai dumneavoastră să nu ne treceţi înapoi...

– Nu, doamnă, vă promit... v-am promis... s-a terminat. Şi acum, pentru că e târziu... poate sunteţi obosită...

– A, nu, eu nu sunt obosită... o, dacă e vorba de mine...

– După atâta drum, cât aţi făcut...

– O, asta nu e nimic, faţă de ce am pătimit noi până acuma... şi ca să ne întoarceţi îndărăt peste noapte... să ne deştepte şi să ne treacă înapoi... să suferim iarăşi... mă

gândesc la el, la soţul meu... pe el are să-l împuşte... numai să vă spun, domnule ofiţer...

La gândul că iar are să-mi îndruge o poveste interminabilă şi semiinteligibilă, făcui un semn ceva mai larg spre a fi zărit prin întuneric de sentinelă. Femeia îl prinse şi, îngrozită, se precipită iarăşi spre mine:

– Mi se pare că v-am obosit destul, domnu ofiţer... Iertaţi-mă, vă rog... dar să ne trimiteţi la dumneavoastră în ţară... facem şi închisoare şi tot... numai la el, numai la el mă gândesc...

Sentinela s-a apropiat şi aşteptă în tăcere...

– Trebuie să vă las să vă odihniţi, nu-i aşa? adăugă ea, apropiindu-se şi mai mult şi coborând privirea în pământ, ca şi când ar fi aşteptat ceva, mi se păru, un răspuns al meu de protestare, de reţinere.

Dar pentru că îmi acoperii cu mâna, semnificativ, un îndelung căscat, ea, după ce privi iarăşi neliniştită la sentinelă, arătă spre baraca mea de scânduri:

– Aicea staţi dumneavoastră, domn ofiţer... Aveţi odăiţa aici... Ah, tare aş fi curioasă să văd cum îşi poate aranja un bărbat tânăr o odăiţă, fără ajutor femeiesc... Îmi daţi voie, domn ofiţer...

Şi înainte ca să articulez ceva, ea şi dispăru înăuntru...

– Aveţi *spişchi*, domnule ofiţer?...

Dar înainte ca să-i răspund, degetele ei le şi dibuiră pe masă. Aprinse lampa, privi în juru-i, râzând şi frângându-se din şale. Îşi dezbumbi mantaua, fără s-o scoată încă, şi începu să-mi aranjeze cărţile, turuind necontenit câte ceva în legătură cu fiecare gest săvârşit... Apoi îşi ceru voie să-şi scoată mantaua, pentru că-i era cald. Pe dedesupt avea o bluză roşie-deschis, care strângea din greu un bust zdravăn şi debordant. Braţele erau voinice şi rotunde, de sub tivul rochiei se iveau pulpe cărnoase, precis arcuite şi dârdâitoare. Mă apropiai tremurând şi ea mă primi în moliciunea pieptului, cu aceleaşi cuvinte fricoase:

– Nu-i aşa că n-aveţi să ne trimiteţi înapoi, domn ofiţer?...

Răspunsei doar cu o mişcare plictisită din mâini, dar destul de elocventă, şi braţele ei mă închiseră îndată în zdravăna lor carapace.

Bucuria asta neprevăzută i-o datoram deci lui Serghie Bălan.

Afară, darabana ploii bătu câteva tacturi răzleţe pe acoperişurile de scânduri. Pe urmă toate darabanele cerului porniră, se amestecară, continuară să se repete, până nu se mai auzi decât un singur huiet, apăsat, înăbuşit, monoton.

Dis-de-dimineaţă prizonierii erau gata de plecare. Mă aşteptau învăluiţi în zdrenţe de ceaţă joasă, decorând compacte ziduri de fum, de care linia ochiului se spărgea la câteva zeci de metri, fragmente de copaci şi de acoperişuri, ca într-un teatru sfâşiat, pavoazat de molcome fâlfâiri cenuşii. Soţii conversau liniştit lângă o rădăcină. De câte ori traversam bătătura, ochii lor mă urmăreau neliniştiţi, pe urmă ea spunea ceva şi soţul înclina barba nervos şi afirmativ. Serghie Bălan rânjea. El încă nu credea că-l voi trimite la comandament. La asigurările mele repetate, clătina din cap neîncrezător.

Îi explicai din nou: ocupaţia lui avea o rubrică specială şi destul de ardeiată în lege. Dar Serghie râdea; mai ales când îi spusei că pentru el o să dau sentinelă deosebită, asta pentru dânsul însemna tocmai trăsătura de burete.

Dar atunci o discuţie vie, aproape violentă, izbucni între cei doi soţi, ca din senin. Ne uitarăm cu toţii într-acolo, fără să înţelegem nimic. Soţul gesticula perorând cu o ardoare neobişnuită şi cu cea mai sinceră indignare. Soţia răspundea cu frânturi de vorbe, dacă mai putea să-şi facă loc şi cuvântul ei în această avalanşă de mânie.

Brusc, gaspadinul se îndreptă spre mine cu pas ferm şi începu să-mi declare ceva prea complicat şi prea repede pentru putinţele noastre de înţelegere reciprocă, încât dădui în mai multe rânduri din umeri. La drept vorbind, ceva mi se părea că înţeleg, dar tocmai ceea ce înţelegeam eu mă îndemna să arăt că habar n-am de ce-mi vorbeşte. Atunci doamna porni şi ea încoace, cu pas şi mai ferm decât bărbatul ei:

– Domnu ofiţer, mă întrebă ea mai rar, mai rezumat şi precis... Nu v-am spus eu că sunt sora de la dumnealui? – şi arătă pe domnul...

Cuvântul rusesc care corespunde noţiunei de soră mi-era necunoscut şi de aceea rămăsei încă nedumerit. Reconstituii însă rostul acestei ciudate convorbiri, când doamna întoarse întrebarea, în chipul care convenea cunoştinţelor mele în limba lui Tolstoi...

– Nu v-am spus eu aseară... că dânsul... frate la mine?... Şi-mi zâmbi imperceptibil.

Zâmbii şi eu tot aşa de imperceptibil. Iată de bună seamă ceva ce uitase cu adevărat să-mi spuie. Ba mi se pare că mă lăsase să aflu cu totul altfel. Cum era de altminteri evident...

– Ah, da, răspunsei cu promptitudinea care mă caracterizează în astfel de împrejurări... Domnul... frate de la doamna...

Şi mă grăbii să lămuresc pricina care mă împiedicase să răspund aşa de la început. Domnul zâmbi şi înclină din cap. Apoi păşi cu demnitate spre Serghie Bălan. Iar doamna îl urmă după ce-mi mai aruncă încă un zâmbet furiş...

Mi-amintii de pasagiul biblic al Sarei. Şi dădui ordinele de plecare. O rază de soare se înfipse biruitoare prin nămeţii de ceaţă şi-şi menţinu cu vrednicie drumul câştigat. Fu atunci o adevărată rumoare mută printre armatele de neguri. Urniri de coloane greoaie, manevre de învăluire, o întreagă strategie de umbre materiale; pe urmă fu o panică adevărată, când noi şi tot mai multe raze sosiră şi boabele de ploaie se aprinseră de bucurie printre ramurile pălite.

Întâi porniră soţii cu o sentinelă. Văzând că se îndepărtează cu adevărat de Nistru, ei îmi trimiseră salutări grăbite, iar degetele ei se coborâră de mai multe ori fugar până în dreptul buzelor. Dincolo de bătătura întărită a pichetului, încălţămintea li se înfunda adânc în moalele pământului desfundat de ploaie. Cu fiecare pas botforii cărau ocale de pământ negru, basarabean. Dar înaintau voioşi şi hotărâţi să se îndepărteze de apă, chiar dacă tot pământul li s-ar fi agăţat de picioare.

Bălan era nu se poate mai dispus. Faptul că-l distanţam de ceilalţi era pentru el şi mai semnificativ. Orânduii să-l conducă ţiganul Gherăscu, mai înalt decât dânsul, şi de temut cu figura lui neagră, buzată şi ciupită de vărsat ca un strat de pământ moale ingăurit îndesat de ploaie. La vederea lui, bucuria lui Bălan se ogoi. Şi când soldatul îl pofti s-o ia înainte, figura cea blondă se înroşi deodată, vinele i se umflară pe tâmple, iar mustaţa lui se zburli ca o flacără. Din ochii albaştri mă săgeta cea mai sfredelitoare mânie...

– Haide, Bălan, lasă necazul... datoria e datorie... Se repezi subit spre mine şi mâna i se ridică din cot cu pumnul strâns. Dar se opri la deschizătura de unghi drept cu antebraţul.

– Hai, *mai baiete*, rosti atunci calm ţiganul Gherăscu, că ne-apucă nămiazu...

Dar printre dinţi, Bălan îmi şuieră sfidător:

– Mă arestezi, hai... ca să poţi intra nestingherit în casa mea... D-apoi dacă crezi că are să-ţi meargă... Eu unu am să povestesc şi eu şeva acolo undi trebuie... Ştiu că amu ai

să ameninţi şi să sudui, dar să nu te bucuri dejaba, că mult n-are să-ţi meargă, măi răule...

– Dacă vrei, pot să adaog şi asta în raport, îl întrerupsei măsurat şi calm, că-ţi pui nevasta să atragă ofiţerii în casă...

Bălan tresări şi mă fulgeră cu trăsnetele privirilor; dar la cuvintele care urmară, capul îi căzu pe umăr ca la un executat prin împuşcare; buzele nu-i scăpară decât un sughiţ încet de muribund.

– O laşi să se culce cu ofiţerii ca să poţi trece apa nestingherit... Şi soră-ta, la fel, cu gradaţii... Povesteşte asta acolo unde zici, dacă vrei să ţi le-aducă pe amândouă plocon după tine... Mi-e scârbă să te văd... Îţi împrumuţi femeia ca să poţi trece spionii la bolşevici... Marş de-aici, păcătosule... Mai bine pune-o de-a dreptul la mezat că tot atâta ai câştiga... barim eşti ferit de gloanţe şi de puşcărie...

Vorbele mele cădeau ca lovituri repetate de măciucă în creştetul aplecat al contrabandistului. Mâna îi căzu moale în jos; în locul roşului aprins al mâniei şi al sănătăţei lui debordante, se aşternu pe figură-i galbenul pal al stupoarei, apoi negrul cadaveric al veninului.

– Minţi, nimeni nu s-a culcat cu nevastă-mea! şuieră el, ţintindu-mă drept în lumina ochilor.

Şi glasul indignării lui, care nu-şi mai găsea loc de ieşit prin orificiul gâtului, părea că cere, sufocându-se, suprema favoare acestor ochi de la care aştepta o dezminţire, o zare de îndoială pentru vorbele prea grele cu care îl miruisem.

– La nimeni nu s-a lăsat... şi-a bătut joc de tine, atât... N-o să ajungi tu niciodată să te culci cu ea şi nimeni din voi, veneticilor, râse el aspru şi stins – iar lumina ochilor mei îi răspunse la rându-i cu râsul ei, care ia înaintea oricărui grai, oricărui semn, oricărui cuget, şi care niciodată, în prima ei lucire cel puţin, nu poate să mintă.

Coborâi ochii, ascunzându-i de această căutătură scormonitoare, căutându-le alt luciu, de împrumut, dar zadarnic, lumina lor spusese ce avea de spus. Iar Bălan, cu simplitatea instinctului său, cetise acolo ce avea de cetit. Se clătină, cât era de zdravăn, ca un beţiv care porneşte pe picioarele deodată încovoiate.

Gherăscu, uimit peste fire de acest dialog, îl îndreptă cu un pumn solid în şale:

– Aşa se vorbeşte cu dom locotenent... mama ta de bolşevic. Marş înainte... că-ţi mut căpriorii...

Rămăsei nemişcat, privind după dânsul. Mi-amintii de ferestruica suspectă din iatacul Niculinei şi de înfricoşarea subită cu care o privea în unele momente. Dar era uimitor... Oare o namilă atât de bine zidită a putut să creadă că şi în lipsa lui...

De foarte departe... sora şi fratele îmi mai făcură pentru ultima oară semn de mulţumire, cu basmalele colorate.

O curiozitate vie, lucidă, bolnavă mă împinse în cele din urmă spre cătunul fără nume. O noapte crunt opacă ni se puse dinainte şi la fiecare pas al lui Pafnute ea făcea de asemeni un pas spre noi şi mai cătrănită şi mai compactă. Dar ne mâna din urmă vântul stepelor, care-mi arunca, în ceafă şi într-o ureche, stropi fini şi reci ca nişte vârfuri microscopice de gheaţă. Legănându-mă domol pe spinarea lui Pafnute, pe care începutul de crivăţ siberian nu-l scotea din mersul lui tacticos şi înţelept, îmi tot dregeam în gând convorbirea ce voi avea în curând.

Primele cuvinte, primul aranjament de cuvinte cu care aveam să intru în vorbă, cu care aveam să-i aduc vestea, pe care ea poate n-o aflase, se aşeză şi se strică de mai multe ori în mintea mea. Şi-n suflet îmi furnica, în acelaş timp cu nerăbdarea cea mare, o stânjenire, o dorinţă de întârziere, cu cât distanţa se micşora; în sufletul meu curgeau două cuiburi de furnici în sens contrar.

„Doamne, de-ar fi aflat“, îmi ziceam pe urmă –, şi apoi iarăşi: „Doamne, de n-ar fi aflat...“

Nerăbdarea şi neliniştea de a o vedea cât mai repede, dorinţa intermitentă de a amâna întrevederea pentru o noapte mai limpede sau a doua zi, pe lumină, mă făceau când să dau pinteni brutali lui Pafnute, când să-l domolesc, după câţiva paşi, cu smucituri violente din hăţuri, încât bietul strateg nu mai înţelegea nimic –, după cum pe mine această stare de spirit mă enerva şi mă zăpăcea într-un chip nefiresc, şi de care credeam demult că m-am dezobişnuit.

Dar în faţa porţei de lemn toate şovăielile zburară şi mă trezii deodată dârz şi straşnic, cum îmi plăcea şi cum în sfârşit mă obişnuisem să fiu în faţa femeilor, care de departe îmi pricinuiau nelămurite şi supărătoare nelinişti. Intrai cu întunericul şi cu o volbură bubuitoare de vânt, tragic şi calm ca un arhanghel ce-a descins de pe-o aripă de nor. De la prima vedere înţelesei că Niculina nu aflase încă nimic. Şi

din nou mă încerca gândul laş să-i dau vestea ceva mai târziu, după ce perdeaua avea să se lase pe urma primului act de dragoste. Ba chiar o obsesie perversă stărui, într-o scurtă învârtire de clipe, să mă îndemne ca să proclam noutatea chiar în plină beţie a spasmului.

Ambiţia de a cântări adevăratul ei sentiment faţă de mine, de a folosi acest moment unic de spontană destăinuire, pe care nimic nu mai avea să-l stânjenească, mă determină să încep cu vestea însăşi. Şi-n gât simţii cum mă îneacă nesiguranţa, ca şi când, în clipa care urma, avea să se aleagă chiar soarta mea; Doamne, în clipa când această bizară aventurieră avea să-şi trădeze adevăratele sentimente faţă de mine... Articulai inegal şi stângaci:

– Ei, ce veste-ţi trimete domnul...

– Care domn...

– Domnul... domnul Bălan, soţul...

– Ah, Serghie.. el nu e chiar aşa domn, dar nu e nici mujic, răspunse ea simplu. Lasă-l acolo unde-o fi, cu necazurile lui, săracu... Că el nu-şi câştigă pâinea aşa uşor ca dumneata... Aici făcu o pauză: Care eşti boier... şi ofiţer...

Niciodată nu-mi vorbise astfel... Găsii că momentul se oferea minunat. Dar pe când îmi rotujneam fraza hotărâtoare în minte, ea râse deodată, parcă să împrăştie bruscheţa şi asprimea răspunsului şi, aşezându-se pe marginea patului, mă dojeni cu blândeţe:

– Dacă m-asculţi frumos, n-ai a te teme niciodată de dânsul. De ce-l despreţuieşti atunci?

– Nu mi-e teamă deloc, nici astfel...

Ea mă privi cu un râs şiret al ochilor, pe care se sili să-l alunge cu închipuită grabă.

– Sigur? mă întrebă, ferindu-şi şăgalnic privirile în pământ.

– Mai sigur decât crezi...

– Dumneata eşti ofiţer, de ce ar putea să-ţi fie teamă...

Dar privirile le ţinea necontenit în pământ.

– De trei nopţi îl aştepţi să vie? Şi doar nu-s la capătul pământului Bălţile acelea.

– Poate o veni la noapte, ori poate mâine noapte... ori poate mai târziu... Asta nu ţine de el când se întoarce... Dar n-ai nici o teamă, nu s-a înnoptat aşa de multă vreme şi i-om spune că ne-a prins vremea tot vorbind despre cărţi...

– Şi el crede totdeauna ce-i spui, toate poveştile care-ţi trăsnesc prin minte?

– Va crede, de ce să nu creadă...

– Mare gogoman... oare e adevărat că toţi bărbaţii din Basarabia sunt atât de gogomani şi cred orice le spune nevasta?...

– Nu ştiu, dar el crede... Şi dădu din umeri cu neînţelegere. Nu e mai bine aşa? De ce să-şi facă sânge rău de ce i-o spune unul şi altul. Sau să se lase la şele gânduri negre.

În zilele când apropierea de dânsa mi-era oprită, conversaţia noastră devenea fatal mai rezervată; acum ea se zbârlea de-a binelea în cotituri colţuroase, pe care nici unul din noi nu se arăta dispus a le ocoli.

– Ei bine, acum nu va mai crede, strigai în sfârşit. Acum a aflat totul... acuma dacă ar fi să se întoarcă, nu ne-ar fi bine la nici unul. Înţelegi, la nici unul, nu numai mie singur... poţi fi sigură de asta...

– Ce ştii dumneata... încercă ea să râdă iarăşi.

– Ştiu, el mi-a spus azi-dimineaţă...

Ea ridică deodată faţa încremenită brusc spre mine.

– Ai vorbit dumneata cu el?

– Azi-dimineaţă. Lângă Nistru... Se încurcase pe-acolo. Greşise drumul de la Bălţi tocmai pe la bolşevici.

– Nu-i adevărat.

– Pe ce vrei să-ţi jur?

Se întunecă şi plecă fruntea cruntă în pământ; iar eu tăcui aşteptând cu încordare primul ei cuvânt sau gest. Auzirăm vântul hohotind pe la geamuri, apoi răbufni pe undeva, în pod, ca o rostogolire de trupuri grele, cu chiţcăituri caraghioase ca o sarabandă nocturnă de şobolani enormi, în număr nesfârşit. Abia întru târziu mă întrebă:

– Unde-i acuma?

– La oraş.

Apoi, după ce ezită puţin, punându-mi drept în coşul pieptului ascuţişul unei priviri de fier: Mort sau viu?

– Viu... Lăsă iarăşi capul în pământ. Viu şi nevătămat... Afară dacă nu l-o fi pus necuratul să încerce dacă e mai repede la picior decât glonţul paznicului ce i-am dat...

Stătu mai multă vreme astfel, în urmă se ridică, îşi netezi poalele, ca într-un gest de hotărâre, fără să mă privească, şi ieşi. Rămase multă vreme afară. Eu aşteptam cu pumnul strâns în buzunar pe micul revolver walter. Mă lăsă singur mai bine de o jumătate de ceas. Regretam că n-am urmărit-o. Când reapăru părea că-şi uitase de prezenţa mea aici. Părea că nu mă vede. Potrivi ceva prin colţuri. Ieşi din noua afară şi iar veni, aducând ceva, o cofă cu apă, pe care-o aşeză într-un colţ...

„Din cauza ta l-am arestat“, voiam să spun; dar nu izbuteam; severitatea înlemnită a obrazului ei îmi interzicea orice cuvânt. Mă indignai pe subita mea timiditate, dar când văzui că mi-e cu neputinţă s-o alung, mă îngrozii cu desăvârşire. „E nevastă de contrabandist“, îmi spuneam. „Eşti un idiot“, îmi răspundeam. „Asta a fost tot ce-a simţit ea pentru mine... şi-a făcut nevoile cu mine... dar n-are nici o importanţă, e o soţie, o complice de contrabandist“, îmi spuneam ca să-mi stimulez nepăsarea. Dar nepăsarea mea era stângăcie, nătângie, mă simţeam muiat până-n gât în ridicol şi mă gândeam că dacă voi face vreun pas spre uşă, mă voi îneca de tot. În timp ce, încăpăţânându-mă să rămân, nu mă hotăram la nimic, nu eram în stare să găsesc un cuvânt. Iar femeia se învârtea la distanţă şi mă ocolea, găsindu-şi de lucru pe afară, întârziind, aşteptând să plec. Nimic, nici o revoltă, dar luciul de-acum al ochiului ei şi imobilitatea adâncă a dungilor care despărţeau obrajii de gură îmi spuneau că nu mai e nici o viclenie femeiască la mijloc, nici o cochetărie prefăcută, ci că trebuia să plec. Dar ea nu grăia nimic, nu se văita, nu ţipa, nu mă alunga.

Cu un curaj forţat, pe jumătate ameţit de această indiferenţă complectă, umilitoare, izbutii să fac primii paşi, mă apropiai de ea... dar trecu repede pe lângă mine, fără să se ferească... Fără măcar să se ferească... ca şi când n-aş fi fost.

O aşteptai din nou să treacă, însă acuma se ţinea şi mai la distanţă. Mă apropiai cu pas ferm de dânsa, tăindu-i ieşirea, cu buzele mânjite de un rânjet fricos.

Se opri, oprindu-mă cu ochii, fără nici o clintire în privirile ei atât de mobile, de femeie ce se ştie frumoasă, dorită.

– Ce doriţi, domnule?

De ce nu puteam să-i spun: „Ia vezi, că te leg şi pe tine cu mâinile la spate!“ De ce-i spuneam ca un amorez caraghios de teatru prost:

– L-am arestat, ca să rămânem noi singuri, să fii numai a mea!...

Ah, eram strigător de caraghios. Ea-mi răspunse cu o mişcare atât de dispreţuitoare din buze, că mă năpustii asupră-i. Ea mă îmbrânci cu putere până-n păretele din contră, cu o putere neaşteptată, bărbătească. Dar revenii la ea, strigându-i:

– Nu va avea cine să te scape, eşti a mea, înţelegi, eşti numai a mea.

Strigai astfel, dar îmi păream lamentabil cu această nouă umilinţă, cu care vream să-i dovedesc că pentru dânsa făcusem totul; stângacea, stupida umilinţă ce mi-era atât de brutal refuzată.

Dar asta mă scoase de tot din sărite:

– Mi-am făcut datoria! îi strigai victorios că am găsit cuvântul mântuitor. Puţin îmi pasă de tine!

Dar era prea târziu. Cu totul târziu. Din neînsemnata tresărire pe care i-o surprinsei atunci, înţelesei că dacă aş fi început astfel, drumul ar fi cu totul altul. Poate mai greu. Dar drept, fără ocol, pieptiş. Mândru.

– Dacă vreau, te arestez şi pe tine, îi strigai, când fusei pentru a doua oară repezit în părete. Ea-mi răspunse cu un surâs atât de amar, de dispreţuitor şi de sfidător, că-mi fu ruşine de această ameninţare. Nu mai era nimic de pierdut mă repezii înainte orbeşte. Şi dădui peste un scaun... pe care-l ridicai şi mă aşezai. Vântul bubui deodată în apropiere, plesni geamurile ca o coadă piezişe şi se îndreptă în zbor fâlfâitor. Îl ascultarăm cum se îndepărtează tot mai mult până când nu se mai auzi.

– Pe tine nu te arestez, îi spusei calm, decretând armistiţiul. Deşi ar trebui... M-ai atras aici, în casă, în înţelegere cu el... ca să puteţi trece spioni şi... Tu ştii ce te-ar aştepta?

– Nu te opreşte nimeni, îmi răspunse sec şi fără păsare. N-ai decât să arestezi.

Întorsei scaunul şi-l încălecai, pentru a-mi sprijini bărbia de spetează. O priveam mişcându-se calmă, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. Calmul ăsta mă exaspera mai ales.

– Dacă vreau, o fac, pentru că pot...

– Ţi-oi spune ce-aş face... pe puterea ta...

Era pentru prima oară când Niculina lui Serghie Bălan îşi permitea o necuviinţă faţă de mine. Şi prima dată când tutuitul nu mai era o marcă de concesie sufletească, de intimitate, de discreţie amoroasă. Dar în schimbul de vorbe ce urmă, cuvântul „dumneata" reveni în glasul ei, distant, rece, sarcastic parcă.

– Va s'zică asta ţi-a fost tot aleanul pentru mine, glumii la rându-mi batjocoritor.

– Aiasta a fost... Dumneata credeai altfel?... Şi începu să râdă amuzată...

– Minţi, strigai.

Dar ea râse şi cu mai multă voioşie.

– În definitiv, puţin îmi pasă, îmi luai revanşa cinic... Mi-ai folosit ca să-mi potolesc fierbinţeala din pântec... Şi tu şi cumnată-ta... sora lui...

N-am primit răspuns...

– Vă mulţumesc la amândouă...

– Să-ţi fie de bine şi să mai pofteşti şi altă dată, răspunse alene, complect indiferentă.

– Însă mulţumirea mea se îndreaptă mai mult la tine... N-are a face Măriuca cu tine... încercai să reiau ofensiva pe portiţa amorului propriu. He, he... ea e o biată ţărăncuţă, bună de întrebuinţare când era bărbatu-tău aicea. Pe când tu... ah, trebuie s-o spun... eşti delicioasă; se cunoaşte că nu te tragi din teapa ţăranilor ăstora, din mijlocul cărora tot am să te scot eu odată şi odată... Nu vezi că ai început să întrebuinţezi şi grosolăniile lor...

Ea căscă lung, se întinse. Vorbeam înainte, o apreciam, punând culori calităţilor ei văzute şi ascunse, care de care mai minunate. Mă întrerupse, căscând iarăşi zgomotos:

– Soldaţii dumitale or fi dormind toţi acuma... Vai de paza ţării, pe mâna cui a fost lăsată...

Aspirai adânc şi zgomotos aerul. Ea chicoti...

– O, n-avea nici o grijă de paza ţării... Şi acum te mai îndoieşti că e bine păzită?

– S-a întâmplat o dată... în timpul ăsta de câte ori n-a mai trecut el pe sub nasul dumitale... Iaca, dacă am o mulţumire, e că pe urma mea, şi-a ce zici c-ai găsit sub fustele mele, au putut şi bieţii de ei, bieţii soldaţi, să doarmă...

Amintirea a ceea ce am găsit sub fustele ei mă traversă deodată, din moalele capului şi până-n şale, ca un curent de foc. Dar mai ales acest mod rud de a-mi aminti, acest calm şi această sfidare. O, dacă Niculina ar fi vrut cu adevărat să se răzbune, n-ar fi avut de făcut decât să reînnoiască amintirea nopţilor trecute, ba chiar să înceapă să se dezbrace şi să-mi reziste cu orice preţ, aşa goală şi înverşunată.

Vrusei să ocolesc acest gând drăcesc, dar un demon neînţeles mă îndemna acum să i-l sugerez eu însumi. Şi începui iar, în neştire, să-i înşir bunătăţile corpului ei. Ea râdea după fiecare, întrebându-mă: „Nu aşa?" Iar eu, năucit, întrebam la rându-mi, după fiecare: „Cum şi asta n-o s-o mai văd niciodată?"... Iar ea râdea şi se frângea din mijloc, lăsându-se de-a curmezişul patului...

Când conversaţia deveni extrem de obscenă şi când ea fu scuturată de un acces mai lung de râs, ţâşnii de pe scaunul meu, care căzu cu zgomot, şi mă năpustii asupră-i. Dar electric parcă, ea reveni în poziţia de apărare. Stăteam amândoi, unul în faţa altuia, arătându-ne colţii ca nişte fiare.

– Şi cu toate astea, reluai o iţă părăsită a convorbirei, împreunându-mi resemnat mâinile la spate, cu toate astea, dacă Bălan ar veni acum la fereastră şi te-ar vedea aşa voinică şi hotărâtă, ascultă-mă pe mine, tot te-ar omorî!

– Nu ştiu pe mine, dar pe dumneata cu siguranţă.

– Şi pe tine... Am cetit-o în ochii lui, când ne-am despărţit. Mi-a strigat că mă va pârî la şefii mei, că-l arestez ca să pot nestingherit să-i necinstesc casa. „Ia seama, să nu-ţi arestez şi nevasta", i-am spus, „când or afla că ţi-o împrumuţi la militari, ca să poţi trece Nistrul în vreme ce ea se culcă cu ei". A, cum a sărit, atunci, parcă aş fi turnat jăratec pe dânsul. Niculina tresări de asemeni, privindu-mă cu adâncă, stăruitoare curiozitate. „Şi-a bătut joc de tine!" mi-a strigat el atunci, „asta a făcut ea, dar nu s-a culcat cu nimeni. N-o să ajungi tu niciodată să te culci cu ea şi nimeni din voi, veneticilor." Vai, şi cum urla!...

– Şi ce i-ai răspuns? întrebă ea, cu glas stingherit, înecat...

O privii lung, tăcut. Iar ea mă privea de asemenea adânc, stăruitor, ochii îi creşteau, trăsăturile ei de piatră deveneau mobile, omeneşti, femeieşti. Fără să-i răspund, începui să măsor încăperea în lung şi-n lat. Se apropie de mine şi mă opri, apucându-mă de braţ. Repetă întrebarea, ţintindu-mă drept în luminile ochilor:

– Spune, ce i-ai răspuns?

Dădui din umeri şi vrusei să-mi urmez drumul.

– Nu i-am răspuns nimic, ce să-i răspund... Regretam că-mi scăpase şi ceea ce apucasem să-i spun...

– Nu-i adevărat! Ce i-ai răspuns? şuieră ea, scuturându-mă de braţ.

– Îţi spun, nu i-am răspuns nimic. Dar trebuia să-i înşir atunci... Ha, ha, ha, nenorocitul credea că eu sunt ca Marinescu, să mă mulţumesc doar cu câteva pupături... Ha, ha, ha, ce idiot... Asta nu mi-a mai fost dat să văd... Să ai o nevastă ca tine şi s-o crezi...

– Nu i-ai răspuns nimic? îmi tăie ea, încă neîncrezătoare, firul cuvintelor.

– Nimic, îţi spun.

– Nu-i adevărat...

– Îţi spun, nimic... numai că nu m-am putut stăpâni să mă uit uimit la dânsul. Asta a fost fără voia mea. Îţi spun drept, eu credeam că el ştie, că el singur îţi îngăduie înadins... ca să-şi poată face contrabanda...

Ea lăsă ochii în pământ. Păru că gândeşte adânc. Încă nu-mi dăduse drumul de braţ. Adăugai:

– El se uita mai mult în ochii decât în gura mea. Şi ochii n-am putut să-i opresc să nu spună adevărul.

Ridică repede capul spre mine, examinându-mă cu atenţie extremă şi strângându-mă nervos de braţ.

Pentru că tăcusem iarăşi, mă îmboldi cu vocea tăiată, înecată la fiecare cuvânt.

– Crezi c-o fi înţeles?...

– Eu cred c-a înţeles...

– ?

– Când l-a tras soldatul de mână, din ţanţoş şi ameninţător, cum era la început, picioarele i se muiaseră de tot şi capul i-a căzut pe-o parte, ochii i s-au deschis ca la un spânzurat... abia mai putea merge...

– A înţeles... bolborosi ea după o tăcere. Şi pe urma vorbelor ei, iar se întinse tăcere. Mai târziu mă lasă de braţ şi se mişcă greu spre pat, cu ochii în pământ. Se aşeză pe marginea patului şi clătină afirmativ din cap.

– El a înţeles că s-a întâmplat şi pentru că l-ai arestat... Dacă nu se întâmpla, nu puteai să-l arestezi...

– Crezi?...

– Nu ştiu, dar el crede... Nu te-ai fi pus rău cu el, dacă nu se întâmpla... tocmai păstrând nădejdea că se va întâmpla cândva...

– La început el a crezut că vreau să glumesc... Pe urmă mi-a strigat că dinadins vreau să-l depărtez de casă... dar n-am să izbutesc nimic...

– Tocmai aşa s-a întâmplat cu ofiţerul care a fost înaintea dumitale... Acela era altfel de om, se vede că era din altă parte de ţară...

Mi-l reaminteam acum bine pe locotenentul pe care-l schimbasem. Îi întâlneam adesea numele lui prin dosarul pichetului şi acum îl reţineam: îl chema Mătăsaru Florea.

Era un roşcovan zdravăn, cam lăbărţat şi cam butucănos. Probabil unul din beneficiarii activărilor cu duiumul şi fără selecţie, din timpul războiului. Când mi-a dat în primire sectorul, m-a însoţit binevoitor de-a lungul lui, însă măsurat

la vorbă şi parcă ţinând să-mi arăte că alt raport între noi n-ar exista, decât acela impus de situaţia noastră. La despărţire mi-amintesc bine că mi-a spus aceste vorbe, pe care i le repetai Niculinei: „Îmi pare bine că scap de-aici... Dacă mai rămâneam, cred că înnebuneam de urât."

– Avea dreptate, confirmă Niculina, privind în gol... Dacă mai sta înnebunea... Dar mie nu-mi plăcea deloc... De altminteri, după a treia, a patra noapte, când a văzut că nu-i va merge aşa uşor, cum s-o fi socotit, îmi cădea la picioare şi plângea ca un copil ca să plec cu dânsul în lume, la nimereală...

– În Rusia?...

– N-am dat seama unde... Dar de ce în Rusia? Îmi spunea că legea nu l-ar opri să mă ia de nevastă... dacă m-aş împăca cu părinţii mei şi i-aş aduce o zestre. Dar până atunci el m-ar ţine ca şi pe o nevastă. Numai să-mi părăsesc cât mai degrabă bărbatul. Era sigur că dacă îl voi îndruma la părinţi, el îi va îndupleca să mă ierte: bătea din pinteni şi se lega pe cinstea lui că nu se va lăsa până nu va aduce lucrurile la bun capăt. Îmi mai spunea că are şi el avere, la el la ţară, undeva, nu ştiu unde... Serghe auzea toate astea pe acolo, arată ea ferestruica suspectă, căci îl prevestisem de toate. Uneori intra peste noi pentru că se împrietenise cu el ca şi cu dumneata. Ba chiar îl primea foarte bine, îmi făcea cu ochiul să-l rugăm să mai stea, ori să mai poftească şi altă dată, în zilele când trebuia... Câteodată se ducea chiar la el, acolo la Nistru, să-l vadă... Soldaţii începuseră să-l cunoască şi când îl întâlneau pe-acolo, ziua, seara, ori dimineaţa, nu-i ziceau nimic... iar el îşi vedea de treabă... Poate l-or fi pârât vreodată, dar domnul ofiţer nu-i asculta... Pe urmă, când v-aţi schimbat, Serghe a fost straşnic de mâhnit, şi-mi spunea întruna: „Păcat de locotenentul nostru... Ofiţeru ista nou trebuie să fie rău al dracului... Şi saldaţii lui nu stau oleacă*... Aiştea-s grăniceri... Îs oameni ai dracului, veniţi din partea ailaltă a ţării... Şi ofiţerul lor e aşa şi pe dincolo..." Că el te-a văzut... Şi nu ştiu cum, dar îmi plăcea tare să ascult, când spunea cât eşti de rău şi neastâmpărat...

O lăsasem să vorbească în voia ei. Nu mă privea. Din când în când făcea o pauză ca şi când ar fi măsurat dacă nu mi-a spus cumva prea mult. Pe urmă mai adăuga ceva. Şi iar se oprea. Când tăcu de tot, o întrebai:

– Dar şi mai înainte...

* În text: „o iacă" (*n. ed.*).

– Cum mai înainte!...

– Înainte de ofiţerul care a fost înaintea mea... când a mai fost pe-aici tot un detaşament din regimentul nostru...

– Atunci Serghe nu mă amesteca în treburile lui. Abia de-mi spunea câte ceva...

Asta doream eu să ştiu în primul rând. Dacă fusesem singurul. Pe urmă vrusei să ştiu mai departe: când a fost cu mine înăuntru – atunci la început, căci mai pe urmă era cu neputinţă – Serghe a privit vreodată la noi pe ferestruică? Dar nu mai putui să-i descleştez gura. M-aşezai lângă dânsa, pe marginea patului. De astă dată nu se mai feri.

– Va să zică am fost singurul?

Însă surâsul ei ironic mă făcu să regret această întrebare. Îmi răspunse mai târziu:

– Nu trebuia să fac asta!

– Dar nu înţeleg, revenii la nedumerirea mea, atunci de ce te uitai tot la fiecare cinci minute la ferestruică... la început... la început...

– Aşa luasem obiceiul de la celălalt. Dar, ce vorbeşti? De-ar fi văzut el măcar atâta... cât a fost la început. El atât m-a îndemnat; dacă nimereşti cumva pe la noi, adus de vreo bănuială, să te poftesc cu multă stăruinţă. Dar tot povestindu-mi cât eşti de straşnic, m-a făcut să te chem eu singură, că se potrivea cu ce-mi spuneau şi vagmiştrii tăi... Pe urmă rămase mult pe gânduri, clătinând capul cu convingere... A înţeles, chiar dacă a fost numai aşa cum zici... Simt eu c-a înţeles... Şi-l simt pe aproape... Are să vie în curând...

Izbucni în hohot voios...

– După vreun an, doi, dacă nu şi mai mult...

– Va veni în curând... Îl simt pe-aproape... Nimic nu-l poate opri...

Privea în gol şi vorbea. Voioşia mi se dilua. Dar profitai de prilej, ca să-mi trec braţul pe după şalele ei. Şi mirarea mea nu fu mică, când nici de data asta nu întâlnii împotrivire. Privea necontenit în gol.

– Cel puţin să ne găsească împreună, dacă e aşa pe aproape, glumii.

Ea zâmbi ceva mai târziu. Poate nu de gluma mea.

– Mă va sudui şi mă va frământa mult, ştiu bine, continuă ea, privind în acelaşi fel, nelămurit. Ca să afle... dar eu n-am să-i spun nimic... Însă dacă e vorba să se întoarcă la închisoare, iarăşi... Se opri speriată şi mă privi pe furiş, să vadă dacă această

întrerupere m-a neliniştit. N-avea teamă, am să-i spun că te-ai lăudat. Apoi se scutură ca să-şi alunge gândurile. Se întinse, întinzându-şi braţele în sus, şi-mi surâse. Pe urmă braţele se abătură asupră-mi şi mă cuprinseră.

– O fi afară?! glumii, strângând-o.

Dar ea dădu din cap cu încredere şi mă asigură:

– Acuma nu... şi iacă nici în noaptea ce vine... dar într-una din nopţi... peste o săptămână sau poate două, nimic nu-l va opri... Tare nerăbdare am... să văd ce va zice el întâi... ce va face... Apoi, întorcându-şi brusc spre mine faţa, mă întrebă de-a dreptul: Ţi-e frică?

Râsei puţin cam circumstanţial. Ea mă sărută şi se desprinse, privindu-mă cu adâncă luare-aminte până în fundul ochilor.

Pe urmă buzele noastre se căutară cu furie şi căzurăm zvâcnind ca nişte fulgeraţi pe patul nesaţiului. De-afară nu ne privea decât întunericul invariabil.

Dimineaţa ferestrele s-au tivit cu alb, şi când am ieşit afară, valea Nistrului zăcea imensă sub totala candoare. Pafnute a pornit să ia în piept troienele, în vreme ce crengile încă nedespuiate de frunze ne sorcoveau în treacăt, vărsând asupră-ne grămezile reci de microscopice steluţe. Dar până să ajungem la post, soarele a răsărit hoţeşte şi a prefăcut magica privelişte într-o mlaştină informă.

În nopţile următoare venii la Niculina, statornic, prin găleţile de ploaie, atras şi mai mult de flacăra misterioasă a necunoscutului pe care ea-l simţea pe-aproape şi trebuia în curând să apară. Răzbăteam prin văzduhul împânzit de ape ca o mitologică apariţie, călare pe-un animal marin. Prin noul element, dezlănţuit de norii cari nu se mai goleau de zile întregi, Pafnute se comporta cu aceeaşi bravură lentă şi cu aceeaşi bunăvoinţă, care-l făceau nepreţuit tovarăş. Picioarele lui subţiri nu cunoşteau pişcăturile prompte ale reumatismului din băltoace şi desfidau amăgirile cleioase ale cernoziomului basarabean.

Aruncam în urma mea poarta cu zgomot şi nu ştiam dacă o fac tocmai pentru a sfida orice teamă sau, poate, pentru a surprinde vreo mişcare, a provoca o întâmpinare făţişă, a primi vreo înştiinţare tainică din ochii vorbitori şi încercănaţi ai Niculinei. Îmi va trimite ea oare această înştiinţare tainică sau privirea ei nu-mi va dezvălui nimic, mă va lăsa să calc

înainte, în neştire, spre prăpastia ascunsă, mă va îmbărbăta să păşesc orbeşte, cu zâmbetul ei indescifrabil, întruna egal cu sine însuşi?

Curios. Niculina era acum mai iubitoare ca niciodată şi totuşi, nu ştiu cum, această expansiune sentimentală, acest piept şi aceste braţe care nu se mai săturau de strângeri, aceşti ochi, căscaţi până-n înfiorătoare abisuri negre, mă făceau să mă simt deodată izolat, fără nici un reazim sub picioare, gata să mă rostogolesc într-o bezną fără fund... Mă strângea cu o furie neînţeleasă, pentru a-mi reaminti în fiecare seară şi de mai multe ori pe seară, că simţirea ei n-a înşelat-o niciodată şi deci n-o va înşela nici acum: că *el* dacă n-a pornit încă încoace, într-o bună zi va porni şi într-o bună noapte va ajunge.

O informai că sentinela mea l-a condus, fără nici o bătaie de cap, până la postul central şi că el s-a lăsat dus blând ca un miel; îmi dădui cu părerea că dacă până acolo n-a făcut nici o mişcare de scăpare, de-acolo înainte nu mai poate fi nici o nădejde. Acolo l-au luat în primire jandarmii şi ăştia nu prea ştiu de glumă. Escortaţii au atâta groază de dânşii, că se ţin de pulpanele lor, de frică ca nu cumva să trezească vreo bănuială, dacă din nebăgare de seamă ar lua-o ceva mai repede la picior. Când jandarmii le strigă să se ţină mai departe, escortaţii o fac de-a-nderete şi cu mâinile ridicate în sus. De altfel unul ca Serghe Bălan nici nu poate fi dus cu mâinile şi poate nici cu picioarele libere...

Dar toate amănuntele astea, pe care o nevoie nelămurită mă îndemna să le evoc, n-au nici o importanţă pentru Niculina. Ea dă din cap neînşelată de credinţa ei şi m-asigură:

– Într-o noapte va fi aici...

– Bine, să poftească! îi spun râzând.

Alteori îşi aminteşe de ofiţerul care-a păzit înaintea mea. Era, cu adevărat, om din popor, ajuns ofiţer prin război. Fusese pe vremuri învăţător. Tatăl lui era ţăran chiabur, dar Niculina nu-şi putea aminti în ce parte de ţară îşi avea ogorul: ofiţerul îi spunea adesea, dar ea uitase. Nu da nici o luare-aminte pentru că ştia că n-are să-l urmeze. Dar dorinţa lui, pe zi ce trece mai vie, de-a o duce înapoi la părinţi, pentru ca după despărţire s-o poată lua de soţie, părea s-o fi afectat mult. Îi înşira cu poftă mare planurile lui de viitor, mângâind-o pe picior, ca pe-un copil pe care vrei să-l adormi, îi descria viaţa pe care ar fi dus-o ca soţie de ofiţer, îi

povestea de boii tatălui său, al cărui singur fecior era, de cireada de vaci, de cai, de via care „la noi creşte altfel, pe haraci", de livadă, de pogoanele de ogor din vale, semănate parte cu porumb, parte cu grâu, secară or ovăz şi schimbate alternativ, se gândea că a venit vremea să dea ajutor tatălui său, să-şi ceară mutarea în cea mai apropiată garnizoană de dânsul.

Observai că, de la un timp, Niculina revenea prea des asupra acestei idei. Ea mă privea semnificativ şi mă asigura: dacă înaintaşul meu ar fi fost altfel, poate, cine ştie, gândul plecării ar fi muncit-o cu adevărat. Dar aşa cum a fost, nici nu vrea să gândească prea mult, se învăţase aici cu Serghie, cu plecările lui pe neaşteptate şi cu întoarcerile lui nocturne, cu afacerile lui misterioase, despre care nici ei nu-i spunea nimic mai înainte, dar de pe urma cărora aducea bănet bun în casă. Acum însă, când aflase, îi plăcea şi mai mult.

– Avem bani să ne mutăm la oraş şi să ne facem o casă, îmi spunea ea, casă şi mai bună ca a părinţilor mei. Iar aici, dacă am vrea, am cumpăra iară toate locurile astea până departe la mânăstirea de maici; ele au mai fost odată ale tatălui lui Serghe, care a fost răzeş bogat, dar un beţiv şi muieratic, a nimicit totul şi şi-a lăsat copiii săraci, după ce a fost pălit de dambla la tractir. Şi copiii i-au semănat, afară de un frate al lui Serghe, care era doctor la Odesa, dar a pierit în război. Măriuca era stricată de mică, a lepădat un copil la treisprezece ani; bărbatu-său a luat-o doar cu casa care o are şi cu puţin ogor. Iar Serghie de asemeni a fost mare şoltic şi beţiv, l-au alungat din şcoli, dar de când m-a cunoscut pe mine nu s-a mai îmbătat niciodată.

– Şi acum de ce nu vă duceţi la oraş? Ca să nu se întoarcă la vechile obiceiuri?...

– După atâta timp nu se mai poate întoarce... M-am învăţat cu viaţa asta... cu plecările lui... La oraş ce să facă? Negustorie? Doară sunt ovrei destui, pe-aşeia nu-i poate întrece nimeni... Să se bage iar năcealnic? Asta cred că nu s-ar mai putea şi nici n-aş vrea eu... Dacă ar sta necontenit cu mine, dacă n-ar răzbate lumea, să lupte şi să-mi aducă... cine ştie... hm... asta cred că o înţelege şi el... eu nu m-am dat niciodată cu el în vorbă de aşa ceva... dar vede că-mi place astfel şi el singur n-ar vrea să mă ducă de-aici...

A... dac-ar fi ofiţer... un ofiţer aşa ca dânsul, mai că i-ar plăcea. Ofiţerul îşi duce viaţa tot la câmp, umblă, aleargă,

porunceşte, bate pe cei mici, e temut şi la nevoie trage cu arma... Numai că atunci toate astea le-ar face pentru comandament... nu pentru dânsa...

O ascultam zâmbitor. Şi pe buze îmi juca întrebarea: dar un ofiţer aşa ca mine? Însă glasul îmi rămânea mut. O curiozitate extremă, un amor propriu împins la paroxism îmi înăbuşea cuvântul în gât; aşteptam să-l rostească întâi ea. Iar ea aştepta de asemeni şi mă privea îmbietoare. Privirile noastre îşi vorbeau limpede; înţeleserăm deci reciproc că dintru început, cel puţin, nimeni dintre noi nu va ceda cei dintâi. Cunoscurăm o adevărată dezlănţuire de plăceri şi ea mă privea recunoscătoare şi fericită, printre genele întreţesute, când o părăseam copleşită şi sfârşită de prelungile-mi îmbrăţişări. Mângâindu-mă uneori pe păr, în această stare letargică, tresărea deodată, părea că stă gata să-mi vorbească şi eu o fixam, cu încordare ridicată la maximum, cu stranie lucire în ochi. Dar renunţa numaidecât şi, fără să zică un cuvânt, cădea cu capul în perne. Zâmbea amar. Pe faţa mea trecea atunci o lumină fugară de tristeţe şi sarcasm. Atunci, cu zâmbetul acela, pe care aş fi vrut să i-l smulg odată din suflet, deşi era piesă scumpă în salba-i de podoabe, încorda deodată auzul şi părea că dibuie cu antene invizibile necuprinsul întunericului de afară.

– Nu te teme, că nu va mai veni, mă grăbeam s-o asigur, nu va veni înainte ca...

– Înainte ca... repeta ca un ecou vocea ei de argint.

– Înainte de a-şi ispăşi pedeapsa... care nu cred că va fi mai mică de cel puţin un an... şi asta ştii... cu mare indulgenţă... consiliile de război nu prea glumesc...

– În curând va fi aici, îmi răspundea cu şuier de bici care plesneşte obrajii, cu o încredere atât de îndărătnică, încât mi-era cu neputinţă să opresc un scrâşnet de înfrângere şi ciudă.

Atunci îmi zâmbea dulce şi trist, întindea mâna să-şi strecoare degetele prin viţele părului meu. „Niculina", îmi venea să-i strig... „dacă tu n-ai mai vrea să ştii de dânsul..."

Dar zâmbetul ei mă amuţea. Nu, nu va răspunde niciodată după vrutul gândului meu. Sau poate, la rându-i, se teme ca şi mine... dar nu, zâmbetul ei spunea limpede că nu se teme de nimic...

Mă trase pe pieptul ei şi, gură în gură, îmi şopti:

– Trebuie să-l aştept aicea... Trebuie să văd cât mă lasă să-l aştept...

– He, he, din închisorile noastre e greu de scăpat...

– Cu atât mai mult îmi va arăta că nimic nu poate să-l împiedice. Deocamdată poate se aşteaptă la o pedeapsă mai mică... Dar va veni fără multă zăbavă, dacă pedeapsa-i va fi aşa cum spui...

Trebuia s-o copleşesc cu năprasna strângerilor ca să alung din ochiul ei această lumină rece şi fixă, care însoţea încăpăţânta-i prevestire, dar în sufletul ei vedeam tot mai mult că e cu neputinţă să mă aşez singur şi biruitor stăpân.

Atunci un eveniment extraordinar se petrecu pe Nistru, evenimentul mult aşteptat. Un frig aspru şi posomorât se lăsase de câteva zile şi apele leneşe ale fluviului prinseră pojghiţă pe maluri. Apoi, într-o bună dimineaţă, valea se drapă întreagă în vestmânt de nuntire. Un vânt greu şi întunecat începuse o năvală căzăcească dinspre răsărit şi soarele trebui să stea multă vreme ascuns după norii cari vărsau nămeţi. Apele Nistrului curgeau murdare, cu sforuri greoaie şi încete ca nişte hoarde adormite în şea.

Pe maluri însă începutul îngheţului se amuza să descrie festoane albicioase şi neregulate de pojghiţă, suprapunându-le uneori ca ardezia pe case.

Zăpada conteni, dar simunul căzăcesc îi suflă multă vreme pe deasupra şi pe dedesupt, repezind-o în viscole turbate dintr-o parte într-alta încă zile în şir, până când îngheţă el însuşi şi căzu la pământ, şarpe de sloi, care se preface în bucăţi. Atunci pustiul alb încremeni cu magnificele-i şi candidele-i dune şi Nistrul încremeni însuşi, iar văzduhul rămase tot posomorât.

Oaspeţii începură să se îndesească; îi găseam dimineaţa la ieşirea din bordei, pâlcuri de mujici neraşi şi nedormiţi, bărbi patriarhale, căciuli căzăceşti jegoase şi cu blana jupuită prin stuful miţelor sălbatice. Unii se descopereau respectuos, dar cei mai mulţi duceau doar un deget, maximum două, spre numele tatălui. Primul lot al acestor clienţi matinali, învăluit în promoroacă, îl salutai cu simpatie şi-l tratai cu ceai fierbinte. Apoi, după o percheziţie sumară, îl îndreptai de cum veni noaptea pe cărăruia sticloasă care împreuna acum cele două maluri.

Dar loturi noi soseau unul după altul şi-n aşteptarea nopţei, în afară de câte-o bucată de pâine, nu mai aveam cu ce să domolesc foamea lor sălbăticită de frig, de drum, de peripeţiile prin care trecuseră. Tot ce grăia moldoveneşte era ales şi drumul i se deschidea spre apus: chiar dacă vreunul mai încherba acolo câteva fraze mai mult ori mai puţin româneşti şi dacă ochii i-erau limpezi şi cugetul senin, mai ales dacă părea să fi umblat pe la noi, indulgenţa se cumpănea asupră-i, atingându-l îndată sau după vreo zi, două, de gândire. Dar acei cari nu puteau răzbate prin acest ciur destul de găurit, cu părere de rău, erau aliniaţi în acel trist convoi, care, în fiecare noapte, trebuia să treacă înapoi limanul tuturor suferinţelor, spre care înota de la sute şi mii de verste.

În fiecare noapte, jalnicul pahod trebuia să defileze pe sub ochii mei. Pentru a nu atrage vreo luare-aminte dinspre partea cealaltă, nu aprindeam nici o faclă, la această înmormântare de oameni vii. Albele palori ale straturilor de zăpadă, solidificate până la extrem, dau împrejurării toată aparenţa sepulcrală de care era nevoie. Iar deasupra, în nopţile limpezi, bolta avea reflexe de sticlă: stelele fixe nu mai tresăreau de nici un suflu şi în gerul interspaţial, printre bancurile de fantasme, convoiul aluneca în lumea de apoi – figuri rude şi bărbi grele, ochi secaţi de orice speranţă – ca printr-un peisagiu lunar.

Ochiul acela indiferent, mai ales, trebuia să-l sufăr în fiecare noapte. O, dacă el m-ar fi privit cu ură sau chiar încă implorător, şi tot ar fi fost un chin mai puţin. Dar această privire îndobitocită, ternă, de om care nu mai are nimic de aşteptat de la semenul lui, se înfigea adânc în fruntea gândului meu, rămânea acolo apăsându-mă noaptea în meninge, dându-mi insomnii.

Mă refugiam atunci la sânul imaginarei mele zeiţe, ce trebuia acum să coboare, căci, când marele alb mă copleşi sub fluturarea vălurilor nesfârşite de speranţă, Niculina redeveni pentru mine doar trupul arzător al strângerilor sălbatice de sub nuc. Sufletul i-l lăsai tot lui Serghe şi eu însufleţii această comoară de plăceri cu visul negrăit de frumos al cărui grai de serafim trebuia să rostească, el întâi, şi pentru mine, cuvântul aşteptat. O, putea acum Niculina să-şi treiere în voie noianul ei de vedenii şi amintiri; la sânul ei, pe care ştiam acum să-l răscolesc de cele mai cumplite patimi, eu îmi torceam dulcele fir al nădejdei reînnoite, trăgeam din fuiorul necunoscutului imaginea care să se întreacă pe sine, mă închipuiam refăcând întruna cele mai subtile dialoguri, clădeam episodul cel mai minunat, singurul minunat

al vieţei mele. Amuţiţi de grozava tăcere a imensităţilor albe sau înfioraţi de jalea vânturilor călătoare, strânşi unul într-altul la scrâşnetele de mânie ale viscolelor turbate, suspinele patimilor noastre se îngânau în aceeaşi tragică aşteptare.

– El adastă să-şi vadă întâi pedeapsa; dacă e uşoară, de ce să şi-o mai îngreuneze sau să-şi încerce viaţa... răzbăteau uneori, din pâcla gândurilor ei, aceleaşi şi aceleaşi cuvinte.

„Ea se apropie necontenit de podul de gheaţă, pe care Dumnezeu l-a aruncat între sufletele oamenilor" – răspundea ca un ecou, dar numai pentru auzul meu, gândul acum în mine singur domnitor.

În plocoanele de oaspeţi, pe care potecile îngheţului mi le aducea din ţara necunoscutului, erau prea puţine femei. Nu puteai şti, sub aceeaşi stambă decolorată şi scrobită de ger, sub aceleaşi şaluri jerpelite şi soioase, sub acelaş bariş negru, sau sub aceeaşi căciulă bărbătească, dacă se ascunde o ţărancă sau o orăşancă. Trăsături chinuite, ochi păstrând încăpăţânat lumina groazelor trecute sau celor aşteptate, ori aceeaşi opacă perdea de îndobitocire, asta era tot ce-mi vărsau punţile ce-mi pusese spre visul meu Dumnezeu.

Dar ea trebuia să vină. Mi-o spuneau asta figurile uneori puţin dure, mai cioplite, mai subţiri la pieliţă, ajunse aci din înspăimântătoare depărtări pentru a fi în rândul întâi la întoarcere: mi-o spuneau ordinele noi primite prin fir de telefon, ori prin mesagiile directe ale agenţilor de legătură. Domnul colonel ne atrăgea serios atenţia asupra numărului mare de nepoftiţi, pe care a început şi va continua să-i aducă iarna: ne soma categoric să nu greşim cu o iotă la normele prestabilite pentru selecţionarea refugiaţilor şi, spre marea mea recunoştinţă, nu uita să sublinieze niciodată cazul unic, care i se părea dumnealui că ar constitui pricina unor interpretări greşite sau răuvoitoare a ordinelor din partea tinerilor ofiţeri.

Iar cazul unic, care putea fi altul decât rusoaica, rusoaica mult aşteptată!

Consideraţiile asupra numărului spioanelor descoperite în ultimă vreme, la Chişinău şi-n alte oraşe şi sate din Basarabia, formau un capitol foarte dezvoltat în instrucţiile ce nu ne mai dau răgaz acum. Iliad avusese deci dreptate: un neţărmurit sentiment se-ntoarse din inimă-mi spre dânsul, cu toată puterea.

Dar zilele Crăciunului sosiră plumburii şi deşarte. Soldaţii chicotiră, traseră câteva focuri în sus, iar când noaptea lungă,

fără nici o nădejde, îşi dădu cea mai mare măsură a opacităţei sale, ei aruncară două rachete spre slăvi în onoarea lui Dumnezeu. Păsările de lumină îşi luară deodată zborul triumfal, cu largi fâlfâiri de aripi ce se întinseră peste maluri, ca doi arhangheli ai marei credinţe. Dar se izbiră de tavanul de catran al cerului care nu mai primea şi căzură mânjite de păcura nopţei, zbătându-se la pământ cu zvâcniri tot mai potolite, ca două păsări săgetate.

Soldaţii chicotiră din nou şi traseră iarăşi focuri de arme; o grenadă cu bombănit armonios, ca o puternică lovitură de tobă, vibră nota-i profundă deasupra colnicelor şi vâlcelelor, care-i răspunseră cu surprinse şi repetate ecouri. Dar de pe ţărmul celălalt al fluviului nu răspunse nici o bucurie şi nici o pasăre de lumină nu încercă zboru-i zadarnic spre înălţimile zăvorâte. Întunericul domni duşmănos şi rece acolo, despărţind parcă pentru totdeauna cerul de pământ, ca în noaptea fără veac a începutului. Şi mâhnirea mă înăbuşi atunci şi-mi strivi şi ultimele fărâme de nădejde. Nimic nu va mai veni, de nicăieri, niciodată, nimic nu se va mai împlini; nici un vis, nici o minune. Norul opac al perdelei de apoi a fost tras. Lăcrămi calde mă podidiră în întunericul bordeiului şi le ascunsei de mine însumi, înfundându-mi fruntea în moalele perinei.

A doua zi, de Sfântul Ştefan, o noutate groaznică ne învioră un moment închipuirea pentru a ne poticni apoi şi mai adânc în nemernicia monotonului destin.

Căpitanul Bădescu şi Volburul său năprasnic fură găsiţi în stare de schelete, la mai puţin de-o verstă de ieşitul codrului, care punea întinsă stavilă între sectorul datoriei şi oraşul Ghenei lui. Ba nu, din căpitanul Bădescu mai rămăsese întregi picioarele de la genunchi în jos, ferite bine în şantiurile cu care făcea furori prin oraş. Dar din Volbur nu mai rămăsese decât carcasa întreagă, gata s-o iei, s-o nădeşti cu sârme şi s-o aşezi în muzeu. De jur împrejurul acestor eroice rămăşiţe, oamenii dimineţii mai găsiră vreo câteva semicercuri concentrice de stârvuri de lup, la număr nouăsprezece, ţifră egală cu totalul încărcăturilor unui steier zdravăn şi a unui browning mic. Amândouă armele zăceau de tot aproape de cei doi viteji: steierul şi o încărcătură goală de browning lângă Volburul care, judecând după direcţia copitelor, căzuse cel dintâi, însă necontenit ţinând înainte; browningul gol şi-o încărcătură plină, care n-apucase

să fie introdusă în trupul revolverului, stăteau aruncate la mică distanţă de osemintele căpitanului Bădescu, care mai făcuse sau fusese tras o bună distanţă de credinciosu-i animal. Aci urmele nu mai spuneau nimic, lăsaseră o încurcătură informă în zăpada îngheţată. Numeroasă haită!

Învălmăşeala sinistră de gloanţe şi incisivi de fiară avusese loc între a doua şi a treia noapte de Crăciun, de bună seamă între al doilea şi al treile cântat evanghelic de cucoşi, la acelaşi număr de verste de aci până-n ţărmul fără Crăciun al fluviului, cât de aci până-n oraşul unde robul unui Dumnezeu al răzbunărei aştepta, ascultând cu talăsul pe spate şi cu cornul credinţei în cap, cu cartea de rugăciuni în mână, glasul ecourilor nepătrunse, înfăptuirea minunei în care el singur credea. Aci, la răspântia acestui codru, care nu se mai sfârşi niciodată pentru dânsul, muri căpitanul Bădescu, asasinat de-o năprasnică întâmplare nocturnă, departe de mama şi de credinţa lui. Poate el nici nu ştia dacă în noaptea aceea e Crăciun; dar eu mă gândesc necontenit de atuncea la ultima lui clipă. Ce-a rămas definitiv întipărit pe creierul lui? Expresia râzătoare a năsucului, a guriţei senzuale şi a bărbiei barişnei Ghenea, sau partea de sus a feţei, fruntea şi ochii ei tragici? Dumnezeule, dacă reflexul de fatalitate al privirilor ei nemăsurat de mari şi de negre a prezidat clipa supremei despărţiri, eu cred că de-acolo, de departe, de dincolo de Olt, un dangăt de clopot i-a adus aminte de însemnătatea nopţei, despre care se spune că acei ce se rătăcesc pentru totdeauna în înălţimile ei găsesc poarta deschisă la locuinţa lui Dumnezeu...

Şi zilele trec.

Iar dacă rusoaica mea întârzia, în schimb imaginea ei proteiformă mă vizitează chinuitoare toată noaptea, căci de la un timp răresc vizitele la Niculina. Adorm cu privirile ei înfipte în cuget, cu privirile ei adânci şi negre, care deodată se aprind de pâlpâiri fosforice şi se înconjoară de un şirag de dinţi albi ca de lup, ca dinţii sănătoşi ai Niculinei – cu care am petrecut pe furiş în prima noapte de Crăciun – dar eu nu fac nici o împotrivire, nu fac nici o mişcare spre steierul şi spre browningul meu, unul sub pernă şi altul pe măsuţă, şi mă las devorat, cu o voluptate care mă înfioară, la acest ospăţ al făpturei cu infinit de multiple, de frumoase, de nestatornice feţe, cu râs nemaistăpânit şi sigur de norocul lui, ca al Niculinei, în noaptea de Crăciun.

Într-o dimineaţă cu moină, care mă îngrijorează şi mă face să scrutez cu aplicaţie de inginer crusta de sticlă a apei, primesc o vizită uluitoare, considerabilă: domnul colonel, domnul colonel Tătăranu în persoană.

Fălcile lui sunt acum tot atât de proeminente ca atunci când l-am văzut întâia oară; mustaţa căruntă, tunsă scurt, şi dantura puternică pe care o ghiceşti chiar când nu-şi muşcă buzele subţiri, îi dă acea aparenţă severă care nu contrazice deloc lăuntru-i sufletesc. Soldaţii se mişcă dinainte-i mecanic şi prompt şi-n ochii lor citeşti un fel de teroare, pe care în zadar încearcă s-o acopere, îmbărbătându-se unul pe altul prin şoapte furişe.

Domnul colonel declară că a venit în inspecţie, dar nu-mi face nici o inspecţie; de câte ori aduc vorba de felul cum mi-am orânduit detaşamentul pe graniţă, el dă din cap aprobător, înainte ca să sfârşesc. De ce a venit atunci domnul colonel?

Am impresia că vrea să spună ceva, dar nu începe să spună nimic şi mă priveşte întrebător, mirat că nu-l întreb nimic. Tocmai domnul colonel, care nu admite să fie întrebat aşa cu una, cu două, şi încă de lucruri care nu sunt în legătură cu serviciul. Domnul colonel parcă simte nevoia unei destăinuiri, unei explicaţii, dă semne de nerăbdare şi, pentru că disciplina militară mă împiedică să-i uşurez calea, în cele din urmă se hotărăşte tot dânsul.

Desigur. Calamitatea femeilor basarabence îl îngrijorează nespus, fie că vin de peste graniţă, fie că sunt de dincoace de hotar. Ofiţerii mai ales dovedesc faţă de ele o slăbiciune care nu cadrează câtuşi de puţin cu demnitatea şi tăria de militar. Cazul căpitanului Bădescu, „a acestui bloc de energie şi inteligenţă", este elocvent. Cei mai buni militari, cei mai merituoşi subalterni ai săi devin cârpe în faţa femeilor; părăsesc postul, îşi periclitează viaţa care e juruită unui scop cu mult mai sfânt. De aceea e hotărât „să taie în carne vie". Va cere mutarea disciplinară pentru cele mai neînsemnate abateri, va propune la reformă şi va deferi consiliilor de război pe cei cari acoperă trecerea clandestină a femeilor ori părăsesc postul ca să le viziteze în mod clandestin. Căpitanul Bădescu şi-a primit pedeapsa de la Dumnezeul creştin, în noaptea de Crăciun (eu credeam că de la Dumnezeul iudaic, pentru că acela a fost solicitat să intervină, dar nu pot contrazice pe domnul colonel). Dar domnul colonel va lua măsurile cele mai drastice chiar de la început,

pentru ca Dumnezeu să nu mai aibe timp să intervină; iar sub raportul onoarei militare şi poziţiei sociale a ofiţerului, dânsul asigură că pedeapsa aceasta nu va fi întru nimic mai prejos decât a Celui de sus... „mai teribilă încă, pentru că cel ajuns de ea va trăi, ca s-o vadă, şi ca s-o simtă“.

Oţelul din ochii săi şi proeminenţa de jos a figurei nu-mi mai lasă nici o iluzie că domnul colonel ar ezita cumva să-şi pună în aplicare, la orice abatere ce ar mai surveni, severele sale promisiuni. De aceea tot timpul cât mai zăboveşte la mine, imi joacă pe buze cuvintele, pe care nu i le voi spune niciodată: „Regretul meu, domnule colonel, e că n-am nici un noroc, că ea nu există încă pentru mine, şi marea temere, care mă încearcă, e că nu va mai veni niciodată. Iată, azi a fost moină şi tremur de rezistenţa gheţei... Încolo, dracul nu e chiar aşa de negru cum îl vezi dumneata, la vârsta dumitale... o, cui îi dă mâna îl poate face să nu fie aşa de negru“...

Domnul colonel a pornit-o spre sectorul lui Iliad şi chiar în noaptea aceea, prea târziu ca să mai iau însoţitor, am zvârlit aşternutul de pe mine şi am pornit singur prin zăvoaie şi tufişuri, cu Pafnute al meu, spre Niculina, pe care gheaţa asta, făuritoare de-atâtea miragii, m-a oprit s-o văd de-o bună bucată de vreme. Aveam cu mine toate trei revolverele şi de data asta mai luasem şi carabina şi baioneta pe deasupra. Mărturisesc însă c-a fost o nebunie şi dacă n-ar fi arătat atât de mohorât domnul colonel, cu siguranţă că n-aş fi făcut-o. De câteva ori Pafnute s-a oprit sforăind, iar sticlişul îngheţat m-a privit tot timpul prin milioane de ochi mobili şi fosforici, de haită.

O, soarele ăsta, care-mi dă atâtea tresăriri, atâtea nelinişti! Câtă lumină s-a apucat să verse pentru nişte dimineţi de miez de iarnă ca aceasta, e nemaipomenit! Parcă s-a pus să răstoarne toată logica lucrurilor şi-a fenomenelor naturale. Crusta balaurului amorţit, de apă, se ţine însă bine, e prea groasă şi prea compactă ca s-o străbată câteva săgeţi piezişe, fie ele chiar de foc. Dar în mine simt o duşmănie surdă contra oamenilor mei, cari întâmpină fiecare răsărit aureolat şi uşor pudrat de ceaţă cu exclamaţii de fericire, ca invocaţiile sacerdoţilor de demult. S-au cam păgânizat măgarii ăştia; trebuiesc aduşi la dreapta credinţă ortodoxă, care dă fiecărui anotimp şi fiecărui fenomen al naturei ceea ce este al său.

Însă pâlcurile muşteriilor de seară şi de noapte continuă să-mi pună regulat inima la loc. Ce dracu, suntem acum de-abia la sfârşitul lui ianuarie - mâine e ziua celor trei sfinţi ierarhi – şi, după toate calculele astronomice, iarna se sfârşeşte pe stil nou la 21 martie. Şi nu e exclus ca o toană dumnezeiască s-o ţină chiar până la aprilie, ca-n anul războiului; trebuie să fie o regulă cu iernele astea care încep prea târziu.

După colonelul nostru, iacă, primesc vizita unui colonel autentic al ţarului; îmi arată documentele care se pare că au impus şi tălmaciului şi lui Gârneaţă, musafirul fiind scutit de percheziţie. Am, la rându-mi, toată consideraţia pentru hârtiile polcovnicului, dar pretind ca dispoziţiunile să fie respectate. Asist chiar eu la percheziţie şi, după rezultatul ei nul, îmi cer scuze şi invit pe colonelul la masă. Regret mult că nu-i pot satisface plăcerea de a-i încuviinţa trecerea pe teritoriul nostru, dar sunt lacom să aud de la dânsul ce s-a făcut cu toată *lumea bună* surprinsă de revoluţie, cu atâţia oameni de seamă ori numai de treabă, cu atâtea... femei respectabile, cum se împacă ele cu noul regim, cum poate toată această lume să rabde stăpânirea care a deposedat-o, să nu-şi găsească o ieşire, să răzbească, oricâte obstacole i-o sta împotrivă, la lumină şi la civilizaţie. Cum s-au putut resemna aşa de repede, atât de uşor, aceşti oameni, acele rusoaice mândre din romanele pe care le cunoaştem cu toţii, încât vedem că încoace, la noi, nu încearcă să treacă decât lume de jos, mujici ori muncitori, pentru care noul regim nu poate în orice caz fi rău, ca unul ce s-a realizat pentru binele lor, pentru stăpânirea lor, ca unul ce este al lor?

Domnul colonel, care vorbeşte perfect franţuzeşte, mă ascultă cu luare-aminte, încuviinţează la fiecare cuvânt, iar la urmă râde prieteneşte şi mă bate pe umăr, apoi îşi înfige degetul în piept:

– Cum să încerce? Când îşi ia câte unul curajul, iacă îl trimeteţi înapoi... Lucrurile acestea se află repede; şi atunci cum să mai pornească şi alţii să străbată stepele degeaba. Cei mai mulţi încearcă pe la nord, prin Polonia, Finlanda...

Domnul colonel nu se milogeşte deloc pentru soarta lui, ca droaiele de mujici, şi nu-i trece prin minte să-mi pretindă vreo concesie, care ar semăna cu o călcare de ordine. Se cunoaşte că am de-a face cu un colonel veritabil. E totuşi foarte binevoitor şi-mi dă ample observaţii asupra păturei sociale care mă interesează. O prezintă în culorile cele mai

sfâşietoare şi chiar îşi şterge câte o lacrimă la aceste penibile evocări. E atât de maltratată şi atât de zdrenţuită această lume, care făcea odată „farmecul şi poezia sfintei Rosii“, că nu pot să nu-i împărtăşesc mila şi indignarea. După mai multe sticle, pe care cu plăcere le jertfesc acestui atât de mişcător subiect, domnul colonel devine chiar violent. Izbeşte cu pumnul în masă şi mă întreabă direct:

– Ce face Evropa? Cum nu se ridică în masă pentru salvarea sfintei Rosii?

Sunt foarte încurcat de atitudinea Europei şi nu-i găsesc nici o scuză pentru nepăsarea ei, ba încă înclin să îndreptăţesc pe domnul colonel.

– *L'Evrope* – o dă niţel domnul colonel pe ruseşte, în loc să-i dea ajutorul, pune bariere la hotare celor ce voiesc să scape de urgie. Asta o face *l'Evrope.* Ca pe contaminaţii de ciumă; ne încercuie şi împuşcă pe cei ce vor să scape de moarte. Asta e tabloul cel mai înfiorător cu putinţă; să rămână cu toţii acolo, să moară grămadă! Ce lipsă de umanitate! Europa civilizată! Ei da, cu tot asiatismul nostru, noi, domnule, am fi avut alt suflet...

Şi cu gestul, domnul colonel o dă şi mai mult pe ruseşte. Sticlele goale clănţăne la fiecare punct, pe care pumnul său, după fiecare frază – şi acum, la urmă, după fiecare cuvânt – îl pecetluieşte pe masă. Încât numai gesturile acestea, atât de fireşti pentru o atât de justă indignare, îmi atraseră atenţia asupra îmbrăcămintei domnului colonel, care, oricât lipsită de epoleţi şi de galoane, contrasta într-un chip săritor în ochi cu starea jalnică a clasei sociale din care făcea parte şi pe care tocmai mi-o descrisese.

M-am ferit, evident, să-mi exprim această nedumerire; numai în treacăt am căutat la cizmele tăiate, vorba ceea, ca-n vremurile bune, la căciula şi la mantaua din cuier. De bună seamă, trebuie să adaog că domnul colonel era cu totul departe de a fi elegant; dar se prezenta, la un drum atât de nesigur, într-o ţinută corectă, curată, rămasă complect teafără din rechiziţiile repetate şi din pârjoalele din care, atât de dramatic, îmi povestise că scăpase.

Un gând bătăios mă îndemnă atunci să mă prefac câştigat de gaspadin polcovnic şi să-i dau să înţeleagă că s-ar putea totuşi să nu-l expediez înapoi. Ba potrivesc astfel ca în amurg să vie Gârneaţă şi să-mi raporteze, chiar în faţa dumnealui, că refugiaţii sunt gata de plecare; ordon deci plutonierului

să scoată pe domnul colonel din numărul lor, lăsându-l deocamdată pentru lotul de mâine. Gaspadin polcovnic Vladimir Nicolaevici Volinsky pare nespus de încântat şi sigur de izbândă şi, ca un brav militar ce e, porneşte din nou ofensiva asupra sufletului meu pe cele două fronturi: soarta femeilor burgheze sub noul regim şi înverşunare cumplită contra uzurpatorilor.

Abia întru târziu găsesc că e timpul să iscodesc pe domnul colonel, dacă n-ar putea invoca vreo rubedenie prin Basarabia şi dacă nu şi-ar putea pregăti o serie de răspunsuri convenabile pentru multiplele instanţe de control, pe dinaintea cărora avea să treacă şi al căror număr şi rigurozitate le exagerez pe cât îmi stă în putinţă.

Nu, aşa ceva nu-i convenea domnului colonel – era prea plictisitor; el se aştepta să aibe drum complect liber de acum înainte. Dacă ştia aşa ceva se reîntorcea cu convoiul; însă era gata să treacă Nistrul şi singur înapoi. Prefera să-şi încerce norocul pe la polonezi. E rândul meu să protestez; nu se putea renunţa aşa de uşor la o companie atât de preţioasă. Îi cerui deci favoarea de a-l socoti şi mâine oaspele meu, ceea ce el admise nu fără a-mi scruta ochii şi a-mi cântări rezonanţele glasului cu o luare-aminte pe care îmi dădui toate silinţele să par că n-o observ.

Găzduii pe domnul colonel chiar în maghernița musafirilor simandicoşi – unde aş fi găzduit şi pe colonelul meu dacă nu s-ar fi grăbit – şi peste noapte, când somnul binefăcător, după atâtea verste şi pahare, îl cuprinse în sfârşit pe zbuciumatul drumeţ, mantaua lui cu guler de blană, căciula şi cizmele trecură din nou la revizie. Deşi, ca o marcă pentru găzduirea ce-i acordasem, oaspele îşi scoase şi pantalonii şi cazaca lui verde, acestea totuşi nu ne prezentau atâta interes, pentru că, mai uşoare la control, le cercetasem dimineaţa, centimetru cu centimetru. Mai degrabă mă tenta pieptarul gros de flanelă ce şi-l păstrase şi care încă îmi da de bănuit, dar pe care nu i-l puteam desigur scoate fără să-i întrerup tocmai odihna ce-i oferisem şi de care beneficia în mod aşa de zgomotos, de parcă în patul de scânduri şi-ar fi găsit loc de culcuş tot polcul de husari ce va fi comandat pe vremuri, cu strălucire, ca veritabil colonel.

Cu ajutorul lui Marinescu, magazionerul, care fusese şi abagiu în civilitate, şi mai ales al unei calfe de croitor ce-şi făcea stagiul, mantaua adormitului fu despuiată de maginifica ei căptuşală. O găsirăm compusă din două straturi

de flanelă, pe care, la piepţi, şomoldocuri zdravene de vatelină le despărţeau de postavul propriu-zis. Dar nimic suspect înăuntru. Cum să mai ai aşadar inimă să mai strici şi admirabilul guler de blană pe care de altminteri îl pipăiseră şi-l mototoliseră fără folos atâtea mâini de dimineaţă.

– Măi, puteţi s-o faceţi la loc până la ziuă?

– O facem noi şi mai de mântuială, răspunse Marinescu.

– O coasem bine, domnule locotenent, mă asigură croitorul.

– Haid, bagă foarfeca!...

Blana, precum mă încredinţă Gogâlea, calfa de croitor, era tivită cu mare meşteşug. Sub ea venea postavul, care, ca toate gulerele, era lucrat din două bucăţi.

– Îl desfac, domnule locotenent?

– Lasă-l... dacă nu s-a găsit nimic sub blană... acolo ascund ei de obicei hârtiile, că dacă pipăi să crezi că foşneşte pielea... Să încercăm căciula...

– Parcă s-ar simţi ceva, domnule locotenent.

Şi Gogâlea ridică gulerul la ureche.

– Sunt hârtii înăuntru, domnule locotenent. Zău dacă nu sunt.

– Ia desfă-l, mă...

Vârfurile foarfecei ciupiră cusăturile unui colţ; pe urmă degetele abile ale croitorului apucară de urechile de postav – un efort mai zdravăn, un pârâit scurt şi dur, care făcu lumina feştilei să tremure şi umbrele de pe pereţii de scânduri să danseze – şi din mijlocul zgomotului aspru, un pacheţel întins şi subţire sări. Ne repezirăm.

Găsirăm aci economiile lui gaspadin polcovnic în dolari americani. De la prima vedere, un total, socotit pe-o valută nestatornică şi modestă ca a noastră, extrem de copios. Pe o bancnotă de cincizeci, găsirăm, după obiceiul cârciumarilor şi-al mărunţilor mânuitori de bani, o iscălitură, un nume: Ifrim Igorovici Ignatiev; o dată, 31 (sau 35, nu se distingea bine) octombrie goda 11914 (un 1 era intercalat desigur ca din greşeală) şi o reflecţie care pe româneşte ar echivala cu întrebarea: „Prin câte mâini vei trece, iubito, până în anul 11954 sau până-n anul 21007 şi 7 când eu voi fi făcut în 457321695430257893275644 de mii şi mii de mii de milioane de părticele“. 1 cădea deci regulat după prima cifră a fiecărui număr de ani, ca dintr-o rea obişnuinţă grafică. Dar numărul enorm al părticelelor în care Ifrim Igorovici Ignatiev avea să se vadă împărţit, în goda 2007 şi 7, era edificator pentru mine. Mai ales că totul era înconjurat, după acelaşi gust, în curbe şi volute complicate, ca-n parafele de demult, aranjamentul întreg părând a avea tot scop artistic, dacă trăsăturile n-ar fi fost întrerupte din loc în loc, după un anume sistem, pe care nu-mi mai bătui capul a-l înţelege.

Dădui ordin să se coase totul la loc şi să se pună vestmintele la locul lor în încăperea oaspetelui; bănetul tot găsit în guler, în frunte cu bancnota autografiată de vremelnicul ei posesor, alcătuiesc în schimb anexele raportului meu.

Gaspadin polocovnic întâmpină a doua zi, cu forţată expresie de plăcută surpriză, vestea că-l voi trimete, însoţit de-un om al meu special, să lege cunoştinţă cu domnul colonel Tătăranu.

– Un om ca dânsul va înţelege tragedia unui camarad de arme şi cu siguranţă că va dispune cele ce se cuvin, mai ales în urma raportului meu! îl îmbărbătez eu vag, şi gaspadin polcovnic, precaut ori înţelegând că e de prisos, nu mai insistă ca să-l reţin până la noapte spre a-i face cale slobodă înapoi.

Croitorul îmi raportase că la aducerea hainelor dormea, dacă nu tot aşa de sforăitor ca înainte, dar profund şi cu respiraţia regulată; la prima întâlnire a ochilor noştri, înţelesei că domnul colonel, fie că a simulat somnul în acel moment, fie că a prins de veste mai târziu, era deplin încredinţat că echipamentul său suferise o nouă şi severă revizie. Totuşi cele două puncte întrebătoare, cu care privirile-i îmi sfredeleau ochii, îmi lămuriră că nici el nu era deplin încredinţat dacă examinarea gulerului se mărginise numai la descusutul blănei; foşnetul particular al acesteia îl putea amăgi acum şi pe dânsul, după cum îl lăsa în complectă incertitudine pretextul pe care i-l serveam pentru a-i motiva hotărârea mea cea nouă.

Foarte prudent, gaspadin polcovnic mă încredinţă că şi lui întunericul şi repaosul îi dăduseră acelaşi sfat, peste noapte, pe care mi-l dăduseră şi mie; şi că se simţea cu atât mai fericit că nu mai era nevoit să mă convingă de a-l trimete colonelului meu, cu cât, în grupul refugiaţilor expediaţi aseară înapoi, abia acum îşi dădea seama că se găsea o pereche de ochi, cari se încrucişaseră cu ai lui de mai multe ori în lungul drumului spre scăpare. Hotărât, prefera neplăcerile administrative şi judecătoreşti, care-l aşteptau, perspectivei de a fi pus la zid, peste două zile, de agenţii Cekei.

La despărţire, gaspadin polcovnic proclamă convins reînvierea sfintei Rosii, vesteji profetic indiferenţa Europei şi-mi aduse exagerate laude pentru generozitatea mea de a

nu-l fi lăsat pe mâna călăilor. Dar dacă toate aceste zadarnice şi uneori cam fragile sforţări nu putură să-mi mai schimbe nici o părere, în schimb rămăsei cu convingerea nezguduită, ţinând socoteala nu atât de documentele cu parafe antebelice, cât de pecetea clară a cuvintelor şi înfăţişărei sale spirituale, de accentul pur al primei sale înduioşeri şi indignări, că prin faţa mea trecuse un colonel autentic, din cea mai aleasă clasă a Rusiei de odată.

Şi astfel trecu şi aceasta; dar Avdotia lui Dostoievski tot nu vrea să apară. Dumnezeule, după această insolită vizită, sunt infinit mai curios s-o văd şi pe aceea. Cine ştie, sângele meu rece şi calmul cu care-mi place să mă văd împodobit adesea vor trece poate prin crudă încercare în faţa noii şi mult aşteptatei apariţii...

Deocamdată nădejdea tot mai luminoasă a întruchipărei ei e înger salvator pentru mine. Dumnezeule, cum n-aş înnebuni altfel alături de aceste smintite vedenii ale Niculinei, cum nu m-aş vedea singur rupt în bucăţi, strivit de această grozavă şi perpetuă cădere, de această neputinţă îndârjită de a stăpâni locul din care am crezut că odată cu trupul pot izgoni şi un suflet.

Ironiile şi contrazicerile mele mai mult înteţesc această aşteptare, ce a devenit un fel de mit de înviere, de reîncarnare, şi el se înstăpâneşte cu atât mai adânc în sufletul ei, cu cât întruchiparea lui se vesteşte groaznică pentru dânsa, pentru această halucinată. Caut să-i înfig cât mai temeinic această idee înfricoşată, dar în aceeaşi măsură nădejdea ei devine aprigă şi fără răbdare: să se prosterne umilită sub lovitura de graţie a arhanghelului, care-a rupt lanţuri de temniţă, a desfundat porţi de fier şi a călcat în picioare toate zăgazurile morţei.

Într-o seară a desprins deodată colacul braţelor de după gâtu-mi şi a sărit de pe genunchii mei, drept lângă părete. Uşa era zguduită cu mare zgomot de-o forţă sălbatecă, nepregetătoare. Lampa era stinsă, dar la revărsarea roşie a jarului enorm i-am văzut acea figură stranie care lua rând pe rând, cu repeziciune insensibilă, culoarea groazei desăvârşite, a nădejdei împlinite, a dorinţei impetuoase, a deziluziei amare. Pentru că nu era decât vântul barbar din stepa îngheţată, care acum întrecuse orice margine.

Izbucnii în râsul silnic al necazului crâncen, al obidei de moarte.

– Ţi-a fost frică? mă întrebă înfiorată.

– Ţi-a fost ţie, replicai cu dispreţ, cu batjocură, cu ură.

– Poate că n-ar trebui să-mi fie... fu tot ce-mi răspunse, ca-n vis. Sigur că nu trebuie să-mi fie.

Ne întinserăm unul lângă altul în pat şi ne strânserăm cu toată puterea...

– Nici acum? întrebai.

– Nici... răspunse rătăcită.

Şi prăbuşită sub arsura plăcerei de-abia consumate mă mângâie pe obraz cu blândeţe.

– Ţie ar trebui însă să-ţi fie... de ce vii... de ce mai vii?... acuma nu mai pot să te vestesc din vreme dacă trebuie sau nu să vii...

Îi răspund cu îmbrăţişări brutale, sălbatece, o fac să sufere, dar ea mă mângâie dulce pe obraz şi-mi şopteşte blând:

– Nu, n-ar mai trebui să mai vii...

– Mă goneşti pentru că ţi-e frică ţie...

– Nu, comoara mea... nu mi-e frică, nu mi-e frică... oricât poţi să rămâi... oricând îţi voi deschide... Dar mi-e milă de sufletul tău... Ş-apoi aş vrea să mă găsească singură, singură, fără nici un ajutor... Crezi oare că m-ar omorî?

Mi-e cu neputinţă să mai suport. Şi totuşi trebuie să revin necontenit aci, cu pieptul întins, cu voinţa nestrămutată. Sunt sigur acum că el va putea să se smulgă din lanţuri. Şi jur pe Dumnezeul cel adevărat că nu simt decât îndârjire; dar nicidecum teamă. Mândria jignitului meu suflet îmi spune că trebuie să-i ies neapărat înainte.

Şi tot aceeaşi mândrie mă face să simt tot mai mistuitor nevoia celei aşteptate. Să mi se vorbească de rusoaică! Să am necontenit tot mai aprinsă imaginea ei în minte, să fiu amăgit de perspectiva pentru mine a epocalei ei iviri!

Ordinele colonelului, care dă dovezi de-o adevărată manie, s-au înteţit acum mai rău ca picăturile de ploaie. Dar ele m-au plictisit de tot, sunt o adevărată cobe... cu siguranţă, ele contribuie ca sfânta gheaţă, întinsă de Dumnezeu spre îndrumarea unul către altul a sufletelor rătăcite, să se subţieze pe zi ce trece. Aş vrea o vorbă bună, un pahar de vin, nori de tutun şi de nădejdi palpabile, cuvântul unui prieten care să dorească aceeaşi înfăptuire a zeiţei mele, a zeiţei noastre... care să dea visului pojghiţa împlinirei. S-o vedem apărând la invocaţiile noastre, ca un vis feeric, în norii de opium ai nepoftitelor iluzii...

Iliad! Mă duc la Iliad... chiar mâine... ba chiar astăzi... Haide!... pregătiţi pe Pafnute...

– Bună ziua, locotenentul Iliad, imit intrând pe colonelul nostru. Călcam cu pasul lui rar şi marţial. Întrebam cu aerul lui măreţ şi grav chestiuni de serviciu. Dar de la început trebuii să observ că lui Iliad nu-i ardea de glumă; ba avusei limpede impresia că tocmai gluma pe care mi-o alesesem i se părea camaradului meu de-un gust îndoielnic.

Redevenii eu însumi, când mă aşezai pe scaunul pe care mi-l arătă. Cu toate că în colibă era extrem de cald, el îşi păstra mantaua pe umeri şi se lăsă cu jumatatea trupului pe-o rână în pat.

– Eşti bolnav, Iliad...

– Cam.

N-aş fi putut spune că vizita mea inoportuna pe Iliad. Ochii lui păreau aprinşi, cum nu-i văzusem, de prietenie, dar trăsăturile feţei făceau sforţări grele ca să se aşeze în aceeaşi lumină. Zâmbetul lui era deplorabil: o schimonositură a colţului gurei care-ţi făcea jale... Desigur inspecţia colonelului nu lăsase amintiri plăcute prin aceste locuri.

– La tine se mai ţine gheaţa, Iliad?... Am înţeles, frăţioare, încercai să virez conversaţia spre ţărmul împăciuitor şi alinător al visului nostru; asta te-a adus în halul cu care mă întâmpini... Soarele ţi-a făcut fasonul... ţi-o fi topit podul iluziilor... Haida-de, la mine se ţine încă bine de tot...

Iliad mă priveşte cu durere mare şi pe urmă se încruntă....

– Dar se va topi în curând, Iliad, şi cu ea se va topi totul... bah... mă aşteptam ca destinul meu să-mi tot joace la renghiuri – şi aci îi adresai o vorbă grea şi ruşinoasă destinului meu – însă cu siguranţă că la alţii, ca bunăoară la tontul ăla de Mălăeru, rusoaica a trecut... Ah, şi când oi afla c-a fost aşa, chiar c-o să-mi dau drumul pe Nistru la vale. Iliad mă priveşte îndobitocit. Toţi imbecilii au parte... continui eu să mă aprind... şi când mai aud şi pe colonelul ăsta al nostru pisându-ne cu ordinele şi cu obsesiile lui...

Iliad şi-a ascuns faţa în pernă. Mi se pare că l-am văzut scuturat de-un fior. Mă apropii şi-i pun mâna pe umăr: Iliad, ce e cu tine?... Dar fiorii îl scuturau acum şi mai energic. E bolnav rău, săracul! trebuie să conchid, când trupul lui se îndreptă şi ochii umeziţi se desfăcură din valvele ascuţite ale gulerului mantalei.

– La mine... a fost... începe el stins şi se opreşte cu privirile pleoştite într-un punct al micei distanţe care ne separă...

– A fost... colonelul... vrei să zici?... îl complectez, stimulându-l la vorbă, ca să se uşureze. Şi la mine a fost...

Iliad nu putu opri o mişcare de neplăcere.

– ?...

– A fost... rusoaica...

Pentru prima oară am văzut atunci, prin oglinda înclinată deasupra patului lat şi scurt, ce însemnează propriu-zis a rămâne cineva cu gura căscată.

– A trecut pe la tine o rusoaică? rostesc după ce izbutesc să înghit un nod cât o nucă. O rusoaică mai...

– Rusoaica! mă corectează el iluminat şi solemn. Rusoaica, repetă privind acelaş punct dintre noi, pe care eu nu-l sesizez.

Tăcere adâncă, pe care o rup deodată, după ce biruiesc alte înecăciuni, alte zbucniri de nerăbdare, şi – ciudat, extrem de ciudat – de necaz...

– Rusoaica?... A trecut? Când... ce fel de rusoaică? unde e acum?...

Nici un răspuns.

– Ai lăsat-o să plece? abia pot să articulez sub enorma presiune care mă sufocă...

– A trebuit să plece... am fost nevoit... s-o las...

Simt cum mi se îndepărtează o mare greutate de pe inimă. Şi cum ochii mi se strâng, ţintind fără cruţare, fără nici o îngăduinţă, figura răvăşită şi trupul zdrobit din faţa mea... Doamne! de unde atâta ură... aşa de la început... şi de ce, de ce?...

„În seara de Bobotează..." povesteşte Iliad, şi observ cu vrăjmăşie că amintirile îi fac bine, îl înzdrăvenesc, îl fac să-şi ducă povestea prin tot mai multe amănunte, pe care le doresc şi care mă ucid ca nişte ace otrăvite, îi pun foc în cuvânt şi un aer de învingător, de ales al norocului, care mă umileşte în propriii mei ochi. Dar eu mă silesc să-l văd tot

sub aparenţa ponosită şi jalnică în care-l găsisem; însă de la un timp, de la nu ştiu care cotitură a povestirei lui, trebuie să recunosc că nu mai izbutesc...

– ...Ţi-aduci aminte, în seara de Bobotează fulguia uşor. Eu ieşisem tocmai ca să primesc vestea cea nouă pe care mi-o aduceau aceşti fluturi de argint...

Ah, metaforele lui Iliad mă înfurie. Ştiu că el are un caieţel de poezii, din care multe bucăţi alese trebuie să mai zacă şi-acum prin fundul coşurilor de redacţie ale tuturor revistelor mari şi mici. Şi cu toate acestea, imaginile lui şuie şi banale se integrează minunat în cadrul prin care sufletul meu se aşează să privească şi să asculte, ca printr-o fereastră ce dă afară, într-un peisagiu de iarnă, povestirea lui.

Desigur, fluturi de argint. Era fatal ca pentru acest ţimbalist al sentimentelor omeneşti aparatul să fie complect, după cum i-a fost de promptă împlinirea dorinţei, pe care eu, eu i-am sugerat-o... nu s-au împlinit încă trei luni de atunci, ah, mi-e atât de necaz pe cele ce au să urmeze, încât mi se pare că toată întâmplarea mi-a furat-o mie... Seara cu fluturi de argint, cu banalii fluturi de argint... de câte ori n-am visat-o, Doamne, şi eu... de câte ori n-am rostit şi eu, numai că în viitor, nu în trecut, această... ah, trebuie să-mi amintesc... nu cumva a auzit de la mine şi această şuie expresie, cu care se lăfăieşte acum, cu aerul ăsta care mă horipilează, dar mă şi satisface în acelaşi timp, de victimă a vitregiei hazardului.

– Am făcut multe *tururi*, continuă Iliad cu tihna resemnată şi flecară a unei cucoane bătrâne, care povesteşte cu avânt şi culoare vreun tragic eveniment familiar, şi pe urmă am intrat în casă, unde mă aştepta prietenia gălbuie a focului din sobă, era un foc gras şi galben ca vinul nou, când îl scoţi din butoi...

Ah, sfârşeşte, Iliad, cu comparaţiile, sunt gata să strig, dar focul cel gras şi galben ca vinul nou când îl tragi din butoi, trebuie să consimt, e nu se poate mai potrivit pentru această noapte divină, pe care poetastrul ăsta mi-a furat-o din cartea norocului, aşa cum va fi şterpelit poate multe imagini din cine ştie ce volume uitate, pentru bruma de bunătate câtă se va fi găsit în umilele lui compoziţii...

...Nu puteam să cetesc... (evident, spun eu în gând...) parcă mai degrabă aş fi cântat... sau dacă aş fi fost poet (aci lăsă o pauză pentru protestarea mea, care desigur nu se făcu auzită)... m-aş fi aşezat dinaintea hârtiei albe... O dispoziţie pe care o întâlnesc numai în rare momente...

Nemernicul minte... Cu siguranţă, compunea iar o inepţie versificată de-a lui, asudând şi frământându-şi tâmplele cu pumnii, confundând creaţia cu fărâmele de memorie din apătoasele lui lecturi de adolescenţă...

Când zgomote de voci se aud... şi paşi...

Nu mai încape îndoială că era gata să se ridice şi să distribuie câteva înjurături, pentru a redobândi liniştea ce-i fusese turburată...

Paşii veneau direct spre mine... Spun sincer că în momentul acela am simţit o ciudă cumplită pe turburători... „Nu pot să-l bage la magazie, până mâine dimineaţă?“ mă gândeam... căci îmi închipuiam c-am dat peste un prizonier mai important: „Nu pot să-i facă şi singuri percheziţie?“

Deci întocmai: frizerul era surprins în plin adulter cu muzele altora şi întreruperea îl scotea din răbdare.

Uşa se deschide largă şi caporalul de serviciu se-nfige în cadrul ei, luând-o înaintea mâniei mele:

– Să trăiţi, domnule locotenent, o domnişoară...

– O domnişoară! Ce domnişoară?...

– A trecut gheaţa încoace şi-a fost surprinsă în... în... ca la... la o sută de metri de Cotul Lung... Luncei, de patrula Potroc Alexe şi Minune Gheorghe... O sută de metri de Cotul Luncei, repetă el, privindu-mă atent, dar eu dam din umeri, nerăbdător.

Bagi de seamă, dragă, dacă mârlanii înşişi băgaseră de seamă că nu era o simplă trecătoare...

Făcui semn afirmativ...

– Bine, aduceţi-o...

Şi povestirea se dapănă, aşa cum trebuie să se dapene, pentru cel care a întrevăzut-o întocmai, în cele mai simple cute şi amănunte.

O rusoaică înaltă, într-o şubă greoaie, căptuşită cu blană ca şubele de călătorie ale proprietarilor de ţară; o căciulă căzăcească...

– De astrahan brumăriu?

– De astrahan brumăriu.... în picioare cizme de cauciuc vechi cu luciul pierdut, o apariţie ca oricare alta, dacă figura aceea prelungă, cu ochii oblici, cu ten catifelat pe care nici un ger şi nici un cataclism social nu putuse să-l zgronţureze, dacă acea voce de cristal n-ar fi arătat soldaţilor înainte de orice propuscă şi semnalment că au de-a face cu o boieroaică veritabilă.

Ţinea în mâna, gros şi jerpelit înmănuşată, o cutie de vioară. Acesta era tot bagajul ei. Mai avusese şi altul. Îl încredinţase unui ţăran moldovan, care trebuia s-o treacă încoace. Ţăranul a rătăcit-o însă prin zăvoaie şi prunduri şi a dispărut cu geamandanul; îl şi plătise cu o mână zdravănă de cernoveţi...

– Întocmai... plăteşte înainte şi are încredere în primul venit... îmi scapă fără să vreau.

– Rusoaica era!... strigă Iliad. Avea buzele subţiri şi figură mată şi ochii i se înfigeau ascuţiţi spre tâmple... şi avea, măi Ragaiac, un picior, măi... o, Dumnezeule mare...

– Să lăsăm piciorul! strig întunecat şi duşmănos.

– Ş-apoi se înţelegea limpede asta din modul cum vorbea şi din ceea ce vorbea (Iliad ştie bine ruseşte şi vorbeşte la fel). Făcea conservatorul la Odesa, când izbucnise revoluţia. Tatăl ei avea mari uzine metalurgice...

– Am înţeles... n-a spus cumva c-a fost mare-ducesă, ori cel puţin contesă şi rudă după mamă cu familia Tolstoi?

– Tatăl ei era baron... Asta mi-a spus-o însă abia pe urmă, când am descusut-o mai din scurt şi când am aflat şi despre uzine... întâi, nu răspundea decât atâta: sunt fată din popor... sunt artistă şi mă susţin singură... dar eu cunoscusem destule rusoaice din popor... şi altele mai ceva decât cele din popor... pieliţa aceea fină o dezminţea... şi micile ei gesturi, delicateţa, eleganţa mersului... mă rog... tot, tot...

– Omul se mai schimbă, dragă... cocotele nu sunt întâi servitoare şi pe urmă ajung cele mai elegante femei?...

– Eşti idiot... izbucneşte Iliad... cocotele din Rusia sovietică... fine şi rafinate... şi mai cu seamă manierate... îţi plâng de milă...

Şi Iliad începu să plângă în toată voia. Desigur nu de mila mea. Tatăl ei fusese deposedat de revoluţie şi la un an executat prin înecare; fusese aruncat în mare cu o piatră de picior. Acolo în mare, la locul execuţiei, scafandrii se plimbau printr-o pădure întreagă de oameni, ţinuţi ferm la fund de pietrele cele grele; dar sforile permiteau cadavrelor să facă tot felul de mişcări de dans, când vreun scafandru sau vreun delfin îşi croia drum printre ele. Altfel îşi păstrau toate o atitudine oblică, pântecul şi faţa spre zariştea de deasupra, o pădure întreagă de evlavioşi într-o ţinută elevată, comunitate mistică şi impresionantă, dedându-se însă la cele mai caraghioase balansări şi figuri pe invizibila sârmă a neantului, la cea dintâi apropiere străină.

Acest tablou, pe care rămăşiţele familiei şi-l reproduceau pe de-a-ntregul muteşte, dusese mai departe, mai adânc în sânul ei, făclia tulbure a morţei. Cea dintâi care îndrăznise să-l zugrăvească cu glas tare – mama – pierise înnebunită de îndrăzneală. Pe urmă, o soră mai mare avusese aceeaşi soartă. Ceilalţi îl păstrau îngroziţi în adâncul închipuirei; la prima încercare de divulgare, soarta le era hotărâtă. Toţi trăiau înghemuiţi lângă dânsa şi tremurau mai mult la perspectiva nebuniei ei decât a lor; pentru că dăinuiau numai pe urma arcuşului ei. Pe urmă fratele, nemaiputând rezista ispitei, ceru să ia loc lângă părintele său. Stăpânitorii nu înţeleseră însă că el cerea loc în apă, ci-l trimiseră, prin mijlocul mai comod al glonţului de revolver, să-şi caute părintele drept în ceruri. Celelalte două surori plecară într-un rând – acum un an – pe acelaş drum pe care-l apucase ea acuma. Izbutiseră s-ajungă, nu izbutiseră? nu putea spune. După cum era îngrozitor de gândit dacă avea cumva să le mai găsească vreodată, în cazul când ele izbutiseră cu adevărat...

După tăcerea ce urmă fatal acestui tablou, pe care mi-l reprodusese cum putu mai fioros, pentru a-mi paraliza şi fărâma de zâmbet ce-mi mai rămăsese, Iliad continuă calm, ca şi când nici n-ar fi văzut-o.

Arcuşul ei nu era de aur; ea însăşi recunoştea. Era o bună cântăreaţă şi atât. Sau numai atât era considerată; poate în altă lume avea să fie cotată la altă valoare. Dar acolo, de unde venea, cota ei aducea prea puţin, pentru ca surorilor celor două să nu le mijească în gând că sunt povară şi să nu-şi ia lumea în cap, fără veste, tocmai pentru ca planul să nu le fie zădărnicit. Când neajunsul şi mizeria coboară, nobleţea sufletească e mai grea; chiar dacă există, o bănuieşti prefăcută sau silită; în orice caz, pentru atât cât ţi se oferă, răspunzi tot cu un gest mare. Dispari. Oricum e grozav şi dureros. Nobleţea te mai obligă să dispari fără prevenire; dacă n-ar avea atâtea pretenţii, această nobleţe s-ar chema cuminţenie. Dacă ea ar fi ştiut de planul lor, ar fi purces cu toate trei. Le-ar fi călăuzit pe toate steaua aurului din arcuş, a cărui strălucire s-ar fi oprit poate sub cerul celălalt...

– N-o chema cumva Sonia, ori Nataşa? fu ultima mea încercare de a zgudui măcar această realitate care se ridica tot mai solidă dinaintea ochilor mei, pentru a surprinde în dosu-i vanitatea unui cât de mic colţ de plăsmuire.

– Nu, o chema Valia...

– Atunci poate că a fost cu adevărat...
– Cine? tresări şi se holbă Iliad...
– Cine? Rusoaica...
– Auzisei cumva de dânsa?...
– Care trebuia să vină...
– A... mi-am închipuit că poate auzisei... de vreuna din celelalte surori...
„...care trebuia să vină la mine, să nimerească în sectorul meu“, complectai în gând.
– O chema Valentina Andreevna Gruşina. Pe micul nume, Valia.
Şi Iliad se opreşte din nou, la răsunetul acestui nume.
„Valia, Valia, şopteşte gândul meu în neştire... trebuie să afli că, fără mine, imbecilul te-ar fi trimis în maghernită, alături de toţi vagabonzii, ca să-ţi ia interogatoriul abia a doua zi de dimineaţă... Pentru ei n-ai fi fost decât o... rusoaică şi nimic mai mult. Una din acele de care domnul colonel a dat ordin să ne ferim şi să i le trimetem peşcheş, o aventurieră care nu preţuieşte nici a zecea parte din felicitările unui colonel. Niciodată n-ai fi fost Rusoaica! Ce ştia, doar, acest poet fără noroc şi acest ofiţer, dornic de avansare, de ruoasică? Eu i-am deschis ochii, Valia... ca un ticălos, ca un imbecil i-am dat în mână pe această minunată, pe această fără pereche femeie, pe care nenorocitul cu siguranţă c-a scăpat-o ca un idiot... ah, ce fericit aş fi... dacă n-o ţine undeva ascunsă... Nu, desigur... atunci ce sens ar avea jalea împietrită şi sinceră de pe figura lui de flecar...“

....

Dar curgerea vorbei lăsă timpul să se furişeze neobservat şi Valia şi Iliad se trezesc târziu, în adâncimea nopţei, unul în faţa altuia, în tăcerea profundă a singurătăţei îngheţate, în cămăruţa supraîncălzită, scăldată în lumina prietenoasă de lampă. Au tăcut amândoi şi se scutură fiecare, amintindu-şi de clipa prezentă. Eu îi văd, îi văd bine, în chipul cel mai clar cu putinţă, pentru că nu mai ascult o povestire, o întâmplare care se pare că s-a rezolvat dureros, dar asist la o desfăşurare de lucruri, ce mă ţine holbat şi neputincios, ca pe un om legat burduf şi trântit la pământ, care asistă neputincios şi mut la prădarea cuibului iubirei lui, la jefuirea brutală şi necruţătoare a tot ce are mai scump şi, Doamne, simte cum inima i se înghemuie tot mai mult în ea însăşi, până la asfixie, în aşteptarea ofensei supreme, a pângărirei scumpului trup, prăbuşit alături, a celei mai scumpe decât orice pe această lume. Ei se trezesc deodată speriaţi de distanţa enormă, pe care a făcut-o timpul, de când s-au aşezat la vorbă; iar eu-mi simt inima cum se contractă ca o măciucă de fier care se pregăteşte să izbească.

El se ridică stânjenit, urechea lui a urmărit toată jalea povestirei, dar ochiul i s-a plimbat indecent pe trupul strâns în taiorul albastru-marin pe care, cu toată căldura din bordei, ea a refuzat să şi-l scoată, pe foile de aceeaşi culoare, care se întind până la mijlocul pulpelor lunguieţe şi făgăduitoare. Ochiul ăsta, pe care-l contemplu acum şi care căpătă luciu numai sub vântul aprins al lubricităţii, a scormonit cu insolenţa poftei bădărane toate cusăturile vestmintelor pe care imaginaţia lui le sfâşie, cu siguranţa unui croitor când desface după probă legătura înseilărilor; a batjocorit sfâşietoarea ei durere, cu zâmbet nepotrivit, cu o uitare a privirei în vreo rotunjime a înfăţişărei ei mlădioase, cu o clipire grotească a pleoapelor la vreo mişcare a ei de neatenţie, absorbită de mersul vorbirei. Acuma, cu un tact de matelot, se întoarce cu carafa plină de vin şi o îmbie: „ca sa uităm, barişna...“

O rusoaică trebuie să bea prin definiţie. O rusoaică tânără, artistă şi pribeagă, gonită de toate spectrele morţii, poposind la miez de noapte în coliba scăpărei a unui ofiţer tânăr şi subţirel. Rusoaica nu-şi moaie decât buzele: căci în ochii ei poate tremură încă jocul păpuşilor cu sfori din fundul mărei. Dar el cară pahar după pahar, începe să cânte răguşit: *Volga*, *Volga*! ori *Husar polc* şi o îmbie cu ochiri suspecte. Îşi trage scaunul lângă dânsa şi se miră că ei nu-i place vinul ăsta de Basarabia, „care acolo nu mai e“. Ea îşi aduce aminte că într-adevăr n-a mai băut de mult vin şi-şi moaie din nou buzele, în vreme ce, înfiorate, degetele lui îi acostează genunchiul şi tind să alunece pe coapsă în sus cu paşi de păianjeni.

– Nu e rusoaica! strig cu toată puterea, bătând cu putere în masă. Ha, ha, mersi d-aşa rusoaică, ha, ha, pe genunchiul căreia se poate aşeza o mână aşa de repede... Ha, ha, ha! continuă Iliad, mă amuzi chiar, rostesc cu toată sinceritatea, liberat din nou de-o mare greutate... Oho, departe de-a fi aceea de care ţi-am vorbit... *căci doar eu ţi-am vorbit... nu?...*
– Dar lasă-mă să vorbesc, domnul meu.
– Poftim... vorbeşte cât vrei... dar nu e ea.

...Fata a lăsat îndată paharul şi s-a ridicat. S-a apropiat de sobă şi şi-a desfăcut cutia de vioară.

– Am să-ţi cânt ceva frumos! mi-a promis ea şi şi-a înstrunit lăuta.

Şi a început să cânte. Dar el nu mai putea să-şi dea seamă cum ştia ea să cânte. S-a prefăcut că se apleacă la sobă, apoi pe neaşteptate s-a ridicat şi a sărutat-o pe gât. Cântecul a încetat brusc. Valia s-a întors şi i-a oprit hazul şi restul avântului cu o privire de mânie. Şi-a închis vioara, şi-a tras fără să mai zică o vorbă şoşonii înalţi, şi-a pus broboada cea mare şi căciuliţa şi a dat să iasă cu cutia ei de vioară în mână...

– He, he, domnişoară, nu prea vă grăbiţi, nu uitaţi că sunteţi prizonieră...

– Vă rog să mă conduceţi acolo unde ţineţi prizonierii...

– Hm, într-adevăr, aşa ar trebui... dar noi nu păstrăm ca prizonieri, decât he, he... pe cei care au acces în ţara noastră: adică pe moldoveni şi pe cei cari au rude dincoace... Însă pe ceilalţi... he, he, nici nu ştiţi ce facem cu ceilalţi... S-a apropiat de ea, sardonic şi triumfal: Îi poftim înapoi în ţara dumnealor, la civilizaţia dumnealor, unde ofiţerii nu beau vin, unde artistele nu admit să li se pună mâna pe genunchi, unde dansează morţii în mare, unde s-a coborât raiul pe pământ... Evident că între sălbătecia noastră şi proastele noastre maniere, dumneavoastră o să preferaţi...

– Exact. Prefer să mă întorc, domnule, căci dacă acolo e aşa cum e, cel puţin ştiu dinainte ce mă aşteaptă. Dar dacă e să găsesc şi aici tot ce părăsesc acolo, mulţumesc, nu mai am nevoie... găsesc berechet la mine...

– Hm, îţi închipui, încercă să-şi plaseze încă o reflecţie Iliad.

– Îmi închipui... îl tai scurt ca să-l aduc la stricta desfăşurare a faptelor...

– Nu m-am speriat eu, cu una cu două, de-o aşa bravură – continuă el – şi ploconindu-mă i-am replicat imediat: „Poftiţi, vă rog!"... Ei bine, dragă Ragaiac, a ieşit. Şi-a pornit-o drept, fără nici o vorbă, spre Nistru... ca un... ca un *leu*...

– Ea a fost!... Ei bravo, Iliad, te-ai purtat ca un...

– Nu mă laşi să vorbesc...

– Restul e lesne de înţeles... amintire, regrete, autoreproşuri...

– A nu... a nu... lasă-mă, domnule, să continui...

– Mai e ceva? întreb, şi simt din nou o uşoară strâmtorare.

– M-am luat după dânsa. M-a simţit şi şi-a iuţit piciorul. M-am pus pe fugă... Am ajuns-o: „Domnişoară, nu pot să vă dau drumul în mijlocul nopţei de iarnă... Rămâneţi... vă rog... iertaţi-mă... m-am întrecut cu firea... şi cu paharul... regret din suflet... imposibil să plecaţi cu această impresie de la mine."

Şi pentru că ea ezita, m-am jurat că va fi în protecţia mea şi că nu i se va clinti nici un fir de păr. Şi cu toate că nu ştie nici moldoveneşte şi n-are nici rude prin Basarabia, i-am promis că voi face tot posibilul s-o fac scăpată. A primit şi s-a întors. A trebuit mult să stăruiesc ca să ocupe peste noapte bordeiul meu; ea cerea morţiş să fie dusă în magazia prizonierilor. „Cum crezi că voi face una ca asta, domnişoară? Acolo mă voi duce să dorm eu!" am strigat cu tărie, ştiind că astfel de abnegaţii plac rusoaicelor. Abia atunci a zâmbit, cu uşoară ironie. Nu părea deloc convinsă că lucrul se va petrece întocmai. Am sfătuit-o dinadins să tragă drugul şi să încuie uşa pe dinăuntru. Ceea ce desigur a şi făcut imediat.

Iliad aşteaptă şi probabil îmi caută stăruitor privirea:

– Aşa e c-am întors-o bine... Aşa e că...

– Mda...

Până la prânz Valia nu s-a sculat. La masă şi-a împărtăşit pâinea şi bucatele lui cu dânsa. La început Valia era foarte stânjenită şi se uita încurcată prin odaie şi mai cu seamă la aşternutul în care dormise şi pe care ţinuse, la deşteptare, să-l scuture afară, în ger, cu mâna ei, ceea ce făcuse pe Iliad să protesteze, dar să se bucure foarte în inima lui, văzând acest început de familiaritate şi această înclinare spre gospodărie cu lucrurile lui. Masa a fost din cale-afară de veselă, iar spre satisfacţia mea – pentru că acum încep să mă satisfacă dovezile lui de bună purtare – Iliad s-a arătat plin de demnitate tot timpul. Rusoaica a gustat cu plăcere din vin şi chiar a băut mai multe pahare. Pe urmă a scos vioara şi a cântat, după dorinţa anume a lui Iliad, numai bucăţi ruseşti, Ah, şnapanul, maimuţa! A cântat multe cântece populare, dar ceea ce l-a impresionat extraordinar pe Iliad au fost două bucăţi din Ceaikovski, care i-au rămas în memorie. Îmi fluieră începuturile, pe care le recunosc, şi-l acompaniez cu ochii umeziţi: e o romanţă fără cuvinte

şi o barcarolă. Sunt atât de asemănătoare, că le poţi socoti un singur cântec; dar sunt delicioase. Bem vin şi le repetăm iarăşi şi iarăşi, căutând să ne întrecem... eu îl opresc cu intensă satisfacţie la cea mai neînsemnată notă care a scăpat fals din gâtul lui: „nu aşa", îi strig aproape dispreţuitor... „aşa... laaaa..." Iliad repetă după mine ca un copil cuminte şi are obrazul scăldat în lacrămi. Nu înţeleg de ce plânge, dar bănuiesc că frumoasa idilă, pe care el ţine să mi-o înşire cronologic, nu s-a sfârşit tocmai pe gustul lui; aştept deci cu nerăbdare acest sfârşit, care-mi dă nădejdi îmbucurătoare şi care-mi face incomparabil mai suportabilă povestea.

După-masă rusoaica întrerupe muzica; ultima bucată a făcut-o să pălească, tremură şi se zbate într-o jale fără margini; Iliad îi şterge lăcrămile şi o mângâie cu multă delicateţe; iar ea îl priveşte speriată, îngrozită, cu ochii măriţi. E o criză rusească, îşi închipuie el. Dar eu văd în pupilele ei necunoscute imaginea sinistră a baletului de păpuşi prinse de sfori în fundul mărei. Fata îşi plânge groaznicu-i destin; acum poate a înţeles deplin că pentru a i se deschide larg drumul spre libertate va trebui să dea şi tributul celălalt, tributul constrângerei supreme... Oh, îmi pare atât de rău de biata fată şi urăsc pe acest Iliad, pe acest călău cu mângâieri tandre... E în puterea lui şi asta o îngrozeşte pe ea, e necontenit în puterea cuiva şi asta o dărâmă şi-o munceşte mai greu decât poate însăşi ideea de a porni înapoi, spre păpuşile putrede care-şi joacă sarabanda, legate de sfori, împodobite cu stele marine şi cu diademe de melci. O înţelg şi sunt alături de ea; îl urăsc pe mizerabilul cu rânjetul lui de satisfacţie... şi-l invidiez.

A lăsat-o dormind ameţită de lacrămi, de spaimele şi de oboselile trecutului. Când s-a întors, a găsit-o scuturând iarăşi păturile şi cearceafurile. El i le-a smuls din mână, a chemat ordonanţa, pe care a mustrat-o şi chiar a lovit-o. Iar fata, care a intervenit pentru soldat, l-a apucat violent de mână, zădărnicind a doua lovitură, l-a privit cu duşmănie, apoi a izbucnit din nou în lacrămi, într-o criză subită, zguduitoare. Criza rusească! a conchis din nou Iliad, cu suficienţa-i notorie. Şi cam în felul aceasta a trecut ziua. Răsuflu din nou uşurat.

Iliad s-a aşezat într-un rând pe marginea patului, pe când ea, lângă sobă, îşi acorda vioara; acum căuta anume să-şi

găsească loc cât mai departe de dânsa, ostentativ. Spre marea lui mirare, ea l-a rugat atunci să treacă pe scaun şi, pentru că el nu s-a executat imediat, a depus şi puţină insistenţă. Atunci el s-a ridicat de pe pat şi a vrut să iese afară. Rusoaica l-a ajuns la uşă, l-a apucat voiniceşte de coate şi l-a tras înapoi. „Nu trebuie să te superi, nu trebuie să te superi!" i-a strigat şi, iarăşi foarte încurcată, se frământa în juru-i, plimbându-se agitată şi strângându-şi pumnii. El a ieşit totuşi explicându-i că trebuie să plece din motive de serviciu. Canalia ştia cum să joace. S-a întors dinadins foarte târziu; ea aprinsese lampa şi-l aştepta înfiorată într-un colţ. Nasul i-era roşu şi ochii plânşi. L-a primit totuşi cu un zâmbet de blândeţe care l-a intrigat şi aţâţat peste măsură.

– Domnişoară, i-a spus atunci cu un curaj care m-a făcut să pălesc. Eu nu vă ţin aici sechestrată. Ordinele de sus ne cer să trimitem înapoi pe toţi cei ce vin de peste Nistru. Şi e categoric. Eu însă, cu toate riscurile ce-mi atrag, vă voi înlesni să treceţi mai repede în România. Dacă nu am făcut-o până acuma, e că aştept un moment prielnic... trebuie să vă fac rost de vreo împuternicire, de vreun act, să nu vă mai supere nimeni. Însă, pentru asta trebuie timp, trebuie cu multă băgare de seamă să intru în legătură cu vreo autoritate dintr-un sat vecin. Am şi început să sondez, dar lucrurile nu se pot face cât ai bate din palme. Însă, oricând doriţi, dacă vă asumaţi singură răspunderea, vă stau la dispoziţie, să vă trec de zona periculoasă. Dar vă atrag atenţia că vă grăbiţi, veţi avea considerabile neplăceri; iar cât veţi rămâne aci, eu vă garantez cea mai deplină siguranţă de orice fel.

Fata, tremurând, s-a rezemat de zid şi l-a rugat s-o ierte dacă din atitudinea ei a reieşit cumva că n-ar avea încredere într-însul. El o sprijină stupefiat. Ea dezminte că a fost în vreun chip nemulţumită de ceva; e tristă uneori din cauza durerilor ei trecute. Dimpotrivă, e atât de fericită că a nimerit aci, încât orice recunoştinţă n-o găseşte la înălţimea ospitalităţei care a întâlnit-o.

– Nu aştept nici o plată, domnişoară...

Cu toate că oarecum plat, canalia se poartă admirabil. Totuşi sunt dispus să-l ascult cu plăcere. Zilele trec, şi de ceea ce mă temeam... O speranţă tot mai consistentă mă îndeamnă să cred că ţopârlanul, încântat de purtarea asta atât de neobişnuită pentru el, până la urmă n-a mai putut să prindă virajul clipei decisive.

Dar în seara a patra, pe când vioara suspina în surdină la gura sobei, el se feri puţin de privirea fetei şi se scărpină cu grijă pe piept, înspre subţioara dreaptă. Valia întoarse capul probabil involuntar; el îi surâse încurcat, jignit de el însuşi, că tocmai când arcuşul aluneca pe undele barcarolei, la care fata revenea des, ştiind că-i place, el... se scărpina. Nu-şi lămureşte bine, i s-a părut sau pe figura ei a trecut o umbră, de bună seamă de ironie. Şi-a tras totuşi cuviincios un scaun aproape de dânsa şi a continuat să asculte cu religiozitate. Dar pe ţâţa dreaptă, picioare fine şi repezi alergau spre acelaşi ţel, ah, care nu mai era atins odată, al subţioarei respective. Iliad se ridică de pe scaun şi, legănând capul după tactul muzicei, în timp ce şuiera inauzibil printre buze, în semn că fredonează, îşi căută un loc în umbră, cu totul ferit de privirile ei şi, cu spatele la dânsa, îşi vârî mâna pe sub veston şi începu să se frece cu ardoare, prefăcându-se că examinează nişte cartuşiere; satisfacţie nouă, scărpinatul îi producea o supărăciune dulce, pe care, în măsura întrebuinţării, simţea nevoia plăcută să şi-o administreze în doze şi mai mari. Abia după ce trecu mult de la tăcerea vioarei, băgă de seamă că fata nu mai cânta; se întoarse zăpăcit şi-o văzu în picioare, privindu-l cu ochii mari, grozav de mari şi uimiţi; figura i-era uşor contractată; ah, înţelegea, înţelegea această legitimă supărare pe-o ţoapă de milităroi sălbătecit de pustietăţile pe care le păzeşte, incapabil să aprecieze fineţea unui tuşeu, subtilitatea unei uşoare întârzieri pe-o anume notă. Îi fu atâta ruşine, că îşi luă noapte bună şi ieşi în grabă, prefăcându-se, cu o stânjenită lovitură de mână peste frunte, că şi-a adus aminte de ceva foarte important. Fata întinse mâinile după dânsul, dar el dispăru îndată. Din cadrul uşei îl văzu alergând spre maghernițele dimpotrivă. Alerga să facă morală militărească sergentului, care-i cedase binevoitor aşternutul, pentru halul de necurăţenie şi nesimţire în care a putut să trăiască.

Binecuvântat păduche!

A doua zi ea îl întâmpină roşie, privindu-l pe sub sprâncene şi trăgând cu urechea ei fină de muzicantă la accentele râsului prea exagerat, cu care el vrea să-i arate că n-a păstrat nimic din întâmplarea de ieri. Iliad umblase mult prin frig şi veselia sângelui, care alergase prin el în ritmul pasului grăbit, îi da şi-acum, în căldura cea mare din odăiţă,

o dispoziţie fără seamă. Mâncară fericiţi, dar o dată cu vinul şi cu bucatele gustoase, dogorite în cazan de trupă, simţi din nou picioare fine alergându-i pe trup. Altele şi altele, mii de picioare în marşuri contrarii de trupe în manevre; nervozitatea şi necazul extrem îl făceau să le evalueze la milioane, deşi poate nu erau de pricină decât vreo câteva perechi. Dezamăgirea i se înfipse ca un cuţit în inimă şi toată veselia pieri deodată. Dar el făcu toate sforţările să păstreze o continuitate a înfăţişărei iniţiale; pentru că însă ea nu cânta, îndrăzni să-şi petreacă din când în când mâinile, care acum se încârligau ca ghearele de asasin – vai de acela pe care aveau să-l întâlnească! – pe sub veston. O dată, de două, de trei...

Dar fata asta e complect indiscretă. Trage cu ochiul, faţa i se îngălbeneşte, glasul îi tremură... Doamne, dar ar trebui să înţeleagă situaţia... aci, la marginea unui râu... îngheţat... doar la ei în Rusia... parcă nu cumva...

– Ah, am să scot toată trupa, scapă el în cele din urmă, într-un moment de nemaireţinută revoltă, şi s-o dezbrac la piele în gerul cel mai cumplit... Iartă-mă, dar e nemaipomenit, barişna, cu aceşti măgari. I-am inspectat, i-am lovit; pe cel pe care l-am prins cu cea mai mică necurăţenie l-am îmbrâncit îmbrăcat în Nistru şi am poruncit să i se arunce toate efectele peste el... Iată, acum de când a îngheţat râul, nu se mai spală nici unul... Dar le viu eu de cojoc; am să-i tăvălesc acum pe toţi în zăpada îngheţată... Ah, şi pe sergentul ăsta, care mi-a împrumutat scârboşenia lui de pat!...

Se ridică palid şi hotărât şi o dată cu el se ridică şi dânsa, la fel de palidă, tremurând.

– N-avea nici o grijă, domnişoară, am să astup ferestrele, ca să nu-ţi ofer o privelişte necuviincioasă. Dar iartă-mă, nu pot să sufăr să rămâi cu această impresie despre mine. Destul că ţi-a rămas cealaltă...

El se îndreptă să dea drumul şervetului din fereastră, dar ea i s-a interpus în cale. E trasă la faţă şi tremură ca-n friguri, îngăimând în neştire... „Iartă-mă, iartă-mă!" Şi e gata să cadă în genunchi...

El a prins-o prompt din cădere şi o ţine la piept; ea se strânge, se înfige în pieptul lui, cu pieptul, cu mijlocul ei:

– Nu e sergentul de vină! Vasile Dimitrievici, şi nici un soldat; iartă-mă, eu sunt de vină, de ce nu mă lăsai să scutur

cearceafurile, Vasile Dimitrievici; mă temeam că dacă le voi scutura din nou, iar vei bate pe soldat şi nu trebuie să baţi, Vasile Dimitrievici, nici pe om, nici pe animal. Mi-era aşa ruşine să-l rog să-mi ajute, dimineţile, când credeai că dorm, şi eu nu făceam decât să mă curăţ, dar pe el nu-l lăsam să se amestece, ş-apoi el nu ştia nici ruseşte, nici nemţeşte, nici franţuzeşte, şi când mă gândeam că trebuie să mai afle şi tălmaciul... în fiecare dimineaţă credeam că am scăpat şi-n fiecare nouă dimineaţă vedeam că m-am înşelat... de aceea eram atât de îngrozită, Vasile Dimitrievici, când te apropiai de pat. De ce m-ai reţinut aci? De ce nu mi-ai dat drumul atunci... Lasă-mă, Vasile Dimitrievici, nu merit să mă ţii la pieptul dumitale... goneşte-mă pe mine afară în frig... şi la noapte lasă-mă să trec înapoi... Iartă-mă pentru toate supărările pricinuite!

Dar cine mai simţea acum mers de păduchi, la atingerea aceea caldă, infinit de caldă, infinit de dulce. Dar cine ar mai fi putut să scape această minune trupească odată căzută în braţe! Gura lui se îndreptă lacomă spre ochi, spre gura ei. Ea încă ezită, şoptind înfiorată: Vasile Dimitrievici, Vasile Dimitrievici... Vasile Dimitrievici... Dar nu mult apoi buzele lor sunt una şi trupurile le sunt una, şi într-un singur trup ei se rostogolesc în aşternuturile moi, peste sarabanda păduchilor.

– Infectă idilă, dragă Iliad, gem întru târziu, respectându-i tăcerea în care căzuse – iartă-mă că nu te pot felicita pentru această aventură...

Abătut peste fire, îmi acoperisem ochii. Şi îndată acolo, în dosul degetelor strânse, mă revăzui în cea dintâi zi de Crăciun a războiului, în cazarma de infanterie transformată în şcoală militară; repaos şi păduchere. Stăteam turceşte pe patul comun şi suprapus, ferindu-mi lăcrămile, cu nesecat izvor, de ironia camarazilor amuzaţi extrem de penibila activitate. Ochii mişcătoarelor boabe de orez, surprinse de lumină, mă fixau straniu şi desigur, dacă m-ar fi asasinat cineva în acele clipe, mi s-ar fi părut lucrul cel mai firesc cu putinţă.

Sărmana fată! Ah, blestemată, scârboasă, ah, canalie de insectă!

– Binecuvântat păduche! tremură glasul lui Iliad, în sinceră adorare. Tu mi-ai dat să gust cele mai nebănuite

fericiri! adăugă el, apoi îşi drege vocea cu un pahar nou pentru urmarea povestirei.

Da. Da. Şi eu trebuie să binecuvântez acest păduche, care, oricum, dă împrejurării un aer mai scoborât, oho, încă destul de scoborât, ce-mi face suportabilă aflarea restului peripeţiilor. Haida-de! Rusoaica păduchioasă nu e tocmai ceea ce aşteptau visurile mele. Aventura lui Iliad îmi pare acum vrednică de el, e a lui, nu mi-a mai furat-o. Îl privesc cu simpatie şi-l ascult cu înduioşare. Unde e Iliad, uşuratecul de acum trei luni, cu gesturile lui de şmecher de duzină, cu glumele lui suficiente, cu expresiile de cazon umflat şi agresiv: „He, he, cariera... datoria înainte de toate... îmi pare rău, pe onoarea mea, dar, he, he, barişnia, ce să-i faci, aşa e valsul ăsta al vieţei"... O, Doamne, ce am făcut din bietul băiat!

Povestea lui mă captivează cu desăvârşire şi... drace, simt cum mă înfioară! Căci sfârşitul, pe care el încă îl ocoleşte îngrozit, se apropie... şi-l simt din tremurarea glasului său că e minunat... vreau să zic groaznic, pentru el. Pentru mine... mă reazim cu excitată curiozitate de sobă şi-mi întind cizmele dinaintea focului, care-şi joacă reflexele în luciul lor...

– Hm, ce zici Iliad, nu-i chiar aşa – eh, he, – de uşor valsul vieţei...

– ...Îţi închipui tu, Ragaiac, această fericire fără seamăn... Patru zile de nebunie nemaipomenită... în fiecare dimineaţă aşternuturile erau scoase afară în gerul cel cumplit... iar seara, după masă, după cântec, despăducherea... Şi pe urmă iubire, şi iar cântec, şi iar despăduchere, şi iar iubire... Îţi pot spune că era atât de dulce s-o vezi cu bustul gol, doar cu sânii prinşi în reţeaua uşoară, căutând cu degetele ei lungi, de violistă, insectele prin cutele cămăşii... trebuie să subliniez, prin cutele cămăşii destul de fine şi, judecând faptul că ea avusese o oarecare situaţie în ţara pe care o părăsea, în cutele rufei celei mai bune pe care o găsise acolo... Înţelegi, drumul până la hotar, dormitul pe la gazde ţărăneşti şi clandestine, traiul în condiţiunile pe care i le impunea cotrabandistul, amânările acestuia ca să poată s-o înşele şi să-i fure bagajele... toate lucrurile astea, pe care ea mi le povestea cu atâta ingenuitate, dau altă impresie, dau farmec nespus banalei şi degradantei operaţiuni de care-ţi vorbesc... O, era divină, părul ei tuns mai lung şi încurcat în inele de-un castaniu închis, care ziua părea negru,

atârnându-i pe umerii plini şi rotunzi... şi mâinile lungi şi trupul lung şi picioarele lungi... Când stătea goală şi înaltă în faţa mea, cântându-mi ca într-un vis de nebunie, ori râzând înainte de a începe, cu arcuşul în jos şi cu vioara gata sub bărbie, goală, înţelegi, mă pipăiam să văd dacă trăiesc... Sau când îi examinam firele prelinse şi rari din subţiori, frecându-i cu gaz grăuncioarele epidermei răzvrătite... Iartă-mă că-ţi dau toate aceste amănunte...

– O... te rog..., te rog...

– ...dar vreau să mai întârzii în ele, căci sfârşitul, care puse capăt atât de repede acestui vis de necrezut, e prea cumplit... prea idiot...

– Mai lasă-l, mai lasă-l... sfârşitul... Rămâi puţin la păducheatul ăsta...

– O, dragul meu...

Şi încurajată, vocea contiuă plângătoare, din ce în ce mai plângătoare, necontenit întreruptă acum de interjecţii agasante, ca glasul unei bocitoare. Dacă n-ar fi fost atât de interesant conţinutul, şi unele trăsături de redare, de surprinzătoare vioiciune, aş fi curmat repede apoi această jelanie care se reîntorcea necontenit asupra sa însăşi, pentru a aduna mărunţişurile rămase; scoici nenumărate scăpate prin găurelele plasei, printre care scânteiau uneori culori fără pereche ori îmbobocea opalul de vis al perlei adevărate. Păducheatul ăsta e acum din cale-afară de ispititor... ascultând, mi-l reproduc ca în vis, în odăiţa mea... în bordeiul meu, cu un cuprins mult mai de gust decât această colibă afumată: în gândul meu Valia a călcat adânc, cu piciorul ei lung, cu minunata ei comoară de păduchi, s-a înfipt adânc cu braţele ei lungi, cu trupul ei lung, cu firele prelinse ale subţiorilor ei, cu părul ei încurcat şi tăiat mai lung, tremurând la fiecare mişcare pe gâtul şi pe umerii goi...

– Păducheatul ăsta, dragă Ragaiac, era atât de delicios, că şi pe urmă, când constatarăm cu regret că el nu mai avea nici o cauză, noi îl continuarăm, ca pe un rit vechi.

Iliad începe să-mi pară inteligent. Cine a spus că fericirea şi suferinţa nu dau glas şi aripi şi celei mai tenace mediocrităţi!...

Dar plimbarea pe care imaginaţia lui o face, retoric şi plângăreţ, de-a lungul şoldurilor şi coapselor prelungi, în amurgul de bronz al pielei catifelate, mă îndeamnă să privesc cu oroare mâna aceea care a străbătut de atâtea ori acest drum în realitate. E rotundă şi butucănoasă; e de-un alb gălbui, punctat de-o vagă

rozeală vineţie, care-mi repugnă... Iată ce-a putut să se plimbe de-a lungul atâtor comori! Şi instinctiv îmi ridic în lumina ochilor tăietura ovală şi fină a mâinei mele; degetele se lipesc lungi şi unghiile, pe care nu le-am manicurat de atâta amară vreme, mă uimesc cu graţia lor...

– De ce-ai tăcut, Iliad?

– Ce mult seamănă mâinile tale cu ale ei...

Va să zică, banditule, ţipă gândul meu, cu adevărat mi-ai furat-o, ai pus pe ea labele tale de dobitoc păros şi ai fugit cu dânsa în adâncul pădurei, ca un urangutan...

Şi vocea lui Iliad continuă să plângă în descripţii tremolate, arzătoare şi răscolitoare, aci întretăiate de exclamaţii, de interpelaţii, de invocaţii, aci scuturată de suspine şi de regrete...

Îţi spun.. era un făcut... oricât mă sileam mi-era imposibil să... eu... altă dată... înţelegi... dar acum... era atât de divină, atât de caldă... înţelegi... Căuta să mă reţie... dar... cum spun... şi totdeauna avea o privire de regret... sau îşi acoperea ochii cu mâinile...

„Idiotul... nici nu m-aş fi îndoit..."

sau îşi înfunda capul în perine...

– Sfârşeşte Iliad... (mă mir cum nu mi-a scăpat: idiotule!).

– ...

– Vreau să spun, nu, nu... nu asta... Cum s-a sfârşit? Asta am vrut să te întreb... cum?... de ce n-aţi continuat?... unde e acum?...

Iliad mă privi cu ochi stupizi, de animal care mănâncă, îşi răsuci o ţigară şi o înfipse jumătate în jarul sobei...

– În ziua noua, continuă el, stăteam cu ea la masă, eu aici unde sunt eu, ea acolo unde eşti tu...

...eu – îşi desfăcu el degetele de la amândouă mâinile lui tâmpite – parcă nu eram în apele mele... dar am simţit aşa ca prin aer... ca... ştii tu... ca în război – mâna butucănoasă, cu degetele răşchirate, se plimba deasupra mesei ca un umflat păianjen roşcat şi ameţit – ţi-aduci aminte când nu e încă sosit ordinul de atac şi când încă nu ştii nimic... dar deodată îţi vine aşa un gând că agentul de legătură se apropie şi-ţi aduce ceva rău... cam aşa simţeam eu când afară auzii voci şi tropăit...

Dac-o fi maiorul, îmi mai făceam eu inimă bună, îl îmbăt şi-i fac cadou toate sticlele pe care le mai am. Dar tu ştii

bine că domnul maior, înainte de-a veni, are totdeauan grijă să te întrebe la telefon: „Ai, mă, ceva, face să viu azi la tine la masă?..." Să fie căpitanul?... dar el nu vine niciodată în inspecţie, îşi vede de sectorul lui...

Iar când am auzit bătând în uşă şi când am auzit vocea colonelului, eu tot mă agăţam cu nădejdea că barim o fi vreun general în treacăt, măcar i-aş fi spus că s-a abătut în treacăt, pe la mine, nevasta mea... Dar vocea colonelului nu putea fi decât a colonelului....

– Colonelul?! Ah, da... atunci când a trecut şi pe la mine.

Lăsă capul în jos şi tăcu mai multă vreme. Bău zdravăn şi se ridică, se apropie de uşă, parcă înveselit de stupizenia întâmplării, şi păru că-l revede pe colonel, apropiindu-se de prag cu exagerată stupoare, plimbând ochii de la el la ea, adică de la locul unde stăteam eu la locul unde stătuse el şi înapoi:

– Nu vă despăducheaţi cumva tocmai în momentul acela?

– Nu, tocmai venisem de pe sector. Eram îmbrăcaţi... numai ea avea în picioare papucii mei...

Eu mi-am adus aminte că trebuie să mă scol... şi s-a sculat şi ea o dată cu mine...

– Am onoare, domnule colonel!

Nimic. Ba nu. Răspuns cu capul... Valia, care privise tot timpul zâmbitoare la această scenă, de astă dată îngălbeni, apoi înnegri... Iar colonelul:

– Scuză-mă de deranj, locotenentul Iliad, dar te rog să pofteşti până afară...

Şi foarte ceremonios de data asta, îşi lovi călcâiele şi salută pe fată: doamnă! Pe urmă ieşi...

– Valia, să stai aici, am bâlbâit, neavând ce spune altceva şi am vrut să ies...

– Unde ieşi aşa? m-a oprit ea, mi-a pus capelul pe cap şi m-a îndemnat să rămân ca să-mi arunce mantaua pe umeri. Dar am ieşit.

Domnul colonel, în mijlocul cercului smirna de gradaţi, cu mânerul de argint al cravaşei la gură, asculta şi cerea informaţii. La fiecare răspuns, privea pe vorbitor, da din cap de mai multe ori în semn de deplină lămurire...

Am răsuflat o dată adânc şi m-am apropiat salutând cu toată arta de care eram capabil. Vroiam să joc pe o carte mare. Partida trebuia câştigată cu orice preţ. Mi-a primit salutul cu un surâs binevoitor. I-am cerut permisiunea să-i vorbesc între patru ochi. A făcut atunci semn la oameni să se îndepărteze... Am început prin a-i spune că am cele mai serioase intenţii relativ la Valia. Îndată ce suntem readuşi la oraş, o voi lua în căsătorie.

– Va să zică, intenţionezi să demisionezi? mi-a rânjit în faţă domnul colonel. Şi pentru mutra mea nedumerită, s-a simţit obligat să adaoge: Ai uitat complect legile şi regulamentele militare. Pentru ca o fată să poată să se căsătorească cu un ofiţer, trebuie să dispună de-o anume dotă... Nu poţi s-o dispensezi de această condiţie...

I-am explicat că e o mare artistă şi l-am pofit s-o asculte. L-am invitat la masă; având în vedere ora la care venise, de bună seamă că era nemâncat. În timpul ce se va ospăta, Valia avea să-i cânte. Şi el avea să aprecieze dacă, după câteva concerte la oraş, la Chişinău, la Iaşi, la Bucureşti, ea n-ar fi putut strânge înzecit cât pretind regulamentele militare.

– Ei bine, măi, a refuzat să şi mănânce, acest... ah... şi-a scos un covrig uscat şi a început să ronţăie din el zâmbindu-mi amar. Amar... acru vreau să zic...

M-a întrebat dacă am făcut percheziţia vestmintelor şi lucrurilor pe care le adusese Valia. Era să-i răspund: „ne-am şi despăducheat, domnule colonel", dar m-am gândit cu groază la efectul acestei destăinuiri asupra mentalităţei lui. M-a rugat să-i aduc paltonul şi căciula fetei, vioara şi cutia de vioară. M-am executat cu o repeziciune care, am observat bine, că a avut efect. I-am adus tot ce avea pe ea şi am îmbrăcat-o cu lucruri de-ale mele. Colonelul a surâs din nou şi a predat toate efectele plutonierului Brădeanu, care era cu el. Pe urmă s-a interesat de mersul celorlalte puncte din consemn. De câte ori aduceam vorba de fată, el punea o întrebare cu totul depărtată sau îmi da ordine şi sfaturi streine de subiect. Peste un ceas plutonierul Brădeanu mi-a predat efectele: nu se găsise nimic, nici măcar să dea de bănuit. Când mă reîntorsei la fată, o rugai să examineze dacă mâinile bădăranului nu au stricat ceva la vioară. Valia era palidă şi gravă. I-am spus că rezultatul percheziţiei a impresionat favorabil pe colonel şi că sunt speranţe.

– Speranţe de ce? m-a întrebat. Dar eu am ieşit grabnic, fără ca să-i răspund.

Colonelul m-a întâmpinat binevoitor:

– Era cu mult mai grav dacă domnişoara da de bănuit. Îţi declar că n-aş fi ezitat să vă trimet pe amândoi în judecata Consiliului de război şi să-ţi iau pe loc comanda. Greşala ţi

se scuză: neobservarea strictă a ordinelor mele va avea totuşi o uşoară influenţă asupra memoriului d-tale. Accentuez: uşoară! imită Iliad în derâdere pe comandantul său. Şi acuma să vedem cum ai să-ţi faci datoria pe care trebuia să ţi-o împlineşti de la început...

– Într-adevăr, domnule colonel, i-am spus, recunosc că trebuia să vă raportez totul de la început, dar veţi avea ocazia să constataţi că am cele mai serioase intenţii. Dacă dumneavoastră îmi acordaţi o permisie, chiar îndată voi introduce formele de cununie, domnişoara va da concertele... în sfârşit vom depune banii, cât mai repede cu putinţă...

– Ascultă, locotenet Iliad, întrerupe plictisit colonelul. N-am gust de făcut teatru cu dumneata aici... Nu ţi-e ruşine să te prosteşti aşa în faţa mea, ca un notar de la ţară amurezat. Eşti ofiţer în armata română sau... Cum?... Ascultă... în douăzeci de minute, domnişoara să treacă Nistrul înapoi, în faţa mea... Executarea...

– E logodnica mea, domnule colonel.

– Executarea...

– Viitoarea mea soţie...

Colonelul întoarce capul pentru a nu-mi arăta parcă de cât dispreţ e încărcată acum figura lui...

Dacă Ministerul de Război face dificultăţi în privinţa dotei, continui cu curaj, pun la dispoziţie demisia mea...

Ei bine, aici colonelul s-a prefăcut în leu înfuriat. M-a apucat de veston, m-a zguduit cu putere, m-a îmbrâncit:

– Pe cine e încredinţată paza bietei ţări...

Am început să plâng, am împreunat mâinile, l-am implorat, i-am promis că-mi voi face datoria ca şi în trecut...

– Asta mă face să sper că voi uita această idioată reprezentaţie, pe care mi-o dai aici, în faţa soldaţilor. Totuşi trebuie să ştii că încrederea mea în dumneata a dispărut... Executarea...

– Trecerile se fac la noapte pe întunerec... e o chestie de umanitate, domnule colonel, abia mai pot să îngăim...

– Bun, răspunse colonelul, după o îndelungă şi încruntată ezitare... Peste trei ceasuri se va întuneca...

Îmi strigă apoi tălmaciul şi-i dădu ordin să-mi aducă mantaua; totdeodată să anunţe şi pe „domnişoara violonistă" că trebuie să se pregătească de drum: peste trei ceasuri va trece Nistrul înapoi.

– Cu tot talentul dumneaei de violonistă – ţinu să scuze el în ochii subalternilor cauza greşelei mele – ordinele sunt

precise şi nu există cruţare pentru nimeni. Să explici asta domnişoarei, tălmaci... Iar noi, locotenentul Iliad, plecăm să vedem puţin sectorul... dă ordin să pună şaua la cal...

În cele trei ceasuri a fost cu neputinţă să înduplec pe colonel; nu-mi răspundea, pur şi simplu, sau îmi răspundea, după obiceiul lui, printr-o altă întrebare, privitoare la amănuntele serviciului. În cele din urmă mi-a trăsnit prin cap o tâmpenie de idee, care m-a şters definitiv din ochii lui: plimbarea asta – mi-am zis – poate c-a scornit-o ca pretext de târg. Gura m-a luat pe dinainte şi dracul m-a pus să pronunţ, pe departe, un important dar bănesc. Ragaiac, nu mai ştiam ce fac, nu mai ştiam ce să spun! Şi-a oprit calul şi m-a fulgerat drept în straşina ochilor cu încruntarea cea mai teribilă pe care i-am văzut-o vreodată. Mi-a spus doar atât: „În halul ăsta ai ajuns, băiete? Eşti pierdut cu desăvârşire."

Când am revenit era noapte târziu. Bătătura pichetului era vag luminată ca de obicei, pentru mine destul de puternic ca să văd în faţa bordeiului meu pe Valia, îmbrăcată în bunda ei de boiernaş, cu boftorii lungi de cauciuc, cu căciula de astragan brumăriu strânsă sus căzăceşte, în mână cu cutia de vioară...

Execuţia a fost scurtă...

– Sergent, condu pe domnişoara...

– Îmi permiteţi s-o conduc eu, domnule colonel?

– Cu sergentul... Şi evident, numai până la jumătatea râului... încuviinţă el cu sarcasm în glas – cunoşti locurile, sergent?

– Da, să trăiţi, domnu colonel, pân' la jumătatea râului nu e greu...

– Ai să însoţeşti pe domnul locotenent. Poate dânsul să facă vreo confuzie cumva, rânji el batjocoritor. Dumneata numai să-i atragi atenţia unde se termină hotarul nostru, restul îl priveşte.

Eram atât de ameţit că nici nu înţelegeam dacă la mijloc e vreo ironie sau compătimire. Mai târziu, când mi-am reprodus scena, mi-am dat seama că era bătaie de joc şi înjosirea în faţa subalternilor.

Privirile noastre s-au îndreptat spre Valia, care aştepta mândră şi sfidătoare. Puteam s-o privesc în voie, pentru că la mine nu se uita. A pornit cu pas sigur şi a zâmbit trist colonelului. Când m-am urnit, el m-a întrebat din nou, parcă mirat, cu acelaş sfredel batjocoritor în glas, al cărui vârf iarăşi numai pe urmă l-am simţit...

– Primeşti s-o însoţeşti supravegheat de un sergent?

Dar atunci i-am răspuns stupid, printr-un fel de mârâit monosilabic. Cuvintele astea mi le spusese însă în franţuzeşte, ceea ce a făcut pe Valia să mişte puţin urechea încoace, crezând că poate i se adresează ei. Dar pasul nu i s-a ogoiat o clipă şi nici statura nu i s-a micşorat... În lumina zăpezei era grozav de înaltă, atât de înaltă că parcă nu îndrăzneam să mă apropii de ea.

– Valia, murmurai întru târziu...

Dar nu-mi răspunde decât cadenţa surdă a paşilor ei hotărâţi...

– Valia, mi-am dat toate silinţele, am făcut totul, mi-am periclitat cariera... mi-am pierdut-o...

Nimic, nici un răspuns.

– Domnule locotenent, aici e jumătatea râului, aud din urmă...

Nici nu m-am întors. M-am ţinut după ea, explicându-i, implorându-i iertare, jurându-i că n-o voi uita... că pentru mine altă femeie nu există.

Şi am călcat pe ţărmul rusesc. Noaptea şi tufişurile, reflexul înşelător al zăpezei ne fereau de privirile celor de dincolo.

– Valia, trebuie să ne luăm rămas bun, trebuie să te sărut, pentru ultima dată... pentru ultima dată, Valia... şi plângeam ca un copil.

Dar ea grăbea înainte; nici nu-mi închipuiam că o femeie poate merge atât de repede. Am trecut după dânsa linia strâmtă a tufişurilor şi deodată câmpia rusească s-a deschis năprasnică, înzăpezită şi incertă sub marele întunerec de deasupra. M-am oprit ameţit. Ea s-a întors şi i-am văzut râsul în noapte. Mi-am desfăcut braţele şi am păşit spre dânsa. Ea s-a dat înapoi:

– Nu încă, mi-a spus, urmează-mă... Ziceai că pentru nimic în lume nu te vei despărţi de mine...

Am rămas în loc şi am văzut cum se îndepărtează, cum i se distramă contururile, cum se preface într-una în noaptea incertă. O singură dată, după primii paşi, s-a uitat înapoi să vadă dac-o urmez. Pe urmă nimic. Am văzut-o murind astfel, încetul cu încetul, sub ochii mei. Şi legănatul cutiei de vioară în mână a fost ultimul amănunt care mi-a rămas în adâncul ochilor.

Am străbătut tufişurile complect idiotizat. Am nimerit pe gheaţa fluviului şi am alunecat pe ea, cu *Romanţa fără cuvinte* a lui Ceaikovski trecându-mi ca vântul prin urechi, răsunând viforos. Mi se părea că alunec pe un parchet de dans. Totul se învârtea şi dansa în jurul meu, toate mogâldeţele negre şi albe. Era un dans şi un cântec haotic, sălbatec, rusesc, aşa cum uneori arcuşul ei se zbătea pe coarde într-o zbuciumare frenetică, într-o pornire de cai sălbateci în galop. Din dreapta aud o fluierătură uşoară. „Pe-aici, pe-aici, domnule locotenent!"...

Sergentul mă aşteptase. Abia acum îmi dădui seamă că trecând de jumatatea fluviului el ar fi putut să mă someze.

– Ştiam eu că veniţi îndărăt, domnule locotenent...

Aş vrea ca Pafnute să alerge acum ca sălbatecii cai pe cari, în paroxismul celei dintâi iubiri mistuitoare, celei dintâi iubiri deci, Iliad îi văzuse năpădind din zbuciumul coardelor sub nebunia arcuşului Valiei. Dar strategul, jignit de tratamentul neobişnuit al pintenilor, aveam impresia că mai mult simulează goana, decât o execută. Aş dispera cu siguranţă, dacă un curent ascuţit, care mă izbeşte întruna pe obrazul întors împotrivă-i, nu ar zălogi pentru iubitul meu prieten patruped că-şi dă toate silinţele de care e capabil.

– Eşti boşorog, Pafnute!

Dar Pafnute m-aruncă şi mă prinde în şea ca pe-un călăreţ de circ şi toate crengile care se întind dinainte-mi, pudrate de chiciura groasă, am impresia că sunt frânghii peste care trebuie să sar în turbată grabă.

Dar la ce această grabă?... Nu... Gonesc întrebarea şi dau pinteni înainte. Alung imaginea stepei îngheţate, imensei stepe îngheţate şi deşarte, luminată doar de zăpadă, sub cupola cerului de întunerec, în care* numai un singur punct se mişcă; o fată cu o cutie de vioară reintră în bezna desăvârşită. Ba dimpotrivă: opresc această imagine, al cărei absurd îmi străpunge în suflet cu ţâşnituri de lumină. Cum ar putea să renunţe, după o primă şi stupidă neizbutire, un suflet de cazacă? Valia, unde ar putea să te ducă paşii tăi maiestoşi, cu comoara ta din ochi şi cu comoara ta din mână, când Nistrul e îngheţat nu numai în dreptul sectorului celei dintâi încercări...

Şi Pafnute, scos din fire, mă duce ca o nălucă în noapte.

Sosim spumă la post şi, cum îi potolesc mersul, ca şi când aş fi ghicit că m-aşteaptă o mare surpriză, ciulesc urechea. Într-adevăr, un zumzet de vioară. O arie repezită, cu lovituri de arcuş

* În text: „a căreia". (*n. ed.*).

şi pizzicato. Dumnezeule mare! Şi gândul meu, dezlănţuit tot drumul în aceeaşi goană animalică în care ajunsesem, fu înstrunit deodată de grelele odgoane ale neîncrederei. Ar fi cu putinţă oare?

M-am repezit cu Pafnute de dârlogi spre magazia plutonului lui Gârneaţă, unde mă chema zumzetul agitat, care începuse să poticnească. Deşi acum, stăpân bine pe gând, ştiam că nu poate fi decât ţiganul Gherăscu, totuşi înaintam zorit, agitând cravaşa şi întrebând în închipuirea-mi indignată: „Cum v-aţi permis să aduceţi aci o prizonieră?"

Şi cu toate că am crezut totdeauna în minuni, acolo, vai! nu era decât tot Gherăscu. Stătea chircit lângă vatra rudimentară şi încerca strunele cu degetul, ori repezea alene arcuşul pe ele, privind în miezul cărbunilor, care-i luminau, ca o mască sinistră, figura lui de gâde artist.

Dar înaintea bordeiului meu m-a întâmpinat Gârneaţă, cu un aer de nu mai ştie unde i-e capul, şi el a dat impuls, parcă încă pentru o viaţă, inimei mele.

– Domnule locotenent, ce s-a strâns astă-seară!... şi e abia ceasul zece... Până mâine s-adună toată *Ucraina*... aci în bătătură...

– Unde sunt?... Să mi-i scoţi pe toţi, imediat, aici...

Tocmai acum s-au găsit şi bolşevicii ăştia să îndesească patrulele pe malul celălalt. Nu ştiu, poate eu nu i-am văzut, hm, se poate, dar de trei săptămâni nu-mi aduc aminte ochii-mi să fi întâlnit vreo şapcă, o căciulă, or vreun capel cu corn în creştet. Azi-dimineaţă patru patrule de-ale lor mi-au trecut pe dinainte; şi-am observat bine, după numărul oamenilor, erau patru patrule deosebite. Una chiar a făcut şi drumul înapoi până în prânz.

Sunt nevoit după-amiază să alerg la Iliad. Nu-l găsesc la post: e pe sector. Dar n-am răbdare să-l aştept şi mă întorc, de astă dată în trap domol, spre raportul pe care azi trebuie să mi-l dea Cebuc. Uneori domolesc la pas pe Pafnute şi-l abat până-n marginea apei. Cercetez zăvoaiele dimpotrivă şi lanurile de trestie cu mare luare-aminte. Tresar la fiecare părere de mişcare şi fiecare pată mai sură decât albul priveliştei generale mi se pare că înaintează. Ajung din urmă trei zdrahoni cu mâinile legate la spate şi încadraţi bine de patrulă. Un fruntaş îmi dă raportul. Sunt trei mutre mânjite şi crunte: nu ştiu moldoveneşte. La post, Cebuc mă întâmpină: recolta iarăşi e bogată...

– Dar e curios, astăzi malul celălalt a fost înţesat de patrulele lor! îmi ascund satisfacţia sub un aer de nedumerire.

Cebuc dă din umeri şi-şi desface braţele în semn că nici el nu mai înţelege nimic. Iar indiferenţa de pe figura lui îmi probează că nici nu l-ar prea sinchisi astfel de nedumeriri.

– Să-i scoţi imediat... Ce fel de indivizi?...

– Dracu să-i ia... Astăzi nici unul nu ştie moldoveneşte...

– Nici *femeile*?...

– Femei nu-s. Nu-i nici una...

– Aha... Lasă-i, nu-i mai scoate... Dacă... dacă... nu ştiu nici unul moldoveneşte... ce-o să-i mai întreb?

Şi trântesc după mine uşa bordeiului, destul de plictisit.

A doua zi, după-amiază, găsesc pe Iliad. Mă aştepta: bănuia că am să mai viu...

– Va să zică bănuiai...

– Eşti un adevărat prieten... şi de-aceea...

Pe figura lui trasă ca de boală se joacă acum o rază primăvăratecă.

– Ştii, îmi spune, apucându-mi mâna, ştii, prietene drag, la ce m-am gândit? Ea ar putea să se întoarcă... Am luat măsurile cuvenite... soldaţii ţin la mine...

– La asta puteai să te gândeşti chiar atunci, îi răspund morocănos.

– Cum atunci! răsare el speriat... Doar ce vreai să fac? Nu cumva crezi ca aş fi fost în stare s-o urmez...

– Evident, nu... Ai fi rămas un biet caraghios... şi un nenorocit singur printre ruşi. Pentru că ea tot ar fi trecut... doar aceasta era marea ei nădejde... dar tu n-ai mai fi putut trece...

– Aşa e? întrebă el şi mai luminat, dovedind că nici măcar nu-i trecuse prin cap aşa ceva.

– Însă, găsii locul să lovesc cu cruzime, atunci, la despărţire, în loc de lăcrămi şi jurăminte ori alte tragice prostii, mai bine-i spuneai atâta: „Aşteaptă în tufişul ăsta, peste două ceasuri viu să te iau".

Cu barda dacă i-aş fi despicat capul, şi sângele, puţinul sânge care-i revenise astăzi, nu ar fi dispărut aşa de repede din obraji, culoarea mortăciunilor nu l-ar fi acoperit atât de prompt. Mâinile i s-au desfăcut spre spate, au bâjbâit, au apucat dunga patului ca pe-un razim, târându-şi trupul într-acolo, de-a-nderetelea, ca un paralitic.

Pe urmă, după ce m-a privit multă vreme năuc, s-a izbit cu palma peste ochi. Eu fluieram uşor o frântură de cântec popular, cu capul proptit în braţ, lovindu-mi piciorul

zgomotos pe sub masă. El tremură, dă să se scoale şi nu izbuteşte... Dar repetă sforţarea. Reuşeşte să se ridice şi reuşeşte să articuleze:

– Dar tu spui singur că toată nădejdea ei e să se întoarcă...

– Nistrul e mare...

A doua măciucă e şi mai puternică. Dar efectele ei se văd mai târziu...

– Vrei să zici c-ar putea să nimerească la tine?... Ochii-i mă ţintesc scânteietor.

Fluier şi bâţâi din picior, ca lovit de sminteală.

– Sectorul meu n-are şase kilometri, şi Nistrul are peste o mie...

L-am lăsat cu capul în perină, şuierându-şi furia şi obida într-o cumplită respirare. Şi-am dat frâu lui Pafnute, grăbit să ascult astăzi raportul lui Gârneaţă. Pentru care simt cum mă învăluieşte, ca pâcla grea, care începe să se lase în pale dure şi compacte, o subită simpatie. E un făcut doară... când e el de serviciu, totdeauna îmi numără şi câteva femei. Am să-i fac un raport...

Doar după puţin drum şi abia dacă se mai vedea la trei lungimi de cal! Asta parcă ar fi noaptea marei speranţe... da, da, în noaptea asta numărul patrulelor trebuieşte neapărat îndoit.

Nopţile – de când ştiu de existenţa Valiei, nu mai m-am dus la Niculina – mă zbucium cumplit sub arşiţa viziunilor în somn şi aevea. Valia e pentru mine încă în stare de nebuloasă. Îi pot înfiripa un şold, un braţ, mâna ei lunguiaţă, pentru înfăptuirea căreia e de ajuns să mă uit la mâna mea. Picioarele lungi de asemeni nu-s greu de reconstituit şi nici sânii, ca două mingi de tenis, în săculeţul strâns de reţea. Gesturile de asemeni: zvâcnirile arcuşului, culesul păduchilor, care a rămas în ordinea intimelor ceremonii. Fluturarea părului şi culoarea lui o văd; încâlceala lui şi plimbările mătăsoase pe care le face pe gâtul gol. Ochii îi văd de minune; îi surprind fixându-mă nu numai cu o privire de plăcere, de satisfacţie, ca pe Iliad, dar plini până-n fund de mirare, largi la exces, ca într-o mărturisire de surprindere, de adoraţie. Am certitudinea că aceasta ar fi fost privirea ei pentru mine.

Dar faţa îmi scapă. Pot s-o compun din bucăţi: buzele i le ştiu, fruntea, sprâncenele, obrajii, surâsul, bărbia, aluniţa, năsucul, Doamne! sunt atât de multe că până la urmă nu izbutesc să le aşez una lângă alta. Când am desăvârşit

fragmentul unei tâmple, îmbinarea sprâncenelor sau vreo bucată de profil, alcătuirea se năruie în partea cealaltă. În totalitate, figura ei e veşnic estompată pentru mine; un văl înşelător o acopere. Izbutesc să-l dau la o parte pe-alocuri dar niciodată de tot. Faţa Valiei e o închegare sacră. Cel care ar descoperi-o, dintr-o dată ar cădea fulgerat: Iliad a şi fost redus la starea de cadavru.

Eu totuşi am credinţa că n-aş fi avut aceeaşi soartă. Chiar dacă din cunoscute scrupule n-aş fi sfătuit-o să aştepte prin tufişurile malului dimpotrivă, ea tot ar fi revenit. Chiar aşa, şi ar fi fost o altfel de despărţire. Ea singură ar fi lăsat semn să se întoarcă la punctul de unde a fost izgonită. M-ar fi deşteptat în toiul nopţii cu lovituri în geam şi ar fi intrat, în uimirea sentinelelor, râzătoare şi încăpăţânată: „sunt eu, nu mai încerca să mă alungi, cel mult poţi să alungi sufletul din mine cu armele soldaţilor tăi, dar pe mine nu încerca".

Dar lui Iliad n-ar putea să i se întâmple niciodată această fericire, cum nu i s-a întâmplat. Ha, ha, ha, aici doar nu e la mijloc jocul norocului, care-şi alege, atât de stupid, favoriţii!...

Înşiruiri de imagini, în toate chipurile, se încrucişează prin capul meu, ca vânturile la răspântii. În toate domneşte ea, peste toate stăpâneşte ea. O simt alături de mine dimineaţa când mă scol şi când mâinile mele, singura realitate din ea, pipăie în gol aeriene forme. O văd pe-un scaun, la lumina lămpei, ca o mare pată bronzată cârpind atentă un ciorap, căci păduchii s-au sfârşit. Mănânc cu forma ei la masă, şi când ordonanţa iese, îndrăznesc chiar să rostesc pentru ea câte un cuvânt tare. În gând i-am scornit toate numele de dizmerdare care se pot trage şi se pot combina cu cuvântul Valia. Cu năluca ei alături, construiesc milioane de ipostaze: gesturi neaşteptate şi blânde la oricare din mişcările mele, chiar lipsite de eleganţă, răspunsuri cu totul neprevăzute la ritualul banal al galanteriilor, ingenuitate virgină de orice intenţie în expresia cotidiană a noutăţei lăuntrice. Încheg astfel, în necurmată elaborare, sute de situaţii idilice ori dramatice, pe care se proiectează umbre sinistre din afară, figura de buldog pietrificat a domnului colonel, ochii jucăuşi ai lui Gârneaţă şi ai celorlalţi subalterni urmărindu-mi cu prefăcut dezinteres mişcările de disimulare, chipul tragic şi sumbru al Niculinei, dinaintea înfăţişărei de candoare şi mândrie senină, care caută azil. Seara, imaginile sunt extrem

de lascive; scoaterea treptată şi divină a piciorului din teaca lungă a ciorapului, băile părului, încălzitul la gura sobei, oboselile dulci ale iubirilor momentan săturate, o grămadă de familiarităţi care mă turbură şi mă torturează până la neurastenie. Nopţi întregi de insomnie mă lasă în urmă, stăruind îndărătnic la compunerea unei singure imagini, la alegerea amănuntului celui mai just, celui mai firesc, al închipuitei noastre vieţi intime. Totul e cercetat îndelung, judecat bine, ales după o profundă chibzuire, de parcă-aş fi un pictor meticulos care vrea să ţină cont de efectele cele mai subtile, până la limita vederii; mai des mă văd în genunchi, cu ochii pierduţi în amurgul care se lasă pe clinul lent şi înnegurat de sub pântec, în vreme ce bustu-i se frământă de spasmele râsului. Poziţiile bustului, cu toate frângerile lui, le posed bine în ochi; stau mult să reflectez situaţia aceasta. Un picior trebuie să stea în urmă, în vreme ce celălalt e fandat cu bărbăţie. Partea de sus a corpului e aplecată pe spate, vârful sânilor cată spre tavan, mâinile i se întâlnesc în dosul capului, figura astfel rămâne în umbra în care, firesc, n-o mai pot descifra. Felul acesta e cel mai potrivit cu ceea ce pot să ştiu despre dânsa; e cel mai odihnitor, căci nu mă chinuie atât de cumplit cu ideea groaznică de a nu o putea cunoaşte atât cât trebuie, atât cât e... şi cum – mă cutremur - eu nu voi şti, Dumnezeule, niciodată, poate...

De teama asta sfredelitoare vreau să scap întotdeauna, ea-mi îngăure nopţile ca un burghiu mecanic, ea înfige în adâncul lor negru fitiluri de dinamită, le aprinde cu o apăsare de buton şi năruie asupră-mi, într-o zguduire formidabilă, fulminantă, de lungi şi subţiri dâre de sânge, greutăţi de cataclism, mase enorme şi întunecate, fierbinte de lavă şi rece acru şi puturos de smârcuri subterane. Frica imensă că n-o voi vedea-o poate niciodată...

Dar trebuie să mă scol, să mă trag de sub această formidabilă dărâmătură, şi mijlocul e raţionamentul limpede şi sănătos, ca un fir subţire de izvor, care pică şi se prelinge, real şi răcoritor, mai dispare poate după o piatră sau printre mărunte ierburi înşelătoare, dar îi găseşti îndată urma şi mergi cu el fericit spre pârâul mântuirei: ea trebuie să dibuie acum un nou loc de trecere. Nu l-a găsit încă, dar îl va afla. Cu vioara ei, îşi va fi găsit un adăpost prin satele din apropiere; tot acolo va găsi şi contrabandistul care o va trece,

acum fără bagaje, deci sigur... Şi pe unde va putea să treacă? Prea departe nu va căuta să se ducă: va încerca un vad ceva mai jos de întinderea pe care o atribuie aproximativ plutonului lui Iliad. Sau ceva mai sus... Ah, acest „sus" nu-mi convine deloc... dar eu găsesc îndată zeci de explicaţii, care să-mi dea întărire de a crede că va prefera tot pe „mai jos"; mai jos e latitudinea Chişinăului, mai jos se apropie de Tiraspol, unde ar putea să-şi reîmprospăteze cu minunea de sub braţ vestmintele şi posibilităţile, pentru noua încercare... mai jos e şi Odesa... mai jos e mai la sud şi omul înfrigurat caută tot mai spre...

Dar subţirele izvor cu apă de cleştar creşte deodată şi se ramifică surprinzător... Mai jos... poate fi şi mai jos de sectorul meu, iar mai sus Nistrul e mai subţire, dincolo de el vine Polonia, pe unde poate că ea speră să nu întâlnească aceeaşi stricteţe... Nu, trebuie să-mi dovedesc că ea nu poate alege mai sus, sau mai jos de sectorul meu; dar pentru asta trebuie să pătrund printr-un mărăciniş de argumente, care mă sfâşie, mă sângerează până la os, mă chinuie mai rău ca năruirea enormă a visurilor lascive şi seci din care credeam că în sfârşit scăpasem.

Mi-e sete de mântuire; vreau să ştiu cum poate fi pe-acolo, vreau să am oglinda tuturor cărăruilor pe care le poate străbate pasul ei maiestos, pe care le va bate piciorul ei lung, divinul ei picior. O, dacă ar fi aci Serghe Bălan, el mi-ar fi dat cu adevărat oglinda, el însuşi ar fi fost oglinda malului rusesc... dar Serghe e dus de mine la închisoare... ha, ha... ha, ha... groaznică ironie... Dar Niculina, rămâne Niculina, şarpele ăsta ale cărui mlădieri mi-ar mai potoli arşiţa atâtor imagini tăioase ca razele din nămiezele aprige de vară. Ea trebuie să cunoască ţinuturile de dincolo... şi ea trebuie să ştie pe omul care-mi trebuie... nu se poate ca Serghe să nu mai fi avut tovarăşi...

Doamne, ce lumină; mă voi uita bine, nu voi vedea prin odăile acelea - în încăperea cu ferestruică albicioasă şi suspectă – oarecare bagaje... un geamantan, o pătură, o valiză uşoară?... oarecare... O, gând năvalnic, ca Volburul căpitanului Bădescu, nu te mai mănâncă odată lupii?...

Slăbeşte-mă cu prostiile astea... de când e arestat doară Serghe...

În noaptea care urmă mă abătui la Niculina. O găsii într-o stare de slăbiciune extremă. Abia se mai mişca în pat, gemea

ritmic şi respira adânc şi şuierător. Îi cercetai fruntea, dar n-avea nici o temperatură, iar ochii priveau limpezi şi drept. O dulceaţă nesfârşită, o mulţumire adâncă se ceteau în luminile lor. Mâinile ei se întinseră cu greu, zdrobite, spre mâna mea, pe care mi-o ţinură strâns, trăgând-o spre pieptu-i, cu mişcări încete, producătoare de noi gemete, de nereţinute suspine.

La întrebările mele, Niculina îmi arăta invariabil deşertul. Înţelesei c-ar fi vorba de-o durere subită la stomah, vreo criză internă sau vreo intoxicare straşnică, pe care însă a biruit-o de vreme ce temperatura nu mai subzista. Ba încă fruntea şi tâmplele i-erau complect reci. Nu mă pricepeam ce să-i recomand şi mă învârteam prin odaie nemulţumit că nu-i pot fi de nici un ajutor. Ea-mi vorbea stins şi-mi făcea semne că trebuie să mă liniştesc. Înţelegeam din tot ce vrea să-mi spună că aceea ce fusese mai grav se petrecuse; acum totul va fi spre bine, aşa că nu mai e nici o nevoie să mă muncesc cu gândurile cum aş putea să-i fiu în ajutor.

Privirea ei însă îmi mulţumea cu atâta elocvenţă pentru bunăvoinţa ce-i arătam, că însumi mă felicitai pentru avânturile mele de samarinean. Dar observând-o mai bine, băgai de seamă că ea înota într-o stare de fericire aproape inconştientă, ca un beţiv semiadormit sau un înghiţitor de stupefiante. Atribuiam această dispoziţie organismului oprimat, care-şi relua pe îndelete libertatea şi puterea de muncă, aşa cum se întâmplă convalescenţilor, şi-mi împrospătam o veche constatare, că trebuie să-ţi mai aducă Dumnezeu câte o boală, din când în când, sau o acută neplăcere fizică, pentru a preţui, ca o fericire fără margini, bucuria de a deveni sănătos.

Toată noaptea stătui la căpătâiul Niculinei, căci îmi făcea bine să simt în podul palmei atingerea unui trup adevărat; ea-mi mulţumi de mai multe ori cu vocea ei stinsă şi necontenit cu ochii ei recunoscători. Din când în când pieptul i se umfla peste fire, răsufla adânc şi parcă atunci se pregătea să-mi spună ceva. Mă aplecam asupră-i, strângându-i amândouă mâinile în palma mea, dar ochii ei fugeau deodată de sub ochii mei şi, încremeniţi într-o direcţie ferită, zâmbeau acolo, scăldaţi în fericire, unui gând sau unei amintiri pe care mi-era cu neputinţă s-o sesizez; desigur înfocatei sale năzuinţe, drace, aşa cum eu însumi aveam una la fel.

În noaptea următoare Niculina fu incomparabil mai sănătoasă, întru atât chiar încât să mă accepte alături de dânsa. Nu-mi cam dădu cine ştie ce desluşiri de cum vin

drumurile şi potecile pe pământul străin – era limpede că nu le cunoştea nici ea – dar, ţinu parcă anume, cu toate gemetele pe care le smulgeau mişcările mai brusce, să mă împărtăşească până şi cu mângâierile supreme ale corpului ei, şi acestei bunăvoinţi neaşteptate, eu răspunsei cu un avânt barbar de chinuitoare, de sadică voluptate. Ochii ei mă învăluiau totuşi, în năvala durerilor, într-o brumă de râs strein de puterea înţelegerei mele, strein parcă de plăcerea noastră, şi – mi se pare? – oarecum sălbatec şi duşman.

În noaptea a treia Niculina era ca şi sănătoasă: unele apăsări pe corpul ei aduceau în măsură redusă ecoul durerilor de ieri; dar dispoziţia ei sufletească era încântătoare şi mă ameţi cu ea, atrăgându-ne ca într-un vârtej dezordonat de patimă înfuriată.

De acum încolo – m-am hotărât – trebuie să viu noapte cu noapte la Niculina. Ascunzişurile atât de calde ale corpului ei de aspră savoare, pe care, trebuie să mărturisesc acum, după o scurtă absenţă, nu le mai întâlnisem într-o carieră amoroasă destul de consumată şi de variată ca a mea, mă năuceau complect şi-mi porunceau de departe, chiar în timpul zilei, când, mai ales, legănat pe oblâncul lui Pafnute, sfărâmam omătul îngheţat sub copitele lui feruite – căci continuam să rătăcesc printre trestiile îngheţate şi aliniate ca nişte naiuri enorme, implântate în zăpadă de faunii dispăruţi ai verei – cu ochii pierduţi în fumuriul depărtărilor ruseşti sau în violaceul misterios de sub pâlcurile de sălcii sau dintre nemişcatele tufişuri.

Cu statura ei de brad, cu figura ei de gazdă hoţească, vestită în frumuseţe peste şapte văi, moldoveanca asta, dacă ar fi descins de peste Nistru într-o bună noapte, cu o căciulă brumărie în cap, cu o şubă orăşenească, cu botforii de cauciuc, ar fi însemnat pentru mine coborârea arhanghelului mântuitor. Dar am găsit-o aci şi e moldoveancă... ea n-are în mână o cutie de vioară, şi semeţul ei piept minunat e însăşi cutia extrem de întinselor coarde, care se înfioară sub degetele mele pentru un altul, care se zbat pentru un altul şi dau, pentru el numai, nemaiauzitele lor sunete.

Am convins-o deci să mă aştepte măcar în splendidul costum naţional rusesc pe care i l-am descoperit în dulapul ei cu oglinzi şi care o transpune direct în mijlocul unui pitoresc secol trecut. Izbutesc să fac dintr-însa altceva decât mă obişnuisem să găsesc.

Dar mi-e de ajuns ca să aud primul fluierat al naiurilor de trestii de pe marginea de dincoace a fluviului îngheţat şi

să răspundă cu o nesfârşită durere naiurile de dincolo, ca dorul cel aprig să se întoarcă sfâşietor. Nostalgia necunoscutului, a ceea ce n-a mai fost, a noului... ea se încheagă necontenit, curios, din cântecul de demult, necontenit acelaş, al trestiilor aliniate ca soldaţii, după înălţime.

Înainte de a mă abate, cu carnea înghimpată până la ultima margine a putinţelor de tot veninul visurilor candide şi sfâşietor de lubrice, pe care mi-l aduce strânsa şi misterioasa perspectivă a ţărmului dimpotrivă, alerg în galop la Niculina, refugiindu-mă cu un suspin de uşurare la sânul ei primitor. Dar dimineaţa, când plec şi când ceaţa nu şi-a ridicat pânzele întinse de pe cioturile copacilor morţi, Pafnute trebuie să mă conducă iarăşi de-a lungul râului, kilometri încoace, kilometri încolo. Patrulele cu care mă întâlnesc privesc cu respectoasă admiraţie acest zel neobişnuit, le ascult la toate raporturile şi le pun atâtea, atâtea întrebări, că oamenii se privesc cu nelinişte, ca în ajunul unor evenimente ce se anunţă grave. Ce poate să fie!... De ce domnul locotenent ţine să asiste la trierea tuturor rândurilor de refugiaţi şi de ce, atât de deseori şi singur, cercetează malul duşman, de parcă vrea să-i înveţe toate încreţiturile şi toate tufişurile pe dinafară?

Într-o dimineaţă ca aceasta, nechezatului lui Pafnute îi răspunse din ceaţă un alt nechezat. Două fantome întregi de cai şi călăreţi se apropie cu sunet natural de copită, dând la o parte draperiile albicioase; am impresia că pătrund în cuprinsul unei oglinzi a cărei înşelătoare suprafaţă s-a dat în sfârşit în lături, îngăduindu-mi intrarea în misterul închipuitelor şi simetricelor ei alcătuiri. Mă trezesc nas în nas cu locotenentul Iliad.

– Eşti imprudent, mă mustră el ameninţător. Puteam să te iau drept altceva... aici e sectorul meu...

– Te înşeli amarnic... te sfătuiesc să înveţi mai bine cum se ceteşte pe hartă...

La duşmănia privirei lui, răspund cu privire de duşmănie. La nici unul cuvântul glumeţ, care să întoarcă această scenă penibilă într-o încercare de şagă, nu se iveşte pe buze.

Caii de sub noi se alarmează; un fâşâit şi o ruptură de creangă uscată aproape: privirile ni se întorc alături. Urechi ascuţite şi două puncte fosforice; un lup ogârjit ne primeşte cu râs alb de nehotărâre. Un picior îi stă ridicat, gata să fugă, dar partea din urmă a trupului subţiratec parcă s-ar lăsa pe şezut, să stea să ne privească.

Întoarcem ochii plictisiţi, pentru a ni-i încrucişa de oţel prin spaţiul propriei noastre uri.

Când am ocolit spre drumul fiecăruia, vedenia cu râs de foame sălbatecă, rătăcită pe linia bătută a patrulelor, dispăruse. Însă până la complecta lui anihilare, şi unuia şi altuia ne-a răzbătut duşmănos în urechi zgomotul de potcoavă al calului advers.

Aşadar, aceeaşi ură, pe care încercam s-o oprim fără folos, evoluase într-însul, din momentul plecărei mele pripite, aproape năvalnice, fără nici o compătimire, fără un cuvânt de bună revedere. Ce spun? o ură mai feroce decât a mea, că nu putuse avea asupră-i nici măcar în primul moment al revederei o putere de stăpânire! Acum mă simţeam uşor şi vesel. Toată meschinăria invidiei retrospective, a geloziei fără corp precis care s-o motiveze, îmi apăru acum limpede şi legitimă. Tot avântul interesat şi exclusiv pe care încercam să-l depun, şi încă nu ştiam cum, pentru aflarea aceleia pe care norocul vrusese s-o ducă bunului meu prieten, mi se păru acum cu rost şi cu sorţi de izbutire. Aveam în sfârşit dezlegarea urei şi-a acţiunilor pe faţă.

Patrulele alergau acum ca smintite pe întinderea sectorului şi năvoadele lor mi-aduceau aproape ceas cu ceas recoltă bogată. Alteori aş fi ridicat mâinile în sus cu disperare: unde-şi închipuie rătăciţii ăştia că e loc aci pentru atâta lume! Şi i-aş fi expediat chiar la moment, fără a mai sta nici de percheziţie, care nu ajungea la nici un rezultat, nici de interogările prin tălmaci, care nu erau decât o pierdere de vreme. Percheziţii numai pentru cei cari ştiau cu adevărat moldoveneşte, or care dovedeau temeinic că aveau rude în ţară, trecerea fiindu-le prin urmare liberă. Ceilalţi toţi – şi aceştia împlineau numărul cel mare – înapoi, nazat! Înapoi la raiul roşu. Noi vrem să rămânem cu iadul nostru şi n-avem nevoie de nici o rază din cerul lor.

Cam aşa făceam întotdeauna când era îmbulzeală mare de muşterii de aceştia dubioşi; gheaţa lui Dumnezeu mă ajuta să îndeplinesc manevra cât ai bate din palme, după ce – pentru a evita vreo încercare de recidivă, lucru care se petrecuse adesea – tălmaciul ţinea o scurtă cuvântare, compusă mai demult de mine în româneşte, în care, pe lângă o mare pedeapsă nemaipomenită cu care-i ameninţam, le mai dam dintr-un rest de umanitate piezişă speranţa înviorătoare că la polonezi şi la popoarele nordice, după

ultimele noastre cunoştinţe, condiţiunile de trecere erau incomparabil mai uşoare decât cele care nouă ni se impusese să le pretindem.

Acum această mângâiere, dublată de-un fel de stratagemă, mi se păru puerilă, barbară şi lipsită de orice eficacitate; oamenii aceştia se aruncau în cumpăna norocului cu ultima lor putere de nădejde. Era tot atât de firească din partea lor această încercare a necunoscutului, după cum era natural din partea noastră să le aţinem calea şi să-l respingem; era o întrecere, nimic decât o simplă întrecere, un joc de copii ca oricare altul... mulţi din ei puteau să izbutească, după cum multora, oamenii mei izbuteau să le bareze drumul. Atât şi nimic mai mult, un simplu joc. Cine nu nimerea pe aici, putea să încerce mai sus, or mai jos... Dar a le lua nădejdea acestei izbutiri, deschizându-le perspective atât de îndepărtate, că echivalau cu prăbuşirea totală a celor din urmă mijiri de noroc, era o cruzime gratuită şi inutilă; a traversa un râu îngheţat şi-un front de câteva sute de metri în adâncime, cutreierat doar la răstimpuri de patrule, nu era totuna cu a lua în piept hotarul tot de-a lungul, mii de verste spre miazănoapte, bătute şi paralel şi transversal de propriile lor patrule, mai rare, dar mai periculoase ca ale noastre, pentru cei ce vreau să fugă.

Fără să-mi dau seama, oprii pe tălmaci să mai dezvolte scurta cuvântare; basarabeanul înalt, cu barba revărsată pe piept ca a sfinţilor din icoane, dădu din umeri indiferent. Dar mi se păru, cu tot întunericul, sau poate tocmai din cauza lui, că pe figura-i de patriarh trece umbra unui zbor de pasăre străină.

– Crezi că ei ne ascultă? căutai să mă explic. Pierdem vremea degeaba...

Şi cu toate că nu-mi displăcea să lămuresc oamenilor mei – dar numai după executare – rostul ordinelor ce le dădusem, de astă dată explicaţia mea mi se păru stângace şi poltronă.

Pornii în pas alert să traversez bătătura pichetului de la un colţ la altul. Făcusem, aşadar, primul pas contra îndatoririlor mele? Hm... Deocamdată, atâta lucru nu putea fi nimic, desigur... Dar ceea ce avea să urmeze, pentru ce avea să urmeze... Sunt cu adevărat un...

Pasul îmi creşte nervos... Oricât mă străduiesc, nu pot să-mi apar mai vinovat decât de-o zbughire, noaptea, spre iatacul Niculinei... O femeie frumoasă, o artistă, nu ştiu dacă mare sau mică, un suflet totuşi, un vis... un vis mai vechi

şi mai scump... o femeie aleasă, făcută scăpată, cum scapă cu sutele şi cu miile atâtea mutre de rând, un minut mai târziu după trecerea patrulei prin întunecatul zăvoi... Haida-de! când chiar domnul colonel a spus că nu e o periculoasă. Nimic grav în toată povestea asta, dar absolut nimic. Cum, pentru atâta străşnicie cu câtă ne-am armat sufletul nostru, nu putem oare să ne îngăduim prilejul de a ne aminti măcar o dată că avem o inimă: al unei singure, al unei inofensive graţii? În vechime sclavii aveau toate libertăţile, într-o singură zi... Ah, pilda rea, minţile firave ale soldaţilor, cât despre asta, nici o grijă! Observarea scrupuloasă a celor mai mărunte legături şi consecinţe... Atât... Şi nici o complicitate... Nici măcar a lui Gârneaţă?... Nu, nimic... Nici a tălmaciului? El, care poate spune orice în ruseasca lui, cât de tare, însă neauzit de nimeni în tot detaşamentul... decât de refugiaţi. Agitarea unei năframe de nădejde în sufletul hămesit de nevoia evadărei spre viaţă a acestei turme sălbătecite, care buşneşte întruna ca dintr-o imensă pădure incendiată?... Nu, nimic... nici un tălmaci... nici o complicitate. Numai cu mine singur...

Şi totuşi, el le-ar putea grăi domol, în graiul lor tihnit, ţărănesc, acestor vagabonzi, ca o poveste de demult, de când lumea – de când bat necontenit acest pământ copitele sotniilor căzăceşti şi de când pârjolul tătăresc alunga, dintr-o parte într-alta a râului, convoaiele mohorâte ale bejaniilor – de-o fată rătăcitoare, ce s-ar putea uşor cunoaşte după o cutie de vioară.

Aduc pe tălmaci în odăiţa mea şi-l cinstesc cu un pahar de vin; dar vorba mântuitoare nu-şi poate găsi drum prin fălcile încleştate. El îşi netezeşte mustăţile şi barba uriaşă, când pune paharul pe masă; şi pare tare mulţumit de această atenţie deosebită. El nu-i oştean; e doar plătit cu o sâmbrie modestă şi cu drept la cazan şi îmbrăcăminte; el nu-i oştean propriu-zis şi aş putea vorbi cu el în voie, orice mi-ar trăsni prin gând. Îi mai torn un pahar şi încă mai multe, dar nu izbutesc să-l întreb decât de locurile lui şi de familia lui, la care el îmi răspunde ceva foarte trist, nespus de trist; eu nu aud nimic, căci gândul îmi zboară nu tocmai departe, dar oricum nu e cu mine, nu mai e cu mine... Iar povestea lui trebuie să fie grozav de tristă, o văd bine din expresia feţei lui, din clătinările repetate ale capului, o aud din oftările lui şi simt cum mă apasă toată tristeţea omenească.

Îl las să plece şi nu-i spun nimic. Mă minunez eu însumi cât sunt de tare. Sunt nespus de tare şi trist.

Ies după el şi tai bătătura în pas gimnastic ca un leu în cuşcă... Din când în când, prin faţa mea trece câte cineva, Gârneaţă ori Cebuc, ori vreun gradat. Şi eu trec înainte şi mă grăbesc vrednic în această învârtire pe loc... Nimic... Nici un ajutor... Atât de singur între atâţia oameni...

Mă înalţ pe colnicul uşor şi-mi las ochii biruiţi, umiliţi, în bezna cea mare de dincolo... Stau mult aşa şi abia întru târziu simt în spatele meu antene streine, prezente, care mă dibuie.

Mă întorc brusc... Gârneaţă şi Cebuc stau la distanţă apreciabilă, dar e limpede că ei aşteaptă ceva de la mine... Nu aveau de comunicat nimic urgent, desigur, căci ar fi făcut-o până acuma, dar voiau totuşi să-mi vorbească. Le fac semn să se apropie.

– Ei, haideţi, ce doriţi? spuneţi...

– ...

– Vreţi să mă întrebaţi ceva?

– Unde vă vedeam... cam... cam... neliniştit... şi vă uitaţi *într-acolo...*

– Ei şi dacă mă uit într-acolo... ce vă priveşte pe voi?

– Se pregăteşte oare ceva, domnule locotenent? întrebă cu glas de taină Gârneaţă.

– Ce să se pregătească?...

– Cine ştie... poate... cu bolşevicii ăştia... cum şi-au pus ei gând să pună jos toată lumea... Poate că s-a primit ceva, vreun ordin...

– Nu vorbiţi prostii.

Şi râd tare şi voios, ca să le arăt că nici nu poate fi vorba de aşa ceva.

– Eu mă gândeam că... unde tot vă vedeam umblând de colo... până colo...

– Ho, ho, ce idee... nu, Gârneaţă... umblu... umblu pentru că... înţelegi... pentru că... nu-mi ies nişte socoteli... din cărţile mele... Am dat de unele grele ale dracului...

Şi scuip plictisit într-o parte, în privirea de respect a plotonierului, care se minunează tot, că, fără a fi silit de nimeni, mai găsesc şi timp pentru lucruri care dau atâta bătaie de cap...

– Da... eu ştiu de ce vă uitaţi aşa câteodată peste râu, domnule locotenent, îşi pipăi mustaţa lui neagră, clipind şiret din ochi, Cebuc. Mai ales ziua...

– De ce mă uit?

– He, he... dacă îmi dădeaţi mai multă luare-aminte...

– Luare-aminte?... Ce luare-aminte?

El nu se grăbi să-mi răspundă. Apoi râse iar tihnit, cu înţeles, spunând doar atât:

– *Şpioana...*

– Spioana?...

– I-am spus eu lui Gârneaţă... se vede c-aţi primit vreun ordin... vreo înştiinţare...

– Nu înţeleg... de ce spioană vorbeşti? N-am primit nici un ordin şi nici o comunicare, nu înţeleg ce vrei să spui.

– Nu v-amintiţi... în seara aia... omul ăla din Ardeal...

– Nu-mi amintesc... omul... a da... acela din Ardeal... Ei, ce e cu el?...

– Care i-aţi dat drumu... în seara când v-aţi întors de la domnul locotenent Iliad... Când v-aţi dus dumneavoastră întâi la dânsu... Era Gârneaţă de serviciu... iar eu stam aicea şi-i prijoneam pe ruşi... Ş-a fost şi ardeleanul ăsta...

– Da, mi-aduc aminte... Am şi vorbit cu el, mi se pare... Eram şi eu niţel dispus atunci...

– Păi da... L-aţi bătut pe umăr şi aţi spus: „Ăsta e român din Ardeal“... Că începuse el să vă spună de şpioni, c-au împânzit tot malu ălălalt. Da atunci dumneavoastră i-aţi spus: „Ia mai taci şi tu cu şpionii tăi, mă; sunt plictisit de şpioni şi de prostii d-ăştia“. Iar el atunci a început să povestească de unde e şi cum a rămas la ruşi din război, tocmai în Siberia, şi cum a scăpat încoace...

Mi-aduc perfect de bine aminte: era un ţăran ardelean, prizonier de război, oprit de-un soviet siberian la muncă forţată de mină. Îi dădusem drumul chiar fără escortă.

– Ei da, mi-amintesc... da n-a fost vorba de nici o spioană...

– Păi, ne povestise nouă înainte. Spunea c-a văzut-o chiar în seara aia, când el da târcoale să treacă încoace. A văzut-o de departe şi s-a speriat de ea... S-a ascuns în tufiş, că avea căciulă albă şi cizme negre – adicătelea să cheamă că ea avea aşa – şi el a crezut că e soldat. Ea se uita cu băgare de seamă încoa şi-ncolo. Dar nu se apropia de gheaţă ca să treacă, măcar că nu era nici ţipenie de om. Da ea pesemne nu vrea să treacă... Pe urmă a luat-o repede la picior înăuntru, în ţara rusească. Dar asta e principalu... că avea ceva în mână... ceva negru... un aparat de fotografiat... adică şpioană... că el auzise de-aşa ceva, de când era în război. Pe urmă, după ce s-a îndepărtat, s-a mai oprit o dată şi s-a uitat îndărăt, da ardeleanu, abia după ce nu s-a mai văzut, s-a strecurat încoace...

– Un aparat fotografic?

– Da... fotografic... d-ale mari... o cutie lungă şi neagră...

– O cutie lun... Fotografia cu ea?

– Nu, se vede că isprăvise. Că şi eu l-am întrebat, zicea că-l ţinea în mână de-o toartă... Al dracului ardelean, toate le-a băgat de seamă...

Tot sângele mi-a năvălit în cap; îl simt cum buşneşte din toate părţile şi cum se izbeşte, cu furie de talaz, în tâmplele mele.

– Pe la ce punct a trecut ardeleanul?

– Pe cât spunea el şi pe cum îl prinseseră, ca la un kilometru mai jos de aci.

Dar Cebuc nu ştie să-mi mai dea şi alte desluşiri. Şi contrariat de veştile incomplecte, contrariat de tumultoasa-mi curiozitate nereţinută, rău disimulată, pornesc în râs stupid, fals, galben, care pentru ei vrea să însemne nesinchiseală, dar care pentru mine e ţipăt de răstrişte, de durere, de nebunie.

– Mie tot îmi juca pe limbă să vă spun, complectă Cebuc agale: „A văzut el o şpioană, dom locotenent, cu aparat de pozat în mână..." Da prea ne-aţi tăiat-o dintr-odată: „Ia mai tăceţi cu prostiile astea"... Şi am tăcut...

La un kilometru mai jos. Hm, dibuia aşadar un sector nou; şi ezita, să nu nimerească tot la Iliad!... Hm! Şi dacă nimerea? Putea foarte bine să-şi închipuie că nu era inspecţie tot timpul şi că tot Iliad putea să-i fie cel mai de folos. Dar ea îl evita. Despărţirea aceea în noapte, pe ţărmul pustiu şi înzăpezit, printre fantasmele tufişurilor, răscolise mândria rusoaicei. Se mai gândeşte cineva la mândrie când luptă să iese la viaţă? Sau încrederea în Iliad se risipise? Oare să nu fi văzut cât îl stăpânea? E cu putinţă, o femeie să nu-şi dea seama de acest lucru? Poate îl căuta tot pe el, cerceta unde să-i fie sectorul, de-a lungul râului atât de sucit de meandre, că, dacă nu-i cunoşti bine cotitură cu cotitură, la cea dintâi abatere ai rătăcit? Nu pot să văd decât astfel lucrurile, pentru că revelaţia lui Cebuc, întârziată din propria mea vină, m-a descurajat cu desăvârşire. Hm, zgârcitul meu noroc nici aici nu vrea să mă ajute!

Ideea asta mă indispune grozav şi, pe deasupra, mai vine şi Iliad să-mi bată la uşă. Cu toată displăcerea vădită, pe care nu ştiu cum s-o ascund, când mi se anunţă această vizită, rece ca şi frigul care-mi intră o dată cu ea în odaie, bag de seamă, după o jumătate de ceas, că trebuie să binecuvântez cerul care mi-a adus-o.

– Ea trebuie să se întoarcă, să încerce să treacă iarăşi; venea din prea mari depărtări, ca să renunţe aşa uşor, strigă el, dezbrăcându-se, fără a fi poftit. Şi dacă n-a revenit încă, e că a avut imprudenţa să se îndepărteze prea mult şi acuma nu-mi mai nimereşte sectorul. Nu înţelegi? E limpede, urlă el scos din fire de sarcasmul care-mi învăluie faţa. Nu înţelegi? Dacă-i era să treacă prin altă parte, ar fi trecut până acum... aşa la întâmplare, unde-o nimeri să iese... Dar va veni, căci tot de mine e sigură... Se va gândi că n-o să fie inspecţie tot timpul şi că dacă n-am avut prezenţa de spirit să-i spun că-i aştept reîntoarcerea, nu era greu de bănuit din plânsul meu acest lucru. Ea va veni, înţelegi... ea poate a luat o tărie a mea, un punct de onoare pentru un ofiţer, ca să n-o sfătuiesc să revină, când superiorul meu o izgonea... Dar amintindu-şi nopţile noastre, zilele noastre, dragostea noastră, avântul cu care am început despăducheatul, înţelegi, când ea se aştepta la dispreţul meu; când îşi va aminti atâtea lucruri pe care tu n-ai de unde să le ştii, va veni, auzi, va veni, auzi, va veni, cu încăpăţânarea aceea rusească despre care mi-ai vorbit, de a înfrânge din nou, acolo unde a fost învinsă, de a se reîntoarce acolo unde a fost izgonită... Aşa trebuie să fie precum îmi povesteai demult... mi-aduc aminte bine unele lucruri şi-mi spun: ea trebuie să vie, Ragaiac avea dreptate... ea trebuie să mă caute...

Îl ascult zdrobit pentru că simt cât de multă dreptate are. Dar mai e ceva care mă ţine solid pe picioarele mele; mai sunt tocmai cuvintele lui Cebuc, care acum sar ca spiriduşii în gândul meu şi-mi aduc un vântişor de încredere. Ha, ha, imaginaţia mi-e cu mult mai bogată decât a acestui camarad nătărău, pe care tot eu l-am zdruncinat din imbecilitatea vechilor lui rutine şi a reduselor lui aspiraţii. Mi se pare ceva extrem de grandios, de epic, ceea ce am de gând să fac. O mulţime întreagă de exaltaţi, arşi de mirosul scăpării mult visate, vor căuta pe fată, singura care v-a putea să deschidă poarta celui ce va găsi-o spre pământul acesta ferecat, pentru ei un ideal atât de considerabil. Şi viziunea asta numai se dezvoltă atât de mult în mine, că surâsul meu de îngăduinţă şi de compătimire, cu care consider pe convorbitor, e cu neputinţă să scape acestuia.

– Dar se poate întâmpla ca ea să fie capturată în limitele sectorului tău...

– Ţi-am mai spus şi ţi-o repet: sectorul meu are doar...

– Sectorul meu are şapte şi al tău încă şase kilometri... Treisprezece kilometri în total...

Iliad se întrerupse că să scoată harta din pataşca ei transparentă. Mi-o întinse pe masă şi degetul lui aleargă nervos peste kilometrii tescuiţi pe hârtie.

– Vezi, îmi spune el, bătând cu vârful degetului într-un punct însemnat cu roşu... Asta e satul unde a poposit ea, găzduită de-un culac bătrân, de unde a adus şi păduchii... Îi zice Duboşani... îl vezi... Bani avea cu ea, bani ruseşti, bani româneşti, bani streini... Numai bagajele i se furase. Banii i-au fost aduşi colonelului care-a poruncit să i se restituie... deci gazda la culac era asigurată... Acuma priveşte aici... în sus şi-n jos, în dreptul întregei întinderi a sectoarelor noastre nu mai e alt sat atât de apropiat...

– Dar dacă a nimerit totuşi în altă parte...

– A revenit cu siguranţă aci... sunt atât de sigur că nu mă înşel de lucrul ăsta, cum sunt sigur că nu mă înşel că te văd... Aici e punctul pe unde a trecut în sectorul meu şi unde a surprins-o caporalul Potroc. Am anchetat pas cu pas drumul ei... Mai sus ori mai jos de aceste sectoare, cum vezi, e cu neputinţă... Însă, poftim... e foarte cu putinţă să nimerească la tine... Înţelegi...

– Sigur că înţeleg... E chiar de mirare că a trecut la tine, când satul pe care mi-l arăţi e cu doi kilometri mai jos de limita sudică a sectorului tău... izbucnesc cu duşmănie, ciocnind violent cu degetul. Şi e probabil că fata a trecut pe la mine, dar s-a rătăcit şi-a luat-o spre nord, pentru ca s-o nimerească măgarul ăla de Potroc... îl ştiu, e o mare lichea, l-am avut şi eu...

Şi-mi ascund capul în mâini, covârşit de această ultimă noutate. Va să zică ea a găzduit în Duboşani. Ce mai e nevoie de hartă... Acum îmi dau seama de totul de minune... Ştiu pe unde a venit...

– Bine, reia după o tăcere Iliad, domol. Poate să fie aşa cum spui. Foarte bine. Aşa a fost norocul meu. Însă spune-mi, prietene... Dacă va nimeri din nou la tine...

Glasul îi tremură, mâinile îi tremură, în ochi îi tremură boabe de lacrămi.

– Prietene, repetă el apăsând pe cuvânt, cercând să mă fixeze prin roua ochilor.

– Va nimeri, vezi bine că va nimeri... Pentru că la mine, probabil din cauza satului aceluia, trag fugarii într-un număr

înzecit cât la tine... Ia uite cât de departe sunt satele ruseşti din dreptul tău... S-ar putea spune că la tine nu se abat decât cei ce răzbat prin sectorul meu şi, din cauza şerpuirei fluviului şi a conformaţiei terenului, o iau spre nord, crezând că merg spre apus...

– Exact, exact, ai perfectă dreptate... dar ia spune-mi...

– Am, să ştii că am! strig cu imensă satisfacţie. După cum ai şi tu că va veni...

Şi fericit peste măsură, îl întreb dacă e dispus să bea ceva vin.

– Vom bea mai târziu, răspunse el cu o infinită tristeţe. Acum însă, spune-mi, prietene, dacă ea va fi prinsă de patrulele tale, oare... oare... – aci înghiţi în sec ca să-şi recapete vocea pierdută subit – oare după cele ce ţi-am povestit... ai fi în stare s-o reţii... pentru tine...

Nu-l priveam în faţă, dar îl vedeam, îi vedeam tot chipul cu trăsăturile oscilând între milogeală şi ură; îl vedeam prin frunte...

– Dacă va nimeri la mine... îmi voi face datoria...

– Vei trece-o înapoi? gemu el stins, împleticindu-şi paşii pe care instinctiv îi face îndărăt...

Plec ochii şi mai jos şi articulez, abia întru târziu, ridicându-mi privirea pe îndelete:

– Depinde...

Duioşia dispăru ca prin farmec.

Nu cred că Vlad Ţepeş să se fi încruntat mai teribil dinaintea unui semen omenesc ca Iliad acuma dinaintea mea... Şi totuşi ochii parcă i se lichefiază.

– Va să zică...

– E simplu, dacă observ că fata e într-adevăr o mare artistă, aş putea să trec peste consemn, eah... un caz acolo, să închid ochii... şi să-i deschid bariera...

– În schimbul?

– În schimbul... arcuşului ei fermecat...

– Va să zică în nici un caz n-ai reţine-o...

– Nu fac astfel de imprudenţe... colonelul acum o ştie...

Iliad îşi propteşte capul în palme şi-şi acopere ochii în mâini. După un răstimp:

– Bine... era de aşteptat... un om de onoare n-ar fi putut proceda decât aşa...

– Mda...

– ?...

– ...

– Dar dacă eu te-aş ruga anume, în virtutea nu numai a camaraderiei, dar a prieteniei noastre... ca să mă anunţi şi pe mine... prietene bun.

– Se vede că vrei să mă bagi în bucluc.

– ?...

– Fireşte... dacă e s-o fac scăpată, trebuie procedat repede... De ce să periclitez viaţa fetei... şi cariera mea... şi cariera ta. Trei... trei nenorociri ar urma dintr-o simplă imprudenţă – râd fericit că pot să previn aceste dezastre...

El s-a ridicat în picioare şi mă străpunge de sus până jos nu cu ura şi dispreţul, pe care ţine să mi le arate, ci cu mila pe care mi-o inspiră.

– Îţi promit un singur lucru, Iliad.

Tresărire vehementă; atenţie încordată de luptător în gardă...

– Îţi promit, dragul meu, să întreb pe duduie: „Vreţi să chem şi pe Iliad..."

– Îmi promiţi tu asta?...

– Da, însă după ce-i voi da toate asigurările că... în orice caz, oricare i-ar fi răspunsul!... ascultă bine ce spun, oricare i-ar fi răspunsul... că drumul ei e liber... Şi dacă ea va consimţi, te voi chema.

– Îmi dai cuvântul tău?

– Îl ai...

Nenorocitul se repede la mine, mă ridică în braţe, mă strânge la piept. Ceasuri întregi se întinde acum masa noastră.

– Şi spui că avea şoldul sus?...

– Ha, ha, pe onoarea mea îţi spun... dar fără să-i comprime bustul, *ma parole d'honneur*. Şalele se strângeau spre mijloc într-o linie atât de lină... aidoma cum o descriai tu, în bordeiul ăsta, ţi-aduci aminte? Parcă ai fi fost profet, aşa mă minunam când le vedeam cum se potrivesc toate cu ce-mi povesteai tu. Dar ce să-i faci? A nimerit la mine. Aşa e, dragă... valsul vieţii...

Numai faţa Valiei mi-era cu neputinţă, cu neputinţă s-o văd în întregime, deşi ştiam acuma mărimea ochilor, clinul nasului, linia bărbiei, obrajii, fruntea, sprâncenele, genele, aluniţa din colţul buzei... deşi-i ştiam tot ce se putea şti despre ea...

– Dar în afară de muzică şi-n afară de trecutul ei, nu-ţi spunea ea altceva, Iliad, ceva despre gândurile ei, despre modul cum vede lucrurile dimprejur... cum înţelege bunăoară împrejurările astea...

– Filosofie, vrei să zici?... întrebă Iliad după ce înghiţi ultima duşcă. He, he, cam avea ea chef... dar cum începea, îi astupam gura cu un sărut mai tare decât Dostoievski. Nu mai avea ce să mai zică. Ce vrei, *mon cher*, asta era arma mea! Se cam mira ea că eu nu cetisem nimic de Dostoievski. Ha, ha, ha, da o răzbăteam cu ale mele. Parcă la dragoste aştepţi pe Dostoievski? La drept vorbind, cetisem eu ceva; o poveste cu un pom de Crăciun, care-mi inspirase şi-o poezie; i-am spus eu...

– Şi nu-i spuneai că aici, aproape, foarte aproape, ai un prieten care a cetit pe Dostoievski tot, tot, poate mai mult decât a cetit ea... care aşteaptă norocul să-i desprindă chiar din paginile lui Dostoievski sau ale lui Tolstoi şi să-i aducă o Avdotia Alexandrovna, o... Anna Ka...

– Păi ce, eram idiot?... Mă, mare prost trebuie să mă crezi tu pe mine...

Iliad redevenea pe nesimţite cel vechi, cel ştiut...

Iar între timp, cu grijă de ale mele, eu ieşeam din când în când în bătătură, alunecam pe zăpadă, zglobiu ca un copil, şi râdeam cu poftă. Convocasem statul meu major: plutonieri, sergenţi, tălmaci, dintre caporali doar pe Marinescu, în odaia lui Gârneaţă.

– Îmi pare grozav de rău, Cebuc, că am lăsat să ne scape, de-o săptamână şi mai bine, chestia de care mi-ai spus, cuvântez cu înfocare. Zici că avea o cutie neagră în mână? Aşa trebuie să fie precum ai zis, precum a bănuit ardeleanul: „Spioana!" Asta nu e un lucru, aşa, fără însemnătate. Trebuie să fim cu ochii în patru, înţelegi... Zilnic primesc ordine şi comunicări de-a dreptul de la domnul colonel: fiţi cu atenţie la spioni şi mai cu seamă la femei, la spioane! Cum le prindeţi, la comandament!

Ei bine, băieţi, femeia asta trebuie să ne pice în mână, cu aparatul ei cu tot... Trebuie s-o supunem la o straşnică perchiziţie, trebuie să punem mâna pe toate documentele şi fotografiile ce le-ar purta asupra ei. Însă cum am putea s-o prindem, când noi nu putem să trecem dincolo?... Şi uite, de-aia v-am chemat la sfat, pentru că trebuie să fim toţi înţeleşi... Acuma vă las iarăşi niţel singuri, că am musafir pe Iliad. Dar până mă întorc, voi să vă şi orânduiţi în gând planurile voastre. Să vedem ce ziceţi fiecare şi pe urmă vom alege pe cel mai bun...

– Domnul locotenent Iliad are cunoştinţă despre spioana asta, domnule locotenent? întrebă Gârneaţă.

– Nu, Gârneaţă... şi nici nu-i spun. Când pot să fac ceva şi singur, de ce să mai încurc şi pe alţii în iţele mele, ca să se laude pe urmă că ei au descoperit totul. *Merci!...*

Un murmur de aprobări îmi întâmpină aceste vorbe. Îi lăsai deci să cugete şi să se sfătuiască, iar eu alergai la locotenentul Iliad, care se pregătea să plece. Când revenii, oamenii mei nu ajunseseră încă la un liman mai consistent. Să trimetem un soldat deghizat şi şmecher? – o astfel de propunere trebuia de la început aruncată deoparte: chiar dacă întreprinderea izbutea, colonelul s-ar fi supărat grozav. Iar dacă nu izbutea sau lua cine ştie ce întorsătură, răspunderea noastră ar fi fost periculos de gravă. Să tocmim vreun basarabean, căruia să-i înlesnim trecerea şi să-i ajutăm revenirea – ideea asta a lui Gârneaţă era cea mai bună – dar de unde găseşti basarabean în pustietatea asta şi încă dispus la astfel de aventuri? În cătunul fără nume nu văzusem nici urmă de bărbat tânăr, iar Tohatinul era departe. Ne gândirăm la cei doi flăcăiaşi pe care-i întrebuinţam la vâslit, vara, când transportam refugiaţii cu luntrea, dar ei plecaseră din cauza îngheţului şi aveau să revină la primăvară. Am fi putut totuşi să le dăm de veste; unul locuia în Tohatin şi altul ceva mai departe.

– N-aş dori să punem români de-ai noştri pe drumuri, de pe care nu ştiu dacă se mai întorc! luai în cele din urmă cuvântul. Pentru că o spioană de-astea e de obicei o femeie grozav de crudă şi de periculoasă, afirmai cu convingere. Ar fi în stare să-l dea pe omuleţul nostru pe mâna bolşevicilor, ca să-l frigă de viu. Însă eu m-am gândit la asta: ascultaţi şi voi să vedeţi şi dacă n-o fi bună, om găsi alta. Tot ne trec nouă prin mână atâţia refugiaţi, ce ne costă să făgăduim azil şi trecere liberă, fără nici o formalitate şi supărare, aceluia care o va aduce-o...

Aprobările tuturor porniră din toate părţile.

– ...de ce tălmaciul să nu le spună la toţi că-l va bate fericirea pe-ăl care-o şti şi-o izbuti s-o hotărască să treacă prin sectorul nostru...

Tălmaciul încuviinţă mişcând în sus şi-n jos barba lui de patriarh.

– Dar nu trebuie să ne scape cumva că noi ştim că e spioană... şuierai, scoborând vocea şi privind cu înţeles pe

fiecare din convorbitori... Nu, nu... pentru că în grămada zdrenţăroşilor ăstôra nu ştii totdeauna cu cine ai de-a face, oricât am scotoci noi trenţele lor cu păduchi. Dar eu m-am gândit aşa: pentru că de obicei spioanele astea sunt alese anume pe-o sprânceană – făcui cu ochiul ştrengăreşte şi toate mutrele îmi răspunseră cu rânjete jignitoare – să spunem că mulţi fugari ne-au povestit de-o fată frumoasă; s-o nimeri nu s-o nimeri, dar voi ştiţi, toate femeile cred când le spui că sunt frumoase.

– De-asta aşa e, râse unul, şi toţi râseră la fel, iar tălmaciul încuviinţă înţelepţeşte din barbă...

– ...că toţi fugarii, nu numai unul, înţelegeţi, ne-au povestit de-o fată tânără, care dă târcoale să treacă încoace şi n-are curajul – ce zici Cebuc? – mă adresai îndată acestuia, căci zâmbetul şi privirea lui stăruitoare nu-mi plăceau deloc.

– Bun, bun, domnule locotenent, răspunse el admirativ, e straşnic adusă... că doar atâtea cărţi câte aveţi în bordeiul dumneavoastră au ştiut ele cum să vă lumineze...

– Mă, păi dacă e aşa cum a spus ardeleanul, ea trebuie să aibe gazdă pe-aci prin apropiere, prin Duboşani, ori prin alt sat din împrejurimi... şi mulţi din muşteriii noştri poate or fi şi văzut-o... Eu aşa cred că e bine să-i spună ca s-o poată ademeni... că într-atâta am auzit de ea că m-am îndrăgostit de dânsa... Ei, ce ziceţi... băieţi... înţelegeţi cam cum vine şurubul?...

– Înţelegem... să trăiţi, se amestecaseră îndată glasurile tuturor şi cu toţii schimbară între dânşii priviri luminoase de aprobare...

Dar pentru a accentua şi mai sigur caracterul ostăşesc al intenţiilor mele, găsii că e cu totul nimerit să interviu brusc cu o autorectificare:

– Nu... nu, băieţi... îndrăgostit nu merge... he, he, nu sunt aşa de gâsculiţe, femei d-astea, pe care le recrutează birourile de spionaj... sunt date dracului de deştepte... îndrăgostit nu merge... trebuie găsit altceva...

Am făcut o pauză mai mare, în care timp am tot privit prin colţuri, muncindu-mi figura în semn de meditaţie adâncă...

– A, iacă, găsesc după o vreme. Să zicem bunăoară aşa, că domnul locotenent s-a înduioşat mult că o biată fată ca ea s-a sfiit să treacă încoace, când trec atâtea haimanale. C-am auzit că după înfăţişare ar fi de neam bun şi că sunt mare duşman al bolşevicilor, că sunt şi basarabean şi după

mamă rus; şi am şi eu rude rămase în Rusia, pe care le aştept. Că am auzit de urgia celor de acum faţă de nobilii ruşi şi mai cu seamă faţă de femeile nobile – şi cu toate că e poruncă hotărâtă şi grea să nu scape nimeni încoace, totuşi eu închid ochii şi pe toţi îi las să treacă, doar-doar s-or nimeri şi rudele mele...

Nu ştiu dacă o spioană adevărată ar fi putut primi cu atâta uşurinţă astfel de discursuri, însă statul meu major, spre deosebita-mi satisfacţie, se arăta nespus de încredinţat că şiretlicul va ieşi de minune.

– Tot domnul locotenent, sireacul... mă linguşi admirativ, după obiceiul lui, Gârneaţă.

Iar Marinescu, întru onoarea mea, îşi dispuse, în chip de veselie, albuşurile vineţii ale ochilor şterşi.

Bătui pe umăr pe tălmaci:

– Nu, lasă, am să-ţi scriu eu pe-o hârtie ce trebuie să le spui, pe scurt, ştii... poţi să le mai adaogi pe deasupra, ca să-i lămureşti şi dumneata... însă ceea ce-ţi voi scrie eu, aia trebuie să le-o spui pe dinafară, cuvânt cu cuvânt... pentru că avem de-a face cu o femeie straşnică şi nu trebuie să greşim cu o iotă... Ba încă poţi să le adaogi că despre propunerea asta nici unul din moscalii şi vagmiştrii mei nu ştie nimic... că doar eu şi cu dumneata ştim aci ruseşte, dar eu nu pot să mă adresez lor pe ruseşte, ca să nu dau de bănuit la soldaţi... Înţelegi, domnule...

– Înţeleees... înţelees, asigură basarabeanul, cu vocea lui domoală şi cântătoare. Iar gradaţii se minunară din nou zgomotos şi linguşelnic de dibăcia mea.

Prima încercare a hotărârei noastre fu pusă în aplicare chiar în seara care urmă.

Tălmaciul explică streinilor de ce nu putem să-i primim. Oamenii ascultară lămuririle cu indiferenţă; o dată ce erau respinşi, ce-i mai priveau pe ei motivele şi oarecum scuzele noastre pentru această lipsă de ospitalitate? Dar când barba lungă a tălmaciului începu să se mişte pentru a pomeni de fata cu „o cutie neagră în mână“, ochii pleoştiţi de îndobitocire se aprinseră; felinarul meu se plimbă victorios pe colecţia aceasta de mutre sinistre, adumbrite de cele mai bizare forme de cuşme şi şepci. Însă, când povestea se termină, ochii se ascunseră repede în umbra cozoroacelor şi în potloagele care curgeau din căciuli.

– Ei, primiţi, băieţi!? strigai atunci inimos şi pusei pe tălmaci să repete în ruseşte, cu acelaş ton sprinten, plin de înviorare şi trezitor de nădejdi.

Dar nimeni nu răspunse; ba chiar unele capete se dădură plictisite într-o parte. Tălmaciul se porni să facă preciziuni şi să acorde garanţii; însă, dacă n-ar fi fost soldaţii din juru-le, oamenii aceia s-ar fi risipit cu siguranţă, fără să asculte. Când tălmaciul repetă întrebarea, nimeni nu răspunse. Ba da, primirăm îndată câteva rânjete de câini rebegiţi. Mai mult decât să-i dăm înapoi peste râu, ce le mai puteam face? Şi dacă asta era totul, puteau cel puţin să-mi răspundă cu batjocura râsului lor tăcut.

Mă izbeam de aceste mutre negre şi zoioase ca de indiferenţa albă a câmpului rusesc. În cuprinsul imensităţei ninse, printre aceste arătări zdrenţuite, printre aceşti ochi de fiară, printre aceste danturi de lup, Valia se silea să apuce talazul prielnic, care s-o arunce pe ţărmul salvărei. Ea avea de parcurs doar cele câteva leghe din urmă ale unui sălbatec şi pustiu continent. Şi totuşi limanul ajungerei era barat cu valuri de râu, cu cerc de fier şi foc; doar într-un singur loc o luminiţă pâlpâia şi pentru dânsa, ca acele faruri, abia zărite, pentru rătăciţii mărilor înfuriate. Dar cum va putea să ajungă până la urechiuşea ei fină, de muzicantă, şoapta uşoară, ca unda de zefir; că aci aproape, într-un loc anume, o luminiţă a scăpărei pâlpâie numai şi numai pentru dânsa...

O, ho, cu neputinţă să lăsăm lucrurile aicea... Haide, haide, curaj... încă un pas, încă unul... Şi cu ultimele sforţări ale naufragiatului ce vrea să prindă ţărmul ascuns de noapte şi depărtare, mă reped cu umăr de fier în bancul de indiferenţă şi prostrare. Îmi aud glasul ferm lovind cu sonoritate masivă de ciocan şi mă încurajez de el, întărindu-l. Încep un viu şi sever interogator. Vocea mea impune şi ochii-mi dominează. Îi descos în bloc, apoi pe fiecare în parte: asupra drumului străbătut, asupra situaţiei geografice a malului din contră, asupra ultimelor localităţi în care poposiseră. Veneam în sfârşit cu vorba la Valia; câte unul începea atunci să se dezmorţească. A, parcă văzuse el ceva... a da, da... o barişnă înaltă... şi cu... în mână.... o cutie... da, da, da... Ah, iată unul, care-mi păruse cel mai recalcitrant dintre toţi, îmi înşiră acum o poveste întreagă. E vădit lucru însă că fata rătăcitoare s-a iscat în mintea lor abia în clipa de faţă. Dar rău cusutele lor minciuni mă înviorează, mă umplu de viaţă ca repetatele găleţi de apă pe cel ce şi-a pierdut simţirea; îmi dă

prisos larg de energie, ca să le insuflu adânc, pe deasupra bărbei de profet a tălmaciului, ambiţia faptei şi dorul aprig al scăpărei.

– Ei vedeţi, unii aţi şi văzut-o... prin Duboşani sau prin alt sat prin care aţi trecut... cel care mi-o va aduce-o...

Şi tălmaciul trebuie să precizeze iarăşi, după dictarea mea, că vreau s-o scap pentru că este o duşmană a roşilor, o *albă*, şi trebuie să atragă de asemenea atenţia asupra poziţiei pichetului meu, pentru ca trecerea să nu se încerce în vreun loc greşit, unde alţi comandanţi, poate, nu vor să ştie nici de albe, nici de roşii...

Târziu în noapte, îmi dau seama că am greşit cu nefericitul cuvânt: albă. Căci sugestiile mele, prin gura acestor indivizi nesiguri, puteau ajunge la urechile unei adevărate autorităţi bolşevice... Chiar mâine, discursul ce i-am scris tălmaciului trebuie potrivit din nou, cu multă, cu foarte multă prevedere.

În grupul aliniat pe două rânduri al refugiaţilor, la întrebarea lui Gârneaţă: „Care din voi e moldovean?" nimeni nu se mişcă. La a doua întrebare: „Care din voi ştie moldoveneşte?" se desprinse unul singur. La întrebarea tălmaciului, pe ruseşte: „Care are rude în Basarabia?" iarăşi nici o mişcare.

Oamenii fuseseră prinşi pe înnoptat şi urmau să fie trimişi înapoi tot în noaptea asta, în cel dintâi moment prielnic. Cel care păşise înaintea grupului era înalt de statură; la reflexul promoroacei, figura lui împrumuta sensuri imprecise, inconsistente, schimbătoare. Îl cuprinsei în conul de lumină al felinarului meu electric, de buzunar. Un chip tăiat de linii dure şi multe, nesimetrice; ochii mici sub smocuri aspre de sprâncene. Sub nasul gros, de formatul şi culoarea unei pătlăgele vinete, individul era spân: dar de-o parte şi de alta a nărilor, alte două smocuri, ţepoase şi rare, încălcau colţurile buzelor. Fălcile de asemenea i-erau golaşe, dar în vârful bărbiei şi dedesubtul ei se zburleau, ca nişte ace înfipte în perinuţă, aceleaşi ţepi aspre şi rare. Căciula de oaie, şuba cărămizie şi boftorii din picioare erau ferfeniţă.

– Tu zici că ştii moldoveneşte, dar nu eşti moldovean. Eşti ovrei?

– H... h?...

– Eşti jidan? trebui să mă corectez, pentru că în Basarabia cuvântul „evreu" pare, dacă nu necunoscut, în orice caz foarte curios fiilor lui Israel, de condiţie joasă.

– Niet.

– Ştii moldoveneşte ori nu ştii? îmi înăsprii vocea agasat.

– D-apăi că grăiesc.

– Cum te cheamă?

– Ilia.

– Ei, şi-atât?

– Atât.. Pentru un suflet al lui Dumnezeu un nume e de-ajuns... Că şi şei de au mai multe tot un noroc au pe lume; douăzeci de-o avea şi tot le-o schimba să se ascundă, foamea şi moartea tot îi nimereşte...

– Ce spui, mă?... Faci pe cugetătorul, ai? Eşti rus atunci?

– Suflet al lui Dumnezeu.

– Lasă pe Dumnezeu, răspunde ce te întreb: eşti rus?

– Oi fi şi rus...

– Cum oi fi, bă? eşti sau nu eşti, răspunde repede că n-am timp de ghicitorile tele.

– Eu pân aste locuri m-am născut...

– Aci sau dincolo?

– Pe aici, pe dincolo...

– Zi, te-ai născut pe rând...

– Ăl întunecat o mai şti cum m-am născut, luminavoastră... da eu nu-mi mai aduc aminte, că pe vremea aia eram şi mai prost ca acum.

– Văd că vorbeşti limpede, ca moldovenii adevăraţi, de ce n-ai ieşit din capul locului, când am întrebat cine-i moldovean. Ori nu-ţi place să-ţi spună că ai cap de bou...

– D-apoi cum nu mi-o place, că şi boul e mai frumos la cap ca mine... Nu vă supăraţi, luminăţia-voastră, oi fi şi moldovan.

– Cum oi fi, măi? eşti sau nu eşti? Ce-a fost tată-tău...

– Om o fi fost şi el, că văd că n-am ieşit nici mânz... nici viţel... şi tare rău îmi pare de-asta... Că mai cu bucurie şi mai omeneşte s-ar fi uitat oamenii la mine. Da eu la faţă nu l-am văzut ca să-i grăiesc şi lui aşa o bucurie...

– Da maică-ta nu l-a văzut?...

– Dacă s-or fi desfătat noaptea prin iarbă, cum era să-l vadă şi ea iracan? Că la drum lung, pe câmpie, omul unde vede om se opreşte să-nopteze şi uneori se nimereşte să fie laolaltă şi-o fumeie or două... Iar după hodină, o porneşte iar din viul nopţei, care încotro îl trage soarta lui.

– Da maică-ta ce era?

– Era şi ea bună femeie... că atât cât am fost împreună nu m-a lăsat din sudălmi şi bătaie. Da se cheamă că nu m-a aruncat pe drum.

– Bine, bine, dar ea ce era? moldoveancă, rusoaică...

– Poate-o fi fost de amândouă felurile, că dacă era cu ruşii, grăia ruseşte, da cu moldovenii, moldoveneşte...

– Da cu tine cum grăia?

– Când mai aşa, când mai aşa... cum nimerea şi ea.

– Da voi în ce sat staţi, rusesc sau...

– Pe unde ne-apuca iarna, că vara toată nu stam locului... pân-într-o zi... eram flăcăoaş pe-atunci şi ne-o prins într-un târg şi ne-o închis, da nu laolaltă... D-atunci n-am mai ştiut unul de şelălalt...

– Şi pân-atunci n-ai avut şi tu curiozitatea, cum să spun, nu te-o îndemnat şi pe tine sufletul s-o întrebi: „Da tu ce eşti, mamă, moldovancă, ruscă?“

– Iaca, să mă iertaţi, înălţimea-voastră, numai aiasta nu mi-a dat în gândul ista prost al meu s-o întreb...

– Auzi, Gârneaţă, ce glăsuieşte ăsta... L-ai căutat bine prin buzunare?

La răspunsul acestuia că i-a dat o atenţie specială, mă adresai iarăşi individului fără naţie:

– Vezi, mă ciolovec, dacă apucai să-ţi spună maică-ta că eşti moldovean, rămâneai aici. Dar aşa, o s-o iei la drum îndărăt ca şi ăştia, care ne înţeleg ca pe păsări.

– Să trăiţi ani mulţi şi fericiţi, luminăţia-voastră. Aşa să faceţi cum grăieşte înţelepciunea măriilor-voastre. Şi eu tot mulţumit oi rămâne, că şi acolo ca şi aicea e tot pe pământul lui Dumnezeu.

– Eu am auzit că pe-acolo nu mai e pământul lui Dumnezeu...

– D-apăi ş-ăi de zic aşa, mărite doamne, tot ai lui Dumnezeu sunt şi ei, şi tot lui o să-i răspundă la dreapta judecată...

Omul se dădu tihnit îndărăt să-şi ocupe locul printre ceilalţi. Îl oprii. Rămânea să mai mă gândesc ce e de făcut cu dânsul.

Urmară lămuririle tălmaciului şi propunerea salvatoare. Dar aceleaşi mutre impasibile, aceiaşi ochi îndobitociţi sau împroşcând o clipă mici sticlişuri de ură şi dispreţ, desigur, pentru barinul puternic şi fără griji, care încearcă să le exploateze nenorocul ca să-şi înlesnească aventurile şi să-şi potolească aleanurile. Pe nici unul, de data asta, intervenţia mea n-avu darul să-l aţâţe măcar la minciună; dădeau răspunsuri atât de brutal negative, că mă întristară cu desăvârşire şi-mi epuizară repede stocul de ademenitoare întrebări.

Îi părăsii cu limpede conştiinţă a zădărniciei bietei mele nebunii de a pretinde să scot din imensitatea mărei inelul de preţ aruncat de-un orb. Aş fi vrut să oftez adânc de obidă şi totuşi nici măcar atât nu puteam, ţinut de rău de atâţia ochi prieteni ori duşmani, cari mă ţinteau ca nişte guri de arme pe-un condamnat. Reintram în bordei şi mă arun-cam, cât eram de lung, în pat, strivindu-mi ochii cu apăsarea pumnilor strânşi şi prefăcându-i în mii de scântei colorate, ca pe nişte tăciuni izbiţi de cleşte. Atât mai dăinuia în acele momente în abisul negru din mine: aceste bizare steluţe de caleidoscop, în artistică şi neîncetată combinare ş-apoi, din necuprinsele depărtări ale infinitului prins sub pumni, din nou, nepotolita nădejde începea să tresalte.

Mă ridicai cu priviri turburi în amurgul tot mai pronunţat al odăiţei; şi din umbrele colţurilor răsăriră aceleaşi cozoroace de şepci soioase şi aceiaşi ochi fosforescenţi, fixându-mă din bărbi or de sub căciuli. Numai că acum mă priveau cu altă lumină, iar în gândul meu speranţa se reabilita cu desăvârşire, când se umplea de mântuitoarea imagine: vreunul din aceşti vagabonzi încrucişând întâmplător drumul cu ea; faţă-n faţă cu realitatea, cu neputinţă ca sufletul vagabondului să nu se limpezească, gândul răsplatei să nu-i încolţească sigur şi stăruitor.

– Să trăiţi, strălucirea-voastră, îmi taie calea Ilia, când ieşii iar în bătătură. Da pe mine m-au lăsat singur afară şi tare mai mă împunge vântul prin frunzişul ăsta de cârpe, care abia de se mai ţine pe oasele mele...

– A... da... duceţi-l şi pe el... Dar tu n-ai să treci înapoi în noaptea asta. Am să telefonez la comandament, să văd ce e de făcut şi cu tine... te oprim sau te expediem...

– Să trăiască mărirea-voastră, da dacă eu v-aş mulţămi de bunăvoire şi v-aş ura de sănătate, să mă lăsaţi să mă întorn cu netrebnicii ăilalţi, înapoi, la răsărit...

– D... da?... aă?... a, bun. Renunţi de bunăvoie, cum s-ar zice.... Hei, Gârneaţă, apropie-te aicea... Ia vezi, ce e cu stimabilul ăsta... zice că s-ar întoarce peste râu....

– Să trăiţi, înălţimea-voastră, şi dumneata gaşpadin hauptcăpitan – se îndreaptă el către Gârneaţă – şi să mă iertaţi, da iacă, vedeţi, aiasta e toată moştenirea care mi-a rămas de la ăl de m-a făcut la popas de noapte: când aud de telefonă şi de comandament, să m-apuce aşa.. cum să mai grăiesc... măriile-

voastre ziceţi că teama, dar eu zic că ruşine mare; pentru ce să mai stricaţi aşa lucruri scumpe şi să supăraţi aşa înălţimi luminate cu un păcătos şi calic ca mine... i-o fi scârbă şi tealifonului aşela să cânte pentru aşa otreapă şi gunoi...

– Îl auzi, Gârneaţă... Auzi ce pehlivan vagabond, ia mai scutură-i puţin efectele, bucăţică cu bucăţică...

Însă Gârneaţă clatină din cap fără însufleţire:

– Ce să-l mai scuturăm degeaba, domnule locotenent, că prin găuri i se vede şi pielea... Nu l-am răscolit eu destul adineaorea p-ăsta mai bine ca pe toţi, că nici mie nu-mi plăceau deloc ţepile ălea de arici; da vă asigur, în afară de păduchi, nu mai are nici un secret.

Conul de lumină al lămpei de buzunar umple iar faţa schimonosită de linii dure ca a contaminaţiilor de lepră. Ochii, cu adevărat de arici, nu aveau nici o expresie, dar mizeria asta omenească nu putea inspira cu adevărat decât milă.

– Bine, eşti slobod să treci cu ceilalţi. Paşol...

Dar Ilia nu se mişcă. Sentinela se apropie, dar el face un pas sfiit spre mine, în vreme ce gura i se întinde, într-o parte şi într-alta, sub ţepile aspre, despărţind complect în două figura-i hidoasă.

– Să trăiţi! îşi răsuceşte el umerii, aplecându-se şi răsturnând capul într-o parte, ca să-mi vorbească de jos în sus, ca şi când ar fi simţit că-i necuviincios din parte-i să fim potriviţi la statură – dacă mi-i iertat să întreb... Oare pe mine cu ce m-aţi răsplăti dac-oi afla, colea la Duboşani sau pe unde mi-o mai cutreiera prin şura asta de cap să mai rătăcesc, pe barişna cu cutie neagră în mână... şi oi face-o să vie la înălţimea-voastră...

– Am spus... ai oricând drum slobod pe la mine...

Ilia se scărpină în cap, părând că tot cumpăneşte, dar se vedea bine că e nemulţumit...

– Trecere slobodă... poate căpătam şi de aşteptam aicea până mâine...

Iluminat în gând ca de-o izbucnire roşie de incendiu, îl apucai de mână şi-l trăsei brutal într-o parte.

– Spune, cât pretinzi?

– Ce să fac, luminăţia-voastră?

– Cât ceri, câţi bani ceri?

– Ah, ho, iaca da... că nu ne prea înţelegem în toate cu dumneavoastră din ţara veche. Apăi bani, înţelepciunea-voastră, aşa cât s-ar cuveni să fie plătită aşa ispravă, eu n-aş putea purta cu mine, că mai rău mi-o fi cu ei, decât fără ei... Dar dacă

mărirea-voastră mi-ar da să mă îndop bine, ca să-mi ţie pe mai multă vreme şi mi-ar mai umple sacul cu câteva pite să-mi fie pe cale, iar când m-oi întoarce, de mi-o da un rând de primineală, nişte botfori care i-o arunca vreun moscal şi o buleandră cu mai puţine găuri decât aiasta de pe mine, ca mine nime nu s-o găsi mulţămit pe lume. Atunce niscaiva carboave aş mai putea duce dacă luminăţia-sa s-o îndura să-mi dea şi din aşelea pe deasupra, că dacă sunt primenit se cheamă că am cu ce să le fac cinstea a le purta...

O pereche de bocanci scâlciaţi, dar pentru el împărăteşti, şi nişte ciorapi de lână găsii pentru Ilia chiar de acuma. Îi mai dădui nişte pantaloni de flanelă şi un pieptar de blană de oaie, iar pentru cap o căciulă reformată. Îi arătai în schimb o cojoacă zdravănă de postav rusesc căptuşită cu iepure, nişte pantaloni de pielea dracului şi un veston vechi şi degradat, dar plesnit numai într-un cot. Astea toate vor fi preţul cel adevărat al ajutorului său; pe deasupra trei sute de lei la lună şi hrană asigurată cât timp va servi pe Valia, dacă ea va vroi să rămână pe-aproape, câtă vreme eu voi mai fi nevoit să slujesc pe Nistru.

Îl ospătai zdravăn şi vrusei să-i dau tot felul de merinde pentru drum, dar el nu primi decât pâini şi doar un bidon de tinichea învechită, pe care i-l umplui cu rachiu tare. Mă rugă să-l îngădui să treacă gheaţa mai înaintea celorlalţi. Încă de cu zi va fi în Duboşani şi va iscodi fără preget. Valiei îi va grăi aşa, că un ofiţer, nu cel pe care-l ştie ea, a auzit de întâmplarea ei şi s-a mâhnit tare rău c-a fost dată îndărăt, cu toate că se pricepea aşa de bine la cântat şi avea atâta învăţătură. Iar asta mai ales l-a întristat peste fire, că şi el a cetit straşnic de multă carte rusească şi tare mult i-a plăcut; şi mare fericire a fi pentru dânsul să întâlnească un suflet de fată aşa cum stă scris în cărţile ruseşti...

Îi explic lui Ilia de ce ţin mult să-i spună numai aceste vorbe şi el pricepe de minune şi reproduce cu o exactitudine uimitoare, chiar de la prima repetiţie, tot ce i-am spus.

Dis-de-dimineaţă telefonul mă cheamă cu alarme prelungi. „Individul Serghe Bălan, înalt, forţă *ierculeană*, părul castaniu închis, ochii albaştri, mustaţa galbenă, barba rade, a evadat de sub escortă, pe când era transportat la o confruntare“... Întâmplarea s-a petrecut într-o pădure, individul şi-a rupt legăturile şi a legat cu ele pe paznic de-un copac, nenorocitul rămânând în această poziţie trei zile...

Eram delegat să fac în toiul nopţei o descindere inopinată la locuinţa contrabandistului din cătunul Tohatin (!?... – Tohatinul era la 12 kilometri şi era mai aproape de reşedinţa judeţului decât sectorul meu, dar puterea executivă nu ezita, când avea de numit localităţi, despre care Serviciul geografic abia acum lua cunoştinţă).

Pe la amiază telefonul mă cheamă iarăşi: Bălan evadase de mai bine de o săptamână cu concursul unui complice – ale cărui semnalmente mi se se dau de asemeni – şi al soldatului de escortă care fusese cumpărat. Cuprins de teamă, soldatul revenise în pădure – se crede secondat de un al treilea individ – în mijlocul căreia stătuse, legat burduf de-un trunchi de copac, două zile şi trei nopţi, în miez de iarnă. Era nemâncat şi aproape mort de frig, de sete şi de oboseală, şi e de mirare cum nu murise de-a binelea. A primit să sufere astfel pentru a înşela bine pe descoperitori, pe care fireşte îi aştepta ceva mai devreme; dar a dat de bănuit prin faptul că el pretindea să fi rămas în poziţia asta de mai bine de-o săptămână, ceea ce era cu totul de necrezut.

Pe la trei după-prânz, telefonul mă cheamă iarăşi: soldatul pe moarte în spital a menţinut că a fost atacat de tovarăşul lui Bălan, care l-a eliberat pe acela; că, de frica răspunderei, nenorocitul a cutreierat toate satele şi cătunele din preajma pădurei ca să convingă pe cineva să vie să-l lege, pentru că, după ce fusese dezarmat, deşi s-a rugat în genunchi de cei doi bandiţi să-i facă această graţie, aceştia au refuzat rânjindu-i în nas. Abia a patra zi a găsit un biet creştin care s-a îndurat să-l lege zdravăn, fără milă, pentru ca izbânda simulacrului să fie deplină. Soldatul – pe nume Cotoarbă, tot un basarabean – a refuzat însă să denunţe pe creştinul care i-a venit în astfel de ajutor şi s-a încăpăţânat să nu-i dea numele până a intrat în comă. Cum din declaraţiile lui rezultă însă că binefăcătorul cu pricina a venit în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară cu mâncare şi cu propunerea de a-l înveli peste noapte sau a-l aduce acasă – propuneri pe care însă legatul le refuzase cu îndârjire – era limpede că atât descoperitorul din dimineaţa a treia, al celui legat, cât şi binefăcătorul misterios erau una şi aceeaşi persoană; astfel c-a fost readus la instrucţie, lansându-se asupră-i mandat de arestare.

E curios că mi se mai dau aceste amănunte, pe care telefonistul le risipea din rutină în toate punctele unde trebuise să vestească şi să transmită dispoziţii în legătură cu dispariţia lui Bălan; totuşi le-am ascultat înfiorat de drama

descrisă atât de sumar şi într-un stil atât de administrativ, ale cărui interesante particularităţi îmi scapă la reproducere din cauza repeziciunei transmiterei. De asemeni mi se pare curios că organele de urmărire şi-au adus aminte de Bălan abia după ce soldatul de escortă a fost găsit legat, într-o pădure.

Curios. Dar mai curios pentru mine şi mai interesant era că Serghe Bălan scăpase acum mai bine de o săptămână; iar azi se împlineşte tocmai bine săptămâna de când am găsit pe Niculina zdrobită de boală, dar într-o stare de beatitudine sufletească precum n-o mai văzusem niciodată. Diagnosticul mi se lămuri.

Zdravănă bătaie! apreciai cu toată obiectivitatea. Dar de ce numai bătaie? Bine, bine: de obicei până aci merge pedeapsa românului de la ţară, în asemenea împrejurări; dar aici nu e vorba de un ţăran oarecare, ci de Serghe Bălan. Ori glonţul e rezervat pentru... hm...

De ce Niculina îmi ascunsese toate astea, de ce mă primea atât de fericită, de ce mă strângea cu atâta putere şi mă sfătuia să vin ziua şi numai ziua, iar noaptea însoţit numai de moscali? Înţelesesem că frica ei crescuse între timp, dar dacă îşi luase pedeapsa de ce se mai temea?... Îl minţise de bună seamă că totul n-a fost altceva decât lăudăroşenia mea... Foarte bine, foarte bine... dar de ce, dacă nu vroise să-l trădeze, sub un pretext sau altul, de ce nu-mi pretinsese să încetez deocamdată vizitele... ba încă tocmai dimpotrivă... şi noaptea însoţit de moscali...

Hm, noaptea ce vine va fi poate cu surprize.

Am pornit cu Gârneaţă, cu Gherăscu, ţiganul zdrahon şi voinic cât o stâncă, şi cu încă un soldat. În locul acestuia din urmă aş fi vrut să iau pe Marinescu; dar cu toate căutările, a fost imposibil să-l găsim.

– Mi se pare că el ne-a luat-o înainte... împărtăşesc lui Gârneaţă.

– Doamne păzeşte... e pe-aci...

– Atunci se teme să nu se pună rău cu cătunul...

– Se teme să nu se pună rău cu pielea lui.

Am ajuns la Niculina la primul cântat al cocoşilor. Omul luat pe deasupra a rămas la poartă cu pânda şi cu calul. Eu, cu Gârneaţă şi cu Gherăscu, am intrat. Casa era în întunerec: Gârneaţă şi-a îndreptat revolverul spre uşa prin care eu nu intrasem niciodată şi care da în încăperea de la mijloc, de

unde răzbătea spre odaia Niculinei ochiul de ferestruică albicios şi suspect. Eu am bătut la uşa Niculinei.

Trebuie să bat de mai multe ori, până când lumina se aprinde.

– Cine e? mi-ajunge în urechi glasul cu întrebarea, atât de obişnuite...

– Eu, Niculino, deschide...

– A... dumneata?... (ea păstrase obiceiul de-a mă tutui numai în intimitate).

– Am venit cu un caz... şi cu oameni... să ridicăm pe domnul Serghe... Ce zici? Nu e cu supărare?...

Tăcere. Şi pe urmă uşa se întredeschide. Femeia naltă ne întâmpină cu lampa ridicată sus, cu o mână ţinându-şi în dreptul gâtului un fişiu răsucit în pripă. Şi-a vârât în picioarele goale pantofii cu toc înalt, iar părul lung şi negru i-e revărsat tot, pe spate şi pe umeri.

– Ce v-a găsit?... mă întreabă glumeţ şi familiar.

– Am venit să facem perchiziţie; Serghe Bălan a scăpat de sub escortă şi trebuie să se găsească aci. Dacă nu se dă de bunăvoie, va fi rău de el...

– I-auzi una ca asta... se miră ea ironic. Şi după ce ne consideră şugubeaţă, în tăcere: Vroiam tocmai să blestem pe cel care-mi turbură noaptea, dar cum văd mi-aduceţi o veste care mă umple de mare bucurie. Apoi, domnule ofiţer şi oameni buni, până acum n-a dat pe-acasă...

– A fugit de-o săptămână... se amestecă Gârneaţă...

– Şi abia acum i-aţi prins de veste? continuă ea ironic. Dar îşi ia repede seama şi se preface, în şagă, jignită: I-auzi, i-auzi... necredinciosul... pe unde şi-o fi petrecând nopţile de-atâta vreme? Apoi ridicând lampa şi mai sus: Iaca, poftiţi, intraţi, dar mai repede că-mi răciţi casa... Precum vedeţi nu-i nici în pat... – apoi, aplecându-se – nici sub pat... nici pe cuptor, nici nicăieri... Să vedem dincolo...

Şi iese înaintea noastră, pentru a ne arăta în acelaşi chip şi odăile învecinate, pe care sunt atât de nerăbdător să le cunosc în sfârşit. Ea scotoceşte singură în toate părţile, desface uşile dulapurilor, ridică lăzilor capacul, luminează chicotind şi cuprinsul cutiilor de la scrin, în care n-ar încăpea nici un purcel. Pe urmă ne ia după ea afară, la grajd, la staul, la cocina porcilor, la coteţul păsărilor.

În sfârşit, arătându-ne grădiniţa, cu nucul despodobit şi fundul albastru al livezii întinse, ne recomandă:

– Pe-acolo duceţi-vă singuri... Şi bătându-mă uşor pe umăr, îmi râde cristalin în fundul urechei: Dumneata ştii seama... Mi-e frig! şi fuge în casă făcând haz mare.

Am cotrobăit totul, până la salcia pletoasă, ale cărei ramuri căzute şi dezgolite se lasă ca nişte frânghii înţepenite în pământ. Mă reîntorc la dânsa; mă primeşte cu tifla unui: „L-aţi găsit?“ zgomotos de vesel.

– Ascultă, Niculino, îi spun când sunt numai eu cu ea. Tu ştii tot aşa de bine ca noi... tu ai ştiut înaintea noastră că el a scăpat...

– Dacă tu zici...

– Lasă glumele... A venit de-o săptămână acasă...

– Pesemne...

Îi strâng pumnul cu putere...

– Mă doare.

– Unde-i acuma?...

– Iaca, tocmai asta vream să te întreb...

– Sfârşeşte odată!... o zgudui cu putere. De ce nu mi-ai spus până acuma...

– Va să zică, dumneata nu şăguieşti...

O privesc drept în ochii râzători şi o smucesc drept în pieptul meu. Părul i se desprinde de pe umeri şi se lasă tot spre podea. Îi strivesc sânii de mine şi-mi aplec deodată, ca o pasăre de pradă, ochii încordaţi drept în lumina ochilor ei, şuierându-i în auz:

– Atunci cine te-a bătut?

Râsul îngheaţă, privirile poznaşe se vitrifică. E rândul meu să râd cu hohote. O împing uşor deoparte, sărutând-o în semn că nu-i port nici un necaz pentru tăcerea ei, şi strig triumfător:

– Dar nu va scăpa...

Apoi pocnind călcâiele, o salut cu afectată galanterie şi cu un sărut trimes cu vârful degetelor...

Dintr-un salt ea m-ajunge, m-apucă de mână şi cu cealaltă împinge uşa pe care o deschideam.

– Unde te duci?

Şi mă cuprinde cu ciudă parcă şi cu disperare.

– Lasă-mă... sunt oamenii afară...

– Ducă-se la dracu...

Şi mă trage cu putere după dânsa.

– Unde-i Bălan?...

– De unde vrei să ştiu...

– Te-a bătut?...

– M-a bătut... Şi chicotind uşor, complectează: Pentru tine...

Mâinile-mi pătrund lacome, ca nişte capete de şerpi, ca nişte şerpi cu cinci capete, spre sânii dârzi şi apoi pe sub subţiori. Suntem încă în picioare şi ea-mi desface înfrigurată centura şi nasturii mantalei.

– Sunt mulţi?

– Cine?

– Cei de-afară... moscalii....

– Trei... cu mine, patru...

Tăcere... Îmi răsfrânge mantaua spre spate, îmi cuprinde mijlocul.

– Puţini... foarte puţini... ţi-am spus doar, noaptea să aduci mai mulţi... şi chiar dacă vii ziua, să nu vii singur...

– De ce mi-ai spus asta?

– De ce? întrebă ea mirată. Apoi considerându-mă îngăduitoare şi drăgăstoasă: Pentru că e tare... înţelegi, e tare... pe toţi v-ar preface în fărămituri, dacă aţi fi puţini... Apoi mângâindu-mă pe păr şi privindu-mă lung în ochi: El nu va îndrăzni să intre dacă va şti că e aşteptat de soldaţi... îi adulmecă de departe... Însă singur n-aş vrea să te găsească aci... mi-e frică...

– Ah, da... l-ai asigurat că n-a fost nimic între noi... şi dacă mă va găsi singur...

Ea-şi micşoră tot mai mult ochii, privind prin fruntea mea mai departe de mine; surâse trist şi şopti întru târziu:

– El ştie.

– I-ai mărturisit?

– Nu... n-a înţeles din glasul gurei mele, dar a înţeles totul din glasul ochilor mei...

– Şi te temi să nu...

– Nu mă tem de nimic... Vreau... trebuie să-i spună şi glasul ceea ce a aflat de la ochi. Nu mă tem de nimic. După ce m-a zdrobit, mi-a sărutat mâinile şi picioarele. Dar nu trebuie să ne găsească împreună singuri; când eşti cu soldaţii, însemnează că ai venit să-l cauţi. Altfel... nu ştiu ce a pregătit... pentru tine... De aceea nu i-am mărturisit totul limpede...

– Dar dacă-l voi prinde...

– Nu-l vei prinde.

– Mă opreşti tu?

– Nu-l vei putea...

– Şi dacă totuşi?

Ridică din umeri.

– Va să zică, nu-mi ceri să-l scap...

Râse:

– Nu, nu... prinde-l, prinde-l... dacă poţi...

Şi mă mângâie iarăşi pe bărbie ca pe un copil. O scuturai de şolduri şi-o strânsei iarăşi, şoptindu-i înfrigurat:

– Niculino, de ce vrei să mă aperi de mânia lui. Eu nu-ţi cer asta... Nici nu vreau... Mă umileşti prea mult...

– Pentru că ai început să-mi fii drag, îşi lipeşte ea obrazul de al meu.

– Niculina, şuier atunci sugrumat, dar ca să-mi dovedeşti asta trebuie să i-o mărturiseşti şi lui... Să ne laşi în voia noastră... Şi care-o fi mai tare...

– El e mai tare... ş-apoi eu nu vreau să-ţi dovedesc nimic.

Ochii noştri s-au apropiat până dincolo de marginile vederei şi, orbeşte, ei se scormonesc tot mai adânc, cu lăcomie de adevăr şi dorinţe.

Mantaua mi-a alunecat de pe mâini. Apuc pe Niculina de mijloc şi o ridic cât pot, pentru a-i arăta că nici cu mine nu prea e de glumă.

Dar ea râde cu capul căzut pe spate şi continuă să mă mângâie, pe-un obraz, ca pe-un copil care se grozăveşte.

Ce-aş putea să cred din tot ce mi-a mărturisit Niculina? Vrea să mă atragă în vreo abilă cursă şi mă sfătuieşte să vin necontenit cu însoţitori, tocmai pentru a-mi para vreo bănuială faţă de dânsa? Cam complex...

A început cu adevărat să simtă pentru mine ceva mai mult decât satisfacerea unui capriciu sau decât plăcerea de a mă întrebuinţa ca o minge, pentru jocul cu sufletul bărbatului ei? Mi-e greu să mă înveselesc prea mult de noutatea asta, cu toate că aş dori-o nespus. Acest neaşteptat sentiment e cu atât mai de preţ, cu cât soseşte atât de tardiv. O, dacă ar fi adevărat, aş începe asaltul final cu entuziasm şi încăpăţânare, prin această oricât de mică spărtură. Aş învinge cu siguranţă: adversarul are dezavantajul obişnuinţei şi al simplităţei lui brute. Dar nu pot să cred, cum aş dori, cu toată pornirea, cu tot elanul, cu toate cântecele sufletului meu, în portiţa ce mi se deschide de-abia acuma, parcă anume, în această redută masivă, în care-şi are adânc înrădăcinată domnia vechiul stăpânitor.

Aş fi preferat să nu mai mi se arunce în picioare îndoielile astea, aş fi dorit să păstrez intact pasul meu săltat spre dulcele vis, pe care-l taie în două râul de gheaţă.

Aşa însă, această minunată imagine, ţesută din poveste şi dorinţi, începe să pălească fără voia mea; va rezista ea, scumpa fată rătăcitoare, când va fi aievea, fatalei comparaţii cu zmeoaica din cătunul fără nume? Dar iată, această mistuitoare curiozitate a început, acum, să mă încerce stăruitor. În setea-mi de deplinătate, de exclusivitate, miza mea a căzut pe figura încă acoperită de mister şi confuz. Şi tremur, aşteptând întoarcerea, pe care nici un trişaj de astă dată nu va fi în stare s-o abată, într-o parte sau alta, a roatei norocului.

De la plecarea lui Ilia, tălmaciul n-a mai propus refugiaţilor găsirea şi aducerea Valiei, în schimbul liberei treceri. Dar au trecut de atunci zile multe, şi cu cât trec încă, altele şi altele, iar semn de viaţă nu mai am de la vagabond, cu atât nesiguranţa şi gândurile negre mă copleşesc. N-a mai găsit-o în Duboşani? S-a mulţumit cu ce i-am dat şi a renunţat la sarcină şi la rest? A fost prins cu desagul încărcat şi cu rachiul şi a fost arestat? Sau – şi asta e întrebarea al cărei ghimpe îmi apasă mai adânc inima – Valia nu vrea să-l asculte! Mă mângâi însă cu gândul că de existenţa mea n-a ştiut niciodată, aşa că nu ofensează propriu-zis sufletul meu, refuzând să dea ascultare lui Ilia. Se teme oare de vreo cursă? Dar ce cursă, când însuşi colonelul n-a tratat-o ca pe-o persoană periculoasă, ori măcar suspectă? Îşi închipuie cu adevărat că ofiţerul despre care-i povesteşte Ilia a aflat de întâmplarea ei şi vrea să-şi mai alunge câtva timp urâtul cu dânsa, ca s-o arunce mai apoi iarăşi peste Nistru, sau – şi aci, înviorat doar o clipă, mă prăbuşesc apoi sub povara grea a inutilităţei sforţărilor mele - bănuieşte că tot Iliad, căruia i s-a schimbat poate sectorul, încearcă s-o atragă iarăşi şi vrea să-l pedepsească astfel cu neîncrederea, cu nepăsarea şi cu dispreţul ei.

Nu mai ştiu dacă trebuie să las iarăşi pe tălmaci a rosti făgăduiala ştiută. Dar încep din nou să scormonesc pe fugari. Cel dintâi care-mi deschide portiţa ispitirilor, un moldovean de dincolo, dospit din plin şi mălăieţ, cu grai să i-l tragi din gât cu sfoara, parcă mă priveşte uimit, lăsând să-i scape un licurici în cenuşa ochilor.

– Cu bundră turchează şi cu cuşmă brumărie... nu? repetă el, cu ochii căscaţi în amintire...

– Da... da...

– Cu bundră turchează şi cu cuşma brumărie... nu, n-am văzut...

– Dar cum era atunci?...

– D-apoi şe să fie?

– Barişna, de, pe care ai văzut-o...

– D-apoi n-am văzut nici o barişnă... că femeile noastre nu-s barişne.

Dar a doua zi, un ovrei tot aşa de crescut şi mălăieţ în mişcări, dar ager la vorbă şi la chip, îmi mărturiseşte că e de fel din Chişinău, că a trecut „la ei“ ca să scape de armată, nevoind să renunţe la vechea cetăţenie, că a hoinărit tot timpul între Odesa şi Tiraspol, alungat de frică şi de mizerie, că s-a tras în urmă într-un sat moldovenesc mai în sus de zona oraşelor...

– Ce sat?...

– Aişi la Dubovâiiar...

– Du...

– Da... Dubovâiiar...

...că a aşteptat acolo, ajutând ţăranilor la muncă, venirea îngheţului, ca să poată trece mai uşor Nistrul înapoi, că abia noaptea trecută şi-a luat curajul în dinţi, că vrea acum să se întoarcă la părinţi şi se va duce la domnul colonel, singur, de bunăvoie, să-l facă saldat român.

– Cum te cheamă?

– Arun... Arun Ştern, să trăiţi...

– Numai dacă domnul colonel o mai fi bucuros de oaspeţi, măi băiete...

– Da de ce să nu fie, când eu vreau... Când domnul avocat de la Chişinău ne-a făcut hârtiile că nu trebuie să facem armată, nu ne-a spus că apoi trebuie să ne ducem peste Nistru... Eu n-am vrut să nu rămân cu românii, eu numai de armată am vrut să scap... dacă domnul avocat aşela ne-a luat banii şi ne-a minţit...

– Chemaţi pe Marinescu.

Marinescu, pe lângă sarcina de magazioner, îndeplineşte şi pe aceea de furier al detaşamentului.

– Ordonaţi...

– Ia vezi, Marinescule, în dosarul vechi, pe care l-ai luat în primire de la cel dinainte, mi se pare că e un ordin acolo, cu ăştia cari au refuzat cetăţenia română şi s-au expatriat de bunăvoie... mi se pare că p-ăştia nu putem să-i primim...

– Da de ce să nu mă primiţi, domnule ofiţer, când eu vreau acuma să fac armată, când eu n-am plecat de bunăvoie, când eu am iscălit numai de armată, dar încolo ce aveam eu cu românii... că în satul unde am stat până acum m-am avut aşa bine cu moldovenii.

– Cum, şi acolo la Dubovâiiar acela sunt moldoveni? Unde vine satul ăsta?... Pe harta mea nu e... E departe de Duboşani?

– De Duboşani? D-apoi totuna este, *Dubovâiiar pa ruschi, da Duboşani pa moldavschi...*

– De ce nu spui, imbecilule, mai repede, mă reped la dânsul şi-l zgudui de umăr. Vino încoace.

Fiul rătăcit mă urmează cu ochii holbaţi de groază:

– Să trăiţi, domnule ofiţer, dar eu acolo, afară de moldoveni, n-am mai vrut să ştiu de nimeni... Eu numai cu ei stam de vorbă şi când vedeam *comitetă* fugeam cât puteam... Vă jur, dom locotenent, că n-am avut nici o vină...

– Ascultă aici...

– Ascult, să trăiţi, dar aşa este, eu uite... stam cu moldovenii şi le spuneam, aşa să am parte de părinţii mei, că este aşa un rai al lui Dumnezeu aicea şi că aşa mare păcătos am fost eu...

– Ei bine, taci odată...

– Tac, să trăiţi, dar eu vă jur pe părinţii mei, că nu i-am mai văzut de trei ani, domnu locotenent, şi nici pe sora, nici pe fratele... aşa să am parte de ei... şi dacă dumneavoastră mă trimiteţi înapoi... niciodată n-o să-i mai văd... că eu, dacă s-o lua gheaţă, apoi eu în Nistrul aistă mă înec... aşa să am...

– Sfârşeşte odată, pentru numele lui Dumnezeu...

– Am sfârşit, să trăiţi, izbucni într-un plâns zbuciumat, histeric şi fără lacrămi.

Aştept să treacă furia crizei şi-l întreb domol:

– Acum vreo trei, patru săptămâni, ascultă bine aici...

– Ascult, să trăiţi...

– Cine a venit acolo şi a tras la un culac, pe urmă a plecat şi peste o săptămână a venit iar...

Ovreiul aruncă doar o singură privire în gândurile lui şi apoi întreabă la rându-i:

– Fomeie sau bărbat, domnu ofiţer?...

– Fomeie...

– Spui tot, să trăiţi, domnu ofiţer... Este... spun tot... eu n-am nimic cu aşa ceva, domnule ofiţer, şi-şi frecă pumnii unul într-altul, era una... o barişna căzăcioaică... Valentina Andreevna, domnu ofiţer... eu o ştiu pentru că era satu mic... dar altfel, unde vedeam ruşi, eu fugeam... eu numai cu moldovenii, domnu locotenent...

– Ei, spune ce ştii de ea...

– Tăt, domnu ofiţer, vă spun, înghiţi el în sec. Apoi începu să-şi mişte buzele în gol, ca şcolarii cari nu-şi aduc aminte bine lecţia, şi nu spuse nimic...

– Ştii sau nu ştii?

– Ştiu, izbuti el să scape prin clănţăneala subită a dinţilor... A... a... a... vrut să treacă Nistrul şi s-a întors... aţi gonit-o... aşa s-a auzit acolo... Da eu cred, tot aşa... ca dumneavoastră...

– Ce crezi ca mine?

– Că... c... e o şpioană.

Aci Arun îşi alungi misterios buzele lui dolofane ca o pereche de crenvurşti spre urechea mea.

– Vrea să mai încerce...

Îl apucai cu putere de mână:

– De unde ştii asta?...

Arun a sărit trei paşi înapoi.

– Zău că n-am nici un amestec, domnu ofiţer... e satu mic, iertaţi, se ştie tot acolo... eu nici n-am vrut să mă uit la dânsa... aşa să am parte de... da vă spun tot ce-am aflat: a cumpărat şi pe soviet... că are bani şi ştie zice din lăută... eu spun ce ştiu pentru că eu trebuie să spun, pentru că eu am să fiu saldat în curând şi am să jur... dacă ea o fi şpioană şi o ticăloasă, apăi – aci iar se apropie misterios – ea are să vă pice la mână...

– Arun Ştern, mi se pare că ai să rămâi aici...

– Eu nu sunt vinovat cu nimic, domnu... Ce stric eu dacă m-aţi întrebat, eu...

– Ai să-ţi vezi în curând părinţii, Arun...

– Să trăiţi, domnu locotenent, se repede el să-mi sărute mâna...

– Şi fratele...

– Oi, Efraim...

– Şi sora...

Îl fixam drept în ochi şi rotunjeam în minte condiţiunea pe care mă pregăteam să i-o arunc deodată, cu glasul şi mai mult cu ochii drept în ochii lui, pentru a-i insufla tot curajul şi speranţa de care ar putea fi nevoie: „Dacă te vei întoarce... şi la noapte vei veni cu Valia şi cu Ilia"...

Arun mă priveşte cu ochii muiaţi în fericire şi eu zăbovesc ca mintea lui să se umple până la ultima fibră de mirajul întoarcerei la sânul alor săi... Dar înainte să iau cuvântul hotărâtor, el începe deodată, recunoscător, să-mi împărtăşească şi ultimele cunoştinţe:

– Eu ştiu bine, domnu ofiţer, dacă vreţi să aflaţi aiasta... Ea mai a încercat să treacă... dar i-e frică... să nu o nimerească iar saldaţii... Şi acolo în sat... toată lumea o învaţă să aştepte că are să vie unu care o s-o treacă, că nici mama lui Dumnezeu nu prinde de veste... E unu dat dracului... unu Serghie, după aicia undeva... pe el îl aşteptam şi eu, da vedeam că tot întârzie... Ş-apoi eu nu prea aveam bani, dar vreau să-i dau scrisoare către tatăl meu... A mai făcut el treceri... şi cu luntrea... Pe el îl aştepată acum... Că şi sovietu i-a spus... Iacă, vă spun tot, domnu ofiţer... sovietul e înţeles cu Serghie aşela...

– Să fure bagajele la bieţii refugiaţi...

– Dumneavoastră ştiţi tot, domnu ofiţer, mă priveşte el cu excesivă admiraţie... Dar nu fură... I-a furat bagajele barişnei un altul, care a dus-o aci la Dubovâiiar şi peste noapte a fugit... Dar Serghie e foarte cinstit... Iu iacă vă spun... el mulţi o trecut... şi vream să-i dau şi eu scrisoare... Cu Serghie ai toată încrederea... El e un tare fioros şi bandit, dar cinstit... Toţi i-au spus barişnei să-l aştepte pe el şi-l aşteaptă... S-o găsit aşa alţii să-i zică barişnei că ştiu ei vadu lui Serghe... Dar ea nu se încrede... ea aşteaptă pe Serghe... s-o ducă pe vadul lui... aşa tare se teme acum de saldaţii şi ofiţerii dumneavoastră... adică şi eu... şi... eu o să fiu... se teme tare de saldaţii noştri...

– Am găsit, domnu locotenent, se apropie Marinescu... Aşa e... domn locotenent... Nu putem să-i primim...

– Domnu locotenent, se vârî Arun în mine...

– Va să zică, ea numai prin vadul lui Serghe vrea sa treacă...

– Da, să trăiţi, domnu locotenent... da eu, eu nu mai vreau să mai ştiu de ei!... Eu, eu... v-am spus tătul, domnu locotenent... Că ei uneltesc cu Serghe şi cu soviet cu tot...

Marinescu se pregăteşte să citească, dar îl opresc:

– Ia vezi de când e datat... Sunt doi ani de-atunci?

– Şi mai bine...

– A mai fost reînnoit?...

– N-am mai găsit nimic...

Poftesc pe Arun la un pahar cu vin. El mă priveşte uimit, ca şi când i s-ar fi părut că am rostit vreo vorbă de om care şi-a pierdut subit deplinătatea minţilor, ori cel puţin l-am luat în bătaie de joc. Dar când îl împing pe uşa bordeiului – el se descopere încă de-afară – şi când îl întreb dacă i-e foame şi, fără a-i mai aştepta răspunsul, îi tai eu singur felii

de pâine şi ordon să-i aducă jumătatea de pui rece rămasă de ieri, el nu mai poate să-şi stăpânească lăcrimile.

– Dorinţa mea cea mai sfântă, mă asigură el cu glas tremurat, ştergându-şi ochii, e acum să fac armata, domnule locotenent.

– Bravo Arun, acum hai să bem câte-un vin...

Acest Arun Ştern este o adevărată comoară. Mâncând, mă împărtăşeşte cu noutăţi senzaţionale. Acum vreo zece zile, un individ spân şi cu ochii albaştri a sosit în satul Duboşani şi, când a dat cu ochii de barişna Valia, a căzut în genunchi şi a început să se închine, sărutându-i pulpana bundrei: „Tu eşti, tu eşti sfânta mântuitoare!“ i-a zis el. Pe urmă, pentru că se strânsese lume, n-a mai adăugat nimic şi s-au îndepărtat amândoi, dar s-a aflat, mai pe urmă, că omul acela o ştia de mică şi-i fusese slugă tatălui ei, în vremurile cele bune.

– Asta cine-o scornise, ea sau el?

– D-apoi dac-o fost scoarnă, eu socot că şi unul şi altul, c-aşa o crezut tot satul şi omul s-a făcut acum servitorul ei... Mi se pare că eu am mai văzut pe omu aşela în Dubov... în Duboşani... şi unii zâceau că o mai trecut el de multe ori râul... dar pesemne că ea tot pe Serghe îl aşteaptă... că am văzut-o şi ieri, în deseară, cu omul acela după dânsa... îi ţinea cutia de la scripcă... Veneau cu capul în pământ şi nici unul nu cuvânta...

Iliad iar mă vizitează, să-mi propuie, ţinând în seamă că trecerile cele mai multe se săvârşesc pe la mine, ca să-mi mai împrumute din oamenii lui; ar fi dispus să-mi dea şi o secţie. Îi răspund agasat că n-am nevoie şi, la mişcarea lui prea nestăpânită, de dezamăgire, îi lămuresc refuzul cu câteva motive atât de streine de ceea ce poate să-l doară pe el şi-l privesc atât de firesc şi atât de departe de marea lui întâmplare, că nu mai insistă. Mă consideră totuşi pe furiş sau cu întoarceri subite de ochi pe sub sprâncenele scoborâte, ca şi când ar vrea să-mi surprindă pe faţă vreo umbră ascunsă. Sunt însă atât de voios, că el nu întârzie să mă numească prietenul cel mai bun al lui şi singurul pe care s-ar bizui până şi la cea mai cruntă nevoie. Mă laudă astfel cu neruşinată exagerare, dar nu mai pomeneşte nici un cuvânt de Valia; îl văd bine, însă, că aşteaptă să pronunţ eu cel dintâi numele scump. Însă nici nu mă gândesc; îi vorbesc şi râd cu el despre atâtea nimicuri, de parcă niciodată n-ar

fi fost vorba între noi de o Valie. Şi el nu ştie dacă trebuie să-şi întărească încrederea în mine, tocmai din această pricină, sau să se încrunte şi să se despartă duşman. Până la urmă lucrurile stau astfel şi când ne despărţim mâna lui joacă într-a mea. Dar tot nu pomeneşte numele, acum cel mai sfânt pentru amândoi.

Abia am aşteptat să plece cel care mă proclamă, cu de la sine chibzuinţă, virtutea amiciţiei personificate, abia l-am aşteptat să plece, pentru că, Doamne, mă grăbesc, am de lucru! Din ziua venirei lui Arun, am întreprins o cercetare meticuloasă a malului Nistrului; am patru oameni cu mine, cu armele în bandulieră şi-n mână cu unelte. Măsurăm cu o ruletă, suprafaţă cu suprafaţă, ocolim şi cotrobăim pe sub toate colnicele, ciocănim toate sălciile scorburoase, dăm la o parte nămeţii învârtoşaţi şi rezidurile putrede în locurile suspecte, ne coborâm până-n linia apei îngheţate şi ne ridicăm până la marginea din afară a zăvoaielor ori a pâlcurilor de trestii şi răchiţi; parcă am întreprinde schimbarea cursului apei. Trebuie să dăm neapărat de acel vad misterios prin care Serghie Bălan îşi face trecerile nesupărat de nimeni. Înainte de a începe această amănunţită şi obositoare operaţie, am chemat soldaţii cari l-au surprins întâi, dar ei îl găsiseră la o bună distanţă de râu. Însă înspre miazăzi de bordeiul meu; ca atare cercetarea, pornind de la bordei, a început să răscolească partea de sud a sectorului. Mârlanii mă ajută cu entuziasm; se complac la această treabă, iar vântul turbat, care scapă din lanţ din când în când de la răsărit, mai rău ne asmute decât ne descurajează. Mai ales mie, cântecul acesta cu oftat monoton, care, deodată, se oţăreşte în sudălmi aprige, în tunete de furie şi-n sughiţuri de beţie, ca un rus adevărat, îmi dădea un imbold nemărginit, o poftă fără frâu de aventură şi de acţiune. Pentru că din tumultul psalmodiilor lui sălbatice, de sub dărâmăturile detunărilor lui de trăsnet, aud întruna picurând note dulci de vioară, mânuită de degete de înger.

Eu cunosc arta de a exalta oamenii până la acelaş nivel cu mine, şi Iliad ar putea pune sfântă mărturie pentru acest lucru; dar ştiu să le întărât ambiţia, aruncându-le ca unor câini înfometaţi, dinainte, un scop care să n-aibe nici pe departe măreţia celui ascuns, urmărit numai de mine, sau poate nici o măreţie. Aicea dejucarea stratagemelor acestui viclean contrabandist, care e Bălan, înseamnă pentru ei

prilejul unei pasiuni fără pereche. E de ajuns să stai câteva luni în sânul zăvoaielor şi la marginea unui fluviu cu atâtea suspine, ca să te ardă din toate părţile flăcările curiozităţii pentru cel mai neînsemnat trosnet de creangă: însă închipuiţi-vă emulaţia lor pentru un fapt haiducesc şi romanţios, ca prinderea lui Bălan, din care eu ştiu să fac mai repede decât mă aştept inamicul cel mai primejdios al omenirei, sau descoperirea grotei lui, unde ei, poate, îşi închipuie că vor găsi şi comori.

Într-adevăr, râvna oamenilor mei era de nedescris; găsim bărci suspecte, gropi bizare, precipitări şi dărăpănături, pe care nu le cunoscusem încă, ale solului. Dar ideea că vadul lui Bălan trebuie să fie ceva cu totul şi cu totul altfel, ca într-o povestire arabă, incomparabil mai curios şi mai viclean ca orice aşteptare, ne înfiora pe toţi, şi pe mine deopotrivă, şi ne da ghes la lucru şi spor nemaivăzut...

La Niculina nu mă duc decât pe înnoptat şi singur, pentru a-i adeveri că nu mă tem de nimic. Ea se miră şi aproape se supără de îndrăzneala şi imprudenţa mea. Pentru nimic în lume nu-mi concede că aş putea rezista lui Bălan. El rămâne neclintit, în concepţia ei, zeul forţei prin excelenţă. Eu nu pot fi în această restrânsă mitologie decât o divinitate mai fragilă, un fel de Eros sprinten, pe care ea-l acceptă, punându-şi în cap să-l protejeze cu toate mijloacele de furia supremului stăpân.

Nepăsarea şi curajul meu îi contrazic oarecum aceste vederi, care, se pare, o încântă nespus, dar în acelaş timp îi trezesc în şi mai mare măsură simţul prevenirei şi al autorăspunderei pentru această încăpăţânare juvenilă şi orbire amoroasă. Adeseori ea-mi cerceta într-adânc ochii şi mă mângâia domol şi mustrător pe păr, ca pe-un copil neascultător. La cel dintâi zgomot neobişnuit, ea avea firesc – şi mie nu putu să-mi scape acest lucru – un gest de învăluire, ca o leoaică gata să-şi apere progenitura. Aceste mişcări îmi produceau plăcere nespusă; la rându-mi, o dezmierdam înduioşat, ca un sentimental incorijibil. Dar îndată atunci mi se părea că se interpune între aceste perechi de ochi, care în clipele acelea se întâlneau aşa de nevinovat, umbra îndepărtată a zeului imens şi principal, a cărui stăpânire rămânea întruna absolută şi indiscutabilă. Şi când numai umbra asta demăsurată se proiecta între noi, Niculina nu mai făcea nici o mişcare de ocrotire şi mă lăsa pradă îndoielilor fometoase şi necazului gelos.

La drept vorbind nu veneam niciodată neînsoţit de mai puţin de o grupă de oameni, cari trebuiau să pândească pe poiana din dosul ogrăzii lui Bălan, unde puteau ajunge fără veste, prin poteca ascunsă, pe care mi-o divulgase Niculina. O sentinelă fixă rămânea de asemenea dincoace, sub salcia de la intrarea cătunului. Astfel, în timpul cât stăteam la dânsa, apropierea lui Bălan, care trebuia să se întâmple odată şi odată, era socotită şi aşteptată. În orice moment puteam auzi semnalul convenit, care să-mi vestească prinderea evadatului, sau detunătura care să arate că nu vrea să se predea de bunăvoie. I-aş fi spus atunci Niculinei: „Hai, să-ţi vezi Dumnezeul!“ Şi-aş fi zbughit-o să i-l aduc plocon.

Dar mai mult de două ore nu puteam întârzia la dânsa: trebuia să mă reîntorc în mijlocul oamenilor. Într-una din nopţi, cu Gârneaţă şi cu Gherăscu, a cărui statură respectabilă mă îndemna să-l am totdeauna alături de mine, indiferent de grupa cu care veneam, mă apucai să cobor în şanţul care, acoperit de arbuştii vestejí de pe margini, de mărăciniş pus anume, de ciulini şi de alte uscături, aruncate ca din întâmplare, iar acum şi de gheaţă şi zăpadă, ducea din dreptul sălciei în formă de tunel, pe sub gardul exterior al grădinei, de-a dreptul sub hambarele şi coteţele pustii din dosul casei. Dădurăm de-un adevărat tranşeu, care, dacă deasupra era îngust tăiat, dându-ţi impresia unui şanţ fără prea mare adâncime, pe dedesubt era săpat larg, atâta ca să poţi înainta comod pe brânci, ba, de la o vreme, chiar numai aplecat; propriu-zis nu puteai ridica prea mult capul din pricina mărăcinilor de deasupra.

Merserăm cocoşaţi multă vreme de-a lungul acestui şanţ curios, pe care l-ai fi crezut săpat anume pentru lucrări de irigaţie, şi lărgit de viitura apelor; în dreptul grădinilor, el se prefăcea în tunel complect, boltit în pământ şi ceva mai larg, pe urmă se descoperea iarăşi, pentru a avea drept tavan podeaua coteţelor şi a hambarelor pustii. Păretele din stânga era aci din zid tencuit; ne găsem deci exact în dosul casei. Coridorul înceta în curând, în dreptul unei ferestruici sparte, de pivnţă, largă cât să treacă fără greutate un corp omenesc oricât de voluminos printr- însa, cu cercevele noi de stejar şi gratii solide, formând un fel de grătar cu încuietoare, pe care nu-l puturăm clinti.

Dădui drumul felinarului electric; era un beci larg şi încăpător de aproape lungimea casei; gârliciul dădea spre

grădină. Curios, pe din afară eu nu-l văzusem niciodată: probabil, drumul către el era tot prin vreunul din hambarele mişcătoare ori nemişcătoare, cu rost ori fără rost trântite alături! Înspre uliţă puturăm vedea încă două ferestruici, acelea însă foarte înguste şi înfundate cu bucăţi de cărămidă. Probabil, pe din afară erau şi văruite. Pe lângă păreţi, butoaie şi câteva scăunele scurte, ţărăneşti, cu trei picioare; într-un colţ, o grămadă de nisip, din care ieşeau ici-colo câteva gâturi de sticle.

– Se îngrijeşte bine boierul, opină Gârneaţă, în vreme ce Gherăscu oftă şi înghiţi în sec.

Într-adevăr un beci de om cuprins. Beci ca toate beciurile; numai că avea această fereastră cam mare pentru o pivniţă şi, nu mai încăpea îndoială, recent construită. Şi care da, pe sub hambare, în lungul tranşeu de-afară, lucru pe care nu l-ar fi putut bănui cel care, intrând normal prin gârlici, ar fi privit dinăuntru.

Sub fereastră se remarca buza unui butoi, răsturnat cu fundul în sus. La mijloc o butie mai înaltă, în aceeaşi poziţie, ţinând deasupra un butoiaş de bere, iar lângă pântecul ei supt, un altul mai de mijloc, iarăşi cu fundul în sus.

– Astea trebuie să răsune a gol, îşi dă din nou cu părerea Gârneaţă.

Dar dispoziţia de trepte a acestor funduri de butoaie mie-mi aprinse deodată în amintire o veche nedumerire. Într-o clipă, felinarul umplu de lumină tot tavanul cu străveche boltă: exact deasupra butiei, pătratul unui chepeng tăia plafonul. Era limpede: cineva urcat pe fundul butiei putea să-l ridice îndată, apoi, servindu-se de butoiaşul de bere, se înălţa uşor în încăperea de deasupra. Judecând după locul lui din tavan, chepengul da în odaia din mijloc – şi acuma rostul furişelor şi instictivelor priviri ale Niculinei spre ferestruica suspectă mi se lămuriră. Domnul mai avea o intrare, pe unde putea să apară neaşteptat, romantic şi cu trapă şi să-şi dea seama, fără veste, ce se petrece în odaia soţiei lui. Probabil însă nu ăsta era scopul principal al năbădăiosului dispozitiv de film senzaţional; mai degrabă el era in legătură cu ocupaţia reală, aventuroasă şi plină de riscuri, a acestui interesant gospodar. Aci era, aşadar, prima sau cea din urmă haltă a transfugilor, după cum veneau sau aveau gând să treacă dincolo. Însă, implicit, soţia era pusă sub neprevăzută supraveghere, ochiul mort al ferestruicei, a

cărei acoperire pe dinafară era cu siguranţă oprită sub crudă osândă, putându-se însufleţi în orice moment de privirile oaspetelui subit. Iată, prin urmare, de ce Niculina prefera vara, drept acoperământ al iubirei noastre, bolta puternic parfumată a nucului şi de ce, în restul timpului, mă primea, când iubitoare ca o adevarată amantă, când binevoitoare, dar foarte serioasă, după cum domnul era angajat în vreo călătorie mai lungă sau se afla într-un târguleţ mai apropiat, ori numai pe la vecini.

Ieşirăm la lumina stelelor tot aşa de nesupăraţi precum intrasem: eram atât de fericit de descoperirea mea că foarte cu multă greutate mă stăpânii să nu mă duc la Niculina, să mă îmbăt iarăşi de frenezia strângerilor ei, fără de bună-seamă a-i spune ceva de vizita ce i-am făcut prin subsol, în vreme ce căpşoru-i înecat în maldărul brun al părului mă visa în micul şi depărtatul meu bordei, iar buzele-i, încă fierbinţi de fiorul sărutărilor din seara asta, chemau în somn pe înşelatul fugărit, cu suflet de catran.

Ridicai posturile şi pornii fără zăbavă, fără să las nici o pândă; acuma, când cunoşteam ca-n palmă câmpul adversarului, găseam că e mai bine aşa. Bălan trebuie să simtă anume că în a doua jumătate a nopţei el redevine stăpân pe avutul şi pe soţia lui; el trebuie să recapete, timp de mai multe nopţi de-a rândul, siguranţa mişcărilor lui între cele din urmă cântaturi de cocoş. Numai astfel ne poate cădea în mână acest zdravăn urs, în bârlogul căruia ştiam acum să pătrundem prin intrările toate. Legănat molcom pe spinarea largă a lui Pafnute, făceam acum planul atacului. Era cât se poate de uşor; n-aveam decât să-l aşteptăm sub hambare, lângă fereastra cu gratii: ne venea, vorba aceea, în brânci şi nu ne rămânea decât să-l ajutăm să coboare. În vremea asta, la uşa gârlicului, pe care va fi uşor s-o găsim, un post mic putea fi fixat pentru orice eventualitate, pe când deasupra, la uşa din mijloc, Cebuc bunăoară avea să facă un tărăboi fără pereche: „Deschideţi, am venit să facem perchiziţie!“ Mai rămânea să aflăm în ce moment anume Bălan poate fi găsit la domiciliu.

Acasă, mă dezbrac pe întuneric; lumina mi-e frică să nu-mi turbure imaginile plăcute care mi se perindă prin minte; pentru că-mi închipui acum pe Niculina, de o gravitate fără pereche, faţă de Cebuc şi de soldaţii prostiţi, pe care-i conduce, sigură de sine, prin cele două odăi

ferecate. Numai ochii ei cuvântează: „Poftiţi, luaţi-l dacă-l găsiţi!“ Dar deodată auzul ei prinde un zgomot din cale-afară de neaşteptat. Un ciocănit pe dedesupt, în vreme ce Cebuc şi soldaţii vor trebui să se arăte ei înşişi intrigaţi şi consternaţi şi vor da la o parte jilţul cel negru, de-al cărui loc îmi amintesc cu preciziune tocmai acum. Chepengul va începe atunci să se ridice şi, prin trapa misterioasă, va apare... capul domnului locotenent.

„Bună seara, Niculino...“

Şi-i voi şopti la ureche... „Nu-l mai aştepta... e jos, legat burduf şi de astă dată, nădăjduiesc, pentru totdeauna. Îţi închipui ce plăcere i-a făcut văzându-mă cum mă ridic pe butoaie ca să vin la tine... Haidem dincolo, la noi, în patul nostru...“

Ideea că în patul nostru el nu mai doarme, el nu mai poate să doarmă de când e pus sub urmărire – pentru că trebuie să-şi aibe culcuşul pe vreuna din laviţele încărcate de covoare, din odaia de mijloc, necontenit aproape de vizuina salvatoare – mă încântă nespus. Deci dincolo, Niculina era numai a mea. Iar când el va fi pornit, de astă dată pentru multă, foarte multă vreme, ea va rămâne întreagă a mea...

Dar oare gândul ei va înceta să se mai întoarcă la dânsul? Faptul că i-am dejucat puţin complicatele lui manevre subterane şi i-am risipit misterul, cu care-i plăcea să se învăluiască, îl va anula oare definitiv din spiritul ei, sau va lua acolo locul ce mi se dedicase mie, a celui slab şi năpăstuit, a celui ce trebuie protejat?... Şi pentru o biruinţă atât de incertă, trebuie să renunţ cu desăvârşire la rusoaică, lăsând să-mi treacă inutil prin mână acest Serghe Bălan, singurul om pe lume căruia îi sta în putere să-mi aducă astăzi o fericire complectă, de care sunt numai la un pas şi totuşi atât de aproape de pierderea ireparabilă?

Ah, să las nerezolvată necunoscuta asta – imaginea pe care n-o pot cuprinde cu toată puterea acumulată din atâtea vrafuri de cărţi, pe care nici o metodă diferenţială ori integrală nu mi-o poate statornici în minte - să adăpostesc până-n afundul vieţei mele remuşcarea că am trecut, acoperindu-mi ochii, pe lângă unicul meu noroc?

Năvalnic, dorinţa însălbătecită îşi dă drumul în adâncul sufletului meu ca într-o fântână întunecoasă şi cu fund depărtat. O aud căzând acolo, cu mare bufnet de ape, cu creste spumoase şi întărâtate, care sar până sus, mă izbesc în plină conştiinţă. De mult o simţeam zbătându-se în lanţurile în care trebuia să stea legată,

dar în beciul lui Bălan ea da adevărate semne de nelinişte şi încordare. Hm, să nu-l arestez oare, să cotesc puţin drumul drept al îndatoririlor mele, să-l acopăr or chiar să-l smulg eu însumi din ţinta propriilor mei soldaţi?

Oare el va primi să mă ajute?... Da, desigur, desigur... Gândul că o alta m-ar putea îndepărta de Niculina... O, asta fără îndoială, fără îndoială...

Şi până adânc în noapte întrebare nouă naşte din întrebare nouă şi eu caut zadarnic, în răcoarea vreunui colţ de pernă, loc statornic de odihnă pentru tâmplele mele fierbinţi.

În seara următoare, Gârneaţă mă anunţă că a dat de uşa gârliciului, care e încuiată cu lacăt enorm, dar simplu. Gherăscu, care e lăcătuş de meserie – Gârneaţă crede că şi pungaş – pretinde că-l va deschide uşor, dacă îşi va aduce de la post o unealtă anume. Deci Gârneaţă îmi dă ideea să se ascundă cu un pâlc de soldaţi în beci, printre butoaie, în vreme ce eu voi ţine pe Niculina de vorbă. Dacă voi întârzia mai mult la dânsa, peste obicei, Serghe îşi va face desigur apariţia pe calea lui ascunsă; Gârneaţă e convins că Serghe face drumul ăsta în fiecare noapte, după plecarea noastră.

O grupă de soldaţi va rămâne în curte drept rezervă. Contrabandistul va fi somat în momentul când se va ridica pe butia din mijloc: în această poziţie el va oferi o ţintă minunată, aşa că va fi nevoit să se predea de bunavoie... iar dacă nu, atâtea arme, dintre atâtea butoaie...

Îmi scapă, probabil, o mişcare cam prea vădită de dezaprobare, pentru că ochii plutonierului, atât de entuziasmat de simplitatea şi limpezimea planului lui, s-au micşorat deodată şi mă privesc scormonitori. Trebuie deci să repar prompt, deşi poate e numai o închipuire a mea că Gârneaţă ar putea să mă treacă la bănat. Dar e destul de mult, de bună seamă, că am început să am şi astfel de închipuiri.

– Nu-mi prea surâde deloc propunerea asta... Cred că ar fi bine să nu vă prea apropiaţi de beciul acela... El trebuie să aibe ochii în toate părţile...

Gârneaţă e contrariat şi-şi frământă buzele, privindu-mă pe sub sprâncenele strânse...

– Totuşi, aşa cum am spus eu – se încăpăţânează el, simţind că în aceast loc pipăitul lui oltenesc a dat de ceva slab – cred că am putea face o încercare...

Nu mă gândesc să mă burzuluiesc, deşi stăruinţa mă enervează. Mă mulţumesc să răspund flegmatic:

– Şi dacă încercarea cade, adio orice altă încercare!

Gârneaţă îşi mângâie înciudat cele două muşte negre de sub nas. Surprind printre degetele care-i acopăr astfel gura un rânjet fugar, dar cu sens. Din când în când mă măsoară oblic şi furiş. Mă silesc să-mi dau seama cam ce-ar putea să-i aducă lui vreo îndoială asupra purtărei mele; pentru el, eu am tot interesul să mă descotorosesc de Bălan.

– Adună oamenii, Gârneaţă! ordon.

El ezită şi are îndrăzneala să mă întrebe rânjind:

– Pe toţi?

– Pe toţi! îi răspund senin şi râzător.

El dă din umeri, tot aşa de râzător, ca şi când ar fi spus: „Te priveşte!“

Iar în vreme ce umbre negre, cu zgâlţâituri metalice, se adună din colţuri la aliniere, rânjetul lui creşte demăsurat, când îmi şopteşte:

– Mâine... atuncea... n-are să mai fie nevoie de atâţia oameni... Poate n-o să aveţi nevoie nici de serviciile mele...

Hm. Mi se pare c-am înţeles. El poate crede că-n seara asta între mine şi Niculina a intervenit o învoială; între mine şi Serghe prin intermediul Niculinei. Da, da... mi se pare că sunt pe-aproape... O învoială de îngăduinţă, evident, prin care mi se acordă, în schimb, ce? Tot o îngăduinţă desigur – de bună seamă la farmecele Niculinei – pentru că Gârneaţă n-a avut de unde afla cunoştinţele şi demersurile mele adevărate privitoare la aducerea Valiei. Ah, ceva şi mai plauzibil, care să explice această schimbare subită de ieri până azi a entuziasmului meu pentru prinderea lui Bălan: fără doar şi poate, o învoială cu avantagii băneşti pentru mine! Bată-te, Gârneaţă, uitasem că eşti oltean...

– Eu nu vreau să prindem aşa repede pe Bălan, îi strecor uşor în ureche, când pornim.

Gârneaţă mă priveşte strălucitor. Se gândeşte oare serios că voi aduce vorba de cota parte?

– Noi trebuie să-l lăsăm să treacă încă o dată Nistrul, şi chiar de mai multe ori, reluai calm şi făcându-mă că nu observ variaţiile fizionomice ale ascultătorului. Înţelegi, principalul e să descoperim locul lui de trecere. Odată acela aflat, răul e tăiat de la rădăcină...

Ochii lui Gârneaţă se întunecară şi se strânseră pentru a redeveni la normal.

– Cum am putea să-l urmărim fără a fi simţiţi de dânsul? – continuai, asta e întrebarea. Că-mi va trece două-trei haimanale dincolo, asta n-are să mă sinchisească prea mult, ducă-se... Totul e să-i aflăm vădul... unde putem să-l aşteptăm perfect de bine şi la întoarcere... vadul vestit al lui Bălan, despre care mi-a spus Arun...

Gârneaţă începuse să încuviinţeze.

– Trebuie să-l lăsăm mai multă vreme în pace... să umble nesupărat la dânsul acasă, opină el... Iar mai târziu noi să-l pândim undeva pe câmpie şi să-l urmărim...

– Trebuie să găsim, chiar lângă râpa pe unde el coboară, o ascunzătoare bună şi nesimţită, de unde să-i supraveghem toate mişcările... Şi când va porni spre Nistru, după el... binişor... uşurel. Dar unde, unde să găsim această scorbură, fără ca să ne simtă banditul?... Înţelegi, mie-mi trebuie numai o dată să se ducă şi numai o dată să se întoarcă... Înţelegi, Gârneaţă, numai o dată să se întoarcă...

– Ba chiar numai să-l vedem pe *un'se duce*... că-l oprim noi...

– Nu, nu, nimic... nici o somaţie, nici un foc... De ce să nu vedem ce transport nou ne mai aduce dumnealui?... tot ne scapă unul acum... barim să apucăm pe cel pe care ni-l aduce... Şi pe urmă, vezi tu, printre ostroave, pe Nistru, nu e chiar aşa de greu de scăpat... Pe cât, când vine, alunecă de-a dreptul în braţele noastre...

Gârneaţă găsi că e cazul să mă felicite, cu minunarea lui obişnuită, exagerată, pentru tactica şi dibăcia planului meu.

Niculina în ograda postului meu?! Privesc pe fereastră şi nu pot să cred. În noaptea trecută doar fusesem la dânsa... E surprinzător de elegantă şi distinsă; gătită de... stradă n-am mai văzut-o niciodată. O blană lungă de astrahan negru, lucios, îi coboară până puţin deasupra gleznelor, strânse în şoşoni înalţi de cauciuc negru; în cap poartă căciulă tot de astrahan, dată cochet pe-o ureche. Ochii parcă-i sunt mai întunecoşi sub înfăţişarea asta, iar trăsăturile au parcă un accent mai sever, mai nobil, de mare cocoană. Cu greu, şi cu grea satisfacţie, mă dumiresc că braţele acelea înmănuşate erau noaptea trecută goale şi împletite pe după gâtul meu.

O primesc cu plăcere zgomotoasă, o ajut să-şi scoată paltonul; sub el e gătită asemenea „de ieşit", cu rochie bine croită şi cu gust, de stofă fină. Niculina e superbă. O strâng în braţe cu mai puţină brutalitate ca până acuma şi o sărut lung şi repetat.

– Parcă ai fi venit să mă iei, să plecăm împreună... să uităm de locurile ăştia...

Ba a venit pentru ceva şi mai neaşteptat. Să-mi destăinuie că Bălan s-a reîntors azi-noapte, după plecarea noastră şi... să mă mustre că a putut s-o facă aşa de uşor. A brutalizat-o din nou şi vrea, la rându-i, să se răzbune. Dumnezeule! vrea să mi-l dea prins. Peste două nopţi va trebui să sosească iarăşi cu un transport proaspăt. A ameninţat-o cu moartea dacă îl va trăda... De aceea ea nici n-a mai aşteptat seara... se îngrijora că poate n-am să viu!

Ceea ce mi-e dat să aud mă surprinde şi mai mult decât ceea ce mi-a fost dat să văd în după-amiaza asta!

Niculina îmi cere ajutorul împotriva lui bărbatu-său! Am aşezat-o pe genunchii mei şi ea mă priveşte drept în ochi, nu-mi dă o clipă răgaz să înţeleg decât ceea ce-mi vorbeşte, decât ceea ce-mi porunceşte ea.

Va trebui să aduc soldaţi mulţi, foarte mulţi, mai mulţi de jumătate de cât am... altfel nu va îndrăzni să rămână în casă şi va fugi. Dar ea vrea să rămână, să-l vadă prins, legat, să-i arunce în faţă ura şi dispreţul ei.

Mă zguduia de mână şi-mi scormonea cu unghia reziduri sadice în subconştient; îl vom ţine legat un ceas, dincolo, în odaia cu ferestruică, şi noi dincoace vom chicoti.

– Să vezi cum am să te strâng atunci, cum am să mă zbucium şi cum am să chicotesc... să-l simt tresărind de sub frânghii... Şi pe urmă să trec dincolo cu ochii încercănaţi, să-l mângâi pe obraz şi să-l jelesc... Pentru c-o fugit, nu-i aşa că va fi osândit la mai mulţi ani?

Mă cutremur de surpriză şi de plăcere.

– Vii?

Îi răspund cu sărutări grele, prelungi.

– Aşa... aproape de miezul nopţei trebuie să vii cu moscalii. El va sosi ca la un ceas, două, după aceea, când ştie că plecaţi, că mi-a smuls totul azi-noapte din gură... Dar dacă vii aşa cum doresc eu, vei afla şi tu noutăţi fără pereche.

Înclin din cap cu pricepere; dar nu mă grăbesc să-i descopăr că noutăţile ei sunt lucruri vechi pentru mine.

– La repezeală îi aşezăm pe toţi, care pe unde trebuie. Eu singură ţi-i aşez cu mâna mea prin toate ungherele, afară de locurile pe unde trebuie el să sosească, să nu-i dea de bănuit... Miroase foarte departe, ca un copoi... Haide, spune, mi-aduci patruzeci de saldaţi?...

Apreciez avântul, prevederea şi mai cu seamă sinceritatea Niculinei. Dar ajutorul pretins mi se pare exagerat.

– Ce să facem noi cu patruzeci de oameni acolo, Niculino, mi-e ruşine de aşa vitejie... patru sunt de ajuns...

Dar ea nu vrea să audă, se supără, îmi spune că dacă nu va număra ea cu mâna ei patruzeci de oameni, nu se mai angajează la nimic. Şi prinde iarăşi să-mi zugrăvească scena care se va petrece peste două nopţi, cu noi şi neaşteptate amănunte, care-mi învăluie ochii în dogori de plăcere.

Încerc s-o ridic, înfiorat de căldura acestei revărsări de ură, dar ea ştie şi acum să-mi scape din braţe, cu dibăcia de demult. Nu, acum nu, şi nici la noapte. Trebuie să ne păstrăm până-n noaptea următoare, când va fi în sfârşit cu totul şi cu totul a mea. Acuma nu, pentru orice pe lume...

– Voi pune apoi îndată masa şi ne vom ospăta... ăsta va fi ospăţul de nuntă... voi scoate vin din beci şi voi da şi la soldaţi... Şi-i vom da şi lui prin ferestruică...

Doamne, mi se pare că trăiesc în vremea străvechilor năvale, când femeia învinsului trebuia să se aşeze la masa prăzilor, alături de învingător, să se îmbete, să cânte şi să joace pentru el, să cadă frenetic în braţele lui, dinaintea celui legat neputincios.

Gârneaţă nu pare să aprobe deloc noul meu plan de luptă. Rămâne întunecat şi tăcut.

– Nu înţelegi, Gârneaţă, e fără nici o bătaie de cap.

– Şi vadul lui, cum îl mai aflăm, domnule locotenet? Parcă spuneaţi că ăla e mai important...

– Îl vom afla noi şi pe acela...

– N-are să ni-l arăte chiar de l-om pune pe cărbuni...

– O să-l facem scăpat o dată, la urma urmei...

– Atunci de ce să ne mai ostenim să-l prindem la noapte... de ce să nu-l urmărim, cum am plănuit doară întâi...

– Măi băiatule, măi, nu înţelegi tu odată... şi plescăiesc din buze, negăsind cu ce să continui. Ba da, iată: Nu-nţelegi tu odată... mi-e frică să nu vă simtă... şi ne scapă atunci şi el şi vadu...

– Hm, domnule locotenent... răspund eu, cu ce vreţi dumneavoastră, dacă ne-o simţi... Mi-am găsit un locşor... nu acolo pe unde cobora el... mult mai la dreapta, spre drumeagul care dă în sat... e chiar pe costişă şi am toată câmpia sub ochi... Şi bezna nepătrunsă să fie, dar dacă te-nveţi cu noaptea, până la douăzeci de metri tot nu-ţi scapă nimic... C-aşa e scobit terenul acolo, că trebuie să faci ocol ca s-ajungi cu piciorul; dar peste tufărişuri e foarte aproape şi priveşti drept în scoborâşul lui...

Şi Gârneaţă continuă, ca şi când scena i s-ar desfăşura prezentă aci, lângă noi, în jurul nostru...

– Acolo e de ajuns să fie doar unul dintre noi, ăilalţi aşteaptă în vâlcea... printre tufe... m-am hotărât eu singur să mă aşez sus... ca să mă scobor repede şi fără zgomot la ăi de jos... dac-o fi lună, pe de o parte e mai bine, că e lumină, da pe de alta e mai rău, că trebuie să ne ţinem mult în urmă... dar dacă sunt numai stele ori nor... ne luminează destul zăpada...

Gârneaţă e încă pe drum după haiduc, dar gândul meu îl aşteaptă în noaptea posomorâtă, cu promoroacă, printre fantasmele albe ale sălciilor... Suntem doar patru fiinţe cu inimile una lângă alta... iar mai departe, pentru orice eventualitate, un caporal cu o grupă întreagă... Tăcere şi ureche încordată... până ce, în cornetele auzului supraexcitat de nerăbdare, cad cele dintâi unde ale mişcărei care se apropie... Sunt ei: Bălan şi-o fată înaltă... cu o cutie de vioară...

– Dacă n-or fi înţeleşi, încep iarăşi să aud pe Gârneaţă, eu îmi pun capu jos, domnule locotenent...

Am tresărit deodată şi m-am întors duşmănos spre dânsul.

– Să ne mutăm, adică, toţi acolo, ca să poată trece bărbatu-său nestingherit încoace... Şi noi, aşteaptă, aşteaptă, iar dimineaţa cocoana să nu mai poată de mirare: „Ai văzut că n-a venit? să ştii că a mirosit ceva"...

Noaptea s-a lăsat atât de jos pe pământ, că nu mai e loc, pe sub dânsa, nici pentru cea mai bună privire. Doar zgomotele sosesc, zgomotul de metal şi forfotă al pregătirei soldaţilor. Copacii s-au înfrăţit şi s-au contopit cu desăvârşire cu acest alburiu îngroşat al chiciurei îmbibate de întunerec, mai înşelător decât bezna cea mai adâncă; doar trunchiul sălciilor celor mai apropiate par trombe chinuite, vărsate de norii catranului îngheţat de deasupra. Umbrele umane au căpătat dimensiuni şi deşucheri de mogâldeţe, se strâng şi se aşează într-o linie, care niciodată nu mai poate fi dreaptă. Paşii mă duc prin puiul de ger ca prin roiuri de albine amorţite, care mă înţeapă ca un vis, în vârful nasului şi al urechilor.

Ridic gulerul de blană al dolmanului şi chem pe Gârneaţă. Îl întreb în chip de ultimatum dacă e hotărât să facă

urmărirea, dacă şi-a ales oamenii şi dacă pe-un astfel de întunerec crede că poate ajunge la vreun rezultat.

Da. E hotărât şi înţelegerea e făcută cu Cebuc. Va mai lua şi pe Gherăscu...

– Cât de văzut, măcar de-o avea el ochi mai buni ca ai mei, se prinde vitejeşte Gârneaţă.

Propriu-zis nu mai simţeam acum nici nerăbdarea de la început de a vedea sinceritatea şi deci totala abdicare a Niculinei, nici entuziasmul cinic de a lega pe Bălan, ajutat de-a dreptul de acest idol al sufletului lui, din pricina căruia, la arestarea dintâi, îmi jurase desigur ură de moarte. Gândul reveni întreg la Valia, ca un fuior întors o clipă de la răsuceala lui firească.

Dar siguranţa lui Gârneaţă în amăgirea Niculinei îmi înfigea şi mai adânc acele gerului în umerii obrajilor, iar minciuna şi prefăcătoria acesteia mă umplură până-n fund de indignare şi de umilinţă. De aceea, curios peste măsură să văd până la ce margine va duce batjocura ce-mi pregăteşte, îi execut în întregime îndemnul: patruzeci de soldaţi şi gradaţi păşesc pe urmele crupei lui Pafnute pe drumul bine cunoscut, în noaptea incertă şi neprietenă.

Niculina ne aştepta.

Ne primeşte cu şoapte şi cu satisfacţie, îmi numără soldaţii şi ea singură îi aşează, câte unul sau câte doi, pe la colţuri, pe după stâlpi, în dosul porţei, în coşar, pe după grajduri, în toate părţile în curte, dar nu în grădiniţa cu nuc şi nici în livada cea mare care ducea spre salcia pletoasă şi spre cărăruia invizibilă de pe râpa cu mărăcinişuri. Se înţelege: pe acolo trebuia să vină el, şi cel mai mic zgomot, cea mai neînsemnată bănuială, îl întorcea îndată din cale, strica totul. Pe când aşa, va fi lăsat să se apropie, va bate în *fereastra* din dos, Niculina îl va îndemna să treacă la *uşă*, va fi lăsat să intre pe întunerec, eu, *din dosul uşei*, îi voi pune revolverul în tâmplă şi cu ţignalul în gură voi da alarma. Şi cei patruzeci de oameni se vor năpusti.

Mai rămânea să-mi explice Niculina de ce nu pune soldaţi şi în hrubele din dosul casei; dar uită s-o facă şi, evident, nici eu nu-i atrag atenţia asupra acestei omisiuni. Iar oamenii mei, cari erau instruiţi să nu-şi exprime nici cea mai uşoară nedumerire, îşi primiră locurile hotărâte, cu muţenie adâncă... Dacă până într-un ceas nu avea să se petreacă

nimica şi nu primeau semnal de la mine, sergentul avea poruncă să-i adune pe toţi în magazia cea mare şi să facă şi focul.

– Atunci vom aştepta înăuntru numai noi doi, Niculino; poate e nevoie să stingem şi lampa?

– Nu e nevoie, nu e nevoie... poate va bănui ceva... Să vadă că-l aştept... N-are să poată zări prin perdele cine mai e înăuntru...

Mă aşezai călare pe-un scaun, chiar lângă uşa pe care o încuiai bine, şi-i dovedii neglijent că aci eram ferit şi de ochi şi de glonţ, şi dinspre cele două ferestre cu gratii de fier, cari dau în pălimar – de unde, de bună seamă, nu avea să vină nici un pericol – şi, mai cu seamă, dinspre ferestruica de-alături, ale cărei perdele erau acuma suspect de bine împreunate.

– Ce ne poate privi ferestruica? dă ea mirată din umeri. Dar e bine, e foarte bine că te-ai aşezat aşa, încuviinţă ea privind anume spre ferestrele cele mari.

– Poate-i vine gust să intre întâi alături... Ar fi fost bine să fi aşezat un om, doi, şi-acolo...

– Cum o să intre? se minună toată Niculina. Cheia e doar la mine...

Şi mi-o arătă.

– Nu cumva mai are şi-o pereche.

– Nuuu...

O mirare a Niculinei a fost că oamenii pe care i-am adus erau doar moscali şi vagmiştri de cei mici. Era bine să fi avut şi ajutorul lui Gârneaţă or Cebuc...

– Ce vrei? după ce că las hotarul dezgolit... cu trei schimburi de câte zece oameni, să las măcar cu dânşii pe amândoi plutonierii. Altfel patrulele îşi fac de cap... Dacă vine o inspecţie?... Ar râde de mine toată armata, dacă ar afla că am pornit cu patruzeci de bărbaţi, ca să prind unul singur... Asta numai ca să-ţi fac pe voile tale... Aşa se prosteşte bărbatul, când îi şopteşte ceva la ureche o femeie frumoasă.

Ea se apropie de mine, lângă uşă, mi se aşează pe genunchi şi mă mângâie înduioşată: trebuii să constat nu fără surprindere că gestul ei era din cale-afară de gingaş şi de curat.

– Lasă, are să fie bine de noi doi, mă asigură ea.

Îmi petrecu braţele pe după gât şi mă sărută lung. Dar se ridică repede şi-şi puse degetul pe buze, făcându-mi semnul

cuminţeniei, ca o gazdă care are întâi treburi mai serioase de îndeplinit.

Şi la distanţă, socotită dincolo de lungimea mânei mele, ea porni să se învârtească zglobie, tropăind cam exagerat pe scândurile podelei. Avea uşoare momente de neatenţie, pe care le acoperea îndată cu râsete din nimic, cu alte tropăieli, iar acum, din nebăgare de seamă, luă în picioare un scaun greu de lemn, care căzu pe spetează cu plesnet mare...

– Nu ştiu ce am, se grăbi ea să mă lămurească. Sunt straşnic de nerăbdătoare...

– Adevărat... tropăi de parcă ţi-ar fi frig.

– Tropăi?

– Aşa mi s-a părut... Mai pune un lemn în sobă... aici la uşă nu prea e aşă cald, iartă-mă că nu pot să fac eu lucrul ăsta.

Ea se grăbi să-mi asculte sfatul, deşi era nespus de cald în odaie – cu dolmanul pe mine parcă eram în baie. Luă chiar mai multe bucăţi dintr-o dată şi toate-i scăpară în ultimul moment cu zgomot cumplit.

Ea se scuză pentru stângăcie, iar eu îi trimisei o sărutare. Va să zică stimabilul era în pivniţă. Şi trebuia să i se dea semnalul cuvenit. Probabil acela a fost detunătura jilţului celui greu, prăbuşit pe scânduri. Căderea lemnelor era un supliment. Acum privirea ei începuse să cate ca din întâmplare spre ferestruica întunecată. Aşteaptă cumva să i se răspundă că s-a auzit semnalul şi că expediţia începe?... Mai mult decât probabil! De bună seamă însă confirmarea din dosul perdeluţelor strânse trebuie să cam întârzie. Râsul ei din acest moment, fără prea justă cauză, e prea galben, ca să nu trădeze, o vie nelinişte. Drăguţa de ea, trebuie ajutată mititca...

– Niculina, dar eşti de-o nervozitate de nedescris. Parcă ai avea chef de joc. Tot stau eu aici în colţul ăsta, de unde nu pot să mă mişc... Până una alta, ia trage-i tu o căzăcească zdravănă... Nu mă îndoiesc c-o ştii...

– O căzăcească? dădu ea din umeri pentru o astfel de trăsnaie, însă tare luminată la faţă. A, ţie nu ţi-am arătat niciodată cum ştiu eu să joc căzăceasca...

– Nu mi-ai arătat, într-adevăr...

Propriu-zis nu vroise să-mi arate, când, astă toamnă, îmi mai venise această fantezie. Atunci tocmai se scuzase că n-o ştie prea bine.

Şi paşii ei se porniră în fugă pe loc, corpul începu să i se zbată, strângându-se pe vine şi înălţându-se în dârze

cutremurări ale sânilor, capul îi căzu pe spate; cu chiote lungi, cu priviri de extaz, toată fiinţa ei se concentrase subit în jocul acesta sălbatec, nepăsătoare de ce-ar putea să se mai întâmple cu închipuita ivire neaşteptată a lui Bălan pe la ferestrele dinafară, nebăgătoare de seamă că sonoritatea cam imperfectă a podelei, până şi unui auz mai puţin atent, i-ar fi putut revela dedesubt golul unui beci. Nu-mi mai rămâne nici o îndoială.

Şi când socotesc că „semnalul" a răspuns chiar până-n magazia soldaţilor, nu numai în beci, o întrerup destul de serios:

– Niculina, ar trebui să mai laşi zdupănitul ăsta... Dacă vine tocmai acum şi te-aude de departe?

Ea se opreşte deodată şi mă priveşte galbenă şi îngrozită, înecându-se în zbaterea aprigă a respiraţiei. Dar eu o asigur cu înclinări repetate din cap şi cu râs împăciuitor – şi ea înţelege – că gândul meu e fără ascunziş şi că sfatul e dat cu adevărat, pentru Bălan cel din afară. O îndemn să joace iarăşi, dar mai uşurel, că poate şi soldaţii de afară să se ia de gânduri; eu îi voi fluiera uşor căzăceasca, pe care ea şi-o cântase singură până acum. Dar ea mă priveşte din nou îndoielnică... şi refuză, privind cu exagerată îngrozire ferestrele din afară şi cu vădită enervare către ferestruica fără răspuns. Îmi face muteşte semnul negaţiei.

E rândul meu să mă nelinişteşc; îmi regret intervenţia, cu aer de glumă stupidă, în dezlănţuirea tot mai sălbatecă a jocului ei. Sunt hotărât să încep eu acum semnalele pentru cei dedesubt. Dar încă mai aştept: mă asigur că poate nu-s gata toate pregătirile acolo. E o cursă mare pe care trebuie s-o întreprindă acum Bălan şi la mijloc trebuie să fie o răsplată şi mai mare, de vreme ce el şi-a luat atât de îndrăzneţe precauţii... Acum poate fi fără grijă. Nesupărat de nimeni va atinge malul Nistrului şi-l va trece... căci dincolo îl aşteaptă o propunere, cine ştie, pentru el tot aşa de scumpă, pentru mine cea mai scumpă din lume...

Iar peste trei zile... peste patru sau poate chiar numai peste două, vârful degetelor mele se va înfiora la atingerea mâinilor ei... îi voi pipăi fruntea şi obrajii şi-i voi cuprinde în sfârşit dintr-o dată, cu o lacomă înghiţitură a ochilor, pentru totdeauna, faţa asta insesizabilă, pe care în sfârşit o voi avea...

Tresar iarăşi uimit de apropierea acestei atât de dorite, de nostalgice fericiri.

Şi tresăritul meu concordă cu tresărirea Niculinei. Nu mi s-a părut. Pe faţa ei furişată pentru a nu ştiu câta oară spre ferestruică, am surprins o uşoară alungare de umbre şi linii, ca apa calmă într-un amurg, pe care a[u] atins-o picioare de gâză. Nu mai încape îndoială: acum figura ei e toată spre mine, râzătoare şi asigurătoare. S-a făcut aşadar... el e gata de pornit, aşadar... Într-un ceas bun, Dumnezeule mare...

Dar tocmai acum, calmul, care ar trebui din nou să mi se aşeze în suflet ca într-un jilţ, încă nu-şi găseşte locul complect liberat. Nouraşi de nesiguranţă izvorăsc din albastrul care domnise neîntinat la început înlăuntru-mi şi-mi umplu cerul nădejdei cu spuma opacă a grijei: dacă va ocoli Duboşanii, dacă nu se va ajunge cu Valia la tocmeală, dacă va plănui s-o jefuiască, dacă ea se va fi mutat în alt sat... S-o găsească, s-o găsească...

Trebuie să opresc această năvală de gânduri deşucheate, care-mi străbat acum din toate părţile capul, în iureş din ce în ce mai accelerat. Trebuie să mă înţeleg răspicat cu banditul...

– Niculina, izbucnii deodată. Spune, este încă acolo, opreşte-l... Vreau să mă înţeleg cu el... nu-i voi face nimic; dacă mă va asculta... Îl voi lăsa să plece...

Niculina, care se aşezase tocmai pe marginea patului, s-a ridicat tremurând şi ţinteşte privirile înnebunite spre ţignalul pe care mâna-mi mi-l apropie de buze.

– Ce faci, îngăimă ea stins, frângându-şi mâinile... Să nu şuieri...

– Dacă-l vei opri, nu şuier. Vreau să-i vorbesc, să ne înţelegem. Dacă nu – urlu cu toată puterea – voi încunjura toată casa şi toată ograda până la salcia pletoasă de lângă râpă. Trebuie să mai fie o ieşire pe aici... O voi găsi eu, n-aveţi grijă...

Dar ea şi-a revenit acum, e stăpână pe vorbele şi pe mişcările ei, cu toată paloarea ce i-a rămas pe faţă.

– N-ai decât s-o înconjuri şi să cauţi până mâine, mă înfruntă ea cu cerbicie, izbucnind apoi în râs. Ce ţi-a mai căşunat? Ce vrei să zici? Că sunt înţeleasă cu Serghe... Cum? În ce chip sunt înţeleasă cu el?... De unde să-l opresc...

– Dacă nu-l opreşti, şuier...

– Şuieră! mă bravează ea, fixându-mă puternic şi făcând un pas spre mine. Dar când fluierul mi-atinge buzele, ea se repede la mine şi mi-l smulge dintr-o smucitură. Nu pricepi că eşti nebun? Ce ţi-a mai venit? Ai să cauţi degeaba. Casa n-are decât uşile aistea: cea de-aci şi cea de-acolo. Unde poate să fie el?... Şi dacă ar fi, cum ar putea să plece ştiindu-te aici, se hazardează ea la diversiune...

– Lasă asta, Niculina... Acum ştiu bine, el a fost ascuns dincolo... te-a pus să mă ţii de vorbă şi să mă îndemni să-mi aduc toţi soldaţii, ca să poată el trece peste râu, nesupărat... Foarte bine... îl voi lăsa să plece... Dar în schimb vreau să-i propun şi eu ceva... Dacă-mi îndeplineşte ce-i cer, din partea mea va fi liber totdeauna... Ascultă, Serghe Bălan, rostesc solemn, îndreptând graiul spre ferestruică.

Dar Niculina izbucneşte într-un râs formidabil. Ea e la un lung de mână departe de mine, oprită de firetul fluierului, pe care-l ţine zdravăn în mână.

Profit de veselia ei subită, şi-n care mi-e cu neputinţă să recunosc rezonanţa calpă, ca să-mi liberez ţignalul. Ideea ce-mi venise tocmai acuma avea fără îndoială să-mi spună dacă Serghe apucase să se coboare în pivniţă sau se mai găsea încă alături. Pentru că... oricât ar fi consimţit el în cele din urmă să-şi negocieze în chipul ăsta necredinţa nevestei, ea nu va merge până acolo cu îndrăzneala încât să execute ceea ce-i voi comanda eu acuma...

– Atunci, dacă nu e aci... atunci dezbracă-te, iubita mea, haide, dezbracă-te...

Într-adevăr. Ea mă priveşte uluită peste măsură, stupidă... Veselia s-a prefăcut într-o clipită în cea mai cumplită stupoare...

Rânjesc satisfăcut.

– Haide, ce mai aştepţi...

– Dar ce ţi-a mai venit.. dar nu te mai pricep... dar nu înţelegi că el trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta...

– Nu face nimic... eu am să-l primesc, nu tu... haideţi, haideţi...

– Pesemne şăguieşti...

– Începi... sau...

Niculina e galbenă ca un cadavru. Numai ochii ei trăiesc mai vii ca viaţa însăşi. Pe urmă braţele i se ridicară în semnul celei mai zdravene nedumeriri, de fapt pentru a câştiga timp şi mai ales a arunca, la adăpostul braţului, o nouă privire la ferestruică...

Şi eu aici am vrut să ajung: mi-e de ajuns această privire şi sunt gata s-o opresc, să dau drum cuvintelor mele pentru Valia...

Dar tocmai atunci, mâinile Niculinei căzură, ea începu să râdă stingherită şi un vârf de curiozitate îmi înfipse în suflet îndemnul unei uşoare zăbave. Cu oftat de pudoare, ea-şi trase pe dedesubt şnurul capotului larg; pulpanele acestuia se lăsară atunci într-o parte şi într-alta, descoperind în întredeschizătură albul moleşitor al lingeriei intime şi o coapsă goală până mult deasupra genunchiului... Doamne, ar trebui să opresc aci silnicia, dar îmi simt ochii dogorind ca-n faţa unei arzătoare noutăţi. De-abia acum îmi dau seama de însemnătatea acestui câştig uimitor, pe care l-a dobândit pentru mine Niculina: el acceptă, el mă accepta.

Niculina chichoti uşor, ruşinată, îşi duse cu aceeaşi încetineală stânjenită şi calculată mâinile la ochi, iarăşi pavăză pentru a primi noua aprobare, pe urmă, întinzând braţele în jos, se scutură hotărâtă: capotul căzu, cerc negru, în jurul înaltelor picioare.

Aştept cu fluierul,dar şi cu sufletul la buze; e cu putinţă oare? Ea râdea în cascade scurte, ruşinate, ca o fecioară pe care o dezbraci, în vreme ce coada ochiului îi scapă necontenit spre fereastră: e limpede că nu de mine se ruşinează. A doua fustă, albă şi scurtă, căzu de asemeni. Era timpul s-o fac să înceteze... şi totuşi... ea râde şagalnic spre mine, spre ferestruică...

O, sunt un satrap, un paşă de tuaregi; sărmanul Bălan cedează, chiar când exigenţele mele nu mai ţin seamă de nimic.

Sinistră umilinţă... dar prea neaşteptată, prea uimitoare, ca ezitările, pudoarea, noutatea acestui corp, pe care acum îl contemplu întâi dintr-o perspectivă, strania împrejurare în care mă găsesc să nu mă îndemne încă să aştept, să opresc încă în gât numele Valiei.

Totuşi, dau sugrumat dezlegarea:

– De ajuns, Niculina... lasă... e în zadar... m-am convins...

Dar ca şi când nici nu m-ar fi auzit, ea continuă să-şi tragă rând pe rând mâinile din baierile cămăşei, care începe să se lase. Sânii se iviră unul după altul, apoi pântecul, coapsele cu împreunarea lor înnegrită, genunchii...

Niculina era goală, în splendoarea totală a minunatului ei corp, care mă întunecă şi mă intimidează întocmai ca la început. Nimic, nici cel mai neînsemnat farmec nu a scăzut din această minunăţie! După privirea cernită prin gene, de patimă şi fior, ce mi-a trimis-o, ochii ei surprinşi de propria lor îndrăzneală au fugit iarăşi la ferestruică. Dar deodată ea scapă un ţipăt sălbatec, prelungul şi deşiratul chirăit al spaimei supreme. Dintr-o singură smucire, ea s-a prefăcut la pământ în morman de membre lungi şi de suprafeţe lucii. Banditul a ţintit-o desigur... Una, două, trei... aştept paralizat detunătura pedepsitoare... incapabil de orice alt gând, de oricare altă voinţă. Niculina se înghemuieşte şi mai mult în sine, capul i-a dispărut sub încolăcitura braţelor...

– Vin'aici, Niculina, târăşte-te aici.

Dar ea nu se mişcă şi lovitura întârzie... Sunt aşteptat să mă apropii, desigur... stimabilul n-a mai putut suporta priveliştea; nudul nevestei expus în faţa lui însuşi şi a înşelătorului urât de moarte, deodată, i-a căscat ochii dinaintea propriei lui decăderi... Poate darul ce-mi rezervase mie mi-l păstra pentru mai târziu; goliciunea Niculinei i-a răsucit însă, în creier, calculele făcute la rece...

Mă aşteaptă. Mă apropii. Dar pe lângă pårete. Dibui cuvântul nimerit, care trebuie să aducă în mijlocul acestei încordări pe Valia ca un înger al păcei.

Dar Niculina încă mă împiedică. Ea tresare într-un chiot, se deşiră din ghemul morţei, şi stirgă dezmetic, dezmăţat, cu râs răguşit, desfrânat:

– Haide, loveşte, trage, trage ce mai aştepţi... Braţele i se ridică drept în sus, chiot nou îi scapă din gâtlej, de astă dată de biruinţă, de triumf, şi picioarele ei, care şi-au păstrat încă pantofii, se reped pe podea în ropot de joc; pocneşte din degete, chioteşte sălbatec şi scândurile răsună din nou pe sub preş de tactul căzăceascăi. Abia acum văd cât de minunat ştie într-adevăr să joace. Avântul ei mă înspăimântă. De câte ori ochii ni se întâlnesc, gâtul i se întinde spre mine şi capul îi tremură într-o frenetică pasiune... Dar femeia nu părăseşte un moment locul din dreptul ferestruicei, unde pândeşte moartea, o desfide chiar, cu privirile-i de dispreţ pe care le aruncă, ori de câte ori jocul îi îndreaptă faţa într-acolo, pe care o aţâţă cu patima neînfrânată ce-mi arată la rându-mi, când se îndreaptă spre mine, cu mişcările involuntar indecente, cu tot zbuciumul acestui corp gol în jocul primitiv şi năvalnic şi răscolitor.

Şi glonţul întârzie, întârzie necontenit...

Dar, de la sine, femeia se strânge, se încolăceşte în jurul sexului ei învingător, ca şi când ar fi fost cu adevărat lovită în pântecul necuviincios şi divin, se roteşte în jurul său însuşi, întinzând molatec când un braţ, când pe altul, ca şi când ar fi vrut să-şi prindă propriii sâni, să le domolească tremurul semeţ şi virginal; pasul îi revine necontenit în juru-i, mişcarea mâinilor e tot mai nesigură, mai moleşită, genunchii înşişi i se moleşesc, coapsele se freacă de aproape, se împiedecă de muchea patului şi cade de-a latu-i cu un sfâşietor ţipăt histeric, pe spate, cu o mână acoperindu-şi ochii, cu alta sexul pângărit de aprigile noastre priviri, cu pieptul pornit în frământarea voluptoasă a unei agitaţii fără de asemănare.

Şi secundele trec una după alta, le aud cum se strecoară în neant, deşi ornicul în formă de farfurie a încremenit de mult. Le aud răsunând ca lovituri uriaşe şi surde în urechile mele, în care sângele dă furioase şi deşarte asalturi. Aşa trebuie să le audă şi celălalt şi totuşi detunătura de moarte întârzie iarăşi, cu toate că femeia căzută oferă, cu însăşi goliciunea mijlocului ei trădător, ţinta cea mai bună pentru ancestrala pedeapsă.

Dar, de bună seamă, mâna lui tremură, cum tremură încă gândul meu, pumnul meu neputincios, cum neputincioase sunt coardele gâtului meu, care tot nu se găseşte în stare să îngăimeze un sunet articulat, ca o biată lăută, cu discordate şi smulse strune. Însă trebuie să fac sforţări supraomeneşti ca să apuc înaintea glonţului, căci ezitarea banditului îmi pare că apasă încă greu în cumpăna acestor clipe, ce-şi iau întruna zborul, rând pe rând, cu vâslit greu de aripi în urechi.

– Niculina, izbutesc în cele din urmă să rostesc stins, tremurând, dar apoi, cu fiecare nou cuvânt, din ce în ce mai clar, mai curajos. Niculina, îţi mulţumesc pentru frumosul tău joc şi pentru frumosul tău corp, pe care acum mi l-ai arătat întâi, în toată strălucirea. (Dumnezeu mi-era martor că nu minţeam.) Mi-ai făgăduit că ai să mi-l arăţi aşa întreg, când bărbatul tău va fi prins şi legat, că ai să dansezi goală dinaintea lui pentru mine... Acum văd însă că el... a întârziat, continuai cu răspicare, prefăcându-mă că n-am înţeles nimic din jocul şi din ţipetele ei; dar mie mi s-a părut întâi că este aci şi că mă păcăleşti, de aceea te-am pus să faci înainte ceea ce mi-ai făgăduit că vei face când el va fi în mâinile mele. Mulţumesc, mulţumesc.

Vorbeam tare, cât puteam de tare şi distinct, ca vibraţiile ferestruicei să poarte lămurit cuvintele mele acolo unde cu adevărat trebuiau să ajungă.

– Dar asta a fost numai o şagă, continuai, pentru că eu nu vreau să-l prind, vreau numai să-l am în faţă ca să-i spun la rându-mi păsul meu... Niculina... dacă el îmi va făgădui ăst lucru pe care i-l voi cere, slobod va fi să treacă râul; şi de-l vor prinde soldaţii, eu încă tot am să-l fac scăpat... din mâna mea se va bucura de mare răsplată; asta vream să-i grăiesc şi făgăduiesc, dacă îmi va aduce, din Duboşani, o fată rusoaică, înaltă şi niţel oacheşă, cu bundră şi cu căciulă căzăcească şi cu cizme de gumă neagră şi în mână cu o cutie de scripcă. Ea ştie să cânte bine din vioară şi îi zice Valia; pe numele ei întreg Valentina Andreevna Gruşina... Şi repetai încă şi încă, apropiindu-mă lipit de perete, târşindu-mă de zid, de ferestruica goală ce rămânea întruna pată întunecată şi nedecisă, scrutând cu neînduplecare pe femeia tăvălită de spasm în moalele patului ademenitor. Valentina Andreevna Gruşina, pe numele de răsfăţ Valia... Valia... Valia... Tăcui apoi un moment, ca să prind tactul inimei, care mi-o luase acum şi mai avan înainte şi mă înăbuşea... Ea a mai vrut să treacă Nistrul pe gheaţă, dar a nimerit la un alt ofiţer, care a dat-o îndărăt; da ofiţerul acela era un fricos; el mi-a destăinuit aşa de multe despre cântecul ei frumos, că eu, după ce o va aduce Serghe, vreau să o ascund bine, aici la el, sau în cătunul ăsta, până-i vom face rost de acte româneşti...Mie-mi place tare mult cântecul la vioară, şi mai ales cântecul unei prea frumoase fete, şi mult am fost trist când am aflat cum s-a întâmplat cu ea, că a fost fată de oameni cu stare şi artistă; dar iarăşi mult bine mi-a părut că s-a întâmplat cu ea aşa, că altfel n-aş mai fi avut parte să fiu eu cel care s-o scap de ţara ei... Asta aş vrea să i le spună Serghe şi s-o aducă... Şi de-aceea am adus atâţia soldaţi, ca el să poată trece acolo nesupărat de nimeni, iar acum îl aştept ca să-i spun toate astea... şi să-l îngădui, oricâţi ovrei o lua acum cu dânsul să ducă; dar când o va aduce să fie numai cu ea, cu Valia, pe adevăratul ei nume Valentina Andreevna Gruşina, care acum aşteaptă prilej ca să treacă iarăşi încoace, cum am aflat de la fugari...

Atât. Apoi tăcere. Nu mi se răspunde nimic, desigur. Şi-i dădui dreptate lui Serghe să nu-mi răspundă. La urma urmei, pentru un om precaut ca el, putea să fie şi asta o poveste bună de prins

oameni în capcană. Iar eu, socot, o nimerisem de minune, prefăcându-mă că tot ce făcuse Niculina mi s-a părut că făcuse pentru mine, că mă convinsese în sfârşit de neprezenţa lui, că histericele ei chiote şi gesturi le-am luat drept glume de spaimă pentru neîncrederea mea. Serghe deci putea să plece cu o îndoială mai puţin. Şi a plecat nu după mult timp. Am auzit lămurit, cu urechea încordată, la cerceveaua ferestrei trosnet de scândură, apăsată greşit de călcătură, şi scrâşnet uşor de balamale. Trăsese de bună seamă chepengul după dânsul.

Dar eu încă nu părăsii ferestruica şi, cu capul rezemat de zid, urmăream mai departe pe contrabandist... Mi se părea că simt mişcarea din beci şi buşnitul, rând pe rând, prin fereastra zăbrelită, care da sub suprapusele coşare. Pe urmă drumul prin şenţuleţe întortocheate, prin tunelurile de mărăciniş din grădină şi livadă, pe urmă scoborâşul abrupt şi ferit, din dreptul salciei pletoase, pe urmă ieşirea în câmp prin tufe şi pâlcuri de sălcii. Şi în momentul ăsta, din groapa lor, ţâşnind cei trei.

Dar gându-mi a sărit deodată toate obstacolele şi depărtările şi însoţeşte acum pe singurul şi curajosul mesager la poarta culacului din Duboşani. Valentina Andreevna Gruşina ascultă uimită vestea contrabandistului mult aşteptat. Ea se dumireşte acum deplin de povestea mujicului cu mustăţi de pisică. Ea rămâne încă nehotărâtă, dar Serghe Bălan e omul care ştie să convingă. O, e prea inteligent contrabandist ca să nu te poţi bizui pe el; iar dansul Niculinei din noaptea asta îi va pune flăcări în cuvânt.

Sunt fericit.

Aştept cuvântul Niculinei, prima ei mişcare din această stupoare rigidă, care urmase fatal smintitei ei izbucniri; aş dori să-i spun pe de-a larg povestea Valiei, să o încetăţenesc pe această călătoare mult aşteptată în viaţa noastră, care va putea astfel continua tihnită şi împăcată, ea putându-şi întoarce din nou sufletul liberat spre Serghe al ei. Dar ideea răsplăţii care i se pregăteşte lui Serghe, pentru marea bucurie ce-mi va face, vine la timp să-mi oprească graiul pe buze. Şi totuşi vreau să aud pe Niculina rostind un cuvânt de prietenie pentru Valia, umblu disperat în adâncul gândului să dau o înfăţişare nobilă intenţiilor mele, pe care apoi numai o întâmplare streină, şi-n afară de puterile mele, să pară că le-a zădărnicit năprasnic, când Serghe va fi legat şi condus din nou la închisoare.

O privesc muncit de aceste gânduri, pândindu-i cea dintâi mişcare. Şi simt cum goliciunea ei nemişcată, atitudinea ei impudică reîncepe acum să mă tortureze aprig. Şoptesc cu buze de flăcări: Niculina! Dar ea rămâne mută şi nemişcată, iar eu îmi îmbrâncesc gândurile înapoi, spre Serghe, spre duşmanul meu Serghe, care aleargă acum, mai credincios decât orice exemplar de credinţă omenească, să-mi aducă fericirea îndepărtată, lăsându-mi zălog fericirea de-aici. Îmi reazim capul de recele zidului ca să nu mai văd rugul de plăceri al cărui jar hipnotic îmi dogoreşte cu putere, în nemişcarea şi muţenia lui, simţurile şi voinţa, îmi aprinde nervii ca pe un vreasc de viţe uscate. Imaginea imensă a visului care se înfăptuieşte, a norocului care se apropie, mă cutropeşte însă la prima scuturare, e mai tare ca realitatea însăşi, şi las iarăşi îndată, ca pe-un cadavru părăsit în pripă, după gâtuire, corpul acesta care emană totuşi cu atâta putere eforturile sângelui cald şi aprig; gândul trebuie să-mi alerge hoinar întru întâmpinarea neaşteptatului, a aventurosului, a nemaicunoscutului, a eternului nou.

Îmi lipesc tâmpla de părete şi mă trezesc în noaptea de afară, în noaptea reală, cu cei trei ostaşi, cu cei trei prieteni, la gura vadului lui Bălan. Ziua se vor perinda alte schimburi invizibile acolo, dar noaptea postul de pază va fi numai şi numai acelaşi. Voi veghea ca soldaţii de rând acolo, şi voi fi fericit să simt frigul pătrunzându-mi prin oase, să resimt amorţeala factice, somnolenţa iepurească a simţurilor hiperexcitate, ca-n nopţile albe de pe front. Ceilalţi vor avea exclusiv consemnul: toţi pe el, pe contrabandist! El e tăria şi pericolul; el interesează în primul rând, scape *iarăşi* câţi muşterii o aduce... *de unul, doi, m-oi îngriji eu*... de ceilalţi, cum le va fi norocul... nouă Bălan ne va trebui...

Iar unul, doi, ceilalţi nu vor fi decât o singură persoană... Valia, cu pas căzăcesc, cu statură căzăcească, cu ochi oblici căzăceşti. Ne vom repezi, când ei vor fi păşit bine pe mal, şi ea va da un ţipăt uşor, uimită, neînţelegătoare... Iar eu o voi apuca de mână şi o voi trage după mine, în adâncul zăvoaielor, şi acolo, departe de urechile tuturor, îi voi lămuri totul şi-i voi destăinui locul misterios unde-o voi ascunde până la limpezirea lucrurilor.

„Nu-ţi voi cere nimic în schimb, Valentina Andreevna, îi voi spune, decât, până atunci, până la potolirea tuturor vâlvelor, să-mi cânţi în fiecare seară *Romanţa fără cuvinte*

şi barcarola lui Ceaikovski, şi să-mi cânţi tot Ceaikovski şi tot Rimski-Korsakov şi tot Rahmaninov şi tot Musorgski, şi să-mi cânţi cântece de stepă şi cântecul tău însuţi, cântecul locurilor tale, pe care le vreau cât mai îndepărtate şi mai necunoscute... mai ciudate... mai de neînţeles..."

Eu nu ştiu încă locul unde o voi conduce în noaptea aceea, dar mâine îmi va fi unica poruncă să nu am altceva în gând; va fi desigur, va trebui să fie, o odăiţă caldă şi primitivă, înecată în vaporii apei de Colonia, în care fata mă primeşte în fiecare seară, înaltă şi dreaptă, cu ochii ei risipitori de uimire, uimiţi şi neînţelegători, şi totuşi scăldaţi în lumina dulce şi sfioasă tocmai a acestei neînţelegeri.

„Pentru ce ai făcut toate astea?"

„Pentru că veneai de departe, de foarte departe, pentru mine din altă lume, cu o vioară în mână, cu cheia sufletului tău în mână..."

Şi ea va rămâne tot nedumerită, dar nedumerirea asta tocmai va fi fericirea noastră, ne vom strânge în ea de groaza dezvăluirei şi a înţelegerei, care n-ar mai fi niciodată să fie...

Astfel îmi cântă acum închipuirea mea şi e grozav de romantic şi frumos, mă simt bătând ca o inimă în mijlocul vastelor evenimente pe care le pregătesc şi care sunt atât de minunat, de artistic plămădite, de nocturne, de pline de depărtare şi de mister, că *simt* în sfârşit un înţeles acestei firi impunătoare, înţelesul pe care-l orbecăiam în cărţi sacre şi în cărţi de matematici.

Mă îndrept şi păşesc cu paşi largi, care trebuie să-mi confirme că trăiesc, că se perindă aievea toată această ţesătură de poveste. La mişcarea mea, Niculina s-a ridicat cu totul în crivat, s-a înghemuit într-o rână cu genunchii aduşi spre sâni, cu mâinile împreunate şi petrecute prin strânsoarea lor de cleşte, pe care o cunosc aşa de bine. Ea mă urmăreşte desigur de mult, îmi urmăreşte poate gândul, dar cât poate ea cuprinde din el? Mă priveşte cu ochii ei imenşi, deschişi imens, dar abia acum bag de seamă că mă priveşte, Doamne, că este încă aci, c-a fost tot timpul...

– Dar cam întârzie Serghe al tău, glumesc oprindu-mă dinainte-i, cu mâinile vârâte în buzunarele pantalonilor.

Aştept pe figura ei un surâs fugar, dar nimic – doi ochi care mă privesc într-o încordare fixă, arzătoare.

– Oamenii mei or fi şi îngheţat prin coşarele voastre...

Şi iarăşi nimic, nici o tresărire, nici o lumină, nimic decât privirea aceea...

A, ba da, un fior, o undă de bucurie şi de răutate, când mă apropii, şi o strângere în sine ca pentru a-şi potrivi o poziţie de apărare.

Cu o smucitură trage macatul dedesubt deasupră-i, şi privirea ei de ură mă izbeşte între sprâncene ca o piatră. Încercai s-o mângâi, dar mă respinse cu violenţă...

– Niculino, dar ce e cu tine, spune?

Se scutură cu dezgust de atingerea mea şi se retrage tot mai spre părete, înghemuindu-se necontenit; mă mir unde mai găseşte loc pentru această contractare, care-i strânge în ochi toate puterile trupului şi ale membrelor.

– Aşteaptă pe Valea ta (ea pronunţă şi accentuează numele Valiei corect ruseşte), ce doreşti de la mine?

– Ah, Valia... pentru dânsa... ah... aşaa...

Şi pornesc deodată în râs puternic, din care mă opreşte brusc doar propriul şi stridentul lui sunet...

– Aha... eşti geloasă?... Tu eşti geloasă, Niculina? Tu poţi să fii geloasă... pentru mine...

Ea clipeşte ochii ca năpădiţi în întunerec de o lumină vie, neaşteptată. Îi ţine închişi o seamă, apoi îi deschide larg şi mă priveşte cu o nerăbdătoare curiozitate...

Nu înţeleg ce poate să-mi spună privirea aceea; şi nu nimeresc nici cuvântul cu care aş putea să umplu acest subit şi neplăcut hiat într-o suită atât de armonioasă de evenimente. În aşteptare, râd deci cu intermitenţe şi cat parcă, în ochii ei, capătul firului rupt, pentru a împlini la loc, până la ultimul amănunt, ţesătura de aur cu care s-a învăluit în astă-seară, mai sigur şi mai fericit ca niciodată, sufletul meu.

Ochii Niculinei sunt umezi şi stăruitori... Desigur ea însăşi aşteaptă acelaş lucru. Şi ea însăşi e cea dintâi care dă semne că a găsit trăsătura de unire mântuitoare.

– E adevărat? încercă glasul de argint să se dumirească de ceea ce i se pare că a găsit în ochii mei. Ai spus-o asta ca să mă mântui? Ca să-l faci să plece mai repede, liniştit?

Şi velinţa fu dată cu aceeaşi smucitură în lături, iar ea-şi îndreptă bustul, strângându-şi sub dânsa picioarele.

– Spune? Da?

Şi-mi apucă mâna...

Dar eu râd nehotărât şi e atâta încredinţare deplină în privirile ei pentru această idee mântuitoare, că încă nu găsesc curajul să i-o turbur.

– Rău ai făcut, mă mustră ea cuprinsă de gânduri... Ai stricat totul cu povestea ta... Dar tot e bine că ai întârziat până s-o ticlui...

Vorbea rar şi parcă mai mult cu gândurile ei.

Ţi-am spus: nu va îndrăzni! Şi dacă nu ţi-ai fi pierdut cumpătul, ai fi văzut că n-ar fi avut curaj nici până la urmă... Şi după o tăcere mai lungă de zâmbet vag, în sine: El mă iubeşte cu adevărat...

Mi se pare că aci e capătul firului şi trebuie să-l apuc neîntârziat:

– Într-adevăr, te iubeşte... Răzbunarea lui, de s-ar fi putut, s-ar fi întors numai asupră-mi... pe mine mă aştepta el în dreptul ferestruicei...

– Ah... pentru aceea ai ticluit povestea! râse ea asigurată. O, puteai să nu te osteneşti. Eu l-am vestit: dacă-ţi atinge un singur fir de păr, pe mine nu mă va mai vedea în toată viaţa lui, orice-ar fi să se întâmple...

– Niculina! gemui închizând ochii, dibuind orbeşte cu mâinile spre dânsa...

– El a tăcut, când i-am spus aceasta, continuă Niculina pe care o adusesem pe genunchii mei. I-am făgăduit că te voi îndatora, în schimb, să nu-l prinzi şi să nu-l superi în drumurile lui. Dar pentru că asta nu ţi-o puteam cere, până nu vedeam că el se supune, mi-a trebuit deocamdată să te păcălesc cu această trecere a lui peste Nistru. Era de ajuns că el ne lasă împreună... de bunăvoie... După ce pleca, aveam să joc cu adevărat în jurul tău şi să strig: „El a fost şi ne-a lăsat împreună... Aşa e că ţi l-am dat prins? Iată, joc în jurul lui... nu te teme, nu-ţi va face nimic nici la întoarcere, căci altfel el ştie că mă va pierde şi pe mine." Dar tu ai bănuit că e alături şi ai pretins să mă dezbrac... Era atât de neaşteptat şi pentru el şi pentru mine: dar eu am înţeles atunci pe loc că aci stă încercarea cea mare. Şi încercarea a fost într-adevăr: el n-a îndrăznit să tragă...

Şi iar se opri mâhnită.

– Dar tu ai stricat totul... Pe urmă începu să mă mângâie înduioşată pe obraz. Dar tu pentru mine ai făcut-o... Nu pentru tine... căci el tot avea să vadă, dincolo, că l-ai amăgit... Ţi-o fost teamă că el tot va trage la urmă, aşa cum căzusem pe crivat...

O strângeam la piept şi căldura corpului ei îmi trecea prin haine, toropitoare; mă cutropea cu mersu-i rapid, amorţindu-mi curiozitatea muşcătoare de a trage perdeaua mincinoasă cu care ea singură îmi învăluise gândul; tremuram, nu cumva să-i descopere, tot ea, ţesătura falşă şi fragilă.

Am nevoie de strângerea ei; simt în sânge, biruitoare, toată amintirea plăcerilor ucigătoare, ascunse în corpul său. Ea însăşi simte nevoia mea, degetele ei îmi desfac înfrigurate centura, îmi descheie nasturii dolmanului, pe care mi-l răsfrânge pe umeri. O sărut lacom pe buze, pe ochi, pe obraji, pe păr şi ea continuă să mă descheie înainte – doar asta e una din propriile ei bucurii, foarte rar mă lasă s-o ajut.

Dar se opreşte deodată şi cască ochii largi spre mine, în mine:

– Dar tu ştiai pe unde avea să iese el?...

Însă dorinţa, care acum a devenit potopitoare, îmi da glasul minciunei continue şi al negaţiei. Lungile explicaţii întârzie, încurcă perspectiva adevărului, mă sufocă în aceste clipe...

– Pe unde să iese? dau neştiutor din umeri. Pe uşă...

Ea râde bucuroasă că s-a găsit aşa repede un răspuns pâlpâirii de nelinişte care pare că încearcă să se zămislească în sine-i. O strâng până la sugrumare, ca să alung orice zbor strein s-ar mai abate pieziş şi viclean în minte-i... Dar mi-e cu neputinţă să-i prind ochii, cari scapă necontenit, alături, de sub puterea ochilor mei.

– Dar n-ai auzit uşa... şi-ai ascultat la fereastră... singur ai spus că trebuie să mai fie o ieşire...

– Am spus-o într-o doară... Doream să plece mai repede ca să scapi tu...

– Atunci cum ai ştiut c-a plecat?... Doar ai fost dincolo şi-ai văzut că nu mai e nici o uşă.

Dau din umeri, încercând să mă înfig într-însa, voiesc s-o abat sub greutatea bustului meu... dar ea parează şi scapă...

– Nu înţeleg unde vrei să ajungi...

– Tu ai ştiut de cealaltă uşă, spune, spune...

– Şi dacă aş fi ştiut... ce-ar putea...

Şi-mi întind cu repeziri de uliu mâinile spre a-i apuca mijlocul, dar ea mi le prinde cu promptitudine şi mi le strânge cu tărie...

– Atunci, dacă ai ştiut... dacă ştii... trebuie să fi luat măsuri ca să fie prins... Spune, spune... au să-l aresteze...

– Nu, nu va fi arestat... mă ridic, străduindu-mă să-mi smulg mâinile din strânsoare...

– Pentru ca să-ţi aducă pe Valea! şuieră ea, zguduindu-mă cu putere şi fulgerându-mă cu toată ura ochilor.

– Pentru că vrem să-i descoperim vadul... Ei, acum ai aflat?...

O undă de lumină pare că luceşte adânc în ochii ei. Dar tot nu-mi dă drumul. Mă strânge cu toată puterea această vrăjitoare goală şi frumoasă, pe care o zgudui la rându-mi cu toate sforţările mele şi ai cărei sâni palpită ca nişte porumbiţe gata de zbor, la fiecare tremur. Mă prăvălesc spre dânsa, cădem învălmăşiţi în pat, ne rostogolim unul peste altul, dar mâinile tot încătuşate îmi sunt...

– Atunci îl vor aresta la vad? continuă ea neînduplecată, când răsufletul agitat îi permite...

– Da, acolo... dacă vrei s-o ştii şi pe-asta...

– Bine, vom aştepta până te vor vesti.

– Poate nu vor izbuti...

– Vom aştepta să te vestească şi de asta...

– E o nebunie, ce te-a găsit acum... Poate că nu-l arestează în noaptea asta... îl lasă să treacă liniştit ca să nu bage de seamă... pentru că vrem să vedem ce ne va aduce de dincolo întâi şi întâi...

– Va aduce pe Valea, şuieră ea, izbindu-mă în piept cu propriii mei pumni...

– Ei da, va aduce pe Valia...

Şi cu acest strigăt de triumf, am putut în sfârşit să scap. Mă dau câţiva paşi în urmă ca să mă pot avânta: ea înţelege şi aşteaptă palidă şi tremurătoare. Şi corpul ei e minunat în această încordare supremă. Degetele i se încovoaie şi încet, pe îndelete, fără să mă slăbească din ochi, se ridică pe pat, în picioare... necontenit aplecată, cu mâini încovoiate, cu degetele jucând de pofta aprigă a sugrumărei. La cea dintâi mişcare ce voi face, ea se va prăvăli spre gâtul meu...

Râd răutăcios şi dur:

– Valia e o spioană... pe care vreau să punem mâna de mult... A mai fost prinsă o dată, dar nu s-a găsit nimic la ea şi a fost trecută înapoi. Acum a fost zărită luând fotografii pe malul celălalt. Nu puteam să-i spun astea lui Serghe: i-am pomenit doar de vioară. Ea e o bună artistă şi e fată frumoasă, ştie să intre uşor în inima ofiţerilor. Dar acum nici nu va apuca bine să pună piciorul pe malul nostru, căci va fi îndată arestată cu Serghe cu tot... şi trimişi îndată la comandament...

Niculina mă priveşte neclintit; şi-a îndoit un genunchi, apoi pe celălalt, îşi încovoaie spinarea goală în care şira îşi înfige uşor şiragul ca de mătănii al vertebrelor. Stă aplecată, cu capul pe-un genunchi; mă apropii uşor şi-i sărut fiecare boabă din şirag. Ea s-a încolăcit ca un melc în jurul genunchiului şi plânge încet.

O mângâi ca pe-un copil şi-i ridic faţa ca să i-o sărut. Lacrămile îi curg molcom ca şire de străvezii mărgăritare. Nu se fereşte de atingerea mea; ba chiar se strânge de mine, ca un copil de mama care l-a pedepsit. O răstorn întreagă pe perne, dar ea încă rezistă, rugându-mă:

– Nu, el nu trebuie arestat... nu vreau să-l arestezi... e soţul meu de atâta vreme... nu pot, nu pot să ştiu că tu i-ai făcut vreun rău, când el ne dă dezlegare... mi-e milă de dânsul şi nu vreau să te urască iarăşi de moarte... mi-este aşa de credincios... ne va fi aşa de credincios, îl vom trimite oriunde şi el îţi va da pe mână pe toţi spionii, pe toţi contrabandiştii, pe toţi răii de pe lume... Mai mult folos îţi va aduce astfel... el se va învăţa să te iubească... văzând cum te iubesc de mult... vei vedea, vei vedea...

Şi înlănţuindu-mă în sălbateca-i strânsoare, mi se dădu.

Dar când o simţii complect imobilizată, răspunsei gemetelor ei de plăcere, inconştient şi biruitor, în fundul urechei:

– Ba da, îl voi aresta, pentru că aşa am poruncă şi eu nu sunt învăţăt să calc poruncile... Iar pe Valia n-o voi aresta pentru că nu e spioană, pentru că e frumoasă, pentru că e artistă, pentru că vine de departe... asculţi, foarte de departe... din necunoscut...

Iar Niculina, care se zbătea acum ca un şarpe lovit de moarte, nu putu să scape decât înfrântă de spasmul inevitabil, când consimţii în sfârşit să-i dau drumul...

Atunci, cu mintea tulbure de stupida şi inutila cruzime a acestui infinit de divin delir, mă simţii scuturat ca dintr-un straniu vis...

Patru ori cinci tunete porniră deodată cu nenumărate ecouri şi prelungi vuiete ale văii imense. Pe urmă împuşcături răzleţe, cu alte vuiete şi ecouri.

Am răsărit galben, cu ochii rătăciţi, din maldărul răvăşit de perne şi macaturi.

Ea a scăpat un ţipăt uşor ca un copil în faţa unei surprize.

Bâlbâiam în neştire în vreme ce îmi potriveam centura peste dolmanul încă neîncheiat:

– Cine a îndrăznit?... Nu se poate... nu se poate...

Ea ţâşni atunci în sus şi se năpusti asupra uşei, se izbi de ea cu putere şi reveni să-şi tragă camaşa şi fustele, repetând după mine ca un copil sau ca un idiot:

– Nu se poate, nu se poate...

Oamenii mă aşteptau afară în pâlcuri regulate şi-n fierberea grabei.

Cine-a tras... cine-a îndrăznit?... După mine...

Ne aruncarăm în zăngănit de baionete prin grădiniţa din colţul căreia nucul imens arunca spre noi, într-o nervoasă frământare, sutele-i de braţe lungi şi negre ca de moaşte. Împuşcăturile veneau acum foarte de aproape şi vuietul lor se legăna dintr-un părete într-altul al văiei.

Găsirăm un băieţaş zvârcolindu-se şi încolăcindu-se în jurul pântecului îngăurit: glonţul îi traversase maţele şi ieşise prin faţă rupându-i burta. Mai încolo două fetiţe, două copilandre, tremurau de frig şi spaimă sub paltoane bărbăteşti bine vătuite.

– Dar Serghe? Serghe a scăpat? fu prima mea întrebare.

Îl căutau tocmai, Gherăscu şi Cebuc. Gîrneaţă ţipa furios – şi cu apropierea mea această furie crescuse – la cinci ostaşi necunoscuţi şi blegi, cu nasurile în pământ. Din când în când ocările ce le turna erau întrerupte de câte-un plescăit sonor de palme pe obraz... Când urechea-mi putu distinge primele cuvinte: „Mama voastră de nătărăi, cum aţi îndrăznit să intraţi în sectorul nostru?“ înţelesei.

– Sunteţi din plutonul lui Iliad?

– Da, să trăiţi!...

– Ce-aţi căutat pe-aici?

– Ne-a dat ordin să batem valea mai în lăsat de râu... ca să nu ne amestecăm cu ai dumneavoastră.

– Ce să găsiţi?

Tăcere. Cu oarecare întârziere, unul mic de-un metru găsi:

– Ce-o scăpa de la dumneavoastră. Că aveţi sectorul ăl mai greu...

– V-a spus să împuşcaţi sau să prindeţi?

– Păi dacă n-au stat pe loc...

Idiotul de Iliad! Aşadar, dacă ei i se năzărea cumva să fugă...

Am risipit oamenii în cerc; dacă nu-l găsesc pe-aproape, înseamnă c-a scăpat... Felinare se aprind şi lumini rătăcitoare încep să alunece pe câmp. Cebuc şi Gherăscu se întorc; n-au dat peste nimic. Niculina a sosit şi ea. Gîrneaţă repetă scena cu soldaţii streini, pentru dânsa; femeia ne aruncă o privire îngheţată şi neagră şi se îndepărtează ca o umbră în negură. Cele două fete îmi dau lămuriri: erau patru fugari, ele două, rănitul şi altul care a fugit de asemeni. Bălan pe deasupra.

– Doamne dacă nu l-ar fi atins! mă trezesc murmurând.

Gîrneaţă repetă semnalele pentru sanitar şi brancardă. De undeva ajung, până în urechile noastre, voci întărâtate. Acolo trebuie să fie? Întrebările şi răspunsurile pleacă şi sosesc din om în om, din lumină în lumină. Nimic altceva decât o băltoacă de sânge şi urme de om care-a căzut; pe urmă paşi spre apus, pe care îi înghite muşchiul şi zăpada. Luminile se abat spre apus, dar luciul omătului nu mai destăinuieşte nimic. Mai încolo, o arie de zăpadă fărmiţată şi răscolită în toate părţile. Şi într-un târziu din nou un vuiet: încă o picătură de sânge, apoi alta şi alta... S-a găsit dâra: luminile se ţin după ea... Las totul în seama lui Cebuc şi eu alerg cu Gârneaţă... Şi felinarele îmi luminează, picătură cu picătură, drumul însemnat cu roşu. Din direcţia pe care am apucat-o răzbate într-un târziu ţipătul sfâşietor al Niculinei; un chirăit ascuţit şi încă îndepărtat, care se împlântă de mai multe ori în mine ca un cuţit. E acolo...

Acolo, chiar unde răzbate în vale pe sub mărăcinişuri şarpele potecei adânci ca un tranşeu, Serghe se prăbuşise. Nu mai putuse urca, după o distanţă considerabilă, străbătută în goană disperată şi ameţită, de muribund; tovarăşul lui bun, suişul cel ascuns, îl respinsese. Zăcea răsturnat pe spate, arătându-şi dinţii pe sub mustăţile galbene şi pleoştite. Cuşma i se dăduse într-o parte, pieptul i-era încordat, o mână se înfigea în pământ, cealaltă o proptise voiniceşte în şoldul drept, puţin ridicat. Şi mort ne înfrunta.

Niculina se răsturnase pe el în cruce mută şi crispată, într-o strâmbătură stranie, care aducea mai mult a râs.

– Barim să fi căzut în dreptul vadului lui! îmi şopteşte Gârneaţă în ureche.

Fugarul celălalt nu mai putu fi găsit. Rănitul trăgea să moară, vegheat în magazia prizonierilor de cele două fete, de brancardier şi de sentinelă. Raportai la telefon; o voce somnoroasă îmi repeta vorbele la celălalt capăt al firului, tărăgănându-le pentru a câştiga timp să le scrie. Adormii cu capul pe masă, încercând să întocmesc raportul scris. În somnul iepuresc, tăiat de crâmpeie de visuri fără sens, albul

hârtiei şi obsesia introducerii înfiorător de banale, cu care începusem să mâzgâlesc foaia, mă neliniştiră tot timpul. Tresării şi strigai:

– A murit, măi băiete?

– Cine?

– Moaşe-ta... Băieţaşul acela...

– A-a... Mă duc sa văd, dom locotenent...

N-am nici o putere să scriu. Mi-e silă de hârtie, de masă şi de odăiţă asta şi mi-e somn. O greutate năprasnică îmi apasă capul pe masă. Trimisul revine într-un răsuflet.

– Nu mai are mult, să trăiţi, dom locotenent.

– Idiotule... ieşi...

Aş putea să mai dorm niţel... E imposibil de scris acuma. Nici nu ştiu ce să scriu... trebuie să dau relaţii exacte... şi el încă... da... în definitiv aş putea să-l las pe el la urmă... trebuie relatate celelalte... Dar patul mă îmbie, mâinile mi-s amorţite... o aţipeală ca lumea, în pat, mi-ar da toată energia de care am nevoie să pot ţine condeiul în mână. Morţii trebuie puşi toţi înainte; n-am să scriu tocmai către sfârşit: rănitul de care v-am raportat la punctul trei a sucombat tocmai acum... Dar ce dracu e cu somnul ăsta, parcă mi-a încărcat toată greutatea pământului în spinare. Barim o jumătate de ceas să mă pot întinde... Drace, tocmai acum s-au pus să mă găsească toate nopţile pierdute...

– Hei, băiete... ah, măgarul, n-aude... băiete, he... bă... la uite, idiotul, cum îmi mănâncă din jumătatea mea de ceas... idiotule... idi-o-tu-le-e-e-e... Ah, a şters-o iară... a şters-o să se culce... în fiecare noapte dorm ca buştenii şi nu se mai satură...

– Ordonaţi, dom locotenent...

– Sa nu te culci că te-a luat mama dracului... Du-te înapoi şi să vii să mă scoli... când s-o întâmpla...

– S-a întâmplat, dom locotenent.

– Ce să se întâmple, idiotule?... să mă trezeşti când... o muri... auzi, asta am vrut să-ţi spun... ah, cum îmi mănâncă viaţa...

– Păi a murit, domnule locotenent...

– Executarea, când ţi-am spus... l-ai şi omorât, ca să scapi... nu mai poate omu să se odihnească de lenea bestiilor ăstora...

– Păi d-acolo viu, domnule locotenent... D-aia am mai aşteptat niţel, când m-aţi strigat... Eu v-am auzit tocmai de-acolo, când m-aţi strigat, da am aşteptat să belească ochii de tot, că ştiam eu ce doriţi dumneavoastră...

Oricum, e imposibil de scris acuma... Sunt excedat... Mâine, mâine... trebuie să anchetez din nou... Deocamdată doar... la telefon, să anunţ decesul...

– Alo, alo... da, da... tocmai asta... ştii ca să anunţ şi decesul ăsta... raportul scris soseşte mâine... abia mai mă ţin pe picioare... şi ştii... trebuie să mai fac un supliment de anchetă... dar ştii, decesul trebuie să-l anunţ la telefon...

– Puteţi şi asta tot mâine, dom locotenent... nu-i nici un zor...

De dimineaţă aduc cele două fete la mine şi le poftesc pe scaune. Nu are nici una mai mult de şaptesprezece ani. Toată bunăvoinţa mea nu ajunge ca să descleşteze gura celei mai înăltuţe, care mă priveşte cruntă, cu ochii galbeni, mici şi jucăuşi, de veveriţă. O cheamă Roza Mendel. Ţinteşte necontenit spre mine bărbia-i ascuţită, uşor despicată, şi năsucu-i coroiat: ochii galbeni i se confundă cu mulţimea pistruilor. În schimb, figura celeilalte, a Evei Stern, e o floare rară în plină îmbobocire. Hainele de pe dânsa trădează pe fata cu stare, privirea limpede şi francă, vocea caldă şi argintie, figura roză şi dulce contrastează până la ţipăt cu împrejurările din noaptea asta şi cu stilul de proces-verbal.

– Ce cauţi dumneata la bolşevici?

E tocmai cum am bănuit. Ea merge la bolşevici pentru că se simte frumoasă şi binecuvântată de noroc. E aleasa viitorului şi protejata lui oriunde. Oriunde va călca piciorul ei, va însenina locul şi va pune zâmbete pe feţele încruntate. Ea se simte sigură de aceasta şi e sigură că, mai târziu, râsul ei va însemna şi mai mult în viaţa sa şi-a altora. De aceea, la imboldul impresarei cu ochi galbeni şi nas ascuţit, a bunei colege de bancă, s-a mulţumit din marele avut al tatălui ei, un comerciant bogat din Bălţi, doar cu şaizeci de mii de lei, sustraşi din casa de bani chiar cu o noapte înainte, după toate regulele artei: chei şterpelite din buzunar în toiul somnului, scrisoare de adio, de renunţare şi de lepădare la orice legături şi îndatori familiale, la orice avere, bogăţie mult mai mare stând în însăşi făptura ei... Chiar cele şaizeci de mii nu erau socotite decât unui rost pasager: douăzeci de mii acont lui Bălan, alţi douăzeci urmând a-i fi plătiţi pe malul celălalt, în total, câte zece mii de cap de tovarăş, iar douăzeci, cheltuieli ocazionale. Îmi predă într-adevăr 37 000 lei; fondul, deşi provine exclusiv din casa de bani a părintelui ei, e spre folosul tuturor; asta zic şi eu că e adevărat

comunism! Ca impresii, e înfricoşată de moartea tovarăşului de drum şi doreşte celuilalt, celui scăpat, să aibe o altă soartă. Nu pare deloc nefericită că piciorul nu i-a apucat în ţara mult dorită şi e sigură că tatăl ei îi va face cadou cei 37 000 de lei, de bucurie că s-a întors.

Mititica aventurieră!

Îi răspund că dacă ar fi după mine, aş lăsa trecerea liberă tuturor celor cari vor să treacă dincolo, ba chiar unora, ca domnişoara Roza Mendel, le-aş pune îndată la dispoziţie chiar mijloace de transport.

– Dar pe una ca dumneata te-aş face pachet şi te-aş trimite înapoi tatălui dumitale... chiar dacă aş şti că astfel calc ordinele superioarilor mei... Însă aşa trebuie să vă trimet pe amândouă pachet...

– Calcă-l pentru mine... văd pentru prima oară dinţii mărunţi, ca de şoarece, ai celeilalte...

– După tămbălăul ăsta, zău că nu se mai poate...

Eram gata să adaog: „Dar altfel... oricând“... Însă mă opresc la vreme: un biet copil rătăcit şi acesta – şi împroşcat de-un Dumnezeu prea crud cu atâţi pistrui... ce dracu... Iată cu adevărat o revoltătoare nedreptate... Eu unul i-aş ierta orice ambiţie socială, fie cât nu s-o putea mai absurdă. Dar nu ţiu s-o jignesc, împărtăşindu-i această sinceră părere.

– Nu, domnişoară, nici pe dumneata nu te-aş lăsa, nici atuncea... te-aş trimite înapoi la părinţii dumitale... eşti prea tânără.

Dar drept răspuns pentru mărinimia mea, atâta ură se îngrămădeşte în cele trei ascuţişuri ale acestei feţe, că-mi vâr nasul în hârtie şi dau drumul în sfârşit unei introduceri onorabile raportului meu, pe care ca-ntotdeauna mă năcăjesc să-l nimeresc mai deosebit puţin de clişeele ştiute: inofensivă marotă de cărturar ratat.

Am înaintat până la jumătatea fluviului. Tufişurile de pe malul dimpotrivă mă îmbie cu uşoare legănări primitoare. Ţărmul se ridică, într-acolo, atât de lin că nici n-ai simţi când urci... şi deodată, la nu mai mult de doi kilometri şi jumătate, pe stânga, o depresiune, mai repede şi mai puţin adâncă, pare că se lasă. Acolo, în această uşoară pâlnie a pământului, e Duboşani. În pas săltat, în mai puţin de-un sfert de ceas aş fi acolo; cu Pafnute, în cinci minute.

Dar mă opreşte această linie invizibilă trasă drept pe la mijlocul gheţei; e o linie închipuită, dar parcă e o barieră de fier, de

ghimpi, de foc, de trăsnete. Iliad a trecut-o, eu nu fac un pas mai departe de dânsa; căci ea împrumută mister, romantism şi farmec acestei întâmplări de dragoste. Fără ea, Valia ar fi o simplă trecătoare, care nu ţi-ar întoarce decât întâmplător privirile; ar fi o simplă pasageră în expresul Odesa-Chişinău, dar poate nici n-ar fi avut ce să caute pe-acolo, după cum eu însumi n-aş avea ce să caut pe-aici. Un loc nici mai mult nici mai puţin atrăgător decât altul. Nu, nu trebuie să fiu supărat pe această linie închipuită, pe această linie de neant, de care se izbesc totuşi şi se sfarmă atâtea doruri de libertate, atâtea năzuinţi, atâtea vieţi. Fără dura ei traiectorie, viaţa nu mi-ar fi adus aceste clipe de mare tensiune, pe care le trăiesc acum, această curgere de potopitoare şuvoaie primăvăratece, această clocotitoare şi imensă speranţă, care dă nou şi aprig sens unor zile destul de comune.

Mă întorc, şi nu ştiu cum, dar gheaţa parcă se leagănă ca un pod plutitor. E o părere bună de făcut să sară inima unui îndrăgostit romanţios şi fără noroc. Ia uite ce răspuns masiv şi dur dă această crustă, solidă şi groasă, ciocănitului iscoditor de baston...

Rusoaica!... În fapt de seară, cu lumina searbădă a unui corn mare şi roşu de lună, gata să apună, ea se desprinde din nehotărârea malului dimpotrivă. Rusoaica, rusoaica! Valia! Valentina Andreevna Gruşina! Sunt mai mulţi oameni pe dâmbul nesimţit, care desparte bătătura pichetului de apă: e şi Gârneaţă. Privesc în lături la dânşii să mă conving dacă n-am o părere: dar toţi sunt cu ochii pe fantoma înaltă care se apropie. O bundră groasă, cu guler enorm de blană, i se strânge pe corpul înalt şi zvelt, în picioare cizme de cauciuc, în cap o căciulă brumărie tăiată căzăceşte. În mână o cutie... de vioară?... mai degrabă de balalaică. Dar e încă departe şi nu se distinge bine, după cum nu i se distinge nici figura, pe care, în sfârşit, peste trei minute, Doamne, o voi putea în sfârşit cunoaşte...

Apariţia s-a oprit ceva mai încolo de linia închipuită. Ezită. O, ho, sunt gata să mă reped şi s-o iau de mâna, pe care în sfârşit o voi simţi într-a mea, a cărei atingere rece, de drumeaţă la vreme de iarnă, o voi simţi în sfârşit, o voi încălzi într-a mea...

Îi fac semne de prietenie, de curaj... Şi toţi îi facem semne de prietenie şi curaj. Apariţia ne priveşte lung, dar în liniştea asta roşie, de corn de lună sfâşiat de ascuţişurile negre ale

plopilor, fața încă e un mister pentru mine... O, în două minute... misterul ăsta se va topi...

Căzăcioaica privește acum în jos și parcă încearcă soliditatea gheței cu vârful piciorului, ridică fața iarăși spre chemările noastre și înaintează pieziș, într-un fel de curbă... dar rar și ușor, cu pași de dans, aplecându-se ca într-un joc vechi și potolit, punând o grație nesfârșită în aceste mișcări... Rusoaica... vine ca o mângâiere din marea ei depărtare, ca o poveste, necontenit fragedă, din adâncul trecut...

A trecut linia închipuită, dar, hotărât lucru, cutia din mână nu mai e o cutie de vioară. În jumătatea ceastălaltă a gheței, corpul i se îndreaptă și pășește acum mai cu siguranță. Fața începe să i se desemneze și privirile-i cresc, cuprinzându-ne pe toți în lumina lor stăruitoare, plină de speranță, de bucurie și de recunoștință.

S-a apropiat, se oprește, înaintează iar câțiva pași, atinge malul. Răsuflă lung și adânc: n-am mai auzit niciodată un răsunet atât de șuierător, de ușurare, ca după o sete cruntă, de deșert. O figură de băiat, iar cutia din mână, un mic geamantanaș, pătrat și îngust. Scoate căciula și salută.

– *Dobrîi vecer*! Un glas de băiat.

Și ne mai spune ceva pe rusește, ceva plin de asigurare și recunoștință.

Nu, nu se poate. Ordinul e ordin. Înapoi. Semnalele noastre au fost de îndepărtare. Înapoi. *Nazat. Ukaz-Strașnăi...*

Tălmaciul vine și pune întrebările obișnuite: Rude? Niet. *Gavariti pa rumânschi*? *Niet*. Se vede... *Nazat...*

Băiatul își scoate căciula, își șterge fruntea de sudoare, își ridică geamantănașul.

– *Dobrîi vecer*.

– Drum bun...

Dar deodată își aduce aminte de ceva și alarmat se întoarce. Tălmaciul însă a plecat. S-a mistuit. Nu-l mai putem descoperi. Băiatul înghite în sec, ne mai spune ceva pe rusește și dă cu piciorul în gheață...

– Cam alunecă! glumește cineva.

Ceilalți râd. Rusul își alungă privirea pe fețele sarcastice, care par să spună: „Degeaba o mai lungești". Și-o oprește în ochii mei; dar îi întorc cu indiferență. Înclină atunci din cap și pornește. Pe la mijlocul gheței, iar începe figura de dans, apoi deodată un chiràit lung, o săritură sălbatecă, de pisică, în aer; și-n aceeași clipită dispariția subită, verticală,

a corpului lung și suplu, aspirat de curentul lacom, prin gaura neagră care se deschisese și pe care o vedeam de aci. O căciulă brumărie și niște brațe, apoi degete care se încleștează de ruptura groasă a sticlei, dar gura râului se lărgește sarcastic, și apoi nimic...

Mă clatin. Înaintez amețit ca un bețiv. Gheața mă primește cu mârâituri surde.

– Domnule locotenent, domnule locotenent, ce faceți!

Mă opresc. La câțiva pași, un ochi negru, dar mic, mă fixează pieziș din sticlișul șubred; mă retrag de-a-nderatelea.

În noaptea asta și-n nopțile următoare, suflul domol al primăverei încă depărtate muncește cu spor la năruirea totală a visului meu. Aud pârâiturile gheței prin somn, unele tari ca bubuiturile de grenade. Mă trezesc asudat și îmi înfund capul în perină; dar aud în mijlocul creierilor chiràitul cel sălbatec și imaginea celor două mâini fără stăpân, bâjbâind prin aer, n-o mai pot șterge.

Nopțile mele nu mai sunt nopți. Trebuie să fug, dar unde? La Niculina n-am mai îndrăznit să mă duc în cuprinsul celor trei zile care au urmat uciderei lui Serghe; pentru formalități am trimis pe Gârneață.

Nu l-am întrebat de dânsa și nici el nu mi-a spus nimic; totul trebuie să fie acolo, așadar, posomorât și cernit. Dar acum pârâitura asta incontinuă, în care îmi pare că plesnește tot cugetul meu, mă alungă iarăși pe drumul obișnuinței. Nu, fără îndoială, nu voi bate la ușă, nu voi pătrunde în casă... Încă nu... încă nu... Și alung orice gânduri, care se arată destoinice să-mi ofer bune începuturi de scuză... Nu vreau, nu pot să mă gândesc.

Mă voi mulțumi să privesc de-afară, la fereastra pe care, de bună seamă, o voi găsi întunecată la o oră așa de adâncă în noapte... apoi voi întoarce domol pe Pafnute, a cărui spinare mă duce fără avânt și ale cărui copite plesnesc prietenos în mustul zăpezei lichefiate.

Și două nopți fac drumul ăsta al penitenței, neștiut de ea, dar abia într-a doua bag de seamă că între poartă și stâlp e petrecut de trei ori lanț greu de lacăt. Descalec și sar. Amândouă ușile sunt ferecate pe din afară cu lacăte la fel de grele. Amețit de-o trecătoare slăbiciune fizică, îmi reazim umărul de ușa care s-a deschis de-atâtea ori pentru mine, apoi lipesc tâmpla. Lemnul îmi trimite înapoi răsuflul cald

cu care-l împroşc: scormonesc cu unghia în el, apoi bat uşor, tăinuit, şi şoptesc: Niculina, Niculina!...

Şi-n noaptea asta, pentru toate zilele şi pentru toate nopţile ce vor veni, las în urmă-mi casa neagră şi pustie.

Iar în fiecare dimineaţă, sticla, podul de sticlă al atâtor nădejdi fără preţ, e toată coruptă de păienjenişul crăpăturilor; în a treia zi pare un mozaic mărunt şi măcinat, de străvechi castel în ruină. Dar apa dospeşte dedesubt, umflând podişca prăbuşită, şi limbi agere şi vinete plesnesc furibunde dintr-o parte carapacea zdrenţuită, de zale, care încă rezistă. Un soare laş şi imprecis asistă din dosul învelişului aproape transparent, sub care-şi ascunde zâmbetul, sălbateca îndârjire a lichidului insurect. Pe urmă sloiurile începură să curgă, târâte de curenţii răzvrătiţi, mute şi resemnate, în tumultul spumos al acelora. Şi într-una din zilele acestea, când pohodul sloilor începu să se mai limpezească, strigătele soldaţilor mă scoaseră afară:

– Ţine-l, bă!...

– A plecat mortu la vale.

– O prăjină, o prăjină...

– Barcagii, barcagii...

– Ăla e coşciug de copil...

– Nu vezi, bă, că e cutie de diblă... răspunse calm Gherăscu, pătrunzând domol în apă cu o prăjină lungă în mână.

Este într-adevăr o cutie de vioară, prinsă între doi sloi, cărora un cot al râului le domolise mersul. Ţiganul înotă până la un smoc de sălcii şi întinse prăjina. Cu mare grijă, vârful cu două crăcane dibuia pe lângă sloi, încercând să-l abată cu totul din fir spre apa moartă.

Dar cei doi copilandri basarabeni, cari îmi slujeau de barcagii, ridicară caicul cel mai uşor şi fugiră cu el pe mal, mai sus de tufele unde opera Gherăscu. Caicul se strecură sprinten ca o lişiţă printre tufişuri şi ieşi drept în deschizătura sloiurilor: copiii traseră uşor cutia neagră în blestemele furioase ale ţiganului.

O deschisei în bordei: chiar pe catifeaua capacului, o monogramă de argint cu înflorituri, pe care încă nu îndrăznii s-o descifrez. Scosei vioara muiată bine şi golii apa de pe fundul cutiei. Pe urmă privii şi monograma. Întocmai cum mă aşteptam: nici o nădejde mai mult. Semenele alfabetului rusesc: В.А.Г.

Mă lăsai uşor pe scaun. Abia acum băgai de seamă că Gherăscu e lângă mine şi încă ud, aşa cum ieşise din fluviu...

– Dumneavoastră tot nu cântaţi cu ea, dom'le locotenent... Şi la a mea i-au plesnit toate coardele de ger... zău, să trăiţi...

Şi acuma primăvara a irumpt din toate părţile, soarele nu-mi mai ascunde veselia luminei sub solzi reci sau sub perdele de neguri, vrăbiile nuntesc printre nuielele tufişurilor şi mugurii, cât bobul de neghină, buburoşează ramurile copacilor. Bocancii soldaţilor mătură c-o lovitură foşnitoare frunze uscate, prin zăvoaie, şi descoperă în putreziciunile dedesupt cuiburi de ghiocei şi viorele pe care mi le aduc şi pe care eu le depun lângă cutia neagră, acoperind-o cu ele ca pe un sicriu.

Gheaţa s-a dus, dar refugiaţii ne sosesc şi acuma; patrulele descopăr zilnic şuvoaie de oameni, îngrozitor de numeroase. Chiar şi astăzi o familie întreagă aşteaptă în bătătură percheziţia – ce vorbesc, un trib întreg: străbunic, bunici, părinţi, copii, nepoţi, porniţi toţi la drum, ca-n vremurile patriarhale. Sunt echipaţi ca de cale lungă, femeile cu copiii în braţe, bărbaţii cu saci, cu perne, cu plăpumi legate cu sfori pe piept, pe coaste şi la spate, ca raniţele sau ca echipamentul soldăţesc. Cântecul e sfâşietor şi monoton, căci e acelaş cântec pe care-l aud necontenit de când sunt aici, foame, persecuţii cumplite, dărâmări de sinagoge ori de biserici, execuţii în masă, violuri, deposedări, cnut şi revolver, ţăcănit de motoare ca să acopere ţipetele, toate durerile cărnei şi sufletului. Un cântec sinistru pe care-l ascult înfiorat, de mii de ori, singurul, necontenit acelaş, la auzul căruia nu poţi striga: destul! Dar eu strig: destul! Nu mai am urechi pentru el, nu mai am suflet pentru el, auzul şi sufletul meu sunt departe, foarte departe. Numai sicriaşul negru îmi mai sângerează inima.

Atâta revărsare de refugiaţi, când gheaţa s-a ridicat... şi totuşi, ea niciodată nu va mai veni... niciodată nu va mai deschide capacul sicriaşului negru...

Şi în pleava de lume pe care vânturile adâncului de la răsărit o suflă încoace, numai figuri întunecate, ochi lăsaţi, căutături piezişe, rânjete respectoase, miorlăituri miloage de femei pocite.

Nimeni nu mai poate auzi de la mine o vorbă de compătimire. La urma urmei ce folos, când tot *trebuiau* să

se întoarcă. Acum mi se par caraghioase şi barbare acele vorbe de mângâiere şi îmbărbătare, cu care-i petreceam înainte pe pragul tuturor suferinţelor: par ipocrite şi mai chinuitoare decât însăşi această sentinţă teribilă, pe care nenorociţii o aşteaptă, tremurând, din gura mea şi care se rezumă la un singur cuvânt, mai groaznic decât orice tortură: înapoi!

O, e cu mult mai potrivit aşa, mai bine, mai omenesc, cu mult mai nobilă această atitudine nouă, demnă, sumară, această muţenie severă şi glacială, care se sparge numai ca să facă loc unui singur cuvânt, negru şi înfiorător, ca un ochi de apă neagră în râul îngheţat: înapoi! pe care tălmaciul îl transmite automat ca un ecou: *nazat*! Atât...

Amurgul s-a lăsat bine şi cei doi barcagii, reveniţi de acum două săptămâni, au sfârşit de revizuit luntrea cea mare. Ciocăniturile lor în lemnul uscat şi în fier trebuie să fi răsunat, în urechile tribului numeros din magazie, aidoma ciocanelor cu care odinioară meşterii călăi îmbiau din vreme auzul condamnaţilor la crucificare. Sunt doar doi băieţandri, cei doi basarabeni angajaţi ca barcagii... nici unul n-a trecut de şaptesprezece ani, dar sunt dezvoltaţi ca nişte flăcăi adevăraţi, mai robuşti ca unii din grănicerii mei, buni vâslaşi şi buni înotători, straşnic de îndrăgostiţi de viaţa militară, pe care, cu siguranţă, ar urî-o, dacă ar trebui s-o trăiască la fel, constrânşi ca şi ceilalţi. Mănâncă la cazan cu soldaţii, fac din îndemn propriu unele din treburile lor, întrecându-se şi mâhnindu-se când unul e preferat celuilalt la vreo corvoadă care nu-i priveşte; grăiesc acum ca oltenii, scuipă printre dinţii strânşi, ca şi ei, sug ţigara lipită în colţul buzei până la ultima expresie, şi-şi potrivesc vorbirea astfel încât din două cuvinte unul să fie o înjurătură. O înjurătură oltenească, nu o sudalmă basarabeană.

Streinii au ieşit afară şi se pregătesc în tăcere; o lună enormă, roşie, cu liniile şi umbrele de pe faţă dilatate în chip demăsurat şi ridicol, ne priveşte printre plopii de pe malul dimpotrivă şi ne dă zor. Mai târziu totul va fi scăldat în lumină de lună plină şi transportul va fi mai expus, temere pe care tălmaciul le-o împărtăşeşte celor cari vor fi trecuţi înapoi, iar ei se grăbesc într-o forfotă resemnată şi surdă. Îşi trag curelele şi baierile desagilor cruciş peste piept, îşi înnoadă sforile complicat şi strâns; se încarcă peste măsură cu boarfe multiple de lână şi fulgi, şi cu toţii, în afară de

străbunic şi vreo trei femei bătrâne, par o turmă de vite de povară, cu spinările încărcate de samare.

Luntrea trasă la mal aşteaptă şi încărcatul e gata să înceapă, când de pe malul celălalt vin glasuri omeneşti. O patrulă bolşevică. Siluetele soldaţilor roşii, cu corn ascuţit, se văd negre în noapte, trase cu cărbune pe fondul arămiu al răsăritului, ca nişte umbre chinezeşti. Stau mai mult timp de vorbă acolo, parcă s-ar certa. Apoi dispar. Dar eu ordon ca trecerea să se facă peste câteva ceasuri; e posibil ca să fi simţit ceva şi să pândească.

Refugiaţii s-au vârât unul într-altul la vederea patrulei şi mi-au aprobat prin murmure dispoziţia transmisă de tălmaci. S-au aşezat la pământ, grămadă, feriţi de orice vedere dinspre malul opus, şi se odihnesc răsfrânţi de poverile din spinare sau într-o rână, pe boarfele moi, ca saltelele. Îşi comunică gândurile în şoaptă şi le petrec din om în om, privindu-mă uneori pe furiş, pe mine şi pe soldaţi. Sunt gata să mă întorc în bordei, dar grupul ăsta, doborât la pământ de sărăcăciosu-i avut, mă reţine şi mă umple de jalea nenorocului etern. Îmi vin atavic, în amintire, sângeroase izgoniri din caverne, popasuri de exod forţat, marşuri fără sfârşit pe căi de pustie, spre zări tot mai depărtate, spre ţeluri împărăţite de hazard, spre veşnicul şi nestatornicul pământ al făgăduinţei. Unde-or mai putea să se întoarcă oamenii ăştia, pe unde îşi vor mai încerca norocul? Altădată i-aş fi cercetat cu compătimitor interes, chiar cu riscul de a primi în schimb răspunsul unei dispreţuitoare tăceri, dar acum, hotărât, sunt mai închis decât o stâncă...

Dar cum a simţit sub picioare clătinările luntrei, tribul cel liniştit şi supus a devenit deodată gureş şi nedisciplinat, neastâmpărat. Sâsâiturile noastre nu ajung să-l potolească. Se strigă mânios, se trag de mânecă pentru a fi cât mai aproape unul de altul cei mai aproape cu sufletul. Femeile ţipă uşor, copiii se pun pe plâns, bărbaţii devin zgomotoşi, pornesc sâsâiturile chiar din mijlocul lor. E o hărmălaie pe care nimic nu o mai poate potoli; înclinările luntrei, foarte sensibilă acum cu orice nouă încărcare, smulg ţipete de spaimă femeilor şi sudălmi bărbaţilor. Dar pe malul celălalt nimic nu se vede, nimic nu se simte.

Cei doi luntraşi par a se certa pe mal, pe înfundate; unul a pornit să se dezbrace şi, furios, ocărăşte pe celălalt cu vorbe grele.

– Dar ce e? ce-aveţi? de ce te dezbraci?...

– Să trăiţi, dom locotenent, nu vedeţi cât s-a lăsat luntrea... Dacă ne mai punem şi noi, ajunge la *buză*... Apoi dacă s-a răsturna, eu trebuie să înot, da dacă am straie, m-apucă de ele şi mă trag şi pe mine la fund... Aşa s-o mai petrecut pe vremea domnului locotenent dinainte, da sergentul dumnealui ne-o spus: „mă, v-oţi duce dracu şi ei şi voi... da luntrea să mi-o aduci, care-o scăpa... să nu te prind la mal fără luntre..." D-apoi cum o să îndrept eu luntrea, dacă ei m-or trage de straie ca să scape...

– Unde e tălmaciul?...

Tălmaciul e alături, dar e cu neputinţă să convingem pe cei din luntre să se împartă în două transporturi. Îi sfătuim, îi ameninţăm, le poruncim. Nimic de făcut. Soldaţii pătrund în apă să dea jos pe cei din margine, dar aceştia se cramponează cu deznădejde de ce le stă la îndemână, de pereţii de lemn, de stinghii, de vecini; ţipetele răsună din toate părţile, blestemele şi urletele se amestecă: s-a făcut un tărăboi, de să-mi strângă toate patrulele din Rusia întreagă.

Oblig pe tălmaciul care abia izbuteşte să se facă ascultat să repete, să le explice, să-i îngrozească. Dar, cu neputinţă, nimeni nu coboară.

Afanasie, luntraşul care s-a dezbrăcat şi acum aşteaptă cu mantaua pe umeri, jucând cu tălpile goale pe malul rece, râde spre mine:

– V-am spus eu, domnule locotenent, aşa au făcut şi atuncea... Unul n-a vrut să rămâie... toţi s-au ţinut de-a valma... şi de-a valma s-au răsturnat...

Tălmaciul trebui să povestească întâmplarea, la care fusese martor ca şi Afanasie. Dar nici astfel nu ajunserăm la nici un rezultat. Pentru că, dimpotrivă, siguranţa oamenilor ăstora, pe care nimic nu putea să-i determine şi să-i îngrozească, stătea tocmai în faptul că se simţeau împreună şi că erau cu toţii la un loc. De la strămoş, la strănepot; erau un singur suflet, orice s-ar întâmpla să fie.

Afanasie îşi mai sfătui tovarăşul, care fusese angajat mai recent, ca să-l imite, dar şi acesta se arătă încăpăţânat. Ajunseră amândoi luntrea prin apă, unul dintr-o parte, altul dintr-alta, astfel ca să se ridice într-însa în acelaş timp. Strategema se arătă bună într-adevăr; luntrea nu se clătină decât uşor, dar se scufundă, doar un deget să mai fi rămas deasupra apei.

O urmărirăm cu suflarea reţinută. Grija mea era ca tocmai acum să nu se ivească de dincolo vreo patrulă; vederea ei, în puterea lunei, ar produce desigur spaimă şi agitaţie, care ar putea fi fatale. Sau cine ştie ce poznă sângeroasă. Dar într-acolo nu domni tot timpul decât liniştea şi golul.

Spaima veni numai din susul fluviului, pe firul apei, sub forma poate a unui peşte enorm plutind la suprafaţă, sau, cine ştie, a unui cadavru umflat de gaze şi dus de curent. Toţi văzurăm ceva negru şi întins cât un stat de om, ridicând apa şi scoţând în afară ceva ca o spinare sau un pântec cât un balon. Fu de ajuns un ţipăt ca învălmăşeala să fie generală. Cei mai mulţi încă nici nu şi-or fi dat seama ce s-a întâmplat, dar, ca la comandă, au zvâcnit cu toţii înspre dreapta, mutând centrul de greutate la margine: instantaneu, luntrea se dădu peste cap.

De lângă mine, Gherăscu dădu drumul unui hohot de râs sălbatec şi scurt, care îngheţă deodată, sub murmurul de stupoare al tuturor...

Trei naufragiaţi scăpară înot, la malul celălalt, de care erau mai aproape; ceilalţi toţi, prinşi de curent sau covârşiţi de boarfele îngreunate de apă, pieriră cu o repeziciune de vis. Afanasie avu dreptate: tovarăşul lui, cu toate că într-o poziţie mai favorabilă, se dusese de asemeni, fără ca nimeni de pe mal să fi văzut cum. În schimb, luntrea liberată plutea zglobie pe crestele curgătoare, împinsă de Afanasie spre mal; porunca domnului sergent dinainte era executată.

Dar abia după ce se topi printre noi, cu maldărul de haine în braţe, spre focul din magazie, auzirăm acel grohăit curios şi obosit venind din largul apei. Era greu şi şuierător ca un răsunet de foală, şi prin învolburarea undelor văzurăm rotunzimea unui cap omenesc zbătându-se spre aer.

– Afanasie! strigai.

Dar Gherăscu, a cărui izbucnire isterică o răsplătisem cu o grea privire, nu mai aşteptă.

– Mă duc eu, să trăiţi! Îşi aruncă doar mantaua şi capelul şi se năpusti în apa plescăitoare fără să-mi mai aştepte încuviinţarea. Reveni după puţin în înot voinicesc, spărgând apa şi gonind valurile doar cu unul din braţele lui enorme, cu celălalt ţinând de păr şi împingând înainte un cap umflat şi straniu; cu figura lui acum înspăimântătoare, pământie şi roasă de vărsat, părea cu adevărat un gâde, purtând deasupra talazurilor de mulţimi ţeasta unui decapitat.

Dar Gherăscu nu izbuti să aducă la mal decât un cadavru. Un biet bătrân umflat şi vânăt, pe care toate străduinţele noastre şi toată ştiinţa sanitarului nu fură în stare să-l readucă la viaţă.

Grozăvia aceasta mă alungă, în noaptea inundată de lumină, pe potecile patrulelor, printre scheletele de sălcii şi de tufe. Când răzbii în câmpul unde fusese împuşcat Serghe, îmi simţii sufletul picurând înăuntru ca ceara lumânărei. Era o căldură dulce şi tristă, care mă făcea uşor, blând şi iertător şi totuşi trist; covârşitor de trist. Ridicai ochii spre muchia movilei scânteietoare, abia umflată în noaptea albă, a cătunului fără nume; şi, de la sine, pe fondul luminat o clipă al minţei se zugrăvi cu cărbune gros casa întunecată şi pustie. Gârneaţă trecuse şi ieri pe-acolo şi găsise lacătele cele grele neclintite, la locul lor.

Când pornii să mă întorc trebuie să fi fost enorm de târziu; prinsei totuşi scârţâit de scripcă în magazia gradaţilor. Ah, aveau sindrofie şi Gherăscu îi distra... Dar cine să-şi fi permis... dacă spunea că strunele diblei lui s-au spart...

Intrai repede în bordei şi pe întunerec dădui florile deoparte de pe capacul sicriaşului. Vioara era acolo şi coardele îmi răspunseră pe vocile lor felurite, scurt, nemulţumite de turburarea regretului adânc, că sunt de faţă toate. O ridicai şi-o mângâiai cu obrazul pe dosul ei lucios şi moale. Când am aprins, hârtia mă aştepta albă şi întinsă pe masă, gata pentru procesul-verbal.

Am ieşit din nou afară şi m-am apropiat de Nistru, parcă aş fi avut nevoie de mărturia lui ca să-mi întocmesc raportul. Ce putuse oare înspăimânta pe cei din luntre? Să fi fost cu adevărat un cadavru? Afanase n-a văzut nimic.

Undele alunecau cu gâlgâit uşor, cu învolburări de spumă, iscând alb de dinţi râzători sub lună, cu un huiet incontinuu, în care bucuria copilărească a vălurelelor se întregea, se îmbina, căpăta un sens şi un tact: mi se părea limpede că aud acum, în murmurul greu al fluviului, acompaniamentul romanţei lui Ceaikovski, în zumzetul căreia undele duceau cu alai rămăşiţele Valiei.

Căci ea călătorea acum cuminte şi dornică spre mare, unde o aştepta tatăl ei... îşi ducea toată arta baletului legat cu sfoară în dumbrava tăinuită de alge şi mărgean.

Dar scripca lui Gherăscu bâzâi iarăşi deodată, exagerat şi displăcut, în mijlocul armoniei solemne a cortegiului de ape.

Intervenţia ei complectă imaginea cu sumbru şi lugubru: statura minunată a fetei, umflată acum de gaze, îmbrăca necontenit contururi din ce în ce mai diforme şi mai caraghioase, pe care zadarnic încercam să le astup în minte cu făşii compacte de doliu. Figura, pe care n-o văzusem niciodată, căpăta expresia de lepros a lui Ilia şi fixitatea stranie a ochilor lui de arici. Doamne, era oare cu putinţă ca această mândră închipuire să se îmborţoşeze ca o arătare a morţei şi a ceasului rău, semănând în cale-i doar spaimă şi naufragiu?...

Din scârţâiala stridentă şi nehotărâtă a începutului, Gherăscu alese în sfârşit cântecul, şi glasul lui ţigănesc sfâşie noaptea luminoasă, ca o gheară:

Luna şti-i-ie...
Dar nu spo... o-o-ne...
Mo-olte... taine...

Undele se alungau zglobii deasupra tragediei de-abia săvârşite, ca un zbeg de copii printre florile unui cimitir...

...de... a... ha... amooor
Pătrăcute şi ui-ta-a-a-a-te...

Abia acum bag de seamă că, drept la zenit, luna e cu mult mai mică decât te înşeală ochii... cu adevărat că nu poate să întreacă un gologan de argint.

În tace... e... e... e... rea
no... o... o... o... pţilor.

Eram, de multă vreme, cetăţenii târgului basarabean din apropierea graniţei. Pe Nistru ne înlocuise, de astă dată, un batalion tot din regimentul nostru. Dar acum, acolo, lucrurile se schimbaseră mult: triajul refugiaţilor şi diferendele de frontieră începuseră să le hotărască o comisie proaspăt înfiinţată cu delegaţi români şi sovietici. Până la adunarea ei, care trebuia să aibe loc la anume date, fugarii erau trimeşi la centrele de comandă, unde aveau să aştepte sub pază ce le glăsuia destinul.

La drept vorbind, ofiţerii erau mulţumiţi că li se luase de pe umeri această grea povară, care era marea putere de a hotărî pe loc soarta nenorociţilor căutând azil şi viaţă nouă. Întrucât mă priveşte însă, nu încercam câtuşi de puţin să-mi dau seama în ce măsură mi se reduceau, sau poate îmi creşteau, perspectivele visului meu, care rămăsese totuşi, cu toate tragicele evenimente din urmă, căci îl simţeam strâns acolo, în adânc şi în întunerec, ca-n fundul unei vizuini pe-un animal pălit de amorţeala hibernării. Eram bucuros să-i acord deci toate câte se cuvin unui convalescent şi, ca atare, tocmai pentru a nu-l turbura din somnolenţa-i întremătoare, încercam să mă dau cu totul vieţei celei noi, petrecerilor şi aventurilor.

Vara aceasta descinsese încărcată de-o stridentă lumină arzătoare, cu care ne împroşca la tot pasul. Vedeai suliţi de foc aruncate de lăncierii maeştri şi nevăzuţi, venindu-ţi până-n ochi şi până-n suflet, tocmai hăt din fundul stepelor nesfârşite. Trebuia să plecăm cu noaptea în cap la instrucţie, dar ne întorceam cu mădularele muiate, parcă am fi fost de ceară. Domnul colonel ne ieşea înainte, călare, cu pieptul sus, şi privirile lui agere se înfigeau ca ulii printre rândurile încovoiate, destrămate, terciuite. Cum îl vedeam de departe,

ordinele începeau să răsune surde şi scrâşnite, unităţile se strângeau învioşate subit, pentru ca dogoarea violentă a amiezilor să le dilate iarăşi, numaidecât.

După-amiezile, totul înota în torpoare, somnolenţă, semi-inconştienţă. Dar cum se furişa prin geamurile larg deschise primul suflu al clarului şi grăbitului amurg, o însufleţire generală cuprindea pe cei de sub scundele acoperişuri. Ieşeau cu toţii în cernerea insensibilă şi binefăcătoare a pulberei uşoare de întunerec, familii numeroase îşi aduceau scaunele afară, etalându-şi cămăşile multicolore şi ciorapii dubioşi dinaintea dughenelor pustii ori lângă imensele gârliciuri, presărate de-a lungul străzilor, pe linia ce s-ar cuveni trotoarelor, ca nişte pântecoase cavouri, cu grele obloane de fier.

Uneori, când veneau vânturile din răsărit, bura fină a colbului depunea straturi nesimţite pe feţe şi haine; uliţe nepavate, presărate ici, colo, cu mari blocuri de piatră, dispuse lateral între gârliciuri or vărgând transversal strada din loc în loc ca nişte punţi, păreau în timp de ploaie adevărate lagune de adânc noroi. Hleiul negru şi lucios ca păcura îţi făcea impresia că se scurge în şuvoaie, sub jocul nedomolit al picăturilor.

Atunci galoşii noştri, din vechiul regat, nu mai produceau nici o utilitate; numai cizma înaltă putea rezista puterei aspiratorii a acestui clei negricios. Trebuia să recurgi fatal la cal or la *isvoscik*. Trăsurelele mici cu un cal, în fundul cărora abia pot încăpea doi oameni subţiri şi bine înghemuiţi, înoată atunci ca luntrile în acest mohorât decor. Dar intimitatea lor e plăcută, tocmai din pricina acestei restrângeri, şi adeseori noaptea binecuvintezi coşul ridicat, care-ţi aminteşte, când îl vezi întâi, cărucioarele mai mari pentru copii. Postavul jerpelit al pernelor, harnaşamentul sărăcăcios, dar extrem de bogat în amănunte inutile, arcul lungăreţ cu clopoţei, indispensabilă podoabă deasupra căpăţânei animalului trăgător, şi toată claviatura coastelor acestuia, lunecând sub pluşul ros al pielei, îţi devin atunci simpatice, se îmbibează în amintire şi în depărtare te cheamă cu nebănuite puteri nostalgice.

Eu nu le simţeam desigur, pentru că în timpul rămânerei noastre din urmă pe Nistru, evenimentele de acolo şi zadarnica, dar intensa mea aşteptare, întrecuseră orice altă putere a gândului şi-a amintirei. Dar acum, revăzându-le, mai ales după împrejurările tragice din urmă, îmi produseră

înduioşare şi chiar consolare; e de ajuns uneori să schimbi doar peisajul, ca speranţe noi să te copleşească şi să te îmbărbăteze.

De aceea nu-mi fu câtuşi de puţin de mirare, ba chiar simţii la rându-mi curaj şi înviorare, când întâlnii pe Iliad în plină şi neaşteptat de aleasă companie, în grădina publică. Dar mai întâi, ce credeţi că este o grădină publică în Basarabia? Este evident, un loc cu verdeaţă şi alei, cu bănci şi copaci, dar astfel poate fi oricare grădină publică din lume. În Basarabia grădina publică e o extindere a locuinţei particulare în mijlocul comunităţei. Vara, tineretul e dispus să întârzie acolo chiar până la trei pătrimi din douăzeci şi patru de ore, astfel că grădinile basarabene sunt foarte populate, mai ales seara, în serile senine şi întunecate. Tocmai astfel îmi explic cum sămânţa de floarea-soarelui a atins gradul de adevărat cult în societatea basarabeană şi rusească; graţie ei, un om zdravăn, cu multă poftă de mâncare, ca rusul, se poate dispensa vreme îndelungată de masă. De asta, caracteristica grădinilor publice basarabene e acea culoare pestriţă, pe care le-o împrumută cantitatea enormă a cojilor acestei seminţe, scuipate din sute de buze omeneşti în plină activitate, între două cuvinte şi între două săruturi, după ce bobul a fost spart între dinţii experţi şi sâmburele ales, întreg, cu vârful limbei (dibăcie pe care eu niciodată n-am fost în stare să mi-o aproprii), ronţăit cu deliciu şi avalat pe îndelete.

Cojile atât de familiare, oleaginoase, fac un fel de pavaj mişcător pe aleile făţişe ori tăinuite, faţă de care măturoaiele municipalităţei se comportă cu o discreţie împinsă până la indiferenţă totală; vântul le poartă prin ierburi şi tufişuri şi totul pare nins de această culoare, în mult umblatele grădini, învăluite ca de enorme aripi de bibilică.

Perechile se plimbă pe alei, dar mai bucuros se înghemuiesc câte cinci, şase, pe aceeaşi bancă. Când la mijloc e aleea fără ieşire, ele se refugiază în tufişurile încăpătoare ca în nişte guri de ascensor; pe acolo sufletele dornice de absolut transmigrează din grădina rusească de-a dreptul în Paradis şi nu e de mirare dacă perechea următoare, refugiată aci din motive mai puţin transcendentale, nu mai găseşte din cea anterioară decât rămăşiţele trupeşti, de care aceasta s-a folosit în nevrednica viaţă, cu un revolveraş alături, sau o fiolă golită (când eroina era studentă în

farmacie, ori medicină), iar în partea cealaltă nelipsita pungă de seminţe.

Pe aceste alei, într-un grup numeros, întâlnii deci într-o seară pe Iliad: minune a minunilor, era chiar grupul Marusiei! Barişna era flancată de logodnicul ei şi de camaradul meu; în urma lor veneau prietene de-ale ei, ofiţeri şi localnici. Iliad se dovedea de-o exuberanţă fără pereche, fata îl asculta amuzată, dar logodnicul ei, profesorul Antimov, făcea haz nemaipomenit de năzdrăvăniile-i verbale. M-au înconjurat cu toţii, Marusea m-a luat de braţ şi m-a somat să-i urmez.

De la întoarcerea noastră, cu Iliad schimbasem puţine vorbe, reci şi indiferente, la popotă şi pe câmpul de instrucţie. Pentru că acum mă întâmpină mai deschis la suflet, îl poftii, a doua zi după-masă, la mine. El însuşi îmi mărturisi că de mult ţinea să mă „calce", pentru a-mi destăinui „lucruri" desigur „extraordinare".

Îl aşteptai deci cu oarecare curiozitate, nu fără a aşeza din timp şi într-adins cutia Valiei pe-un scrin înalt, astfel ca să-i atragă uşor luarea-aminte, fără totuşi a-l edifica, de la cea dintâi privire, ce anume vioară ascunde. Iliad sosi şi la început nu observă nimic. Îmi declară din nou că şi dacă nu-l invitam, el tot venea într-una sau alta din zile, vrând a-mi face o mărturisire delicată şi a-mi cere un sfat.

Dar ochii mei îl siliră să privească spre sicriu. Întâi cutia neagră nu-i spuse nimic, cu toate că nu mă ştia vreun mânuitor al arcuşului. Surâsei şi mă aşezai lângă scrin. Obrazul tocmai bine ajungea la înălţimea cutiei, de care-l lipii. Abia atunci, Iliad tresări. O nelinişte vie se putu vedea îndată în toată fiinţa lui şi mâinile i se întinseră tremurătoare.

– Dar, de când cânţi la vioară? mă întrebă sugrumat... Îmi dai voie...

Şi înaintă cu paşi şovăitori, încordându-se ca de atac, în caz că l-aş opri...

Mă dădui în lături, lăsându-l s-o ridice şi s-o aşeze pe masă. Cu mâini nestăpânite, de om care a regăsit un lucru scump, de mult pierdut, el o pipăi, înclină convins din cap şi o deschise. Înduioşarea mă birui; mă simţeam atât de mişcat, că-mi venea să-l cuprind la pieptu-mi şi să-l strâng frăţeşte, înfrăţit cu dânsul pentru totdeauna.

Mă privi întunecat şi mă întrebă numai atât:

– Unde-i acum?

Nu răspunsei îndată. Îmi făcea bine să-i contemplu culoarea tot mai vânătă a feţei, scânteierea ochilor şi strângerea maxilarelor. Biata moartă!

– În Nistru. Sau poate, dacă apa a dus-o până la mare, lângă tatăl ei, în pădurea de înecaţi.

Rânji cu nemăsurată duşmănie:

– Ai vrut pe urmă să te descotoroseşti de ea?

– Nu, Iliad, am vrut altceva. Dar n-am văzut niciodată pe fata asta. Vioara au pescuit-o oamenii mei, printre sloiuri, când a început să curgă gheaţă...

Iliad mă privi drept în crucea ochilor. Adăugai, făcându-mă că nu-l bag în seamă:

– Săraca de ea! Şi-a luat iară curajul în dinţi, abia când gheaţa începuse să crape. I-a fost poate teamă că n-o să mai aibe cum să treacă.

– Pe cuvântul tău că s-a întâmplat aşa cum spui?

– Eşti caraghios! Presupun... Altfel n-ar fi numai vioara la mine... ori amândouă, ori nici una.

Dar Iliad a rămas încă în cumpănă.

– Poţi să-ţi dai cuvântul că n-ai *avut-o* niciodată? pune el brutal întrebarea decisivă.

– Îţi jur că nici măcar n-am văzut-o...

Acum s-a convins. Bate toba cu degetele în masă, se învârteşte de două, trei ori, încoa şi încolo, apoi se înfundă într-un *chaise-longue* de pânză vărgată. Ochii-i sunt luminoşi. Nici prin gând nu-i trece să-şi ascundă satisfacţia, chiar sâsâie puţin un început de arie, dar repede se opreşte; se întinde în *chaise-longue*, îndreptând spre sicriaşul negru priviri încărcate de recunoştinţă şi de mulţumire.

– M-a iubit, biata fată, îmi împărtăşeşte el. S-a încăpăţânat ea să mă pedepsească, nu-i vorba, cu întârzierea asta, care i-a fost fatală; dar vezi în cele din urmă tot şi-a călcat pe inimă. Numai că n-a avut noroc, mi-a prelungit prea mult pedeapsa... Săraca de ea... Ce fată era, măi băiatule...

A, nu! N-am nevoie cât de puţin de regretele acestui *jouisseur* banal, servit copios şi nemeritat de întâmplare. Trebuie să i-o curm repede; aerul ăsta de importanţă, din partea unui flecar aşa de gol, mă înspăimântă...

– Aşa i-a fost valsul vieţei, intervenii grăbit.

Îmi răspunse cu râs sonor şi scurt.

– Ah, şi tu! Vorba asta a mea a făcut ravagii, îmi declară el. Până şi colonelul a adoptat-o...

Iar eu simt cum, trezit de acest ecou târziu, îmi învie în minte izbucnirea aceea bruscă a enormului Gherăscu, când luntrea, supraîncărcată, s-a ridicat ca o falcă monstruoasă, lăsându-se apoi, ca într-un vis de spaimă, asupra atâtor zeci de vieţi.

Pentru că îi parez vitejeşte orice deviere spre povestea de demult, Iliad se scoală să plece. Amână pentru altă dată destăinuirea ce vrea să-mi facă...

– Să vezi, e ceva senzaţional... dar tocmai de aceea, ştii, astăzi... nu face... Vioara asta... în sfârşit...

Se opreşte în dreptul ei, o vâră în cutie şi închide capacul. Apoi o aşează, ca la început, pe scrin.

– Ţi-o las, să fie a ta! mă consideră el concesiv. Ce să-i faci? Unul cu fata, altul cu vioara...

Şi râde, de astă dată uşurel, dând să-mi arate că nu vrea decât să mă necăjească puţin cu aceste cuvinte...

– Cu siguranţă că mă crezi un monstru, se scuză în cele din urmă, dându-mi mâna. Ce să-i faci, dragă, viaţa nu-i aşa de tristă, cum o iau unii. Dar zut, deocamdată! O să afli noutăţi fantastice... Mâine, mâine... azi e zi de doliu...

Şi ridică din umeri cu cinism afectat şi satisfacţie. Ieşi zornăind sabia şi trimiţându-mi, cu un sărut, întrebarea:

– Nu zici: aşa e valsul vieţei?...

Pieri – şi asta a fost toată pomenirea Valiei.

Veni chiar a doua zi, pregătit să-mi facă o teorie întreagă a ipocriziei omeneşti şi să-mi dovedească îndată că ursitoarele lui l-au scutit de acest defect. Asta nu-i nici cruzime, nici lipsă de respect pentru memoria celei dispărute, dar viaţa îşi cere drepturile ei. Pe urmă întâmplarea poate să aibe şi surprize; e foarte posibil ca numai vioara Valiei să fi nimerit în bulboană, pe când stăpâna s-a putut salva. N-ar fi deci exclus ca, dând o raită la viitorul concediu pe Alexandrovskaia, pe Lăpuşneanu, ori pe Calea Victoriei, să se întâlnească, nas în nas, cu dânsa... (Uneori mă gândisem şi eu la această putinţă, dar pentru mine o astfel de întâlnire echivala desigur cu neantul; ori în valurile mulţimilor, ori pe sub undele opace ale Nistrului, drumul ei nu avea să mai încrucişeze cu al meu niciodată.) Dar chiar dacă ar avea certitudinea sfârşitului ei tragic, Iliad, care, precum se vede, ţine cu orice preţ să-şi desfăşoare dezbaterile acestui proces de conştiinţă în faţa mea, ca dinaintea unui judecător, ce nu

mai poate fi decât strict obiectiv, se socotea chit cu această, pentru el cea mai fermecătoare aventură, rezervându-i colţul cel mai înflorit al amintirei lui. Poate că alte amintiri viitoare vor însemna morminte şi mai monumentale în acest cimitir al vieţei din care ne întoarcem în fiecare seară – îmi demonstra el prin cuvinte apropiate, pe care eu mi le însuşeam îndată, netezindu-le şi îmbrăcându-le, ca pentru aviditatea de pace şi mulţumire, pe care, la rându-mi, o simţeam crescând în sufletul meu – dar aceasta îşi va păstra pentru totdeauna poezia şi farmecul ei netăgăduit. Însă ce poţi face împotriva dimineţilor pline de soare şi noi speranţe; ce poţi face împotriva celui dintâi zâmbet care te întâmpină promiţător?

L-am întrerupt, asigurându-l că eu eram edificat de aseară, şi poate şi mai demult, de noua lui schimbare sufletească, a cărei soliditate nu prin vane şi banale demonstraţii va putea s-o sporească – după cum nici alte opinii contrarii, oricât de îndreptăţite şi de fireşti, n-ar putea s-o diminueze ori măcar s-o clintească...

– Revino la fapte precise, Iliad. Haide, să auzim: cine e?

– Rusoaica...

– Rus... o... încă o rusoaică?...

– Nici cu gândul nu gândeşti...

Nici nu-mi dam osteneală.

– Marusea...

Iată-mă deci plecând în peţit la Marusea, cu mandat solemn din partea lui Iliad. Un moment mă gândeam să-l întreb, dacă el cunoaşte, din auzite, limita până la care ajunseseră relaţiile mele cu aceea pe care acum o vrea nici mai mult nici mai puţin decât chiar soţie. Dar aşteptai zadarnic ca el singur să-mi dea prilejul de a ridica un colţ, destul de străveziu, din vălul care acoperea un trecut cât se poate de apropiat; mă simţii deci îndreptăţit să nu întreprind nici un fel de destăinuire, nici măcar aluzie, din iniţiativa mea personală. Mă mulţumii numai să ridic din umeri în ceea ce priveşte propria mea conştiinţă: fuseseră doar notorii, până la scandal, neplăcerile suferite de biata fată în urma iubirii mele nestatornice, cu toate că dusese până la chirurg şi până la vizite de somităţi medicale din Bucureşti; ba chiar, în câteva momente, planase asupra întregii întâmplări umbra parchetului militar, într-atât zvonul public nu greşea, arătându-mă ca autor moral al suferinţelor atroce cărora căzu pradă pântecul prihănit al fetei, nevoite să recurgă la periculoasele operaţii clandestine pentru a-şi purifica trupul de urmele nedemne ale unui cinic necredincios. Până mai deunăzi, bunul doctor Trofim Baldajarski continua să fie chemat la anumite intervale de procurorul tribunalului civil şi doar săracul n-avusese altă vină decât că, după mari ezitări, cedase rugăminţilor fetei nenorocite, care, la urmă, văzând că graţie intervenţiei lui discrete totul merge spre alinare şi reparare, într-un acces de bizară şi sălbatecă furie, stricase cu înspăimântătoare tărie şi crâncenă cruzime toată opera acestui medic bătrân şi reputat.

Nu s-a împlinit bine al doilea an de la aceste cumplite evenimente, pe care sentimentul cel nou al lui Iliad mi le aduce cu atât de proaspete amănunte în minte: le revăd atât de vii şi atât de aproape, că mă văd silit să-i ies pe alte căi înainte, pentru a-i domoli, până la răgazul judecăţii, această subită şi zănatecă grabă de a se lega pe vecie de o femeie în trecutul căreia ocup un loc atât de întunecat şi greu de şters. Astfel îi aţâţ în închipuire putinţa, întrezărită chiar de el, a unei neaşteptate întâlniri cu Valia, sau chiar venirea senzaţională a acestei fete – *ce poate dinadins şi-a aruncat vioara în Nistru* – în târg, pentru dânsul anume.

– Cu rusoaicele astea, Iliad, spune, la ce nu te poţi aştepta?

Dar spre cumplita mea stupoare, el primeşte cu vădită lipsă de interes această perspectivă, Dumnezeule, nu pentru că i se pare puerilă – dimpotrivă o consideră ca foarte firească – dar pentru că găseşte întrunite în Marusea, într-un total şi mai complect, însuşirile specifice ale idealului său feminin, care nu mai poate fi decât rusesc.

– Înţelegi, tu, Ragaiac, e vechea rusoaică, pe care vicisitudinile şi mizeriile revoluţiei nu au schimbat-o... A rămas intactă din vremea ţarilor... Aceasta e adevărata eroină a romanelor de care-mi spuneai...

– Încă n-ai cetit nici unul?...

– Am început... ah, tu, mă îndoiesc dacă le-ai pătruns cum trebuie... de aceea eu vreau să le citesc în ruseşte... Dar înţelegi, nu-i tot aşa de uşor ca de vorbit... Întâlneşti foarte multe cuvinte neobişnuite, populare, vechi, dialectale...

O altă întrebare însă îmi juca acum pe buze, pe care aş fi vrut s-o rostesc cu cea mai deosebită luare-aminte, pentru

a nu stârni cu ea nici un echivoc... În cele din urmă crezui că forma cea mai acceptabilă era aceasta:

– Dar viața rusoaicei de dincoace de Nistru, în contact cu a noastră, nu crezi că s-a schimbat oarecum, și-a mai atenuat din caracteristica principală...

– Încă nu, îmi răspunse el repede, dovedind că-și pusese și singur această întrebare. Încă nu... N-a avut timp... Suntem doar de cinci ani aici...

– Revoluția e tot de cinci ani și a rămas la ea acasă...

Atunci Iliad îmi declară cu oarecare superioritate că el vorbește în cunoscător. El a cunoscut pe Valia, iar acum poate urmări mai de aproape pe Marusea.

– Înțelegi, e rusoaica fără păduchi, care n-a întrerupt uzajul apei de Colonia, n-a fost pălită de nici o mizerie care să-i înăsprească sufletul și gândul, n-a văzut nici o oroare... E aidoma aceea pe care o așteptai tu de dincolo, după ce-o respinseși pe cea de-aici, nedându-ți seama că tocmai pe aceasta o visai... Iacă, îți atrag atenția, încheie el cu o subită dar strâmtorată bunăvoință, poți să te reîntorci până nu va fi prea târziu...

Dădui din umeri:

– Te asigur, nu vei avea nici o supărare din parte-mi...

– E bine că te-ai resemnat... poate ai risca să găsești porți închise...

Mă întorsei să-mi ascund zâmbetul.

– Așa de bine le-ai ferecat? întrebai continuând să rămân cu spatele.

– Le-am găsit ferecate... pentru tine. Pentru mine, zău dacă mai știu cum sunt. Când cred că le găsesc larg deschise, când strânse ermetic, de nici măcar o rază de lumină nu poate pătrunde pe nicăieri. Într-un cuvânt: rusoaica... De aceea m-am hotărât să recurg la ajutorul tău, care acum ești... imun. Trebuie să mă fac cunoscut și prin opinia unui al treilea despre mine... Și din toate punctele de vedere, am socotit că tu trebuie să fii acest al treilea... Am toate nădejdile că numai tu poți întoarce interesul ei total spre mine... Risc poate, dar eu nu mă dau înapoi în fața riscurilor. Și pe urmă, repet, am o încredere nemărginită în încăpățânarea ta... de vreme ce îmi lași cale liberă, sunt sigur că îți iei implicit, cavalerește, angajamentul că nu te vei mai amesteca...

Dacă numai atât aștepta el de la mine, atunci era cât se poate de ușor. Începui deci să râd cu toată pofta, pentru a-i

spulbera orice putință de îndoială. El îmi primi explozia de veselie cu vădit accent de prietenească mulțumire.

– Rusoaica mea trebuie să vină de departe, Iliad... În nici un caz dintr-un orășel basarabean...

– Ei și, dacă vine de departe... nu e tot femeie... nu e tot înaltă, n-are tot ochii oblici... Dar nu sunt oblici ochii Marusei, care se trage din neam căzăcesc, asiatic... n-are același suflet cu izbucniri sălbatece? Tu *știi* doar bine! se încruntă el, făcând o pauză, care lăsă să curgă între noi o undă de răceală... Nu e tot aceeași?... încercă să se însenineze iarăși...

– Nu e...

El mă privi uimit și râse de astă dată cu adevărat voios, considerându-mă iarăși prietenește...

– Dar cum mai poate fi, măi... ai înnebunit?

– Altfel... cu totul altfel...

El dădu din umeri, privindu-mă cu aer poznaș.

– Cum altfel? Ce vrei să spui...

Ridicai la rându-mi din umeri, apoi îmi întinsei alene brațele și trupul:

– Altfel... de unde vrei să știu?

– Poate cu un singur ochi, în mijlocul frunței?...

– Nu e vorba numai de ochi, Iliad, de picior sau de ce mai gândești tu...

Bineînțeles că, în urma acestui dialog, încrederea lui Iliad în misiunea mea de pețitor crescu până dincolo de orice margini. Pe mine însumi mă interesa partida. Iliad îmi destăinuise doar că Marusea m-ar primi foarte rece, dacă aș încerca să accelerez din nou, pe cont propriu, inima rănită a fetei; cu siguranță el primise această încredințare chiar de-a dreptul de la dânsa. Perspectiva celei dintâi convorbiri, cu subiect sentimental, dintre ea și mine, începu deci să mă intrige. Nunta ei cu profesorul Antimov, care de doi ani întregi – chiar din timpul legăturilor noastre – era agitată deasupra târgului ca o sabie a lui Damocles (o biată sabie de lemn!), deși acum era foarte apropiată (ca-ntotdeauna de altminteri), nu mă îngrija câtuși de puțin; despre partea asta putui liniști cu perfectă convingere pe Iliad. Întrucât mă privește savurai, cu anticipată cruzime, tresăririle sigure ale barișnei, când voi începe să mă interesez cu de-amănuntul de sufletul ei; apoi judecai cu perversă plăcere mărimea

ochilor ei, într-adevăr oblici şi profunzi, străjuiţi de gene lungi şi încovoiate, când voi face să cadă, pe coarda întinsă până la plesnire a atentei ei pânde, numele lui Iliad. De bună seamă, după toate meschinăriile şi suferinţele pe care i le făcusem acestei fete, noua şi cinica mea bucurie mi se păru monstruoasă; îmi turnai fără milă pe cap toate mustrările cu putinţă, pe care le meritam într-adevăr, dar îmi fu cu neputinţă să renunţ la prelungul preambul, care avea să preceadă creştineştei mele misiuni.

Mă postai deci, la orele pe care mi le indică Iliad, în grădina publică. Acasă la dânsa nu mai puteam să mă duc desigur, cu toate că tatăl ei... îmi răspundea regulat, cu afectată afabilitate şi cu mândrie nepăsătoare, la salut. N-aş putea spune dacă era într-adevăr o tactică, sau o manifestare foarte firească, pe care, spre uluirea mea, o surprinsesem şi la fată, chiar la cea dintâi revedere după însănătoşirea ei. Ba încă, Marusea îmi răspunsese atunci cu un zâmbet atât de trist, atât de sfâşietor şi totuşi atât de dulce, la înclinarea mea galbenă şi incertă, că trebuie să mărturisesc, avusesem nevoie de multă putere de stăpânire ca să nu pornesc îndată acasă la dânsa, să-mi cer iertare şi să ofer reparaţii. (Mai târziu a revenit ea singură la mine.)

Acum însă, după reîntoarcerea noastră, era însoţită necontenit de profesorul Antimov, rus sadea, curtezanul ei statornic, cu drept de anterioritate, întruna corect şi grav şi de asemenea extrem de prevenitor şi de afabil cu nevrednica mea persoană. De dânsul trebuia acum s-o separ cu orice preţ, să-i cer o întâlnire numai între patru ochi, bunăoară dimineaţa, când profesorul era ocupat la şcoală. Profitai deci de faptul că Iliad, potrivit unei prealabile înţelegeri, îl opri de braţ, demonstrându-i impetuos un punct de vedere pus anume la cale şi care ştiam că-l interesează pe profesor, pentru a strecura Marusiei dorinţa mea. Ea avu o tresărire bruscă, pe care încercă apoi s-o acopere cu un aer de calm şi lipsă de curiozitate; totuşi îmi acordă întâlnirea, fără a-şi putea stăpâni intensa privire cu care-mi străbătu înfricoşată ochii şi figura. Vioiciunea i se duse după aceea, cu toate sforţările ei desperate de a o reţine şi a o arăta, chiar fără nevoie. În cele din urmă trebui să-şi grăbească mult înaintea timpului obişnuit plecarea, rugând pe Antimov s-o însoţească acasă.

Iliad păru neliniştit de această schimbare neaşteptată, drept care îmi dădui cu părerea că ea s-a temut să nu fi înţeles cumva

Antimov manevra noastră. Pentru a nu-i lăsa nici o bănuială, ea simulase dibaci indispoziţia, arătându-i profesorului că atunci când are nevoie de linişte şi reculegere, anturajul lui singur îi devine preţios şi indispensabil.

– Ce vrei, fata încă nu ştie ce vreau să-i propun şi ţine în mod firesc să-şi rezerve prietenia rusului. Iliad se opri la câţiva paşi de mine şi mă fixă categoric. Rusoaica! afirmă el, înclinându-şi de mai multe ori capul, cu mare convingere.

– Rusoaica! repetai aprobător, ridicând imperceptibil din umeri.

Marusea veni în grădină cu socotitul sfert de oră mai târziu. O primii ceremonios şi o condusei pe alei retrase: ea se lăsa dusă fără nici o împotrivire, grăbită, cu pieptul pradă de zbucium nestăpânit, cu buzele despicate de zâmbet înfricoşat, cu nările fremătând de adulmecarea necunoscutului, cu ochii iluminaţi de apropierea revelaţiei. La fiecare cotitură îi apucam mâna şi aveam o plăcere rea şi puternică să-i simt febra crescând. Nu mă întreba nimic, dar eu abia aşteptam să-i aud glasul care trebuia să fie stins şi sugrumat.

– Marusea, ştii de ce te-am chemat?

Ea nu putu să răspundă, ci numai aplecă pleoapele şi se ridică uşor pe vârful picioarelor. Dar eu trebuia să-i aud neapărat vocea...

– Ai putea măcar ghici?...

– Nu... ghicesc, îngăimă ea, abia trăgându-şi sufletul, aşa cum bănuisem.

Nu mai avusei răbdarea să fac nici un ocol:

– Te-am chemat în numele lui Iliad. Sunt, închipuie-ţi, peţitorul lui. El te cere de soţie... Nu trebuie să-l refuzi, Marusea. Gândeşte-te bine, el este un foarte bun băiat... şi e ofiţer, apăsai pe acest amănunt, cunoscând bine slăbiciunea sufletului femeiesc din Rusia pentru uniforme. E un eminent ofiţer...

Legam cuvintele unul de altul, urmărind cu atenţie încordată efectul lor pe această figură pe care-o sărutasem de atâtea ori. Dar în afară de strângerea de la început a buzelor, nu mai flutura pe ea decât acelaşi zâmbet bucuros, aproape glumeţ, doar puţin strivit în colţul gurei.

Reluai discursul şi încălzii cu toată stăruinţa pledoaria pentru Iliad.

– Dumneata nu ştii, mă întrerupse ea în cele din urmă, că peste o săptămână trebuie să mă cunun cu logodnicul meu, profesorul Antimov?...

Peste o săptămână? Nici nu fusese vorba.

– Mă impresionează mult sentimentele ce zici că-mi poartă camaradul d-tale... Dar chiar dacă mi-ai fi vorbit în numele *altuia*, care cunoaşte bine drumul spre inima mea, răspunsul mi-ar fi fost acelaş: am mai multă încredere în sentimentele şi sinceritatea unui rus... Îmi apucă amândouă mâinile şi-şi înfipse degetele, care acum îi deveniseră reci, între ale mele: La revedere... vei primi săptămâna asta invitaţia la nunta mea cu profesorul Antimov... O să fie duminecă...

Profesorul Antimov ar trebui să ne fie recunoscător, mie şi lui Iliad: o nuntă, care nu mai ajungea să se isprăvească de doi ani şi jumătate, avu loc fulgerător chiar în dumineca următoare, întocmai cum mă ameninţase Marusea. Tot târgul fu în fierbere în această săptămână, având în vedere însemnătatea evenimentului, în raport direct desigur cu importanţa economică a tatălui ei, pe care Dumnezeu, în afară de Marusea, nu-l mai hărăzise cu nici un alt copil. Petrecerea avea să aibe loc în odăile largi şi încăpătoare ale casei părinteşti; un antreu enorm, cât o şură, întrecea în dimensiuni toate sălile de dans din întreg târgul. Orăşenii, cari ştiau ce înseamnează o petrecere în casele socrului, considerau ca o marcă de onoare invitaţia pe care o aşteptau, unii din ei, cu oarecare îngrijorare. În privinţa asta, atât eu cât şi Iliad nu puteam să ne plângem că n-am fost trataţi, din partea miresei şi a familiei sale, cu toată consideraţia cuvenită: am primit amândoi invitaţii. Iliad a jurat că nu se duce; eu dimpotrivă mi-am dat cuvântul că voi fi cel mai aprig dansator.

Şi am fost, într-adevăr. Dumnezeule, cu cine n-am dansat! Ah, nu m-am sfiit să poftesc la joc nici chiar pe barişna Ghenea Weiss, în jurul căreia, de la moartea năprasnică a căpitanului Bădescu, se ţesuse, din partea ofiţerilor şi funcţionarilor români, o tacită dar necălcată conspiraţie de rezervă şi răceală. Era o durere să vezi pe această, până ieri atât de înconjurată şi zglobie ştrengăroaică, ocolită de toţi – ai ei din răzbunare, ceştelalţi din motive nu tocmai aşa de bine definite, deşi extrem de felurite, la temelia cărora eu puneam însă o temere vagă şi superstiţioasă – plimbându-se prin grădină cu totul stingheră, ocolită, câteodată, până şi de coreligionarele ei, dornice de anturaj, cântec şi joc. În cele din urmă ea însăşi îşi rărise drumurile prin oraş şi adoptase o atitudine de retrasă şi mândră resemnare, aşa că era o mirare generală cum se hotărâse acum să calce în mijlocul unui atât de formidabil tămbălău.

Dar din atenţia deosebită ce-i da mireasa, care se aşeză de mai multe ori lângă dânsa, înţelesei că Marusea pusese un preţ deosebit pe venirea Ghenei; amândouă alături formau desigur simbolul îndurerărei mute şi al resemnărei. Îmi veni să râd cu mare poftă şi, pentru că până aci nu dansasem cu mireasa, mă îndreptai cu paşi hotărâţi spre grup. Momentul fu puţin dramatic, căci multe perechi de ochi mă urmăriră. Dar numai când mă găsii în faţa lor, ideea cea năstruşnică mă năpădi: mă plecai adânc înaintea Evgheniei Kersanova, ai cărei zigomaţi se contractară de surpriză pe tragica figură, astfel că chipul ei deveni complect galben şi fatal, ca al unei tinere mirese iudaice în care a intrat subit duhul fatalului dybuc.

Culorile i-au revenit însă pe încetul, ca şi râsul imprimat pe faţă, când, ocolind sala de mai multe ori în strânsă învârtire, am acoperit-o de cele mai exagerate complimente şi am poftit-o la întâlnire pentru a doua zi, seara, în grădina publică. Am mai rugat-o apoi călduros, ca înainte de a pleca de acasă, să avertizeze pe tatăl ei unde e chemată şi cu cine se întâlneşte, pentru a-mi aduce câteva mostre din blestemele lui cabalistice, a căror influenţă trebuie să aibe o deosebită savoare...

– Aş vrea să mă bat şi eu cu lupii pentru dumneata, barişna Ghenea.

După un dans care se prelungise cam mult şi se dovedise cam excentric, cerui barişnei Ghenea favoarea de a o însoţi pe verandă, pentru a lua puţin aer. Ea consimţi şi găsirăm destul timp şi singurătate ca să gust în voie moliciunea buzelor ei, care aveau într-adevăr un farmec apreciabil, dar care-mi dădu siguranţa că, măcar pentru atât cât visam eu, nu mă vor face să fiu sfâşiat de nici o fiară.

Reîntoarcerea noastră produse desigur rumoare; dar eu înfruntai cu bărbăţie toţi ochii care se puseseră înaintea noastră şi care căzură zdrobiţi la primul contact. Şi numai într-un loc, într-un colţ depărtat, privirile mele semeţe se frânseră şi căzură la rându-le; dădusem de stânca dură şi întunecată a unei perechi de ochi dârzi şi scânteietori: ochii domnului colonel. Umilit, mă îndreptai cât putui mai mult de dânşii, şi-n tot timpul cât dădui drumul şi celorlalte

nebunii, căutai pe furiş să observ dacă n-au început cumva să se deplaseze încoace...

Însă atunci descoperii un lucru cu adevărat uimitor. Centrul sălei, ocupat masiv de zeci de capete, se despică deodată în două; perechile se retraseră pe la locurile lor şi în mijlocul marelui antreu spaţiul rămase complect liber. Atunci doi dansatori începură să se urmărească unul pe altul, cu mişcări graţioase şi molcome: erau ginerele şi mireasa şi era un dans străvechi, pe care amândoi îl executau cu multă vioiciune şi eleganţă, în cinstea invitaţilor. Jocul cel nou nu avea agitaţiile sălbatice ale cazaciocului şi nici mişcările dansurilor cunoscute; eu nu-l mai văzusem şi, poate, cu atât mai mult simţeam, urmărindu-l, o negrăită surpriză, o imensă bucurie amestecată cu tristeţe, fiorii unor îndepărtate evocări. Marusea se legăna între vălurile de mireasă ca între aripi de fluturi şi cununa voievodală de pe capul ei îi da o înfăţişare de domniţă sau de rusalcă. Abia acum observai adâncimea ochilor, cari îmi făcură impresia că mă caută prin mormanele de lume. Îmi făcui loc şi le ieşii în faţă, şi ea-i acoperi atunci cu marile pleoape roze, lăsându-şi ca în extaz capul pe spate. Îmi amintii deodată, cu toată puterea, de minunea rară a atâtor rotunjimi pe care vestmintele în mişcare le indicau discret şi senzual, de linia dreaptă şi elegantă a piciorului, ale cărui pulpe tivul alb al poalelor le descoperea şi le acoperea în cadenţă; îmi amintii culoarea de-un alb mat, neliniştitor de indefinit, a pielei ei privită de aproape, şi de tonul sufocant al aceleiaşi nuanţe, îmbrăcând încheieturile pline. Îmi amintesc, asurzitor, patima nouă şi năvalnică a lui Iliad, care trebuie să-şi bea acum într-o cârciumă cât mai meschină, mai murdară şi mai rusească, nenorocul, bâiguielile lui de iluminat mistic, dovedindu-mi de ce ar prefera pe Marusea chiar Valiei, revenite şi orăşenizate. Învolburarea mătăsurilor şi a satinurilor albe îmi aşterne negură în cuget şi râsul minunat arcuit al dinţilor albi mi se proiectează în noaptea ameţelei ca un colan de mărgăritare.

– Rusoaica! bâlbâiesc şi poate vecinii m-au auzit şi poate toată lumea asta ce admiră stupefiată această armonie de linii, de forme şi culori, pe care eu am avut-o în mâini, am strâns-o la piept, am degustat-o orb şi inconştient, în toată splendoarea ei.

– Rusoaica... ea...

Când ceaţa mi se ridică de pe minte, aplauze puternice răsplătesc pe dansatori. Tremurând, scuturat de puternici fiori, m-am apropiat de Marusea, cu ochii umiliţi, ca un cerşetor. Am început să-i bâlbâi scuze pentru purtarea mea de adineaori; am venit s-o poftesc la dans pe dânsa, dar, cum toată suflarea omenească ţintise ochii asupră-mi, mi-am pierdut cumpătul, am şovăit, m-am înclinat în faţa Ghenei pentru a mă salva...

– Ei toţi ştiu, Marusea, trecutul nostru, pentru că tu l-ai făcut zgomotos... scandalos, iartă-mă că-ţi spun toate astea tocmai acum, dar vreau să afli că eu nu-mi asum nici o vinovăţie pentru tot ce s-a petrecut... înţelegi, nici o vinovăţie...

Ea mă priveşte uimită şi eu o cer la joc pentru a o putea convinge de ceea ce vreau să-i dovedesc, mai mult decât cu vorba, cu strânsoarea degetelor, cu atingerea piepturilor, a şoldurilor, a coapselor. Şi ea şopteşte aiurită:

– Înţeleg, înţeleg, Gheorghe Ivanovici... ai dreptate.

– Ei ştiu tot, Marusea... şi acum ne privesc scandalizaţi. Simţi tu cum toată sala asta şi-a pironit ochii asupra noastră...

– Simt, simt totul, Gheorghe Ivanovici...

– Ei ştiu totul, Marusea, dar ei nu vor şti niciodată, niciodată nu vor înţelege, nici chiar profesorul Antimov, înălţimile cereşti până la care m-ai ridicat tu, Marusea, fericirea nemărginită pe care am gustat-o în braţele tale...

Capul Marusei s-a lăsat pe spate şi tot sângele i-a fugit din obraz...

– Dar şi tu vei recunoaşte, mai curând ori mai târziu, Marusea, şi tu vei recunoaşte că nici un bărbat nu va şti să te mângâie ca mine, nici unul nu va şti să se bucure, în deplinătatea simţurilor lui, de armonia sufletului şi-a corpului tău, de frumuseţea inimei şi a sărutului tău magnific, de dulceaţa pasiunei tale, şi-a şoldurilor tale, şi-a coapselor tale, şi-a pântecului tău, Marusea, pe care eu le-am gustat înaintea tuturora, tuturora, tuturora...

Trebuie să depun toată puterea braţelor mele ca să conduc acum pe Marusea, care-şi mută picioarele în neştire...

– Îţi mai aduci aminte tu, Marusea, de îmbrăţişerile noastre fără saţ, în odăiţa mea, în odăiţa noastră, care trebuie să însemneze, în viaţa ta, evenimentul cel mai de seamă, Marusea, evenimentul cel mai de seamă al vieţei tale... Acolo ai gustat cea dintâi şi, vei vedea, cea mai puternică fericire... asta n-o vei putea uita oricât vei vrea; oricât te vei sili...

Odăiţa aceea mică, pe care am părăsit-o acum câteva ceasuri, tu acum un an şi mai bine... şi pe care o văd cufundată în întunerec, parcă ne-ar aştepta, parcă ar fi gata să se aprindă de lumină şi să ne spună: „ah, bine aţi venit, în sfârşit..." Nu ţi-ai adus tu aminte niciodată de odăiţa asta, Marusea, ai putut tu s-o urăşti sau, şi mai grav, să nu te mai gândeşti la ea? Eu n-am s-o cred asta niciodată, oricât mi-ai spune-o...

Aci am strâns-o cu putere, parcă gata s-o ridic, pe jumătate leşinată cum era, şi s-o duc departe, s-o duc eu, nemernicul, în camera nupţială...

– Marusea, am continuat să-i şoptesc cu buzele atingându-i continuu urechea, Marusea, odăiţa aceea e adevărata ta odăiţă nupţială, Marusea, şi nu iatacul mare şi elegant, îmbrăcat în alb, care te aşteaptă solemn şi grav ca şi profesorul Antimov... Dacă odăiţa cea mică te-ar vedea în costumul ăsta, care i se cuvine ei, i se cuvine ei, înţelegi, Marusea, ar tresări, ar înnebuni de fericire, odăiţa cea mică... Trebuie să mergi şi s-o priveşti în costumul ăsta, Marusea, în noaptea asta, Marusea, cât poţi purta costumul ăsta... Înţelegi tu, dacă nu vei veni, ea va păli de durere şi veşnic va fi apăsată de-o atmosferă de doliu...

Eu cred că eram nebun. Sau altcineva îmi dicta aceste cuvinte. Ea însăşi se desprinse de mine, chiar în mijlocul balului, şi-mi ceru s-o duc la loc. Iar eu abia acum auzii din nou huietul mulţimei şi simţii tăişul atâtor ochi care se înfigeau în mine ca bricele... Dar toate astea n-aveau nici o importanţă, doar de acea pereche de priviri, dură ca o stâncă, pe care o simţeam prin tâmple şi prin ceafă, mă feream şi ochii înşişi se fereau de ea, instinctiv, ca o pereche de turturele, evitând în zglobii volute două săgeţi negre, două căderi grele de ulii...

La locul ei, am sărutat mâna Marusei şi-am bâlbâit fără nici un rost şi fără nici o nădejde, ca tot ce bâlbâisem până acum...

– În costumul ăsta, Marusea, de ţarină a trecutului şi a poeziei poporului tău...

Iar ea abia putu să-mi strângă vârful degetelor şi abia găsi suflet să îngăimeze:

– Aşteaptă-mă la portiţă... Peste o jumătate de oră...

Am ieşit împleticindu-mă şi ochii cei grei nu m-au ajuns.

Este de necrezut şi, cu toate astea, aşa a fost întocmai. Înfăţişarea albă a apărut în cadrul îngust al portiţei din grădină şi eu m-am precipitat nebun din trăsurica îngustă în care o aşteptam.

– Goneşte, *isvoscik*...

Odăiţa ne-a primit, e drept ceva cam neorânduită şi nepregătită cum era, pentru un astfel de eveniment, dar s-a aprins într- adevăr de fericire şi nebunie, văzând-o pe Marusea.

I-am despuiat nerăbdător trupul din vestmintele albe, necontenit împiedicat de tremurul grozav şi nestăpânit al mâinilor mele. Şi patul ei nupţial fu iarăşi patul meu ştrengăresc şi holtei. Iar când, părăsiţi în sfârşit de intensele, de repetatele, de lacomele, de sugrumatele înfiorări şi avânturi, aşteptai să-mi dea cuvântul de dezlegare, o tristeţe fără pereche mă năpădi. „De-acum mă duc, Gheorghe Ivanovici!" avea să-mi spuie cu accentul acela în faţa căruia nu pot rezista niciodată, al regretului adevărat şi-al călcării hotărâte pe suflet. „Nu vei pleca, Marusea!" avea să-mi geamă atunci răspunsul, „vei rămâne aici, cu mine, pentru totdeauna. Hotărând acum să pleci, tu mi-ai dat dovada celui mai trist bun rămas, celei mai dezinteresate, mai pure iubiri." Sau dacă îmi va râde în faţă, cu acea cruzime inexplicabilă a rasei: „De-acum, Gheorghe Ivanovici, plec la mirele meu, plec să-i duc castitatea mea!" îi voi îneca râsul sinistru cu sărutări fără sfârşit şi voi depune orice sforţări să opresc pe această fiară, această sălbatecă frumuseţe, care pune iubirea către mine deasupra tuturor contingenţelor şi celor mai sacre îndatoriri. Ah, dacă ea ar şti atunci să se încăpăţâneze, în hotărârea ei de a pleca, să se lupte cu mine, în glumă poate, sau, Dumnezeule! cu adevărată îndărătnicie, ea mă va preface fără îndoială în sclavul ei pe viaţă. Perspectiva asta îmi fu atât de ispititoare, că-mi simţii sufletul dându-mi ghes să întrerup în sfârşit zâmbetul acela infinit al beatitudinei ei desăvârşite. Era şi timpul doar. Dar tocmai când mă pregăteam să-i şoptesc în ureche: „Marusea, nici un ceas n-a trecut; dacă ne-am întoarce, nici nu s-ar băga de seamă dispariţia noastră!" ea îmi luă înainte:

– Eu cred că până acum trebuie să fi dat de scrisori... Doamne, ce-o fi acolo...

– De scrisori?!...

– Desigur... Nu puteam să merg cu răutatea şi cruzimea până acolo încât să nu-i vestesc, pe tata, că tot la tine mă duc, pe profesorul Antimov, că-l rog să mă ierte şi să mă dezlege de jurământ...

– Cum, fetiţo, ai făcut tu asta?...

– Da, îmi răspunse ea ingenuă şi puţin uimită de uimirea mea...

– Bine dar... cum... cum o să te dezlege... Căsătoria s-a făcut... Acum trebuie divorţ şi... tămbălău...

– Am făcut rău ce-am făcut? mă întrebă ea privindu-mă naiv şi intens...

– ...cred că... în orice... în orice caz, n-ai făcut bine... era aşa de simplu doar... gândeşte-te, te duceam iarăşi până la portiţa grădinei... intrai... te asigur că nimic, nimic nu se observa...

Pentru c-o vedeam cu coada ochiului, cum sta rezemată în braţu-i gol, înfipt adânc în perini, cu privirile în nelămuritul unui ungher şi cu zâmbet nedecis pe buze, continuai, cu mai mult curaj, mângâindu-i umărul rotund:

– ...cel mult ai casei dacă simţeau... şi ginerele, dacă se neliniştea... „unde ai fost?“... „ce vă priveşte“... „în grădină, poftim... am vrut să am momentele mele de reculegere“...

– Era atât de simplu, nu? râse ea voios...

– Desigur, nu se poate mai simplu, râsei şi eu. Şi chiar acum: pariez că nici n-au găsit scrisorile...

Sări deodată din pat în cămăşuica străvezie şi-mi aruncă din mijlocul odăii, cu un dispreţ nemărginit:

– Român...

Apoi începu să se îmbrace înfrigurată şi grăbită. Încercai s-o ajut, dar ea mă respinse cu dezgust, vibrând întreagă de ură. Pentru că trebuia s-o conduc, începui să mă îmbrac la rându-mi. Dar pentru că ea se necăjea acum cu nişte copci, pe care nu ajungea să şi le prindă, la spate, trebui să-mi primească ajutorul. Trebui apoi să recurgă la pieptănul meu ca să-şi refacă buclele răvăşite; îi pusei pantofii de atlas, în care singură nu-şi mai putea vârî piciorul, îi prinsei ciorapii albi de cataramele jartierelor, îi aşezai cununa de mireasă, făcând câte-un pas înapoi, pentru a-mi aprecia singur îndemânarea şi a surprinde scăpările de vedere.

Ea mă urmărea sfidătoare şi încruntată, îmi puncta hărnicia cu câte-un „*spasiba*“ rece şi dispreţuitor. Mă prefăceam că nu observ nimic şi-mi continuam lucrul cu aplicaţie şi seriozitate... Dar când o văzui întreagă albă şi mireasă, gătită parcă în travesti de ţarină medievală, sângele mi se răscoli brusc în vine, de parcă şi-ar fi luat deodată drumul înapoi. O cuprinsei doar dintr-o mişcare promptă şi dibace şi o împinsei spre pat cu o repeziciune atât de sigură, că nici n-avu timp să-şi dea seama ce se petrece cu dânsa. Dar când se văzu răsturnată, încercă să se ridice îndârjită, gata de luptă. Mă prăbuşii cu toată greutatea corpului asupră-i şi-i şoptii în ureche:

– Linişteşte-te, se sfâşie voalurile!

Şi se linişti ca prin farmec, lăsându-mă să mă amuz îndelung de acest candid şi maiestuos costum lilial din care se înălţau impudic două coapse goale şi agitate. Rămase multă vreme ameţită de spasmul nedorit; o făcu[ră] să se ridice bătăi energice în uşă.

– Cine-i acolo? întrebai încurcat.

Dumnezeule, era profesorul Antimov!

– Un moment, domnule profesor! strigai. Apoi şoptii Marusei: Lasă-l puţin, ca să-ţi îndrept cununa. Şi pe când i-o îndreptam: Marusea, iubita mea... amanta mea... în orice moment mă voi gândi la tine şi te voi aştepta tremurând cu toată pasiunea şi tot dorul...

Îşi întoarse capul scârbită peste fire şi se răsuci pe loc, pentru a se controla în oglinda mare a dulapului. Numai la spate mai era o capsă sărită. I-o prinsei la moment...

Ea deschise larg uşa şi fulgeră pe profesor cu o privire şi mai energică şi mai întunecată decât cele ce credeam că îmi sunt doar mie rezervate. Îl întrebă ruseşte cu glas şuierat şi răguşit:

– De ce ai venit? Pentru ce mă cauţi?

– Marusea, trebuie să te întorci... trebuie... nimeni n-a băgat de seamă... Marusea... Iată, şi tatăl tău te roagă...

– Marusea, auzii răzbătând de pe treptele scărei un glas înăbuşit de suspine. Şi urmară câteva cuvinte sufocate al căror sens depăşea însă cunoştinţele mele de limbă rusă...

– Mă primeşti aşa? se adresă ea iarăşi profesorului, şi această întrebare, pe care eu o găsii imprudentă, mi se păru de-o rezonanţă atât de aspră, atât de stranie, că mă cutremurai fără voie. Drept orice răspuns, Antimov înaintă şi o înlănţui acoperindu-i faţa de sărutări. O ridică ca pe un fulg şi o duse pe braţe, aruncând o scurtă şi severă înclinare a capului în semn de salut pentru mine, subliniată uşor de destinderea vagă a unui surâs biruitor.

Crezui de datoria mea, în urma unui atât de insolit salut, să mă îndrept iarăşi spre casa nunţei. Ezitai, nu-i vorbă, la poartă, dar mă gândii că, reapărând printre invitaţi, prezenţa

mea va avea de efect să împrăştie definitiv orice bănuială şi orice răutate s-ar fi putut ţese. Nu puteam să las pe Marusea sub grava învinuire că în chiar noaptea nunţei ei s-a refugiat în odaia unui ofiţer. Pătrunsei deci înăuntru şi, fără să mai înfrunt nici o privire, păşii modest spre locul domnişoarei Ghenea; aveam intenţia să privesc liniştit şi serios desfăşurarea restului petrecerei, împărtăşind pe vecina de scaun cu glume şi complimente, ba chiar cu declaraţii, şi dezminţind nevinovat orice fantastice supoziţii! Dar de la primii paşi, cu toate că nu priveam nici în dreapta nici în stânga, ci foarte degajat şi blând numai spre ţinta pe care mi-o propusesem, simţii arzându-mă în ceafă şi apoi în tâmplă cei doi ochi sfredelitori ca tăciunii. Îi simţii din ce în ce mai aproape de mine şi, din instinct militar, când îşi opriră arzătoarea înaintare, făcui front în faţa lor.

– Am onoarea, domnule colonel...

– Ieşi!

Atât. Un singur cuvânt, care parcă nici n-a fost pronunţat de domnul colonel Tătăranu, căci nici măcar buzele şi dinţii nu i s-au mişcat şi nici cele mai apropiate urechi n-ar fi putut să se îngâmfe că l-au perceput, dar de-un imperativ atât de militar, atât de irezistibil, că executarea lui deveni automată ca porunca unui hipnotizator.

Am ieşit deci afară, în aerul muced al unei dimineţi de vară, căptuşit de nouri indecişi şi cutreierat în sensuri fără regulă de adieri zglobii şi înviorătoare. Am pornit la întâmplare pe uliţele străjuite de mogâldeţele beciurilor, care încă nu începuseră să-şi ia formele zilnice şi reale. Până departe, pe ferestrele deschise, venea muzica de la nuntă şi abia acum îmi amintii clipa când Marusea îmi întrerupsese unul din primele mele năvalnice avânturi, cu un deget pe albul râsului minunat: „O auzi?... cântă întruna"...

Din urmă m-a ajuns ropot de călcături grele în cadenţă. E un convoi de arestaţi, încadraţi de oşteni cu baioneta la armă; păşesc grăbit, îmi prezintă onorul şi mă întrec... Sunt şi câteva femei printre cei păziţi, dar e hazos de tot că şi prizonieri şi femei păşesc fără nici o greşală, în acelaş pas gimnastic şi cadenţat ca al soldaţilor de pe-alături. Îmi iuţesc mersul ca să-mi dau seama şi mai bine de această constatare ce m-amuză în chip deosebit: da, absolut nici o greşală, ba chiar eu însumi mă trezesc călcând în acelaş tact, care-mi pune sângele în mişcare şi mă face să văd tot ce întâlnesc

în cale cu un optimism nemărginit. Păşim astfel de-a lung de uliţe pustii şi strâmbe, cu case pitite şi şui; şoseaua e umedă şi praful n-are nici o putere, iar soldaţi şi arestaţi bat talpa înainte cu putere răsunătoare, în această înaintare accelerată şi sfidătoare cu care despică negura trăsvită. Nistrul îmi apare deodată înainte cu meandrele lui încâlcite, acoperite de misterioasele fluturări ale nopţei. Una din femei are pantofi cu toc ridicat şi ciorapi deschişi, îmbrăcându-i pulpele lunguieţe şi cărnoase. E înaltă şi dârză; când convoiul mă depăşea, îi văzusem o figură vulturească şi semeaţă, cu trăsături sigure, aspre, bărbăteşti. Dar acum, din urmă, cu tot pasul ei soldăţesc şi neverosimil, era totuşi femeie. De pe mijlocul zvelt, ochii mi se opriră în sclipirile de oţel ale baionetelor, ca bulboanele râului în noapte, şi se ridicară pe tăişuri, prin vârfurile ascuţite, în aerul încă negru şi misterios. Şoptii: „Rusoaica... va veni, va veni..."

În apropierea închisorii, descoperii lumină la crâşma lui Naftule. A, cu toate că la marginea oraşului, la crâşma lui Naftule nu vin decât ofiţeri şi lume bună. Vinul lui e vestit pe întindere de verste în jur ca şi pastrama-i usturoiată, căreia numai el, se vede, că-i mai păstrează adevăratul secret.

„Aci e Iliad!" mi-am spus, şi-l găsii într-adevăr cu un ghitarist bărbos şi alb într-o „şambră speţialnăi", mobilată încărcat, ca o adevărată cameră de locuit, una din multele odăi pentru numeroasa familie a lui Naftule, care le cedează bucuros, în nopţile cu dever, în cinstea clienţilor, retrăgându-se claie peste grămadă cine ştie unde. Bătrânul cânta şuierat un cântec necunoscut, arătându-şi dantura galbenă, despicată sus de lipsa dinţilor din miloc, pe unde aerul buşnea ca într-o cutie spartă de rezonanţă.

– Ai dansat cu dânsa? mă iscodi Iliad.

– Da...

– Ai vorbit?...

– Da...

– A adus cumva vorba de mine?...

– Nu... nu... pe cât îmi amintesc... nu!

– Hm...

Tăcu şi şuierul cântăreţului se auzi iarăşi, întrerupt de punctele de argint ale apăsărilor pe strune...

– Ascultă aici, reluă Iliad: alaltăieri a fost invitat la dânşii Crăciunescu, cu nevastă-sa, nu ştiu la ce... mi se pare la beteală, sau cum o fi la ei, la ruşi... Ştii, l-a întrebat de

mai mulţi dintre noi... înţelegi dumneata... nu ştiu dacă şi de tine... Dar îmi spune Crăciunescu că pe mine m-a lăsat la urmă... Ştii... şi a apăsat niţel... Iliad imită un glas femeiesc: „... da domnul Iliad... sper că va veni la nuntă"... Apoi îşi reluă glasul lui. Înţelegi... când a pomenit de ceilalţi, n-a pus întrebarea asta... Ei, ce zici... Hm... mi se pare că a cam băgat de seamă... nu zic că regretă... dar că s-a cam grăbit... Râse amar şi cu convingere: Hm, adio acum... să ştiu că strică şi nunta din cauza mea... Vorba ta... nu e, nu e... n-are... în sfârşit înţelegi... Valia, vorba ta... era... cum să spun... altceva... se vedea că e... vorba ta... altfel... altceva... nou... Tu eşti băiat deştept, măi Ragaiac...

Strunele se agitară într-o învolburare speriată ca într-un vârtej de zăpadă. Vinul gâlgâi în paharul pe care Iliad mi-l umplea de la jumătate.

Aşeză sticla cu violenţă şi bătu cu pumnul în masă...

– Rusoaica! strigă el în extaz... ea trebuie să fie altfel... şi decât Marusea... şi chiar decât Valia, punctă el iarăşi cu pumnul, făcând să pornească paharele goale în clinchet voios. Pe urmă plescăi buzele, imitând iarăşi glasul femeiesc: „...da domnul Iliad... sper că va veni la nuntă..."

Se lăsă pe spate în râs mare, apoi, revenind brusc, îşi înfipse capul între palmele apăsate şi privi crunt faţa de masă albastră, pătată, în largi cercuri, de udătură.

– Ragaiac, ia uită-te încoace, mi se adresă el după un timp.

Îl privii. Tăcea încă. Mestecă de câteva ori în gol, apoi mă fixă deodată.

– Spune-mi, prietene, începu bătându-mă uşor pe mână... Da tu... cum... cum o vezi... cam cum o năzăreşti... ştii aşa... şi în ansamblu... şi în... ce zici că-i mai lipseşte?...

– Ce să văd... mă?...

– ...pe rusoaică... Rusoaica... adevărată...

NOTE, COMENTARII ŞI VARIANTE

RUSOAICA - 1933

După ce în primul său roman, ca şi în multe din nuvele, şi câteodată în strânsă legătură cu acestea, Gib I. Mihăescu a explorat mediul oraşului de provincie, pe care îl cunoştea atât de bine[1], reuşeşte să intre deplin, cu romanul Rusoaica, în lumea marilor sale himere, pe calea experienţei aventuroase acumulate în timpul războiului şi în anii imediat următori, ca ofiţer de rezervă şi ca avocat în părţile răsăritene ale ţării. Scriitorul, care se considera moldovean „prin temperament"[2], reuşeşte să cunoască bine această parte a ţării în cei doi ani de război (1916-1918) care-l poartă prin mai multe localităţi din Moldova şi Basarabia.[3] După terminarea studiilor universitare la Facultatea de Drept din Bucureşti, în 1923, Gib I. Mihăescu se stabileşte, în 1924, la Chişinău, pentru a practica avocatura, atras poate nu numai de mirajul unor afaceri rentabile, cum cred unii biografi[4], ci şi de idealuri mai romantice, în care puteau să stăruiască amintirile unor drumuri mai vechi în această parte a ţării şi chiar influenţele unor lecturi literare.[5] Cert este că la Chişinău tânărul şi inexperimentatul avocat nu s-a descurcat atât de rău, după cum se afirmă, pentru că la data de 21 iulie 1924 îl găsim împuternicit să apere toate interesele Băncii Populare „Redeşteptarea".[6] Plecarea lui Gib. I. Mihăescu din Chişinău s-a datorat mai ales necesităţii de a

1 Scriitorul îi vorbea cu multă convingere lui I. Valerian despre importanţa mediului de provincie în experienţa sa literară, într-o convorbire consemnată de acesta mai întâi în „Viaţa literară", I, nr. 32, decembrie - ianuarie 1927, republicată mai târziu în volumul *Cu scriitorii prin veac*, Editura pentru Literatură, 1967, pp. 116-120.

2 I. Valerian, *op.cit.*, p. 119.

3 Un destul de amănunţit itinerar al acestor peregrinări face Mihail Diaconescu în monografia *Gib I. Mihăescu*, Editura Minerva, 1973, pp. 38-45.

4 Mihail Diaconescu, *op. cit.*, p. 65.

5 Este interesantă în acest sens mărturisirea pe care o face scriitorul în „Cronicarul", I, nr. 2, 31 martie 1930, p. 3: „Am stat la Chişinău şi în timpul războiului ca ofiţer, şi mai pe urmă, ca avocat. Am vrut să trăiesc o pagină de Andreev la faţa locului."

6 În arhiva de la Drăgăşani se păstrează o procură din 21 iulie 1924, care este contrasemnată chiar de Gib I. Mihăescu, ceea ce dovedeşte că la acea dată era în plină activitate juridică tot la Chişinău şi nu la Drăgăşani, cum presupune Mihail Diaconescu: „În iunie, Gib I. Mihăescu părăseşte Moldova unde nu era în stare să mai întreprindă nimic de seamă, şi se întoarce plin de tristeţe acasă, la Drăgăşani" (*op. cit.*, p. 66). În luna iulie scriitorul avea pe mână, se pare că deloc întristat, toate procesele Băncii „Redeşteptarea" şi nu era încă decis să se reîntoarcă la Drăgăşani.

prelua clientela tatălui său, avocat în Drăgăşani, decedat în 28 martie 1924. Fiul nu se grăbeşte însă să ia în primire moştenirea juridică a tatălui său pentru că mai întârzie la Chişinău încă vreo câteva luni.

Acest episod basarabean din viaţa lui Gib. I. Mihăescu a provocat interpretări diferite, din care n-au lipsit elementele romanţioase, generate de încercarea de a căuta cu orice chip în ţesătura epică a romanului *Rusoaica* explicaţii biografice justificate uneori, dar şi nejustificate. Un biograf, de pildă, nu ezită să vadă în Ghenea Kersanova, personaj episodic din *Rusoaica*, o iubită din tinereţe a scriitorului, pentru care acesta se înstrăinează de familie, rătăcind departe de casă: „Se pare că scriitorul se îndrăgosteşte de fiica unui rabin, care fusese, ca şi el, studentă întârziată prin Bucureşti şi Cluj. Aceasta revenise la Chişinău «după trei ani de viaţă studenţească intensă, fără nici o diplomă, fără măcar atestarea unei frecvenţe». Portretul fascinantei lui cuceriri îl vom întâlni, mai târziu, în romanul *Rusoaica*, unde apare sub numele de Ghenea Kersanova: «Înaltă şi brună, de-un brun gălbui şi asiatic, cu ochii largi, negru-verzui, gura de minuscule proporţii, cu părul negru-castaniu, răsucit odată pentru totdeauna de sumbrul ei Dumnezeu în inele pe care nici un meşter coafor n-avea să le realizeze niciodată»".[1] Nu-i greu de observat că autorul acestor precizări fabulează după roman. Portretul Ghenei Kersanova este transcris, cu mici modificări, din paginile cărţii lui Gib I. Mihăescu. Pentru a da o notă mai accentuată de credibilitate acestor afirmaţii, biograful face apel şi la amintirile unor persoane apropiate scriitorului.[2] Urmează să cumpănim cât de fidele puteau fi aceste amintiri după o jumătate de veac de la rătăcirile tânărului avocat în răsărit, unde fusese atras de cauze cu totul diferite, credem noi, din care nu le excludem pe cele literare. Capul tânărului scriitor era plin de lectura capodoperelor literaturii ruse din secolul trecut şi de la începutul secolului nostru. Martorii invocaţi, de a căror bună-credinţă nu ne îndoim câtuşi de puţin, sunt tributari, până la urmă, cu ştiinţă sau fără ştiinţă, tot romanului când încearcă să-şi explice puterea de atracţie care-l ţinea prizonier pe autor în locuri atât de îndepărtate de casă, într-un oraş în care se putea afirma mai greu ca avocat decât în Drăgăşanii natali. Lipsa unei explicaţii pe care s-o poată admite judecata de bun-simţ, la care se adaugă poate unele justificări tardive ale romancierului, greu de reconstituit astăzi, dacă nu vrem să cădem noi înşine în cursa unei construcţii romaneşti, sunt factori care au înlesnit acest transfer al Ghenei Kersanova din paginile romanului în viaţa autorului. Numai o pasiune mistuitoare, asemănătoare cu aceea a căpitanului Bădescu pentru frumoasa şi strania evreică de care este îndrăgostit, putea motiva comportarea ieşită din comun a tânărului scriitor şi proaspăt avocat, care rătăceşte, în felul acesta, căile întoarcerii acasă. Actele necugetate ale căpitanului Bădescu sunt trecute pe seama scriitorului. Acesta se convinge cu greu că „prejudecăţi milenare fac imposibilă o apropiere sufletească reală dintre el şi fiica rabinului"[3] şi, în sfârşit, se decide să plece la Drăgăşani, dând curs unei mai vechi dorinţe a tatălui său, care-i ceruse cu consecvenţă „să preia conducerea familiei, îngrijindu-se de podgorii şi de procesele rămase

¹ Florea Ghiţă, *Gib I. Mihăescu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 45.

² *Ibid.*

³ Florea Ghiţă, *op.cit.*, p. 45.

în curs"[1]. Se vede clar că ipoteza în legătură cu prejudecăţile care îi separă, până la urmă, pe îndrăgostiţi îşi are izvorul tot în roman.

Critica biografică poate ajuta la mai buna înţelegere a genezei textului cu condiţia de a nu lua şi ficţiunea ca probă documentară. Biograful care nu vede acest hotar cade el însuşi în ficţiune. Abordarea strict documentară a textului, cu convingerea că referirea biografică nu explică şi nu poate explica totul, geneza operei literare avându-şi cauzele în ea însăşi, adică în text în primul rând, ni se pare mult mai chibzuită. Referirea la textele care preced *Rusoaica* este mult mai profitabilă, în explicarea genezei romanului, decât unele fantezii biografice, cum sunt cele citate. Abia în schiţele şi proiectele de început, mai vechi cu peste un deceniu decât romanul, legătura biografică, de care scriitorul se detaşează tot mai mult, se face simţită, cum vom vedea, mai bine, unghiul de vedere fiind mai aproape de faptul trăit: experienţa războiului şi chiar anii de studenţie dinainte de război, când Gib I. Mihăescu se visa deja scriitor şi-şi căuta, în închipuire, un „maestru". Mulţimea proiectelor cu această din urmă temă, căutarea unui spirit tutelar, este frapantă, iar anul apariţiei ei presupunem că este anterior începutului războiului.

Între erou şi femeia iubită scriitorul ridică nu o dată, întocmai ca în romanul *Rusoaica* bariere aparent de netrecut. Ideea aceasta, pe care îşi întemeiază, de preferinţă, naraţiunea, în cele mai multe din scrierile sale, se iveşte de timpuriu în proza sa, mult înainte de 1924, când apare pentru prima dată, în manuscrisele romancierului, titlul *Rusoaica*. Însemnările cele mai vechi menţionează acest ferment epic la baza multor proiecte de schiţe şi nuvele din anul debutului, 1919, unele poate chiar anterioare, din perioada studenţiei antebelice. Cauzele care împiedică, până la un punct cel puţin, constituirea cuplului sunt diverse: femeia îşi fixează un ideal prea înalt, social, artistic etc., pe care partenerul nu-l poate satisface (*Academia*[2], *Artista*, *Violonistul*, din care a ieşit schiţa *În tren*), boala (*Studentul*), diferenţa socială (*Fata frumoasă şi egalitatea*, *Balada bardului barbar*, piesa [*Vechilul*]), sau de vârstă (*La pictorul X*, din care a ieşit nuvela [*Pictorul Sulfină*[3]], piesa [*Maestrul*] etc. La acestea se adaugă prejudecăţile rasiale: *Avram*, din care a rezultat *Pe drumul gloriei*, povestire publicată în „Hiena", II, nr. 1, 20 iunie 1920, reluată în „Gândirea", I, nr. 22-23, 15 martie - 1 aprilie 1922, pp. 414-416, în „Cuvântul literar şi artistic", II, nr. 2, 11 ianuarie 1925, pp. 1-2, precum şi în volumul antologic, tradus în franceză de Sarina Cassavan, *Contes roumains d'écrivains contemporains*, Paris, 1931, pp. 128-137, în care textul lui Gib I. Mihăescu apare cu titlul schimbat, *L'étape*. Repetata tipărire a acestui text, atât de apropiat ca dată de elaborare de toate însemnările şi proiectele menţionate mai înainte, dovedeşte că scriitorul ţinea la această povestire, considerată probabil de succes, fapt ce-l determină s-o ofere, între 1920 şi 1931, constant cititorilor.

Lumea exotică din această scurtă povestire, intitulată ironic *Pe drumul gloriei*, l-a urmărit pe scriitor multă vreme, până în preajma redactării romanului *Rusoaica*, în care de

¹ *Ibid.*

² Cele mai multe titluri din paranteză trimit la proiectele de schiţe şi nuvele din tinereţe (1919), reproduse de noi în Gib I. Mihăescu, *Opere*, V, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, pp. 387-395.

³ Textul a fost publicat de Diana Cristev, în „Manuscriptum", XI, nr. 1 (38), 1980, pp. 108-115.

asemenea își găsește un loc important. Este de remarcat faptul că de la schiță la roman textul câștigă un plus de gravitate. Rolurile se inversează, adevărata victimă fiind, de data aceasta, cel puternic, pregătit să învingă, Bădescu în cazul de față. Scriitorul are nevoie de o dramă care să justifice și mai mult bucuria pe care o simte, în izolare, Ragaiac. De aceea păstrează doar cadrul pitoresc, cu o umanitate exotică, în care strălucește Ghenea, din schițele anterioare, dar modifică profund raportul dintre personaje. Cu toate zgomotoasele declarații cu care binecuvântează binefacerile singurătății, Ragaiac este, întocmai ca Bădescu înainte de a o cunoaște pe Ghenea, absorbit de viața măruntă de militar, plasat într-un sector plin de neprevăzut, pe care o agrementează cu aventuri erotice facile. Locotenentul își cercetează cu conștiinciozitate „sectorul", visează călare, străbătând distanțele dintre posturi, sau se lasă înconjurat, în bordeiul lui, de fantasmele lecturilor. Această parte de început a romanului, așa cum încercăm să demonstrăm aici, comunică cu perioada de tinerețe a literaturii lui Gib I. Mihăescu. Scriitorul reține din schițele începutului, unele nepublicate, altele tipărite, material epic și chipuri de personaje, așa cum sunt cele mai multe din cele deja menționate, la care adăugăm noi exemple, extrase din periodicele epocii. Aspectele anecdotice primau în aceste încercări juvenile: cutare soldat nu-și poate stăpâni lăcomia și încalcă cu nevinovăție ordinele superiorilor (*Soldatul Nistor*), uciderea unui cocor din simplu amuzament (*Cel din urmă cârd*), un soldat se rătăcește de restul coloanei sporind și mai mult confuzia unui comandant înfricoșat (*Cei din urmă*), urmărirea efectelor geloziei printr-o răsturnare grotescă a situațiilor (*Retragerea*), isprăvile erotice ale unor militari (*Pe drumul gloriei*), urmările unei glume macabre (*Vedenia*) etc. Este adevărat că imaginația aprinde cu putere conștiințele eroilor, scoțându-i în afara realității banale, pe un tărâm bântuit de fantasme, dar nucleul epic al atâtor povestiri îl formează tot anecdota cazonă. Cu *Troița* (1924) se depășește această limită. Nimic nu prevestea încă, nici în această extraordinară nuvelă, decât doar prin situarea geografică și prin ravagiile închipuirii în sufletele personajelor, romanul *Rusoaica*. Spațiul limitat al schiței sau nuvelei putea fi satisfăcut de o țesătură epică simplă, adeseori anecdotică. Când s-a trecut însă la extinderea acestui nucleu epic la roman, s-au ivit îndată și neajunsurile, vizibile în *Brațul Andromedei*. Tentat de analiza psihologică, introdusă într-o structură epică nespectaculoasă, cu personaje prea puțin adâncite în primul său roman, scriitorul reușește să-și găsească, în romanele următoare, o formulă proprie, și are atunci ideea fericită de a introduce în narațiune, cu scopul tensionării lecturii, amenințată de întinderea analizei, elemente aventuroase, cum procedează în *Rusoaica*, în primul rând și în cea mai mare măsură, apoi în *Donna Alba*.

Experiența de bivuac a autorului este veche. Ea datează din timpul războiului, continuată și mai târziu, și-i furnizează scriitorului tipologia țărănească a soldaților din primele povestiri și din romanul *Rusoaica*. Gârneață, Cebuc și ceilalți își au această origine îndepărtată. Între manuscrisele autorului, păstrate în arhiva familiei la Drăgășani, se află variantele celor mai de seamă nuvele ale sale, cât și proiecte, schițe și chiar o serie de povestiri și nuvele inedite. Unele din aceste texte se păstrează doar fragmentar, altele nu sunt terminate. Dintre nuvelele din prima sa perioadă de activitate, neduse, din motive pe care nu le cunoaștem, la capăt, se află și cea pe care o intitulăm [*În rezervă*]. Manuscrisul acesta prezintă o importanță deosebită pentru că întregește informațiile cu privire la o perioadă febrilă din activitatea prozatorului care, arătându-se, în tinerețe, nemulțumit adeseori de ceea ce scria, abandonează sau amână

multe proiecte de nuvele și piese de teatru. Mai târziu, cum este cazul și cu textul de față, reia, într-un fel sau altul, parțial sau în întregime, material din aceste proiecte modeste, de început, în romanele pe care le scrie la maturitate.

Nuvela [*În rezervă*] pare să-l fi preocupat un timp mai îndelungat pe scriitor, care o reia, cum a procedat și cu *Vedenia*, în mai multe variante, scrise la date diferite. Avem motive să credem că prima variantă a acestei nuvele a fost elaborată în același timp cu prima versiune din *Vedenia*. Asemănările hârtiei, cernelei și grafiei sunt izbitoare. După o mărturie a lui Al. Busuioceanu, Gib. I. Mihăescu citește prima versiune a nuvelei *Vedenia* în redacția revistei „Luceafărul", în 1919. Acesta este anul în care presupunem că a fost elaborată și nuvela [*În rezervă*]. Ipoteza noastră se sprijină și pe faptul că în același an scriitorul publică alte trei scurte povestiri cu subiecte inspirate din războiul abia terminat: *Linia întâi, Cel din urmă cârd, Soldatul Nistor*. Până în 1922, seria acestor povestiri de război se completează cu titluri noi: *Pe drumul gloriei, Cei din urmă, Retragerea* (1921), *Soarele* (1922).

Scenele de bivuac din nuvela [*În rezervă*] au un evident izvor autobiografic. În iunie 1917, proaspăt absolvent, cu gradul de elev-plutonier, al școlii de ofițeri de rezervă din Iași, după alți biografi, de la Bacău sau de la Botoșani, Gib I. Mihăescu se afla în afara capitalei Moldovei, devenită temporar capitala întregii țări, la circa 30 de kilometri de oraș, în pădurea Dobrovăț, încadrat în efectivul unui regiment de infanterie întors de pe front și aflat în refacere aici[1]. Nuvela [*În rezervă*] trimite cu exactitate la această perioadă din existența autorului printr-un amănunt revelator. În bordeiul său din spatele frontului, pe care îl împarte cu Sandu, ofițer activ, sublocotenentul rezervist Mircea este stăpânit, în timp ce se află „în rezervă de sector", de amintirea unei fete pe care „o cunoscuse într-un sat din împrejurimile Iașilor, unde regimentul lui își petrecuse timpul refacerii". Acesta este Dobrovățul, sat vechi, cu o ctitorie domnească (1503-1504) din timpul lui Ștefan cel Mare. Biserica are o excepțională pictură murală din vremea lui Petru Rareș (1529) și se află la marginea unei păduri, care a generat destule legende cu haiduci, întinsă pe dealurile de la Ciurea și Repedea până în preajma Iașilor. Amintirile din tabăra de la Dobrovăț, din iunie-august 1917, se suprapun cu cele din anul 1918, când regimentul din care făcea parte și Gib I. Mihăescu se afla în rezervă de sector pe frontul de la Muncel. Din această zonă, batalionul se va deplasa în cantonament la Buicani, unde rămâne până în primăvara anului 1918. Cadrul exterior al taberei de la Dobrovăț, bordeiul din timpul petrecut în rezervă de sector, pe frontul de la Muncel, și scene din cantonamentul de la Buicani se regăsesc în povestirile de război ale autorului, cât și în paginile romanului *Rusoaica*. Similitudinile dintre nuvela [*În rezervă*] și *Rusoaica*, frapante, sunt deosebit de interesante și confirmă, o dată mai mult, ipoteza că între romanele autorului și nuvelistica sa, prin astfel de piese de atelier, neterminate sau nepublicate, se fixează raporturi foarte strânse. Firește, nu ne gândim la sursa „delirului matematic"[2] al lui Ragaiac, element artificios, introdus de autor cu scopul de a adânci contrastele dintre lumea visată de ofițer și cea reală, ci la anumite elemente de decor și chiar de intrigă.

---

1 Pentru datele privitoare la viața de militar a lui Gib I. Mihăescu, vezi Mihail Diaconescu, *op.cit.*, pp. 40-44.

2 Scriitorul însuși avea o mare pasiune pentru matematică și astronomie. Manuscrisele sale sunt pline de calcule matematice și de desene de lentile.

Sublocotenentul Gheorghe Mircea, student în litere şi filosofie, ofiţer de rezervă cu preocupări intelectuale, are unele trăsături comune cu Ragaiac, iar sublocotenentul Culae Sandu, ofiţer de carieră, superficial, fără carte prea multă, nerafinat, cum îl judecă critic chiar camaradul său, aminteşte de locotenentul Iliad din *Rusoaica*. Amândoi ofiţerii visează, în bordeiul lor, la o femeie inaccesibilă, o boieroaică refugiată din Bucureşti, pe care o cunoscuseră în tabăra din preajma Iaşilor, „rusoaica" de mai târziu. Cu excepţia visului prevestitor de moarte, nepăstrat după stingerea obsesiilor războiului, care-l torturează pe Sandu, scenele bahice, urmate de spovedanii sentimentale stimulate de vin şi de soba dogorâtoare a bordeiului, evocarea chipului fetei îndepărtate, pierdute, ţes legături destul de evidente între nuvela [*În rezervă*] şi romanul *Rusoaica*. Plângând, întocmai ca nenorocitul locotenent prin sectorul căruia trece „rusoaica", Sandu, care intervine inoportun în visul lui Mircea, ca Iliad în visul lui Ragaiac, este pe punctul de a-i mărturisi camaradului său dragostea pentru, presupunem, aceeaşi femeie. Cele două personaje îşi dispută o iubire imaginară, întreţinută de o scrisoare. Din motivele arătate, suntem îndreptăţiţi, considerăm noi, să acordăm nuvelei [*În rezervă*] un loc important între sursele îndepărtate ale celui mai de seamă roman al lui Gib I. Mihăescu. Situaţii şi motive din *Rusoaica* îl stăpâneau, în mod cert, pe scriitor încă din perioada începuturilor sale literare.

Deşi *Rusoaica* apare în 1933, lumea din acest roman îl obseda pe scriitor, după cum rezultă cu claritate din cercetarea manuscriselor sale, de mult timp. Schiţele şi nuvelele militare ale începutului, dintre care am reţinut ca surse directe, în special manuscrisul [*În rezervă*] (1919) şi schiţa *Pe drumul gloriei* (1920), la care se adaugă *Troiţa* (1924), pentru localizarea basarabeană, atmosferă şi conturarea unor chipuri de militari ţărani, cu psihologia lor particulară, şi mai ales fragmentul cu titlul *Rusoaica* („Gândirea", 1930), anunţau închegarea, într-o fază embrionară, a intrigii şi, parţial, a tipologiei personajelor din romanul publicat în 1933 la Editura „Naţionala" S. Ciornei.

În acest sens pledează şi câteva însemnări făcute de autor pe filele detaşabile ale unor carnete în care îşi nota proiectele viitoarelor lucrări, nume de personaje, schiţe de portret, frânturi de dialog etc. În arhiva de la Drăgăşani se află, printre manuscrisele unora dintre cele mai importante opere ale lui Gib I. Mihăescu, zeci de astfel de file de carnet, care cuprind idei ce urmau să fie folosite în lucrările viitoare. Pe cele mai multe din aceste fişe sunt notate în grabă, în momente de efervescenţă creatoare, subiectele unor posibile schiţe şi nuvele.[1] Faptul acesta ne determină să credem că aceste însemnări sunt făcute înainte de 1930, în perioada cea mai rodnică din activitatea de nuvelist a scriitorului. Anumite obsesii şi chiar o oarecare înrudire tematică, pusă în evidenţă de tendinţa de a imagina scene bizare, incredibile, fantastice, izvorâte din jocurile închipuirii stimulate de dragoste, de gelozie şi de frică, fac să ne gândim că însemnările din carnetele la care ne referim au putut să fie făcute în anii când Gib I. Mihăescu a scris şi a publicat nuvele ca: *Sfârşitul* (1924), *Între porţelanuri* şi *Femeia de ciocolată* (1925), *Tabloul* (1926), *Frigul* şi *Aşteptarea* (1927). Observăm că este tocmai perioada dinaintea începerii lucrului la romanul *Braţul Andromedei*. O atestare documentară vine în sprijinul ipotezei noastre. Pe faţa a doua a unei astfel de fişe (proiectul unei schiţe cu titlul *Discretul*), se pot citi, lângă numele fratelui său, locot. rez. Mihăescu Em., cuvintele „Intr[are] minister, Ieşire" şi datele:

[1] Întreg acest material va fi publicat în *Addenda* ediţiei.

18.9.925 şi 25.9.925 (înregistrarea şi răspunsul la vreo cerere oarecare). Aceste date ne permit să fixăm cu aproximaţie timpul când scriitorul folosea aceste carnete, din care nu reţine decât foile cu însemnări literare, în jurul anului 1925.

Dintre cele mai vechi fişe care pot interesa şi geneza romanului *Rusoaica*, una cuprinde subiectul nuvelei *Troiţa*: „Soldaţii care spre a se încălzi ard, după mari dezbateri şi ezitări, o troiţă".[1] Cum *Troiţa* s-a publicat prima dată în revista „Cugetul românesc", Bucureşti, III, nr. 1, martie 1924, este de presupus că această însemnare a fost făcută cu câteva luni înainte. Cam din aceeaşi perioadă datează şi un alt proiect de povestire, notat pe o filă dintr-un carnet de format mai mic, dar cu hârtie asemănătoare. Subiectul acestei povestiri, aşa cum rezultă din însemnarea pe care o reproducem, ne plasează în aceeaşi perioadă basarabeană: „Jidanul cu soră virgină care vrea să se mărite în curând. Eu, ofiţer ocupant, o respect. Trebuie să fim demobilizaţi. Vin alţii de-ai noştri, cu căşti, să ne înlocuiască. Jidanul (poate fi şi rus) spune: «Au venit germanii» şi-mi insultă naţia. Când aflu adevărul şi când află şi el: «Te voi reclama», îi spun. El: «Cere-mi orice». «Pe soră-ta». După ezitări mi-o dă. Şi pe urmă linişte deplină." Pe marginea fişei, pe ambele feţe, scriitorul adaugă în creion sau cu cerneală roşie: „Sunt aşa de recunoscător greşelei lui. Fratele rugându-se de logodnic, să nu se supere, când logodnicul, cu toată grija fratelui, descopere." Finalul însemnării aminteşte de finalul romanului *Rusoaica*, episodul aventurii Marusiei cu Ragaiac în noaptea nunţii, greşeală cunoscută şi iertată de „logodnic" (Antimov). În capul întregii fişe, în colţul din dreapta, se poate citi şi fraza, tot adăugată: „Compară cu Hoţul Holizer pe care l-am prins" (?). Proiectul acesta aminteşte atât de povestirea *Pe drumul gloriei*, păstrându-şi în acelaşi timp independenţa, dar şi de aventura căpitanului Bădescu cu Ghenea, fata bătrânului Kersanov din *Rusoaica*.

În aceste fişe din arhiva de la Drăgăşani se fac şi câteva referiri directe la *Rusoaica*, formulându-se pentru prima dată chiar acest titlu, subliniat cu grijă de autor pe una din ele. În aceste prime consemnări în legătură cu fabulosul personaj feminin din romanul de mai târziu, nu distingem încă chipul diafanei Valia, care stăpânea imaginaţia aprinsă de lecturi a locotenentului Ragaiac. Reproducem parţial aceste însemnări, interesante pentru că se consemnează primele trăsături, mai terestre, ale unui personaj care se va spiritualiza tot mai mult, rămânând doar o imagine de feminitate ideală, o pură proiecţie a minţii lui Ragaiac, care o va căuta în mai multe tipuri concrete. În cele mai vechi fişe, portretul personajului este mai degrabă rudimentar: „Rusoaica gravă şi serioasă în ce priveşte opiniile dar care petrece zdravăn în privinţa vieţei. Ea preferă pe dansatorul chefliu şi cântăreţ de şlagăre, sociologului căruia îi împărtăşeşte opiniile." Un astfel de personaj este mai aproape de Marusea din romanul *Rusoaica* decât de Valia. În noaptea nunţii, Marusea îl abandonează pe gravul profesor Antimov pentru uşuratecul Ragaiac, întocmai ca rusoaica din aceste vechi fişe. O a doua fişă, din acelaşi carnet, adânceşte exotismul sălbatic şi senzual al eroinei: „Rusoaica II[2], care află legenda violului unui servitor (pus apoi la tortură, rupt de cai) asupra stăpânei, deşi era aţâţat de stăpână, metodic şi în râs, dar avertizat în acelaşi timp că dacă va îndrăzni... Ea (cea de acum) îşi dă seama de aplecarea ei spre

[1] Pe aceeaşi fişă mai sunt schiţate două subiecte: *Atentatorul* şi *Baba Mândica*. Peste fraza referitoare la *Troiţa*, autorul scrie cu creion albastru: *scris*.

[2] Cu acest II credem că scriitorul voia să însemneze o variaţie pe aceeaşi temă.

cei mici (deşi poate e numai pretext). La revoluţie, deşi ia parte, totuşi nu e crezută, e pusă sub observaţie şi astfel trece." Nu ştim cum intenţiona scriitorul să folosească acest material, abia schiţat în câteva sumare fişe de lucru. Este cert însă că era preocupat, în timpul şi după voiajul său din 1924 în Basarabia, de un tip de femeie exotică şi senzuală, cum îi apărea atunci acest personaj, trăsături care vor stărui în alte tipuri feminine ale romanului *Rusoaica* şi mai puţin în portretul Valiei.

Anul 1930 este hotărâtor pentru elaborarea romanului *Rusoaica*. Scriitorul se mută de la Drăgăşani la Bucureşti, scăpând astfel de apăsarea provinciei, de care i se plângea, cu trei ani mai înainte, lui I. Valerian: „Până atunci, eu voi continua să fac avocatură la Drăgăşani; cu toate că simt că prezenţa mea în Capitală mi-ar fi necesară"[1]. Apariţia romanului *BraţulAndomedei*, în acelaşi an, marchează desprinderea autorului de provincie şi în plan literar, creându-i disponibilităţi pentru noi teme. La Bucureşti scriitorul îşi consacră o mare parte din timp gazetăriei, colaborând cu regularitate mai ales în paginile ziarelor „Curentul" şi „Calendarul". Din această perioadă datează unele din cele mai critice articole ale lui Gib I. Mihăescu, cum sunt: *Circenses, Climate, Poetica electorală, Templul I.O.V., Tarife şi şomaj, Marşul foamei* etc., precum şi incisivele comentarii pe marginea legislaţiei muncitoreşti: ***O lege rea ca toate legile muncitoreşti, Un important deziderat muncitoresc: modificarea preavizului, Haosul legislaţiei noastre muncitoreşti, Probleme sociale.*** Scrise începând din martie 1930, deci în plină convulsie a crizei economice din anii 1929-1933, aceste articole[2] mărturisesc intenţia clară de a dezvălui, cu bună-credinţă şi curaj, împovărătoarea situaţie a ţării, a păturilor dezavantajate, în primul rând, „pe timpuri de aşa urgie", cum le califică autorul. Această intensă activitate publicistică din anii 1930-1933, de care se leagă într-un fel şi cea pe care o desfăşura ca funcţionar la Direcţia presei[3], nu lasă urme vizibile în literatura lui Gib I. Mihăescu.

Fără predispoziţii documentaristice, compensate de o bună experienţă personală, Gib I. Mihăescu are meritul de a fi încercat, în *Rusoaica*, să se apropie, fără să mai fi existat vreun precedent în literatura română, de anumite realităţi care s-au ivit în condiţiile concrete ale momentului istoric respectiv, imediat după primul război mondial, mai exact după 27 martie 1918, într-o anumită zonă de pe frontiera de stat de atunci a României. Romanul lui Gib I. Mihăescu nu denaturează tendenţios adevărul, nu-l acoperă şi nu-l înfrumuseţează. Într-o carte nepolitică, aşa cum este *Rusoaica*, scriitorul găseşte loc pentru condamnarea ororilor provocate de revoluţia bolşevică în Rusia, brodând, pe acest fundal social, care îi pune la centru pe cei ce erau nevoiţi să se refugieze de peste Nistru în România, o poveste de dragoste cu sfârşit tragic.

Scris între 1930-1933, pe idei pe care le purta în gând de mai multă vreme, romanul *Rusoaica* transformă în substanţă epică, de coloratură aventuroasă, unele amintiri personale din 1917-1918 şi din 1924, întregite de acele ale unor camarazi şi cunoştinţe. Romancierul s-a

1 I. Valerian, *op. cit*, p. 119.

2 Parte din aceste articole, împreună cu multe altele pe care nu am putut să le cităm aici, au fost grupate de Diana Cristev în volumul: Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, sub titlul *Atitudini*.

3 O descriere detaliată a activităţii lui Gib I. Mihăescu în cadrul Direcţiei presei din Ministerul Afacerilor Externe face Mihail Diaconescu, în monografia citată, pp. 195-199.

referit în mai multe rânduri la împrejurările care i-au sugerat nucleul epic din *Rusoaica*. Ele sunt consemnate într-un interviu pe care Matei Alexandrescu i-l ia scriitorului pentru revista „Facla", la apariţia cărţii, în 1933. Romanul i-a fost inspirat de povestirea unui prieten, ofiţer de grăniceri, care i-a comunicat o întâmplare tragică, petrecută în sectorul pe care îl supraveghea: „Prietenul meu îmi povestea despre o domnişoară care voind să treacă la noi a fost surprinsă de soldaţi şi trimisă înapoi. Era o fată prea tânără ca să poată fi definită. Ceea ce m-a impresionat era faptul că ea purta în mână o cutie de vioară. Obligată să treacă înapoi, întâmplarea a făcut ca tocmai atunci să se spargă gheaţa şi fata să se înece"[1]. În „Cronicarul", I, nr. 22, 12-20 mai 1934, p. 10, scriitorul revine cu noi precizări, mai întâi despre rolul jucat în această dramă chiar de ofiţerul care i-a relatat întâmplarea: „Într-o seară de sfârşit de februarie, sentinelele de pe malul Nistrului au surprins o familie întreagă de ruşi trecând fluviul pe gheaţă. Tatăl, mama, fiica şi băieţii au fost aduşi în faţa ofiţerului care conducea supravegherea sectorului. Constrâns de drasticele ordine primite, locotenentul cu un nume foarte apropiat de Ragaiac[2] a dispus trecerea lor înapoi, în aceeaşi noapte."[3] Dintre victimele pierite în apele fluviului de frontieră în acea noapte tragică, scriitorul reţine din povestirea ofiţerului mai ales silueta unei tinere fete în mână cu o cutie de vioară: „Şi fata cu vioara a fost smulsă din lumea ei de cântece de tumultul haotic şi lugubru, de urletul straniu al râului umflat de mânie... O simplă întâmplare banală, anonimă, într-un complex înfiorător de evenimente asemănătoare! Cine-o fi fost fetiţa aceasta, ce culoare vor fi avut ochii ei, ce culoare părul? Până la ce limite ajungea talentul ei de violonistă sau poate geniul ei?"[4] Necunoscuta aceasta a devenit în romanul *Rusoaica* Valia Andreevna Gruşina, personajul misterios, plin de candoare, întruparea pământească a femeii aşteptate de Ragaiac să se desluşească dintr-un spaţiu necunoscut, populat cu siluete de femei din romanele ruseşti, ca o arătare a neprevăzutului după care tânjim mereu. Valia este mai puţin un personaj romanesc şi mai degrabă o proiecţie lirică, justificarea unei „veşnice, nelinişitite aşteptări", cum va preciza chiar romancierul.

Pornit pe calea mărturisirilor, scriitorul va dezvălui şi în cazul celorlalte personaje ale romanului prototipurile de la care porneşte: „Astfel, Niculina este un chip haiducesc de femeie, pe care l-am văzut în timpul războiului într-un târg din jurul Iaşului. Pe când Serghie Bălan era un moldovean dintr-un sat de margine, revenit acasă din război după revoluţia armatelor ruseşti."[5] Precizările acestea se întind până şi asupra personajelor de al doilea rang: „Marinescu, caporalul, Cebuc şi Gârneaţă, plutonierii, sunt figuri şi chiar nume din compania din care comandam şi eu un pluton în timpul războiului. Plecarea lui Marinescu de la pichetul de grăniceri este reconstituirea unor întâmplări aidoma din timpul

1 Matei Alexandrescu, *Confesiuni literare, dialoguri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 54.

2 Ion Garaiac. Vezi Emil Manu, *Biografia unui roman*, „Luceafărul", X, nr. 35 (279), 2 sept. 1967, p. 7. Cf. Mihail Diaconescu, *op.cit.*, p. 208. Adaug şi o mărturie a lui George Lesnea. Aflând că mă preocupă opera lui Gib I. Mihăescu, poetul m-a informat că a cunoscut, la Iaşi, un ofiţer cu acest nume (Garaiac), de la care ştia istoria fetei înecate în fluviu. Acest ofiţer pretindea că se regăseşte în mai multe întâmplări din roman.

3 Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Diana Cristev, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, pp. 279-280.

4 *Idem, ibid*, pp. 280-281.

5 Matei Alexandrescu, *op.cit.*, p. 55.

războiului, în tabăra regimentului meu de la marginea pădurii Dobrovățului, lângă Iași. Celelalte personaje — răspunde la fel de precis scriitorul — le-am reconstituit din timpul șederii mele în Moldova, fie ca ofițer, imediat după armistițiul cu germanii, în iarna 1917-1918, fie din profesiunea mea de avocat, pe care am practicat-o acum vreo opt - nouă ani"[1]. Cu toate acestea și cu oricâte elemente autobiografice ar fi întregit autorul portretul ofițerului care i-a servit ca model pentru Ragaiac, romanul *Rusoaica* este foarte departe de a fi o transcripție de fapte și personaje reale. Aceste date ar putea cel mult să lămurească procesul de creație al unei opere literare doar în faza lui inițială. Altfel, cum îi declara romancierul Suzanei Dovalova, între scriitor și personajul său nu pot să nu fie anumite corespondențe: „sufletește într-adevăr tot eu sunt Ragaiac."[2]

Cercetarea manuscriselor romanului Rusoaica arată un proces continuu de îndepărtare de la orice schemă prestabilită, o distanțare de prototipurile pentru care optase scriitorul inițial: „Eu când mă așez să scriu nu știu ce aspect va avea bucata mea"[3], îi declară romancierul lui I. Valerian, și lucrul este ușor de verificat nu numai cu manuscrisele în față dar și cu textele tipărite înainte de apariția romanului. Fragmentul[4] din *Rusoaica* tipărit de scriitor în „Gândirea", X, nr. 12, 1930, pp. 434-444 [G], face parte dintr-o primă variantă a romanului, substanțial deosebită de textul tipărit în 1933.[5] Ragaiac, acum căpitan, își recapitulează pentru ascultători, este de presupus, mai tineri, care-l admiră, viața sa aventuroasă. După trecerea unui număr oarecare de ani de la întâmplările povestite, căpitanul, un fel de unchiaș sfătos, cum este mai greu să ni-l închipuim pe energicul și întreprinzătorul locotenent din roman, se nutrește cu amintiri, depănate dintr-un fel de jurnal ținut într-un imaginar caiet: „Ei, pe urmă, întrebarăm cu toții pe căpitanul Ragaiac, care ne povestea în sfârșit după caietul amintirilor sale această obscură, pentru noi, parte a vieții lui..."[6] Rusoaica din povestirea căpitanului Ragaiac, Ninocika, o aventurieră frumoasă și senzuală, este departe de Valia Andreevna Grușina, fata înecată în apele fluviului. Ea reușește să treacă frontiera, câștigându-l pe Ragaiac, prea puțin scrupulos cu îndatoririle sale, își abandonează logodnicul și ajunge, ni se sugerează în final, vedetă de cinema.

Tipul acesta corespunde mai degrabă rusoaicei pe care și-o imagina scriitorul în însemnările pe care le făcea despre acest personaj prin 1924-1925, în carnetele menționate mai înainte. Căpitanul Ragaiac, povestitorul sfătos, se apropie mai mult de un Filodor oarecare, din schița cu același titlu, sau de căpitanul Naicu din

[1] *Idem, ibid.*, pp. 55-56.

[2] Conceptul scrisorii către Suzana Dovalova, traducătoarea romanului *Rusoaica* în limba slovacă, se află la Biblioteca Academiei Române, secția de manuscrise, cota A 955.

[3] I. Valerian, *op.cit*, p. 118.

[4] Acest text nu poate fi socotit, cum crede Mihail Diaconescu, *op.cit.*, p. 208 și p. 216, o nuvelă independentă, de la care ar fi plecat scriitorul în elaborarea romanului *Rusoaica*. Într-un interviu din „Cronicarul", III, nr. 14, 6 decembrie 1932, p. 5, Gib I. Mihăescu îl numește „fragment" din romanul *Rusoaica*.

[5] Scriitorul va publica un alt fragment din *Rusoaica* abia peste doi ani: *Ispita*, „Adevărul literar și artistic", XI, nr. 600, duminică 5 iunie 1932. Ambele fragmente diferă mult de textul tipărit în 1933, mai puțin cel din „Adevărul literar și artistic".

[6] *Op.cit.*, p. 444.

Vedenia, cu deosebire că nu este urmărit, decât cel mult în stilul bătrânesc al povestirii, de ironia autorului: „Era o făptură, măi copii, măi, și dragi prieteni, ființa aceea de lângă dânsul, atât de frumoasă și de fină, încât a trebuit să mă așez astfel încât s-o văd încadrată de talgerul lunei ca să pot să-mi explic prezența ei pe pământ"[1]. Din acest text, scriitorul va reține în roman, cu schimbări neesențiale, doar prima parte. S-ar părea că la acest „jurnal" al căpitanului Ragaiac, partea nefolosită în textul tipărit în 1933, care cuprindea desigur și alte episoade, se referea autorul când îl informa pe Zaharia Stancu, într-un interviu din „Naționalul nou", I, nr. 115, 26 sept. 1934, p. 2, că are de gând să continue romanul *Rusoaica*, cu o serie de noi aventuri trăite de ofițer în bordeiul său de grăniceri: „Ragaiac, eroul din *Rusoaica*, mai are să ne povestească ceva. El se reîntoarce pe Nistru și altă lume de fugari va defila prin fața lui. Va fi probabil și o rusoaică nouă, altfel decât cea întâlnită în primul roman, care va stârni poate mai multă curiozitate decât cea dintâi, sau poate nu va stârni deloc."[2] Acest proiect n-a mai putut fi dus la capăt de scriitor, mort un an mai târziu. Tipărirea nuvelei *Visul*, în 1935, în care apare din nou locotenentul Ragaiac, confirmă interesul constant al scriitorului pentru acest personaj și posibilitatea reluării lui, în orice moment, într-o continuare a romanului *Rusoaica*.

Când se ivește, în manuscrisele scriitorului, Valentina, acest personaj atât de deosebit de Ninocika din fragmentul publicat în 1930? Numele personajului apare menționat în manuscrisele păstrate în arhiva de la Drăgășani pe o coală de hârtie groasă, de culoare gălbuie, scris mare, cu creion roșu, ca majoritatea acestor însemnări, chiar la începutul filei: (Valia) Valentina. Pe fața a doua a acestei fișe de lucru apare, scris tot cu creion roșu, și numele Marusiei: Maria Ivanovna - Zlatova (Marusea). Alături, scrise cu creion negru, se disting, în colțul din stânga, încă două nume din roman: Arcadie Nicolaevici Cuzmin, tatăl Marusiei, și Vladimir Antimov, profesorul cu care se va căsători Marusea în finalul romanului. Fișa aceasta, foarte importantă pentru cunoașterea laboratorului de creație al autorului, mai cuprinde, în mijloc, pe fața cu numele Valiei, o schiță a drumurilor pe unde a rătăcit rusoaica, mai exact a locurilor de unde venea. Localitatea Duboșani (Dubovîiar) apare într-un chenar trapezoidal înconjurat de linii șerpuitoare, care se unesc în josul filei. Linia din stânga este marcată în dreptul satului Duboșani de două săgeți care par să indice localitatea Secăreni, vadurile contrabandiștilor și sectoarele lui Ragaiac și Iliad. De jur-împrejurul acestei imagini autorul notează, tot cu creion roșu, o singură dată cu cerneală și o dată cu creion negru, fonetisme, cuvinte și expresii specifice regiunii, precum și o serie de termeni militari și administrativi. Citām în întregime materialul acestei documentări lingvistice, începând cu coloana din stânga: *cutare, da cutare; bundră* (?) = *graniță; reauă; plumbi = glonț; bombă = grenadă; comandament, comandir; ordin = poruncă, pricaz, ucaz; dovadă = propuscă; hârtie, pașaport; năcealnic = comandant; fumeie, muiere; o; om soldat; moscal; năloguri*[3] = *impozite;*

[1] *Op.cit.*, p. 438.

[2] Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi, ed. cit.*, pp. 283-284.

[3] "Năcealnic de năloguri-un fel de funcționar al fiscului, probabil un simplu agent", va preciza scriitorul în roman profesiunea anterioară a contrabandistului Serghie Bălan (ediția de față, p. 80).

miravoi = judecătorie; sud = judecată; ceasovoi = paznic; puşcă = tot puşcă; ştic = baionetă; vagmistru = plut.; sergent; scurteică. Fişa aceasta, pe care am încercat s-o prezentăm în toate amănuntele, are caracterul unui exerciţiu preliminar. Sunt menţionate cele două tipuri de „rusoaice în opoziţie" (Valia şi Marusea)[1], locurile şi unii din termenii care urmau să dea povestirii culoarea locală.[2]

Manuscrisele de la Drăgăşani, la care se adaugă cele câteva file păstrate la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti (cota M.L.R. 91)[3] atestă trei etape de elaborare a romanului *Rusoaica*. Preocupat, cum am văzut, mai de mult timp de personajul feminin din roman şi de atmosfera exotică şi misterioasă în care urma

1 Atât în fragmentul publicat în 1930, cât şi în roman, Ragaiac o părăseşte pe Marusea cu gândul la o necunoscută, prototip ideal cu care nu se poate întâlni în realitate. În opoziţie cu idealul visat o apreciază critic, chiar cu cruzime, pe Marusea: „Pe când rusoaica pe care o aşteptam, rusoaica din visurile mele ... Doamne, ce distanţă..." (ediţia de faţă, p. 11). Scriitorul va preciza de altfel într-un interviu („Cronicarul", III, nr. 14, 6 decembrie 1932, p. 5) acest proteism al personajului: „Cât despre *Rusoaica*, îţi pot preciza că în acest roman e vorba... de mai multe rusoaice" (Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi*, ed. cit., p. 277).

2 La Biblioteca Academiei Române, Secţia de manuscrise, se păstrează sub cota A 955 o filă, scrisă cu cerneală, numerotată de autor 5, care cuprinde un rezumat cu multe ştersături al romanului *Rusoaica*. Este greu de precizat, deoarece s-a păstrat numai sfârşitul acestui manuscris, dacă autorul şi-a schiţat, cum de altfel proceda uneori, subiectul romanului înainte de a trece la redactarea lui („întâi am avut subiectul şi pe urmă am trecut la tratare", spune Gib I. Mihăescu în legătură cu o altă scriere), sau a fost nevoit să facă, după ce şi-a închegat opera care i-a adus celebritatea, o prezentare a acesteia. Reproducem acest fragment aici: „...neştiut de nimeni. Această veste îi vine lui Ragaiac exact la două săptămâni după vestea evadării lui Serghe Bălan. Ragaiac, care ţinea de-atunci sub aspră pază casa Niculinei, hotărăşte să retragă gărzile pentru a lăsa mână liberă contrabandistului şi a-i urmări doar de departe mişcările, pentru a-l aresta numai când se va reîntoarce cu Valia. La aceasta îl ajută chiar Niculina, care-l anunţă că-i va da pe mână pe Serghe Bălan, într-o anume noapte, pretinzând însă, sub pretextul fricei, să-şi aducă mai toţi soldaţii în curtea ei; Ragaiac nu ştie, în faţa izbucnirilor de pasiune ale acestei femei, dacă e sinceră şi deci i-a câştigat sufletul definitiv, sau, cum crede unul din plutonierii săi, vrea numai să-l atragă la dânsa cu soldaţii, pentru ca Bălan să poată trece mai uşor peste Nistru. Din împrejurările care se desfăşoară, el vede că alternativa [a] doua e cea adevărată; dar lasă lucrurile să se desfăşoare în voie, în vreme ce petrece cu Niculina, care e fericită că soţul nu numai că n-a ucis-o în straşnica bătaie cu care a pedepsit-o la revenire, dar c-a fost nevoit să accepte stratagema ei cu atragerea încoace a lui Ragaiac; acesta însoţeşte cu gândul pe cei mai buni subalterni ai săi, urmărind mai departe pe contrabandist, care duce un nou lot de fugari peste Nistru, având consemnul să-l lase liber pentru a-i descoperi vestitul dar atât de bine ascunsul lui vad peste râu. Acolo îl vor aştepta mai apoi, cu Ragaiac în frunte, când se va întoarce cu Valia. (De care, de altminteri, oamenii lui Ragaiac nu ştiu nimic.) Dar un zgomot neaşteptat de împuşcături îl goneşte pe Iliad cu toţi soldaţii spre Nistru; Serghe Bălan şi cu parte din însoţitorii lui fuseseră împuşcaţi de oamenii lui Iliad, cari din ordinul acestuia încălcau şi sectorul lui Ragaiac, stricându-i astfel tot eşafodajul întru realizarea atât de apropiatului său ideal. Iar visul lui Ragaiac se spulberă definitiv în primăvară, când valurile Nistrului dezgheţat aduseră printre sloiuri cutia de vioară a Valiei, pe care de bună seamă omul trimis de el o convinsese în sfârşit să treacă tocmai când gheaţa începuse să crape. Iar pescuitul cutiei de vioară fu subiect mare de haz pentru oamenii lui Ragaiac."

3 Aceste câteva file din romanul *Rusoaica* au fost studiate şi reproduse parţial de Al. Oprea în volumul *Mitul „faurului aburit", excurs în atelierul prozatorilor români moderni*, cu un comentariu grafic de Benedict Gănescu, Editura Albatros, 1974, pp. 185-188.

să evolueze, când trece la lucru, Gib I. Mihăescu elaborează, după mai multe tatonări, o primă variantă, în care locul Niculinei nu este bine hotărât.[1]

Lipsindu-i o serie de însuşiri, cu care scriitorul îşi înzestrează mai târziu personajul, acesta apare fără o personalitate bine conturată în prima variantă. Faptul dăunează nu numai analizei psihologice, dar se răsfrânge negativ şi asupra intrigii romanului, rudimentar poliţistă la început. La reluare, scriitorul intervine în prima variantă cu modificările pe care i le impunea un mod nou pentru care optase în interpretarea subiectului operei literare: „Şi anume acea interpretare de ordin pur psihologic pe care eroii o dau prin sensul vorbelor lor, prin gesturi, prin reacţiunile lor de orice natură, diverselor momente din anecdotă, din întâmplare, din faptul divers prin care-i plimbă autorul".[2] De la varianta întâi la cea de a doua, scriitorul reuşeşte să depăşească tocmai în acest sens anecdota.

Din textul primei variante (A) s-au păstrat, în arhiva de la Drăgăşani, filele: 94, 95, 96, 111, 147, 165, 177, 222[3], 226, 231, 308, unele dintre acestea doar fragmentar (94, 165, 226, 231, 308); iar la M.L.R., sub cota 91, ff: 19, 143-144, 149, 176, 200. La acestea se adaugă alte câteva scurte tăieturi, lipsite în general de importanţă, din aceeaşi variantă, păstrate în arhiva de la Drăgăşani. Manuscrisul A are o particularitate foarte importantă: o parte din filele lui cuprinde numai textul primei redactări, în timp ce pe restul filelor se află de fapt două variante distincte. Prima variantă (A 1), foarte îndepărtată de textul tipărit, a fost ştearsă de autor rând cu rând, pentru a putea scrie deasupra o nouă variantă (A 2), mult mai apropiată de textul tipărit în 1933. Acest fapt face necesară publicarea ambelor variante (A 1 şi A 2) cuprinse în acelaşi

1 „Simt personajele vibrând puternic în mine, dar numai în faţa hârtiei mişcările lor se limpezesc, ascultând de un ritm lăuntric pe care-l simt bătând continuu", îi declară scriitorul lui I. Valerian, *op.cit.*, p. 118. Toate personajele lui Gib I. Mihăescu apar, din această cauză, extrem de rudimentare în primele variante. Reproducem un dialog foarte semnificativ, în acest sens, dintre Ragaiac şi Iliad, care poartă numele Tunaru în această variantă: „...sunt nevoit să vă trimet cu ele cu tot la Consiliul de război... ba nu, întâi la domnul colonel ca să-mi treacă isprava la memoriu...

— Cu cât dama e mai bine, cu atât nota e mai mare, râse voios Tunaru, privind în lumină rubiniul...

— Îţi închipui că ar avea un păr ca ăsta, Tunarule... şi nişte braţe moi şi roze, tipule... zău, c-atunci n-aş mai declara-o arestată aşa... brutal. M-aş preface că-i dau întâlnire la Chişinău... şi aş păcăli-o... c-o trimet cu escortă, ca s-o scot din zona primejdioasă, să n-o aresteze alţii...

— Pf... făcu supărător Tunaru... dacă m-aş mai gândi eu ce menajamente să-i fac după ce... mă înţelegi... I-aş vârî în ochi scrisorile sau ce-aş prinde suspect de la ea... Ce tot îmi faci, fă, pe fatala... Ce sunt ăştia, târfa dracului... O să-ţi putrezească oasele în ocnele româneşti... Dar eu mă cutremurai, privind în rubiniul vinului din sticlă, gândindu-mă la nişte braţe, poate mai rotunde şi mai lunguieţe ca ale Niculinei, mai fine decât ele, nişte degete lungi şi subţiri, uscându-se, putrezind pe oasele lor... în ocnele româneşti... Mă cutremurai...

— Doamne fereşte, Tunarule... Nu vorbi aşa... Un serios ca domnul colonel ştie ce spune... Dacă-ţi cade una, bă, cum n-ai mai văzut în viaţa ta... crezi c-o s-o bruftuieşti aşa uşor...

— Dragă, eu când m-oi însura tot la mine în sat mă însor, tot fata proprietarului o iau". (Textul acesta, păstrat la Muzeul literaturii române, cota 91, a fost reprodus parţial şi comentat de Al. Oprea, *op.cit.*, pp. 187-188.).

2 Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi, ed. cit.*, pp. 174-175.

3 Nu s-a păstrat partea filei cu cifra scrisă de autor şi n-am avut nici un indiciu pentru a o reconstitui. Am notat fila cu numărul paginii corespunzătoare din ediţia a III-a a romanului.

manuscris (A). Identificarea filelor care aparţin manuscrisului A, mai ales după ce cunoaştem modul de a lucra al scriitorului, bine pus în evidenţă de manuscrisele bogate ale romanului *Braţul Andromedei*, este relativ uşoară, deoarece toate (A 1 + A 2) sunt tăiate în cruciş sau vertical, cu creionul negru sau colorat, în momentul trecerii lor, după modificări profunde, în varianta următoare. Textul primei variante (A 1), din care cunoaştem atât de puţin, este foarte îndepărtat de versiunea publicată în 1933. Varianta aceasta cuprinde adesecori referirile brute ale autorului, care rezumă unele situaţii, preluând sarcinile personajelor, lipsite astfel de posibilitatea de a se manifesta deplin în acţiune şi dialog. Din acest punct de vedere varianta A 1 şi chiar fragmente din A 2 comunică mai uşor cu unele însemnări anterioare.[1]

Niculina apare vulgară şi interesată în aceste texte, o unealtă fără personalitate în planurile contrabandistului Serghie Bălan. Această „haiducească“ incapabilă de trăiri sufleteşti mai rafinate face obiectul unui simplu târg între contrabandist şi Ragaiac. Înfruntarea dintre Niculina şi locotenent se petrece numai în terenul romanului poliţist, consecinţa directă fiind reducerea intrigii erotice. Ragaiac rezumă brutal, în câteva rânduri pătate de vulgaritate, relaţiile dintre el şi Niculina: „Nu, Niculino, trebuia să-i zic... Tu eşti o biată femeie fără cultură... Tu nu înţelegi integrările în serii şi n-ai gustat pe Horaţiu. Nu ştii nici măcar franţuzeşte şi n-ai cetit, în afară poate de *Vieţile sfinţilor* ori de isprăvile vreunui haiduc, în viaţa ta o carte. Hazul tău este aici, în cătunul fără nume... atracţia pe care mi-o inspiri nu-i decât o chestie de epidermă şi de curiozitate...“[2] Această ţărancă ignorantă trebuia să rămână cât mai departe de rusoaica visată.[3] Personajul nu-şi justifică existenţa, în această variantă a romanului, şi ca o posibilă concurentă a „rusoaicei“, ca în variantele

[1] Reproducem aici un scurt fragment, singurul care s-a păstrat, dintr-un text ce pare să fi cuprins o expunere mai detaliată a subiectului:

„Bălan putea să mai aibe şi altfel de gânduri. Şi într-adevăr Bălan, care trebuia să apară la ferestruică, să facă semn Niculinei că a primit semnalul, se pare că ezită să-şi lase nevasta noaptea cu acest tânăr ofiţer: stratagema la care probabil ea-l determinase pentru a legitima întâlnirile ei cu Ragaiac îl tulbură acum când e ca şi înfăptuită. Pe de altă parte Ragaiac, crezând că Bălan vrea să precipite lucrurile, şi să nu nască lui Bălan vreo bănuială că a înţeles stratagema, se preface bănuitor şi întreabă pe Niculina cu privire la ferestruică.

— Este aici, am să şuier! ameninţă el şi duce ţignalul la gură.

Ea se repede şi-i smulge ţignalul, dar el o împinge înapoi şi-i strigă, dacă vrea să-l convingă să înceapă să se dezbrace (Bălan acceptând o astfel de stratagemă, Ragaiac face abstracţie în fundul cugetului de gelozia lui).“

Textul scris pe această filă, numerotată de autor 35, se regăseşte, într-o formă mult schimbată, la pp. 254-256 din roman, ediţia a III-a, pp. 204-206, ediţia noastră. La Muzeul Literaturii Române, cota 91, se află alte două variante ale aceluiaşi episod, dintre care una este foarte aproape de textul tipărit. Textele sunt reproduse parţial şi comentate de Al. Oprea în *Mitul „farului aburit“*, pp. 186-187.

[2] Acest text, decupat de autor, nu ştim în ce scopuri, dintr-o filă a variantei A 1, se păstrează tot în arhiva de la Drăgăşani. În varianta definitivă, Niculina, care are şi ceva „învăţătură gimnazială“, citeşte cu interes literatură rusă şi chiar franceză, în traduceri ruseşti.

[3] În fragmentul publicat de Gib I. Mihăescu în „Adevărul literar şi artistic“, XI, nr. 600, 5 iunie 1932, sub titlul *Ispita*, Niculina purta numele de Catinca Bălan şi era descrisă ca o femeie de ţară „ca bradul“, cum îi stă bine unei gazde de haiduci. În versiunea publicată un an mai târziu, portretul Niculinei e substanţial schimbat: „e ca bradul şi e şi cucoană... că e de alt neam“. Scriitorul aduce numeroase alte modificări pentru a sustrage personajul tipologiei primitiv-rurale din prima variantă.

următoare, ci numai ca un factor important în stratagema pusă la cale de Serghie Bălan de a-l îndepărta pe Ragaiac, prin viclenie femeiască, de la îndatoririle lui de grănicer. În variantele care vor urma, personajul acesta este mult mai complex. Prima variantă a *Rusoaicei*, scrisă în grabă, fără nici o preocupare de îngrijire a frazei, se înfăţişează ca un roman de aventuri, lipsit de orice subtilitate psihologică. Scriitorul avea să revină mai târziu şi asupra unor detalii tehnice reclamate de romanul poliţist, perfectându-şi opera şi din acest punct de vedere.

Având gata prima versiune, scriitorul o sporeşte substanţial când revede manuscrisul, dublând unele capitole, în special din partea a doua a romanului. Sunt revizuite profund mai ales scenele dintre Ragaiac şi Niculina, foarte îndepărtate, în noua variantă, de cea anterioară, din care scriitorul păstrează, ici şi colo, câteva cuvinte sau fraze.

Textul acesta (B), adăugat ulterior manuscrisului A, este scris cu creionul pe hârtie de proastă calitate. Câteva file au fost deteriorate de timp şi de condiţiile nu prea bune în care a fost ţinut, cu ani în urmă, manuscrisul. Se păstrează din acest manuscris 45 de file în arhiva familiei, la Drăgăşani, şi o filă la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti (cota M.L.R., 91). Cele mai multe file sunt scrise pe ambele feţe, cu mai multe sau cu mai puţine ştersături. În colţul din stânga sau din dreapta al filei se distinge numărul paginii, precedat de o literă din alfabetul grecesc. Toate paginile cu aceeaşi literă urmau să fie introduse în acelaşi loc, la capitolul sau la paragraful respectiv din manuscrisul A. Fără să fie consecvent, autorul indică din când în când, în ms. B, la sfârşitul grupului de file cu aceeaşi literă din alfabetul grecesc, pagina manuscrisului A unde urma să se producă interpolarea. Sunt menţionate, de exemplu, paginile 200, 219 şi 231. Acelaşi semn, de obicei o literă din alfabetul grecesc (o singură dată numerotarea paginilor se face cu cifre romane), îl întâlnim şi în dreptul şirului din ms. A unde trebuia să se producă intercalarea. De exemplu paginile ψ 1 - 15, ms. B, trebuiau introduse, conform indicaţiei autorului, la p. 231 din ms. A, unde se întâlneşte acelaşi semn ψ. Acesta este de altfel unul din cazurile fericite, când ni s-au păstrat şi filele de intercalat (ms. B) şi filele receptoare (ms. A). În general, textul B este destul de apropiat de cel publicat în 1933. Se remarcă însă, pe lângă obişnuitele schimbări de cuvinte şi fraze, şi câteva deosebiri mai importante. Scriitorul n-a mai păstrat, la contopirea celor două manuscrise (A + B), fragmente întregi din textul adăugat (B). Din acest motiv, şi cu scopul de a le pune în relief, socotim că este util ca aceste fragmente să fie publicate separat.

Care este ponderea schimbărilor aduse în structura narativă şi în tipologia personajelor de contopirea manuscriselor A şi B? „Înnobilarea“ Niculinei, proces de creştere început în varianta A 2, îl obligă pe autor să confrunte, în textul adăugat (B), cele două imagini care evoluau până acum pe drumuri paralele: Valia şi ispititoarea soţie a contrabandistului Bălan. Cităm un pasaj revelator din ms. B, pp. η, 1 - 2: „Aş fi preferat să n-am îndoielile ăstea, aş fi dorit să rămân intact consacrat dulcelui vis al venirei rusoaicei. Aşa însă această minunată imagine, ţesută din poveste şi dorinţi începe să pălească fără voia mea; va rezista ea, scumpa fată rătăcitoare, în carne şi-n oase, fatalei comparaţii cu zmeoaica din cătunul fără nume!?... Dar iată, acum, această mistuitoare curiozitate a început să mă încerce cumplit. În setea-mi de deplinătate, de exclusivitate, miza mea a căzut pe figura încă acoperită, până la confuz, de misterioase văluri. Şi tremur, aşteptând întoarcerea, pe care nici un trişaj de astă dată nu va fi în stare s-o abată, într-o parte sau alta, a roatei norocului.“ În volum, acest pasaj se va tipări cu

unele modificări mai ales la început: „Aş fi preferat să nu mai mi se arunce în picioare îndoielile astea, aş fi dorit să păstrez intact pasul meu săltat spre dulcele vis pe care-l taie în două râul de gheaţă." (Ediţia de faţă, p. 181.) Înfruntările dintre Ragaiac şi Niculina, după ce tânărul ofiţer optează pentru fata din vis, capătă un plus de dramatism. Cele mai multe schimbări cu care vine această variantă se petrec de altfel în scenele dintre cele două personaje. Niculina, care-şi împarte sentimentele, în varianta B, angajată tot mai mult şi mai periculos într-un joc dublu, între amant şi soţ, nu-şi mai găseşte echilibrul. Vezi fragmentele: ς 1, ϑ 2, η 1 - 2, ξ 12 - 17, 23 - 25, μ 1 - 24, σ 1 - 4, ψ 1 - 15.[1]

Pe măsură ce situaţia dintre cele trei personaje se complică, creşte interesul scriitorului şi pentru organizarea minuţioasă, de aspect senzaţional, a spaţiului dramei. Atenţia sa se dirijează în special spre ceea ce s-ar putea numi topografia poliţistă a romanului, care se îmbogăţeşte mult în această variantă (B). Se precizează acum că aşezarea lui Bălan — casă gospodărească, înconjurată de multe acareturi — este legată, printr-un fel de tunel secret şi un şanţ la fel de misterios, cu exteriorul, iar beciul, descris cu cea mai mare grijă, este un fel de loc de observaţie şi de refugiu, cu intrări şi ieşiri secrete, dintre care una conduce, printr-o trapă bine ascunsă, chiar în camera Niculinei, în permanenţă supravegheată şi printr-o ferestruică mascată. Descrierea aceasta se prelungeşte pe mai multe pagini de manuscris (ξ 1 - 11). Scriitorul nu ezită să folosească sintagma „dispozitiv de film senzaţional" pentru a numi amănuntele scenografice pe care le dă în legătură cu „câmpul adversarului". Aspectele poliţiste ale romanului sunt îngroşate şi de alte elemente adăugate tot în această variantă. Valia este prezentată de Ragaiac subordonaţilor săi, de care-şi ascunde adevăratele intenţii, ca o „spioană". În felul acesta, cutia de vioară se preface naiv în aparat fotografic (pp. V - VII).[2] Planurile de capturare a contrabandistului şi de recuperare a Valiei, cu precizarea minuţioasă a drumurilor, a semnalelor pentru sentinele şi a locurilor de pază, sunt elaborate în toate detaliile tot în această variantă (ζ 19 - 23, λ 3 - 7). Economia romanului îi va impune scriitorului să renunţe la unele din pasajele excesiv descriptive, ne referim la toată întinderea manuscrisului B, deci şi la scenele dintre Niculina şi Ragaiac, în varianta definitivă. Publicăm separat aceste fragmente. Printre manuscrisele lui Gib I. Mihăescu din arhiva de la Drăgăşani se află şi o variantă destul de apropiată de cea care a fost tipărită în 1933. Această variantă (C), care întruneşte toate îmbunătăţirile aduse textului în variantele anterioare, este scrisă cu cerneală, îngrijit, pe hârtie de bună calitate, fără prea multe ştersături şi adaosuri. Este de remarcat totuşi că unele pagini, cum ar fi 213 - 230, de exemplu, la care se adaugă majoritatea celorlalte, lasă impresia că sunt retranscrise, în timp ce altele, cum ar fi paginile 231 - 234, 239 - 244 şi 267, cuprind multe ştersături şi, din loc în loc, chiar lipituri, câteodată chiar mai multe pe aceeaşi filă. Fila 267 are nu mai puţin de trei astfel de lipituri. Acestea la rândul lor reprezintă două situaţii. Scriitorul a păstrat mici fragmente mai curate dintr-o variantă anterioară (e posibil ca aceasta să fi fost cea pe care noi am numit-o A) pe care le-a lipit în locurile unde ar fi trebuit

[1] Aceste adaosuri sporesc considerabil valoarea romanului. Fără ele, G. Călinescu n-ar fi fost îndreptăţit să scrie următoarea frază din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*: „Romanul este condus cu foarte multă abilitate în tot ce priveşte enigma sufletească a Niculinei" (p. 680).

[2] Nu s-au păstrat decât aceste pagini din grupul de file numerotate cu cifre romane.

să retranscrie textul, când lucra la varianta C. În această situaţie se află fila 267 din acest manuscris. Cazul contrar este reprezentat de filele care cuprind fragmente scrise îngrijit, lipite peste un text cu ştersături şi adaosuri prea numeroase, care devenise greu de urmărit din această cauză. Cele mai multe fragmente lipite sunt scrise pe verso-ul unor file dintr-un manuscris anterior, probabil tot A.[1] Calitatea hârtiei, precum şi faptul că textul de pe recto, îngropat la lipire, este anulat cu linii încrucişate şi verticale, semn că, după transformările de rigoare, a fost trecut într-o variantă următoare, sunt probe care pot fi aduse în sprijinul acestei ipoteze. Aşa se explică de altfel şi faptul că multe din filele primei versiuni (A) din romanul *Rusoaica* sunt trunchiate.

Din varianta C se cunosc 56 de file, păstrate la Drăgăşani. Aceste file (213 - 272) reprezintă doar o mică parte din manuscrisul integral. Trebuie să remarcăm de altfel că şi din această parte lipsesc câteva file: 241, 264-266. Fila 272 cuprinde pe verso, în mod surprinzător, un mic fragment din finalul romanului: vizita Marusiei, în noaptea nunţii, la Ragaiac acasă.[2] Din acest manuscris se păstrează o parte suficient de întinsă ca să putem conchide, fără posibilitatea de a greşi, că el cuprinde o variantă a romanului foarte apropiată de textul tipărit în 1933. Până şi punctuaţia, atât de arbitrară în unele pagini scrise de Gib I. Mihăescu, este foarte apropiată de aceea din textul publicat. Pot fi semnalate, cu toate acestea, şi unele mici deosebiri, rezultatul intervenţiilor pe care le făcea autorul şi în timpul corecturilor, începând cu cele din şpalt.[3] Pentru a ne putea da seama, nu atât de volumul, cât de natura modificărilor de la ultima variantă în manuscris la cea tipărită, credem necesar să cităm câteva exemple: *înţelegeţi* (f. 213), *înţelegi* (III, 205); *ăstea* (f. 215), *astea* (III, 206); *femei d-ăştia* (f. 216), *femei d-astea* (III, 207); *dor, dor* (f. 217), *doar* (III, 208); *sireacul* (f. 217), *siracul* (III, 208); *mă linguşi admirativ Gârneaţă* (f. 217), *mă linguşi admirativ, după obiceiul lui, Gârneaţă* (III, 208); *vineţii* (f. 217), *vineţi* (III, 208); *acelaşi* (f. 218); *acelaş* (III, 209); *urechiuşa* (f. 219); *urechiuşea* (III, 209); *Mi-aud* (f. 219); *Îmi aud* (III, 209); *moldovancă* (f. 223), *moldoveancă* (III, 213); *precum nu mai văzusem* (f. 232); *precum n-o mai văzusem* (III, 219); *grădinuţa* (f. 233), *grădiniţa* (III, 222); *aici* (f. 239), *aişi* (III, 227); *dosarul* (f. 239), *dosarul vechi* (III, 228); *tot* (f. 240); *tăt* (III, 229);

[1] Lipite prost, multe din aceste ştraifuri s-au dezlipit, iar unele s-au pierdut (v. filele 232, 243, 244). Lectura textelor îngropate la lipire se face cu uşurinţă, după cum se poate demonstra, printre altele, cu fila 244. Partea cea mai întinsă din această filă a fost acoperită cu un fragment pierdut din varianta C. Pe spaţiul dezvăluit la căderea lipiturii se poate citi un text, destul de interesant, şters cu mai multe linii încrucişate, care aparţine unei variante abandonate. Ca şi în alte situaţii, scriitorul a recuperat hârtia, care prezenta şi avantajul că nu era scrisă până la capăt, folosită ca suport pentru tăietura lipită deasupra. Reproducem aici acest text: „...cu soţul iubit, dar eu rânjeam calm şi-mi reproduceam calculul pe care-l făcusem înainte. Dinspre ferestruică el nu putea trage; intrând pe uşă i-aş fi imobilizat orice mişcare cu cătarea la ochi. Putea să tragă totuşi de-afară, din pălimar, or dinspre grădină; dar trebuia atunci să tragă prin geamuri, şi un ţăran nu strică mai niciodată cu precugetare oricât de puţin din avutul lui. Pentru orice eventualitate trăsei cu o mână pe Niculina aproape de mine; cu cealaltă o ameninţai cu revolverul să se dezbrace. Acum avea toate motivele să tragă în cineva pe care-l găseşti noaptea în casă şi care-i mai ameninţă şi soţia cu revolverul. Trebuia însă, dacă nu dorea să-şi omoare soţia, să intre înăuntru ca să lovească. Sau să fie un extrem de bun ochitor."

[2] Ediţia de faţă, pp.250-251.

[3] Am atras atenţia asupra acestor corecturi şi în *Nota asupra ediţiei*, I, p. LXIX.

Să fură (f. 242), *Să fure* (III, 231); *locotent* (f. 242); *locotenent* (III, 231); *locotinent* (f. 242), *locotenent* (III, 231); *lăcrămile* (f. 242), *lăcrimile* (III, 232); *Alea* (f. 238), *Astea* (III, 238); *jilţul cel greu* (f. 251), *jilţul cel negru* (III, 240) etc.

Exemplele citate, fără nici o intenţie de a le epuiza, demonstrează că scriitorul a oscilat, până în ultimul moment, între anumite particularităţi de limbă populare şi echivalentele lor literare. A eliminat o serie de oltenisme accidentale, mai rar a introdus altele, şi a îngroşat unele particularităţi ale graiului moldovenesc în vorbirea personajelor. De asemenea, a înlocuit sau a adăugat, din loc în loc, câte un determinativ, pentru clarificarea sensului sau pentru a spori expresivitatea frazei. Interesante sunt şi unele intervenţii directe în acest text. Rusoaica apare în relatarea unui personaj şi cu numele Valia Iegorova. Scriitorul va tăia acest nume, scriind deasupra pe cel cunoscut: Valentina Andreevna (f. 240). Din loc în loc scriitorul abandonează idei şi fraze care nu-l mai mulţumesc, ca în acest exemplu: „Ilia, care e moşnegel inteligent, reproduce de minune, chiar de la prima repetiţie, tot ce i-am spus. El a înţeles perfect că în afară de regretul pentru alungarea ei, de muzică şi mai cu seamă..." Nemulţumit de aceste fraze, scriitorul n-o mai duce până la capăt pe cea din urmă, le taie cu creion roşu pe amândouă, renunţă la amănuntele superflue şi concentrează tot ceea ce are de spus într-o singură frază: „Îi explic lui Ilia de ce ţin mult să-i spună numai aceste vorbe, şi el pricepe de minune, şi reproduce cu o exactitate uimitoare, chiar de la prima repetiţie, tot ce i-am spus" (f. 230). La fel procedează şi în cazul altei fraze, concepută mai larg, şi apoi redusă la un minimum necesar de informaţii. Fraza cuprindea, în varianta ştearsă, mai multe amănunte: „Dar tocmai atunci mâinile Niculinei căzură, ea începu să râdă stingherită şi un vârf de curiozitate îmi inoculă atunci otrava lui, întinzându-se într-o clipită prin toate vinele, reîntorcându-se şi crescând, îmi înfipse în suflet îndemnul unei uşoare zăbave". Mai scurtă, fraza îşi clarifică înţelesul în varianta ultimă: „Dar tocmai atunci mâinile Niculinei căzură, ea începu să râdă stingherită şi un vârf de curiozitate îmi înfipse în suflet îndemnul unei uşoare zăbave" (f. 271).

Cercetarea manuscriselor lui Gib I. Mihăescu oferă o imagine nouă a acestui atât de interesant şi de controversat scriitor. Autorul *Rusoaicei* a dus o luptă permanentă şi îndârjită cu textul.[1] Aşa se explică numeroasele variante, păstrate din păcate parţial, care preced cele mai multe şi mai importante dintre scrierile sale. Imaginea unui scriitor neglijent, care-şi improviza cu uşurinţă, fără nici un fel de control critic, textele, scrise la repezeală, sub impulsurile unei inspiraţii prompte, este falsă. Frecventele lui reveniri asupra aceluiaşi text, eliminările, interpolările masive, transformările de tot felul, care ajung să facă de nerecunoscut prima variantă faţă de ultima, nu sunt decât arareori rezultatul exigenţei stilistice. Scriitorul nu întârzie să-şi aleagă cuvântul şi este mai degrabă nepăsător faţă de frumuseţea frazei. S-a putut vorbi astfel chiar de lipsa conştiinţei sale artistice (Camil Petrescu, Pompiliu Constantinescu, E. Lovinescu, Nicolae Manolescu). Autorul care îşi lucra cu atâta stăruinţă textele, scrise şi rescrise, este preocupat numai de lărgirea şi adâncirea obsesiei care pune stăpânire pe întreaga conştiinţă a personajelor sale. Simte de aceea mereu nevoia unor noi fapte cu care s-o ilustreze, într-un stil febricitant, până

[1] Referindu-se numai la un capitol din *Rusoaica*, Al. Oprea va consemna caracterul „muncit" al acestui roman. *Op.cit.*, p. 186.

la supărătoare neglijenţe. Din acest punct de vedere invenţia lui narativă, într-o permanentă stare de ebuliţie, nu pare niciodată epuizată. Romanele sale lasă impresia că pot continua la nesfârşit. Pentru a pune capăt acestei proliferări, scriitorul recurge la un sfârşit violent. Toate romanele pe care le-a scris se încheie cu moartea eroului principal sau a unor personaje care, prin sfârşitul lor neaşteptat, curmă conflictul: Andrei Lazăr din *Braţul Andromedei* se sinucide, Valia din *Rusoaica* se îneacă, dar urmărirea încetase o dată cu împuşcarea lui Bălan, Arina din *Zilele şi nopţile unui student întârziat* moare în urma unei intervenţii chirurgicale nereuşite, Georges Radu Şerban din *Donna Alba* se sinucide. Cum lumea interioară este fără capăt, istoria poate fi reluată oricând cu alte destine.

Rusoaica, cea mai de seamă operă a lui Gib I. Mihăescu, este romanul aspiraţiei niciodată satisfăcute. Sensul metaforei pe care este clădit romanul a fost dezvăluit cu cea mai mare grijă de autor nu numai în paginile cărţii, dar şi în diversele sale mărturisiri consemnate pe larg în presa vremii.[1] Rusoaica nu aparţine lumii concrete. Ea trebuie să se „întrupeze", ne previne romancierul, „la un semn magic al destinului". Imaginaţia eroului său „împrumută" femeii visate chipul unor personaje celebre: „Şi pentru a vedea mai bine, împrumutam fetei mult aşteptate când trăsăturile Avdotiei Alexandrovna, sora lui Rascolnicof, când ale Zinei, ori Dariei din *Posedaţii*, ale Nataşei din *Război şi pace*, ale Anei[2] Filipovna din *Idiotul*, ale Ecaterinei Ivanovna, ori Gruşencăi din *Fraţii Karamazov*, sau ale Soniei, din *Crimă şi pedeapsă*"(ediţia de faţă, p. 30). Ca şi când această ilustrare n-ar fi fost suficient de convingătoare, sunt aduse îndată şi alte mărturii literare pentru a da consistenţă visului: „rusoaica lui Turgheniev, a lui Dostoievski, a lui Tolstoi, a lui Kuprin, ori Andreev" (p. 31). În special raportările la Dostoievski şi Tolstoi se repetă cu insistenţă. Sunt puţine paginile în care să se aducă, mai deschis şi mai convins, un elogiu, în aceeaşi măsură frumos, femeii ruse, aşa cum se desprinde chipul ei din opera marilor scriitori menţionaţi: „acele rusoaice mândre din romanele pe care le cunoşteam cu toţii". Scriitorul opune această viziune „făurită din lecturi"[3], „rusoaica gândurilor", chipurilor din realitate: „Viziunea cea scumpă, ţesută numai din fuiorul fără prihană al închipuirei şi stârnită de iznoavă de vizita lui Iliad se înstăpâni iarăşi absolută şi exclusivă în sufletul meu. Niculina nu-i putea fi cel mult decât o palidă întruchipare pur fizică" (p. 62). Rusoaica devine chiar o pavăză care-l apără pe erou de realitate: „Mă refugiam atunci la sânul imaginarei mele zeiţe, ce trebuia acum să coboare, căci când marele alb mă copleşi sub fluturarea valurilor nesfârşite de speranţă, Niculina redeveni pentru mine doar trupul arzător al strângerilor

[1] Semnificativă este în special această declaraţie pe care i-o face lui Matei Alexandrescu: „Locotenentul Ragaiac este setos de o noutate, de un eveniment neaşteptat, care să prefacă complet obişnuinţele lui sufleteşti, de un ideal care nu putea fi întrupat, cred, mai plastic decât printr-o femeie necunoscută şi, desigur, frumoasă. În setea aceasta nepotolită de nou, chiar dacă împrejurarea îi aduce dinainte perspective inedite, el bănuieşte totuşi că, dincolo de ele, s-ar putea găsi ceva şi mai minunat." (Matei Alexandrescu, *Confesiuni literare*, Editura Minerva, 1971, *O oră cu Gib I. Mihăescu*, p. 56.)

[2] Nastasia Filipovna.

[3] *Căutându-l pe Gib Mihăescu*, interviu consemnat de F. Lăstun, în „Cronicarul", III, nr. 14, 6 decembrie 1932, p. 5. Cf. Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi*, Editura Dacia, 1975, p. 278.

sălbatice de sub nuc" (p. 109). De la această dulce irealitate aşteaptă eroul romanului vindecarea de cunoscut, de trăit.

Ragaiac n-o întâlneşte niciodată pe Valia. El este în permanenţă nevoit să şi-o imagineze: „În totalitate, figura ei e veşnic estompată pentru mine; un văl înşelător o acopere. Izbutesc să-l dau la o parte pe-alocuri, dar niciodată de tot. Faţa Valiei e o închegare sacră" (p. 149). El n-o poate întâlni pentru că ar tulbura logica demonstraţiei, care-l obligă să rămână „în veşnică, neliniştită aşteptare"[1] a extraordinarului. Rusoaica[2] simbolizează „nostalgia neprevăzutului", ilustrată de romancier numai în latura erotică, negată de fiecare experienţă nouă ca să rămână întotdeauna biruitoare. Cum „marea întâmplare" nu se produce şi nu poate să se producă („evident, rusoaica, aşa cum o vrea el, acest nemulţumit de tot ce-i iese întâi în cale, întârzie să vină"[3]), Ragaiac este nevoit să ducă o viaţă dublă: în închipuire şi în realitate. Pentru a putea ţine sub observaţie ambele planuri, scriitorul va organiza foarte original materialul epic al romanului. Delirul imaginativ al lui Ragaiac îşi caută, în chip paradoxal, o realizare concretă în urmărirea poliţistă, fixată solid într-un plan concret, a unui obiectiv himeric: capturarea femeii din vis. În jocul acestor două planuri, realitatea interioară şi realitatea exterioară, Niculina ajunge s-o concureze pe Rusoaică, niciodată s-o înlăture.

Sacrificându-i unitatea, obligaţi de nevoile analizei, observăm că tot romanul este ocupat, dacă facem abstracţie de închipuirile eroului principal şi ne concentrăm atenţia numai asupra faptelor care se petrec în realitate, de intriga amoroasă dintre Ragaiac şi Niculina, complicată de îndatorirea ofiţerului de a-l urmări şi aresta, ajutat de câţiva subordonaţi, siluete creionate cu siguranţă, pe soţul ei, Serghie Bălan, un „contrabandist" isteţ şi întreprinzător. Când acesta este ucis, romanul, structurat după tehnica literaturii poliţiste, nu mai poate continua, înfruntarea dintre părţile angajate într-o acţiune de urmărire încetând. Niculina, care împrumută ceva din eposul popular în calitatea ei de ispititoare gazdă de haiduci, element principal în această ţesătură epică poliţistă, îşi încheie rolul şi dispare. În această construcţie epică atât de riguroasă, în care femeia visată este mereu confruntată cu cea reală, pe toată durata filmului poliţist, se ivesc câteva chipuri dintr-o lume pestriţă: mujici, vagabonzi, oameni mânaţi de interese mărunte, profitori de tot felul, aventurieri, figuri tragice de înşelaţi alături de înşelători suspecţi. Scriitorul manifestă un interes mai scăzut pentru această umanitate răvăşită de evenimente. Ea formează un fundal în care detaliile îşi pierd semnificaţia concretă, având doar rolul să înlesnească apariţia himerei, printr-o încălcare spectaculoasă a frontierei dintre lumea reală şi cea imaginară: „Şi priveam — remarcă undeva Ragaiac — într-acolo năuc, din mijlocul minusculului meu detaşament imaginar, care era totuna cu cel real". Urmăritori şi urmăriţi, „detaşamentul" şi „contrabandiştii" sunt mereu proiectaţi din planul realităţii în spaţiul nebulos al visurilor lui Ragaiac. O anumită ambiguitate, care la origine rezulta din confuziile şi confruntările, numeroase şi dramatice, ale momentului istoric respectiv, o dată cu prăbuşirea unei lumi şi ivirea alteia, brutală şi necruţătoare, este întreţinută de Gib I. Mihăescu din calcul artistic. „Spionii" (termen, de altminteri, echivoc în roman) sunt adeseori doar simple epave care trec fraudulos frontiera, ajutaţi de contrabandiştii ce se ocupă de fapt cu înlesnirea acestor treceri, iar „bolşevicii" sunt confundaţi cu „nişte bieţi zdrenţăroşi cu faţa suptă de mizerie" sau cu oricine reprezintă lumea de dincolo de frontieră. Până şi Valia devine, cu consimţământul lui Ragaiac, în această logică a desprinderii de realitate, o „spioană". În această perspectivă, care ne conduce întotdeauna de la real la imaginar, interesează mai puţin dacă în unele biografii, cum este şi aceea a Valiei, apar, în treacăt, elemente fastidios melodramatice, în care motivarea istorică este neadâncită. Cu toate că nu manifestă un interes deosebit pentru analiza sociologică, redusă la câteva fapte care ţin de o experienţă personală, dobândită pe frontiera de răsărit, sciitorul nu transforma niciodată un adevăr dramatic într-o idilă. Eroul său, prins într-o ţesătură de întâmplări pe care le înţelege, le judecă şi le povesteşte ca un om al epocii, întreţine de-a lungul întregului roman visul unei femei ideale care, ţine să precizeze romancierul, „putea fi tot aşa de bine o slovacă, o cehă, o poloneză sau mai ştiu eu ce". Rusoaica, această magnifică metaforă care stă la baza romanului cu acelaşi nume, o indiscutabilă capodoperă a literaturii române, aparţine, oricum am privi lucrurile, lumii închipuite a poeziei, şi nu avem dreptul s-o privim altfel.

Romanul *Rusoaica* a fost bine primit de critica timpului. Chiar în momentul apariţiei, scriitori şi critici dintre cei mai de seamă îl semnalează ca o biruinţă remarcabilă a prozei româneşti. Din 1933 şi până astăzi bibliografia critică a romanului a sporit considerabil. Ne vedem nevoiţi, prin urmare, să selectăm doar câteva din opiniile critice cele mai avizate asupra romanului care a stabilit definitiv faima scriitorului.

Perpessicius, ponderat în aprecierea primului roman al lui Gib I. Mihăescu, îşi regăseşte, la apariţia *Rusoaicei*, entuziasmul pe care i-l provocaseră, mai înainte, nuvelele scriitorului. Romanul îi apare, de la început, în cronica pe care i-o consacră în 1933, reluată în *Menţiuni critice*, V, 1946, „plin de sevă densă, de măiestrie rar întâlnită, de milenară patimă şi de himere inaccesibile, de aventuri dramatice şi de psihologie rafinată" (p. 260). Criticul vede în *Rusoaica*, înainte de toate, un excelent roman de aventuri, în care, întocmai ca în nuvele, autorul ştie să creeze momente de mare tensiune dramatică, „de halucinare vecină cu visul şi cu delirul". Această calitate se leagă firesc de virtutea esenţială a romanului, care trebuie căutată în profunzimea analizei psihologice: „Oricât de palpitante, câtă vreme nu-s încâlzite de pasiuni lăuntrice, de suflete necomune, aventurile rămân tangenţiale şi nu operează mai mult de un miraj trecător. *Rusoaica* este însă, în acelaşi timp, deci mai presus de toate, un roman psihologic. Psihologia unui amor ideal şi psihologia unei pasiuni pământene, jocul de cumpănă între visul inaccesibil, deşi permanent, şi fericirea de la doi paşi, trecătoare" (p. 263). Dacă este mai greu să acceptăm imaginea idealizată a lui Ragaiac, „suflet superior", „pur temperament de cavaler", în schimb atenţia pe care o acordă Perspessicius Niculinei merită să fie reţinută, măcar şi pentru încercarea de a o opune, scandalizând spiritele obişnuite cu ierarhizările didactice, unor personaje

---

[1] Gib I. Mihăescu, *De ce am scris „Rusoaica"*? în „Cronicarul", V, nr. 22, 12-20 mai 1934, p. 10. Cf. vol. cit., p. 282.

[2] Gib I. Mihăescu îi dă Suzanei Dovalova, într-o scrisoare, aceste explicaţii care vizează, până la urmă, acelaşi sens metaforic: „Rusoaica putea fi tot aşa de bine o slovacă, o cehă, o poloneză sau nu ştiu eu ce anume naţionalitate, dar o femeie evident îndepărtată, care să se deosebească de tot ce ai cunoscut, fără totuşi a şti s-o defineşti, o femeie care ţi-ar putea aduce aşadar ceva nou şi neaşteptat". Ciorna acestei scrisori se păstrează la Secţia de manuscris a Academiei Române, cota 30874 - 30877.

[3] *Căutându-l pe Gib Mihăescu*, „Cronicarul", III, nr. 14, 6 decembrie 1932, p. 5.

celebre din galeria femeilor voluntare: „*Rusoaica* este nu numai romanul himerelor locotenentului Ragaiac, dar şi romanul de dragoste al Niculinei, haiduceasa, răsărită ca o zână a nopţii, într-un cătun înecat în mister şi umbră, de pe malurile Nistrului. Ce departe şi ce palide rămân, pe lângă această voinică şi pătimaşă întrupare a iubirii de codru, toate Vidrele şi toate Chiajnele literaturii noastre istorice" (p. 266). Perpessicius va conchide că romanul lui Gib I. Mihăescu stă, prin „însuşirile de concentrare şi implicaţie sufletească", alături de cele mai bune nuvele ale sale, depăşindu-le chiar „prin poezie şi vigoare". În planul dezvoltării literaturii contemporane, aceste merite fac din *Rusoaica* „una din cele mai tulburătoare licori ale epicei de astăzi".

Pompiliu Constantinescu va discuta mai nuanţat, şi uneori chiar cu accente critice, aceleaşi calităţi, în cronica pe care o semnează în revista „Vremea", VI, 2 iulie 1933, p. 7. Abia cu *Rusoaica*, va observa şi Pompiliu Constantinescu, se poate vorbi de „trecerea justificată a nuvelistului la forma amplificată a romanului, realizându-se astfel tentativa ratată cu *Braţul Andromedei*. „Frenezia erotică" şi „nostalgia necunoscutului" sunt împinse de Gib I. Mihăescu, întocmai ca în atâtea nuvele, până în „straturile subconştientului". Comparaţia romanului cu nuvelele se va face, spre deosebire de constatările lui Perpessicius, în neta favoare a romancierului şi chiar cu o evidentă tendinţă de subapreciere a nuvelistului: „Cunoscuta sa erotologie, în care femeia e un complex de extaze şi diabolism, un joc perfid de pasiune şi calcul, un simbol de energie şi de poetică expresie, iar bărbatul o împletire de brutalitate şi reverie, de egoism erotic şi uitare de sine în mrejele voluptăţii — se conturează în *Rusoaica* în figuri de o realizare viguroasă cu atât mai mult cu cât d. Mihăescu a rezolvat aici şi acea rotunjime necesară a fragmentului de viaţă transpus în ficţiune, dispunând materialul în planuri bine închegate. Sustragerea din hipnoza grotescă, din buimăcia nevrozelor, din dibuirea prin haosul instinctelor, prezintă, până la un punct, o izbândă a romancierului de calitate asupra deformatorului prea obositor din nuvelistica anterioară." Recunoscând în autorul *Rusoaicei* un „pictor cu bogate dar inegale resurse", un scriitor epic cu „atâtea riguroase însuşiri", Pompiliu Constantinescu va observa mereu piedicele care stau în calea realizării depline a unui prozator atât de bine dotat. Încearcă, în consecinţă, să respingă, în multe cazuri cu perfectă îndreptăţire, alteori cu asprimi care pot apărea astăzi surprinzătoare, tot ceea ce i se pare excesiv în opera lui Gib I. Mihăescu. Apreciind calităţile reale pe care le vădeşte romancierul în „conturarea" personajelor din *Rusoaica*, criticul remarcă, dintre „tipurile feminine", tot pe „senzuala şi enigmatica Niculina Bălan". Mai puţin entuziasmat se arată, în schimb, faţă de „proiectarea lirică a necunoscutului feminin, întrupat în simbolul unei misterioase rusoaice, Valia, după care tânjesc ofiţerii implicaţi în aventuros şi obsesii erotice". Vede aici chiar un mare neajuns sub raport estetic, rezultat din „permanentizarea unui lirism de patos fad şi bombastic, coborând în foileton ţinuta literară a romanului". Se lasă impresia că este pusă în discuţie întreaga concepţie şi construcţie metaforică a romanului, dar criticul are în vedere, aici ca şi în alte părţi, doar deficienţe de ordin stilistic, după cum vom vedea.

Lăudându-l pe scriitor pentru că a realizat „o compoziţie solidă în desfăşurarea epică a subiectului" şi a ajuns la „limpezirea realistă a personajelor", criticul respinge „unele trucuri tehnice", „grotescul simplificator până la caricatură", „incursiunile de verbozitate inutilă" şi „o dubioasă poezie, plasată pe substanţa rudimentară, viguroasă, a fantomelor sale umane". Cu cât creşte dorinţa de a remarca „disciplina interioară spre organizare

epică", criticul se arată cu atât mai nemulţumit de lipsa „disciplinei expresiei". Deficienţe stilistice reale sunt inventariate parcă cu prea mare insistenţă, alături de altele, discutabile, care aparţin altui gen de discurs decât limbajului curent, încât se creează impresia că cel care le colecţionează uită că multe din personajele lui Gib I. Mihăescu vorbesc un limbaj aparte. Ragaiac remarcă undeva, în timp ce încearcă să-i inoculeze lui Iliad obsesia „rusoaicei": „Şi vorbesc înainte ca în prada unei halucinaţii". Un anume patetism rezultat din aglomerarea determinărilor „bombastice" capătă alte justificări stilistice în vorbirea acestor posedaţi. Febra interioară se răsfrânge într-un limbaj care, distanţându-se de cel obişnuit, pare artificial. Când personajul reintră sub controlul lucidităţii, aceleaşi formulări pot dezvălui un substrat ironic. La această dublă subordonare a limbajului, viziunilor halucinante şi controlului ironic, se referă, destul de vag de altfel, Tudor Vianu în *Arta prozatorilor români*, Editura contemporană, 1941: „Fantazia lui Gib I. Mihăescu îi oferă imagini de groază, halucinante, care împreună cu asociaţiile legate de vocabularul pe care îl întrebuinţează de preferinţă creează atmosfera scrierilor lui, răcorită pe alocuri prin ironia sau autoironia autorului" (p. 379). Fără îndoială că există „inestetice şi nefericite formulări stilistice" în romanul *Rusoaica*, aşa cum există şi în alte scrieri ale lui Gib I. Mihăescu. Pompiliu Constantinescu face însă greşeala de a reduce la acelaşi numitor fapte care îşi au explicaţii stilistice diferite, sporind inutil inventarul faptelor de limbă care ar proba ceea ce criticul numeşte „lirismul bombastic" din *Rusoaica*.

Şerban Cioculescu aşează romanul *Rusoaica*, în scurta sinteză asupra operei scriitorului pe care o publică în „Revista Fundaţiilor Regale", II, nr. 12, 1 decembrie 1935, printre cărţile de suprafaţă europeană din literatura română contemporană. Romanul acesta este considerat, fără nici o umbră de echivoc, cea mai reprezentativă operă din moştenirea literară a lui Gib I. Mihăescu: „*Rusoaica* este capodopera lui Gib I. Mihăescu. Cu un material în parte cules personal, în parte sugerat de povestirile unor camarazi militari, romanul a eşafodat construcţia cea mai puternică a carierei sale."[1] Criticul apreciază „minuţiozitatea cadrului" exterior, dar va găsi, ca şi ceilalţi comentatori, partea cea mai originală a romanului, superior din acest punct de vedere nuvelelor, în modul în care organizarea elementelor epice încorporează şi facilitează observaţia psihologică: „Nerevenind asupra procedeelor sale de nuvelist, în care nebunia obsesivă rămâne oricum elementară, autorul a izbutit în *Rusoaica* să dea cea mai înaltă expresie gândului organizat după legile obsesiei erotice. Însufleţind, cu o egală stăpânire de romancier, toate personajele romanului, fără nici o deficienţă de ordin epic, de la figurile cu totul secundare, la celelalte de însemnătate sporitoare, cu o economie remarcabilă în mişcarea eroilor, Gib I. Mihăescu a dat un roman perfect. Desăvârşind deci mijloacele sale epice până atunci numai promiţătoare, el a ştiut să dea o prelungire romanului său în vis şi în simbol" (p. 317). Tocmai „prelungirea" care i se părea criticabilă lui Pompiliu Constantinescu formează elogiul lui Şerban Cioculescu. Aici vede autorul *Aspectelor literare contemporane* şi şansa europeană a romanului: „*Rusoaica* este o carte europeană, o contribuţie care depăşeşte hotarele literaturii noastre. Prin simbolismul ei implicit, ea îmbogăţeşte nu numai literatura naţională de care e legată prin limbă, dar însăşi literatura continentală, prin adevărul general omenesc" (p. 317).

---

1 Şerban Cioculescu, *Aspecte literare contemporane*, Editura Minerva, 1972, p. 316.

Sub un titlu răsunător, *„Rusoaica" în America, Franța și Cehoslovacia*, Ștefan Vornicu reproduce într-un interviu pentru „Naționalul nou", II, nr. 298, 11 mai 1935, p. 2, declarația romancierului cu privire la proiectele unor traduceri din scrierile sale în limbile engleză, franceză, slovacă și cehă: „În privința traducerii în limba engleză nu este încă nimic definitiv, deoarece de-abia am luat cunoștință de o propunere a unei edituri americane. De asemeni, d. Ilarie Voronca mi-a propus s-o traducă în franțuzește. Cât privește traducerea în slovacă, într-adevăr *Rusoaica* va apărea luna viitoare în editura «Akademia» din Bratislava. Tot pentru o editură cehoslovacă, de astă dată din Praga, mi se traduce și romanul *Brațul Andromedei*".[1] Romanul s-a tipărit în limba slovacă, în 1935, în traducerea Suzanei Dovalova[2]. Moartea autorului, războiul și anii numeroși, în care *Rusoaica* nu s-a mai reeditat nici în limba română, sunt cauzele care au făcut ca această „carte europeană", cum o numea Șerban Cioculescu, să nu fie suficient de bine cunoscută peste hotare.

Foarte interesante, cunoscând rezerva criticului față de acest scriitor[3], sunt observațiile pe care le face asupra *Rusoaicei* Eugen Lovinescu, în *Istoria literaturii române contemporane, 1900 - 1937*, București, 1937. Fără să lase impresia că s-ar alătura criticilor care au văzut în *Rusoaica* o carte excepțională, Eugen Lovinescu scoate în relief, în puținele rânduri pe care le consacră romanului, câteva din calitățile lui fundamentale, arătându-se nemulțumit, ca și altă dată, când s-a ocupat de nuvele, în special de minima importanță pe care a acordat-o acest autor, atât de pasionat de tainițele sufletului omenesc, expresiei artistice, „meșteșugului formal", cum spune criticul: „Temperamentul scriitorului s-a realizat complet de abia în *Rusoaica*, 1933, în care unii critici au văzut o capodoperă. Valoarea romanului nu stă însă atât în expresie, în epizoade, în tecnică, ci în ideea unică ce o însuflețește și ni se transmite sub forma unei sugestii. Nu ne interesează, așadar, peripețiile locotenentului Ragaiac, nesfârșita desfășurare de scene erotice într-o masă informă de fapte, pe care nu le poate reglementa obișnuita lipsă de simț critic și estetic a scriitorului, lipsa de stil și de stilizare; nu ne interesează ceea ce face Ragaiac, ci febra vinelor lui, obsesia tipului de femeie ireală, de «rusoaică» scoasă din lectură sau din visări, pe care ne-o transmite, căci în fiecare din noi stă ascunsă «o rusoaică» adulmecată fără succes în toate tipurile femeilor întâlnite" (pp. 312 - 313). Ideea unei unice stări sufletești, dominante și dominatoare, prin puterea cu care aceasta se transmite, va apărea, de acum înainte, la toți comentatorii romanului *Rusoaica*. Eugen Lovinescu crede că această infuzie obsesivă nu se realizează deplin în nuvelele lui Gib I. Mihăescu din cauza evidenței demonstrației: „Putința transfuziei unei stări sufletești este, desigur, semnul unei mari arte; ceea ce scriitorul nu știa să ne comunice, didactic și aplicat, în *Urâtul, Frigul, La „Grandiflora"*, a ajuns să ne împărtășească acum prin nu știu ce forță acumulativă și frenezie interioară" (p. 313). Frenezia aceasta interioară poate fi descoperită, cum a demonstrat în special critica mai nouă, și în nuvelele autorului. În *Rusoaica* ea ocupă însă treapta cea mai de sus.

[1] *Romancierul Gib I. Mihăescu despre „Donna Alba"* în Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi*, Editura Dacia, 1975, p. 292.

[2] *Ruska*, roman, z rumunciny preložila Zuzka Dovalovà, Bratislava, 1935.

[3] Gib I. Mihăescu scria, cu mai mulți ani în urmă, în „Gazeta Ardealului", II, nr. 55, 56 și 57, din 14, 15 și 16 martie 1922, p. 1, la rubrica *Inscripții pe nisip*, cuvinte rele și nedrepte despre E. Lovinescu. Aceste foiletoane au fost reproduse în culegerea Gib I. Mihăescu, *Însemnări pentru timpul de azi*, ed. cit., pp. 160-167.

G. Călinescu s-a ocupat de romanul *Rusoaica* în mai multe rânduri. Semnalează mai întâi, în cronica literară din „Adevărul literar și artistic", XII, seria a II-a, nr. 653, 11 iunie 1933, p. 7, apariția cărții lui Gib I. Mihăescu printre evenimentele literare de seamă ale anului. Romanul este abordat în această cronică dintr-un singur unghi de vedere: acela al construcției epice. Criticul admiră, dezvoltând mult aceeași metaforă, clădirea „tare", durată după o „geometrie prestabilită", pe un „teren real". Progresele de la romanul anterior la noul roman le vede aici în primul rând: „Arhitectul a pus stăpânire, după întâia construcție, pe mijloacele sale și acum clădește liniștit, solid, pe legi experimentale". Înaintând numai în această direcție, G. Călinescu ne surprinde astăzi cu unele din afirmațiile, ulterior revizuite, pe care le făcea, la o primă lectură, asupra romanului: „*Rusoaica* este un roman cu desăvârșire epic, fără psihologie analitică, fără lirism contemplativ, fără nici o interioritate care să nu provină din cel mai vizibil exterior". Criticul vede aici un progres mai general „făcut de romanul românesc în ultimii ani", fapt care-i permite să lărgească teoretizarea asupra unei întregi direcții a genului: „Adevăratul roman ar fi acela senzațional, ieșit adică din fapte pure, explozii ultime ale unor frământări ce trebuiesc estompate ușor pe un al doilea plan de contemplație". Romanul lui Gib I. Mihăescu se încadrează perfect în această direcție printr-o „plăcere acută a extraordinarului" și „un sentiment de explorare și de aventură", însușiri care se fac simțite peste tot. Până în fraza finală atenția criticului se concentrează în special asupra închegării epice a romanului: „D. Gib I. Mihăescu este unul din romancierii noștri cei mai valoroși, care știe să facă o balanță justă între materie și tehnică".

În 1939 G. Călinescu publică, în „Jurnalul literar", I, nr. 14, din 2 aprilie, amplul studiu *Gib I. Mihăescu, romancier*. Puțini prozatori contemporani s-au bucurat de aceeași prețuire în faimoasa „foaie săptămânală de critică și informație literară" pe care o scotea criticul la Iași. Prozatorii despre care scria G. Călinescu se numesc: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu. Studiile acestea au intrat, cu puține modificări, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941. Din studiul publicat în „Jurnalul literar", *Gib I. Mihăescu, romancier*, lipsește în volum doar o frază, importantă pentru că fixează mai direct, cum o cereau necesitățile unei prezentări autonome, locul romancierului în proza modernă românească. O reproducem: „În istoria literaturii române Gib I. Mihăescu și-a câștigat un loc indiscutabil și cu greu s-ar putea tăgădui pașii enormi pe care i-a făcut literatura română prin Camil Petrescu, d-na Papadat-Bengescu, Gib I. Mihăescu și ceilalți, de la amabilele și superficialele narațiuni ale lui Duiliu Zamfirescu la gravele, meticuloasele sondări ale adâncimii omenești ale acestora din urmă". În *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, G. Călinescu va adăuga un singur paragraf, de 11 rânduri, despre nuvelistica lui Gib I. Mihăescu, considerată „opera unui febricitant care scria «sinistrăți»". Poate că și acest fapt a contribuit ca uitarea să se aștearnă mult timp asupra unei părți importante din opera scriitorului, redescoperită abia în ultimele două-trei decenii!

Spre deosebire de cronica din 1933, în *Istoria literaturii române* G. Călinescu nu se mai arată interesat de materia epică a romanului *Rusoaica*, de „faptele pure", cum spune el însuși, rezumate totuși, ci de semnificația acestora. În linia celor spuse de Lovinescu, nu se mai ocupă de ceea ce fac personajele, ci de mobilul acțiunii lor. Toată demonstrația se întemeiază pe definiția virilității. Cu o mare abilitate, noțiunea este întoarsă pe toate fețele, în adevărate jerbe verbale. Se va vorbi astfel de „bovarismul" romanului: „Gib I. Mihăescu

scrie un roman pe care l-am numi al situaţiilor fundamentale. În *Madame Bovary* nu se zugrăveşte o femeie, ci femeia în general. *Rusoaica* e un fel de *Madame Bovary* a virilităţii întrucât în Ragaiac sunt întrupate aspiraţiile oricărui bărbat, fără vreun accident mai deosebit" (p. 679). În toţi eroii romanului descoperă „virilitatea pură, fără alt aspect". Calităţile romanului rezultă, în logica acestei argumentări, din concentrarea tuturor mijloacelor pentru a figura goana bărbatului după femeia ideală: „Scriitorul pare bântuit de o singură problemă, aceea de a figura pentru cititor goana după femeia inaccesibilă şi în această obsesie pune obstinaţie, meticulozitate, gravitate şi chiar delir, mergând la scop fără greş. De unde o impresie finală de copleşitor, de unic, care depăşeşte analiza parţială" (p. 679). Aceeaşi idee, mereu nuanţată, este reluată şi în încheiere: „Fiindcă nu se preocupă să determine individualitatea eroilor, ci face monografia unei laturi sufleteşti, a aspiraţiei bărbatului în genere pentru femeia necasnică, fugitivă, inaccesibilă, *Rusoaica* e un adevărat roman de analiză. Virilitatea aventuroasă e descrisă prin toţi eroii deodată şi prin urmare cu o rară multiplicitate de nuanţe" (680). Primejdia, misterul, aventura, riscul, atributele cavalerismului în general devin numai componentele „întreprinderii erotice".

Critica actuală reuşeşte să dezvăluie şi să adâncească aspecte necunoscute ale operei lui Gib I. Mihăescu şi să nuanţeze unele din judecăţile mai vechi asupra romanului care i-a adus scriitorului celebritatea. Dintre criticii care s-au ocupat constant de opera lui Gib I. Mihăescu trebuie menţionat în primul rând N. Manolescu, pentru care „*Rusoaica* rămâne cartea excepţională" a acestui scriitor. Capodopera lui Gib I. Mihăescu este considerată de autorul prefeţei din 1967[1] „mai puţin romanul aspiraţiei spre ideal şi mai ales un roman al aşteptării" (p. XIV). Despre „aşteptarea faptului uluitor", „a întâmplării neprevăzute", scria şi Octav Şuluţiu în cronica din revista „Azi", II, nr. 4, noiembrie-decembrie 1933, reluată în volumul *Pe margini de cărţi*, Sighişoara, 1939. Interpretarea lui Nicolae Manolescu, care pătrunde dincolo de aşteptarea concretă, ca fapt de viaţă, în universul creat de scriitor, este mult mai subtilă: „Aşteptarea lui are, aşadar, şi o altă latură, îndreptată în afara vieţii, într-un spaţiu mut şi imens ca şi stepa rusească, în faţa căreia se umple de tristeţea necunoscutului sufletul lui Ragaiac. *Rusoaica* exprimă această tensiune dublă şi aici trebuie căutată valoarea ei infailibilă. Impresia uimitoare pe care romanul ne-o produce mereu, la fiecare nouă lectură, nu se datorează, desigur, subiectului, ci putinţei de a face tensiunea palpabilă, de a o converti în aşteptare concretă. *Rusoaica* e o dramă a aşteptării. Structura chiar a cărţii e teatrală, Ragaiac, nu doar autorul, fiind un regizor" (pp. XV - XVI). Reluând în „România literară", după zece ani, în eseul *Cotidianul în roman*, această meditaţie despre „existenţa imaginară a lui Gib I. Mihăescu", aşa cum se oglindeşte în destinele eroilor săi, Nicolae Manolescu va comenta rezistenţa faţă de cotidian produsă de puterea obsesiei erotice în sufletul lui Ragaiac.

Ov. S. Crohmălniceanu, care nu pare atras în mod deosebit de acest roman al lui Gib I. Mihăescu, remarcă încă o dată, în *Literatura română între cele două războaie*, I, Editura Minerva, 1972, o calitate esenţială a cărţii: „neegalata putere de a comunica sentimentul obsesiv". Nicolae Balotă, în schimb, încearcă o răsturnare totală a imaginii cunoscute a romanului, în volumul *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974. Conciliant din prudenţă, când recunoaşte că „nu e inexact să se

[1] Gib I. Mihăescu, *Nuvele*, I, Editura pentru Literatură, B.P.T., 1967.

vorbească despre platonismul aspiraţiei spre o femeie ideală, nici de o conspiraţie a aşteptării, în cazul lui Ragaiac", autorul nu acordă nici un fel de credit acestei idei chiar în pagina următoare: „Ragaiac nu e contemplativul pierzându-se în aspiraţie şi aşteptare" (p. 229). În comportamentul lui Ragaiac, criticul descoperă o „trăsătură net masochistă", prin care personajul se leagă de „figurile cele mai bine conturate din nuvelele lui Gib I. Mihăescu". Tipul „sadomasochist" este opus „bovaricului", de care vorbea, într-un anume sens, G. Călinescu: „Drama sa nu este a «bovaricului» idealist, condamnat să trăiască într-un mediu care nu-l înţelege, care nu-i satisface — prin meschinăria condiţiilor pe care le oferă — prea înaltele sale apetiţii. Ragaiac îşi află adevăratele satisfacţii tocmai în imaginarul cu neputinţă de realizat. El nu caută compensări imaginare ale unor stări de frustrare. Dacă l-am supune unei analize psihologice, am găsi în acest personaj un fond de agresivitate pe care o reprimă într-o oarecare măsură, ca un om al disciplinei, o azvârle din câmpul conştiinţei" (pp. 229 - 230). Asumându-şi obligaţia de a face în locul autorului această „analiză psihologică", criticul descoperă peste tot silniciile lui Ragaiac. Pe de o parte „el o urmăreşte cu luciditatea sadicului care vrea să posede subjugând" pe Niculina, iar pe de altă parte „îşi proiectează patima" pentru Valia în imaginar. Demonstraţia păcătuieşte însă prin exces: „E sigur că dacă ar fi putut afla şi cuceri pe frumoasa Valia, «rusoaica», ar fi chinuit-o şi ar fi izgonit-o" (p. 230). Prin aspiraţia sa către idealul erotic care îl fascinează, Ragaiac, cum observa G. Călinescu, rămâne un bovaric nemulţumit de ceea ce vede în jur, chiar dacă în urmărirea visului său nu-şi cântăreşte mijloacele şi provoacă, deliberat, şi uneori chiar cu o satisfacţie rea, suferinţa în jurul său (Marusea, Niculina). Dacă nu putem accepta până la capăt demonstraţia lui Nicolae Balotă că în tot ce face Ragaiac trebuie să vedem un „tipic demers sadic", ea cuprinde şi sugestii interesante, care ne introduc pe căi noi în universul lui Gib I. Mihăescu, practic, inepuizabil în cazul unei opere literare excepţionale.[1]

Bucurându-se, în epocă, de un mare şi meritat succes, romanul *Rusoaica* s-a tipărit în mai multe ediţii, la început an după an, ajungând, în timpul vieţii autorului, la cea de a III-a (În anul 1943, romanul ajunge la VI-a ediţie: *Rusoaica. Bordeiul pe Nistru al locotenentului Ragaiac*, cu o prefaţă de Cezar Petrescu, Editura Gh. Mecu, Bucureşti.) Dintre toate aceste ediţii, am ales ca text de bază pe cea de a III-a, ultima revizuită de autor: *Rusoaica. Bordeiul pe Nistru al locotenentului Ragaiac*, Editura „Naţionala - Ciornei", S.A., Bucureşti, 1934.

În aparatul critic notăm în felul următor primele trei ediţii ale romanului Rusoaica: R_1, R_2, R_3.

[1] Vezi şi: Gib I. Mihăescu, *Rusoaica. Bordeiul pe Nistru al locotenentului Ragaiac*, text îngrijit şi postfaţă de Al. Andriescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1990: „*Rusoaica*". *Lecturi paralele*, pp. 271-301. Acest studiu comparatist întregeşte şi este solidar cu comentariile de aici, completând, în mod necesar, şi informaţia bibliografică referitoare la *Rusoaica*.

RUSOAICA

„Gândirea", X, nr. 12, 1930, pp. 434 - 444 [G]

. . . .

Dar toate aceste lucruri n-ar avea nici o importanţă şi nu le-aş fi însemnat pe aceste file dacă o întâmplare, cu totul neaşteptată şi deosebită, nu ar fi întrerupt brusc şi dureros acest monoton dar atât de plăcut fel de viaţă, făcându-mă să-mi scrutez în rândurile de faţă conştiinţa încărcată.

Mi-aduc atât de bine aminte seara aceea cu o lună enormă ce se desprindea din vastul necunoscutului răsăritean. Jerbele de plopi înalţi şi de sălcii ale Nistrului aruncau umbre lungi şi apele leneşe, pe care razele roşii le atingeau răzându-le, aveau ceva într-însele de spaimă şi de mister. Peste tot trenau funigei roşii şi pe undele molcome se vedeau adânci brazde de sânge. Se părea că în fiecare sfor al râului, apa spăla sângele unui rănit pe moarte. Părea că se lăsase peste fire împărăţia duhului roşu; soldaţii mei înşişi erau iluminaţi de această misterioasă colorare, pe care flăcările unui cuptor nevăzut o reflectau asupra lumei.

Eram toţi ca nişte draci şi eu însumi mă simţeam ca un mic şef de echipă drăcească, încât, pentru a mă potrivi decorului, răsei drăceşte, din uşa odăiţei mele, celor doi prinşi, având şi ei pe faţă reflexul colorii iadului; două siluete subţiratece, parcă fluide, care aşteptau între baionetele soldaţilor, ca între nişte lungi frigări, vizita şi întrebările mele de rigoare. Mă apropiai cu zâmbet poznaş căci lumina asta mă predispunea la glumă crudă şi la puţin cabotinism.

Dar când fusei la doi paşi, o altă privelişte, cu mult mai neaşteptată ca cea dintâi, mi se deschise dinaintea ochilor, ca de după o perdea ascunzătoare de comori.

Erau doi tineri refugiaţi, pesemne fraţi — o, cât de repede m-am gândit întâi la această posibilitate! — sau logodnici — perspectivă care mă încruntă pur şi simplu. Se ţineau de braţ şi mă bravau cu privirile. El era un băiat înalt şi firav, cu ochelari pe un nas ceva cam ascuţit. Dar sub şapca-i rusească, cozorocul mic dezvăluia o frunte înaltă, pură şi elegantă, o frunte admirabilă, care se potrivea de minune cu privirea aceea mândră, semeaţă şi în acelaş timp simpatică.

Însă alături de el realitatea asta roşie şi bizară din juru-mi se transforma într-o adevărată poveste. Era o făptură, măi copii, măi, şi dragi prieteni, fiinţa aceea, de lângă dânsul, atât de frumoasă şi de fină, încât a trebuit să mă aşez astfel încât s-o văd încadrată de talgerul lunei ca să pot să-mi explic prezenţa ei pe pământ.

La drept vorbind, când vezi o femeie frumoasă, e cu neputinţă să bagi de seamă din ce constă frumuseţea ei, să vezi cum i-s ochii, cum i-e părul, cum sunt obrajii, buzele şi surâsul. Destul că închizi ochii ca orbit de soare.

— Dumneavoastră sunteţi fraţi? fură primele mele cuvinte, pe care le adresai în franţuzeşte, şi ştiu că întrebând astfel, mi-amintii pentru prima dată că nici unul din ordinele primite de la comandantul batalionului meu nu prevedea categoric că refugiaţii de peste Nistru trebuie neapărat să fie trecuţi îndărăt. Ci ele dispuneau numai ca vigilenţa noastră să fie îndoită, pentru a se evita pe cât va fi cu putinţă trecerea clandestină a frontierei. Ceea ce înseamnă, îmi dădui seama de minune,

acum, în faţa acestei frumuseţi lunare, că soarta acestor doi găsiţi era în mâinile mele. Constatare care mă umplu de un fior de plăcere, dar şi de nelinişte în acelaş timp.

Răspunsul fetei, printr-o şireată sclipire a ochilor, precum şi al băiatului, tare, şi într-o franţuzească admirabilă, mă mulţumi la culme, deşi el era pur şi simplu negativ...

— *Oh, non, monsieur*...

Abia pe urmă îmi dădui seamă de grozăvia lui... *„Oh, non monsieur, nous sommes des fiancés"*...

Eram atât de trist de conţinutul lui, de parcă aş fi cerut undeva, într-o cumplită împrejurare, adăpost ori ajutor şi-aş fi fost respins cu cruzime şi cu brutalitate. Parcă înadins venise rusul acesta tânăr şi semeţ ca să răzbune pe toţi acei cari ceruseră adăpost la mine şi-i respinsesem înapoi, în largul pustiului bântuit de vânturi şi de năpaste de unde veneau.

Şi simţii atunci în mine fiara ancestrală, destinzându-şi ghearele.

Soarta rusului era hotărâtă.

Dar rămânea zâmbetul ei subtil, sclipirea adâncă de izbândă şi măgulire, care persista încă în ochii întunecaţi şi profunzi, ca însăşi întreaga noapte aceasta. Din mijlocul cearcănelor de mister mă domina privirea aceea şi mă asigura.

Sunteţi fraţi? întrebasem. Asta era totuna cum aş fi zis: Aş vrea ca să fiţi fraţi... Aş vrea să ştiu dacă eu, nemernicul vameş din aceste pustietăţi, pot să aduc în voie omagiul meu acestei neaşteptate şi divine apariţii...

La care răspunsul rusului sunase sec şi semeţ, şi brav batjocoritor...

Dar mai era, vă spun, răspunsul ei, răspunsul ochilor ei, care, iaca, glăsuia încă, glăsuia întruna şi mă ţintuia pe loc, mă înrădăcina şi mă înlemnea ca pe un copac mitologic, căci simţeam că nu mai m-aş fi mişcat o vecie din locul acesta şi aş fi stat să privesc, înmărmurit de admiraţie şi de fericire...

— Sunteţi logodiţi! am spus atunci tare, întorcându-mă spre rus. Ah, sunteţi în epoca în care iubirea îşi arată într-adevăr cele mai frumoase colori ale ei, continuai cu glas bătrânesc de blagoslovenie. Sunteţi în epoca sacrificiilor... şi apăsai adânc pe acest cuvânt care avu o rezonanţă atât de gravă, de parcă aş fi călcat cu toată puterea pe o pedală de orgă.

— Epoca sacrificiilor? făcu rusul nedumerit...

— Desigur, epoca în care logodnicul e în stare să străbată pentru *ea* kilometri întregi de mare înot, ori să lupte cu adversarul până la ultima picătură de sânge, să intre în groapa cu lei pentru o mănuşe care i-a scăpat, ori să sară din cel mai înalt turn pentru a-i asigura viaţa şi fericirea ei...

Şi prefăcându-mă că nu văd râsul, care se prefăcea încă nedumerit, al lui, conchisei oftând, cu ochii la râsul ei, care suna uşor, fără nici o nedumerire, ca de-o glumă inofensivă:

— Ah... în sfârşit anotimpul fericit al vieţei... anotimpul în care îţi permiţi să nu-i dai nici un preţ şi s-o arunci ca pe-un nimic, ca pe o avere pe masa de joc...

Rusul râse şi el amuzat de această izbucnire sentimentală a mea, dar nu ştiu, poate lumina aceea incertă care ne înconjura era cauza, însă mi se părea că în privirile lui pluteşte acum o nelinişte vie, o teamă tot mai accentuată, făcându-l să tresară ca un şoarece la cele mai neînsemnate adieri de zvonuri.

Înţelegeam că mă înţelege, că a început să mă înţeleagă, că îşi dă seama de rostul vorbelor mele atât de puţin amuzante, atât de cumplite. Nevăzute antene se îndreptau din

sufletul lui spre sufletul meu, nerăbdătoare să afle cu un moment mai devreme sentinţa care i se pregătea.

Ah, sufletul lui era într-adevăr un mare ghicitor. Căci mâna lui apucă cu o mişcare sigură mâna ei şi trase fata spre dânsul. Se alăturară măsurându-mă, umăr lângă umăr, fericiţi că apropierea aceasta le dezvăluise puterea iubirei lor; o singură atingere de umeri îi descoperise unul altuia. Tari, gata să înfrunte orice pericol, ca unii ce erau împreună, ce se simţeau necontenit împreună. Împreună puteau să intre — se amăgeau ei poate atuncea — şi în fundul Nistrului ori într-al iadului.

Iar eu, sceptic, cum m-au lăsat zeii, surâdeam, spre desperarea lor, cu o siguranţă de mine fără pereche.

„Să vedem, să vedem", spuneam în gând, spre disperarea lor. Iar când se reînfipseră, şi mai cu tărie, unul într-altul, căutând tot mai în adânc azil pentru curajul lor (care mi se arăta astfel tot mai nesigur), spusei şi cu voce tare, spre marea lor uimire, că într-adevăr noi, toţi trei, ne cetisem de minune gândurile:

— Să vedem, să vedem...

Şi începui calm şi fără nici un alt ocol discursul meu obişnuit. Legea paşapoartelor, închisorile, generozitatea statului care redă libertatea infractorilor... E de prisos să mai spun că de astă dată mă delectam să urmăresc în trăsăturile lor impresiunile succesive ale vorbelor mele, cu voluptatea translatorului sau chiar a unui soldat de rând.

Când ei se priviră uşuraţi şi plini de veselie la auzul vestei că de-acum înainte vor fi liberi, eu împărtăşii de asemenea bucuria lor. Ei îmi strânseră mâna, cu multa, cu obişnuita efuziune a tuturor, iar eu, cu cel mai serviabil şi îndatoritor aer de pe lume, îi întrebam dacă sunt dispuşi să-mi facă în prealabil onoarea să ia o gustare în coliba mea de scânduri, ori ţin să se urce chiar de acum în barcă, unde le voi da cei mai buni soldaţi ai mei drept cârmaci şi vâslaş...

Faptul că-mi răspunseră amândoi deodată, ridicând capetele şi privindu-mă consternaţi, nu mă miră câtuşi de puţin, pentru că eram atât de sigur de bietele lor mişcări...

— În barcă?!?!...

Întrebarea asta involuntară o rostiră, cum spun, împreună. Iar apoi, el completă singur, cu voce sugrumată:

— Oare mai e vreo baltă, vreun lac, ori un alt râu pe aici prin apropiere? Şi dădu din umeri ca omul care ignora profund configuraţia acestor locuri.

Mă grăbii să-l asigur, cu prietenesc surâs, că poate să rămână fără nici o îndoială asupra cunoştinţelor lui geografice. Într-adevăr nu era prin partea locului nici o baltă, nici un lac şi nici un alt râu afară de Nistru. Şi ca să-i scot din nedumerire, arătai la spatele lor barca despre care era vorba.

— Dar faceţi-mi plăcerea să luaţi înainte de plecare, cu mine, un păhărel de vin...

Ei nici nu se clintiră.

Eu insistai. Şi-n ochi lui luci atunci o vagă lumină de înţelegere. Instinctiv îşi pipăi buzunarul de la piept, care părea destul de umflat. Asta îl asigură şi-l însenină. Şi luând braţul fetei, o împinse uşor spre colibă, dând din cap ca omul care acum s-a dumirit perfect de toate neînţelegerile.

— Haidem, Ninocika...

Le dădui din cel mai bun vin pe care-l aveam, căci alături de colecţiile mele de cărţi, niciodată n-am ezitat să mă fudulesc faţă de lume şi cu colecţiile mele de vinuri.

Le-a plăcut desigur vinul meu oltenesc — adus aci atât de departe — însă, chiar de la început, ea s-a repezit la cărţile mele şi a rămas uimită de câtă variată şi infinită ştiinţă poate să încapă într-un bordei de scânduri al unui ofiţer păzitor pe malul Nistrului.

El însă nu se mişcă şi părea că-şi frământă mintea cu o cumplit de grea socoteală. După ce-i dădui lămuriri fetei cum îmi împart timpul cu fiecare din ştiinţele pe care le vedea reprezentate în dulapul şi teancurile de volume aruncate alandala pe podea, băiatul înaintă spre mine, întrebându-mă cu obişnuitul lui ton grav, deşi aproape stins de emoţie, cât mă costă atâtea cărţi, care parcă-s cumpărate de curând, şi dacă n-aş fi dispus să mai am încă atâtea...

I-am tăiat repede orice speranţă.

— O, nu, dragul meu domn, nu pot primi nici o carte, nici un ban, nici un ac măcar. Înţelegi? i-am complectat ironic. Eu trăiesc între cărţi; alte viciuri ori ambiţii îmi lipsesc. Iar cărţile sunt un viciu foarte ieftin. Cu un sfert din leafa mea pe lună pot să iau atâtea cât să nu le fac faţă cine ştie câtă vreme... Dumneata ştii foarte bine, când ele te stăpânesc, orice alte ispite sunt excluse cu desăvârşire. Parcă surprins cu o minciună, mă întorsei şi privii la tovărăşa lui de drum, care tocmai îşi reluase o figură încordată, plină de îngrijorare. Dar aşa era nespus de mult mai frumoasă, şi privirile negre păreau atât de adânci pe faţa mată, că plecându-mă în clipele acelea peste ochii larg deschişi, eu cred că aş fi putut vedea cu siguranţă marginile înseşi ale nemărginitului către care necontenit mă avântau nenumăratele mele volume, fără a izbuti vreunul să-mi arate ceva.

— Ordinele sunt foarte severe şi categorice, continuai sec şi îndârjit. E oprit sub gravă pedeapsă să mai primim pe cineva.

Pe faţa lor, a lui mai ales, consternarea ceda tot mai mult locul disperării. Ceea ce mă făcu, pentru a-i îngenunchea definitiv, să par deodată curios, să-i întreb dacă într-adevăr e atât de rău acolo de unde vin, dacă e într-adevăr atât de cumplit, de groaznic, încât le e atât de greu să se întoarcă? Ţinui să-mi verific toate cele ce aflasem anterior asupra vieţei din Rusia, şi-i asmuţii să-mi povestească şi să-mi descrie tablouri cât mai înfiorătoare, de care mă prefăcui mai înfiorat decât dânşii, sfârşind prin a mă îngriji de soarta lor, dacă se va afla cumva la întoarcere că încercaseră să treacă Nistrul.

Atunci se reflectă în ochii rusoaicei, o clipă doar, coloarea aspră şi incoherentă a groazei nebune, care de mult încă sticlea sinistru în privirile tovarăşului ei, dar un moment numai, căci apoi genele căzură grele, ochii se miciră brusc şi mă măsurară cu profund dispreţ.

Iar pe deasupra el avu imprudenţa să se scuture ca dintr-un vis de moarte; adăugând, pentru a brava privirile de compătimire cu care-l obläduiam, de multă vreme, într-o doză destul de exagerată:

— Te rog să crezi că nu mi-e deloc de mine... Dar ea... ea... numai la ea mă gândesc...

— Sărmana fată, îl aprobai eu, într-adevăr e îngrozitor... Mă gândesc... dacă nu s-ar putea face ceva... pe deasupra ordinelor...

Luminile ochilor li se răscoli deodată, prinzându-mă strâns în focul lor concentric...

— O, te rog... te rog... domnule locotenent, făcu el, şi chiar îşi împreună mâinile cu o mişcare nespus de dramatică...

— Da, da... trebuie făcut ceva... reluai eu... pentru dânsa... Ai dreptate... La dumneata e mai uşor... vorba (?!) ceea: te întorci şi puţin îţi pasă... Înţeleg, înţeleg... dar ea, sărmana... înţeleg, înţeleg, pentru un bărbat viaţa e mai uşoară... *vorba ceea*... chiar în cele mai cumplite împrejurări... dar pentru o femeie, în mijlocul atâtor privaţiuni şi umilinţe...

— Ei bine, domnule, spusei deodată tare şi hotărât, întinzându-i mâna, pe care el abia o primi, chiar mai posomorât ca înainte... Pentru prima oară în cariera mea voi călca şi ordinele ce am, care, ştii, pentru un militar... Mă rog... Pe scurt, voi face tot posibilul s-o ţin ascunsă o zi, două, până voi primi permisiunea, pe care o voi cere înadins, de a mă duce la Chişinău... Şi o voi duce la Chişinău... Pe mine nimeni nu mă va întreba cine mă însoţeşte... Se va crede soţia... vreau să spun, logod... vreau să spun... o soră, sora mea, înţelegi...

Şi-l bătui pe umăr prieteneşte:

— Aşa că poţi să te întorci liniştit...

Şi când vei găsi vreo nouă ocazie, încearcă iarăşi... poate vei fi mai norocos... Nistrul e destul de mare... şi nu pot pune om lângă om ca să-l păzească pe tot...

Iar aci închisei ochiul cu înţeles...

Urmă tăcere adâncă. Amândoi plecaseră privirile în pământ şi păreau că reflectează. Aşa că nu mai aveam cum să-i mai dobor, încă şi mai zdravăn, cu privirile mele care se încărcaseră de noi îndrăzneli: adică de ce nu?

Dar ruşii se apropiară şi începu între ei o vie conversaţie, de astă dată pe ruseşte. Înţelesei că trebuie să mă retrag. Ieşii afară şi pornii să mă plimb agitat.

Luna se ridicase mult, dar roşul acela de mister plana încă pe deasupra siluetelor de plopi. Vuietul Nistrului intra molcom şi înzdrăvenitor în urechi. Aerul proaspăt îmi restabili judecata şi mă făcu să văd că mersesem prea departe. Mi se păru atât de meschin ceea ce făcusem, încât mă miram ce mă mai reţine încă să nu merg şi să le dau drumul. Mai ales mă gândeam cu inima strânsă la propunerile pe care, desigur, tocmai le face el, cu vocea lui cea sugrumată şi înduioşetoare.

— Rămâi tu, Ninocika... mă voi reîntoarce singur...

— Voi merge cu tine, Fedor... Nu te voi lăsa singur... Pentru nimic în lume nu voi rămâne în mâinile acestui ofiţeraş cinic şi libidinos.

— Trebuie să rămâi, Ninocika... Gândeşte-te, e viaţa ta în joc... rămâi, şi te asigur că imediat ce mă vor trece dincolo, eu voi căuta îndată alt vad...

— Îl vom trece amândoi, Fedor...

— Nu, Ninocika... Gândeşte-te că ne-ar putea surprinde bolşevicii... nu, nu, de o mie de ori nu... Gândeşte-te la frumuseţea ta în ghearele acelor nespălaţi...

— Dar crezi că domnul ofiţer ăsta mă va ţine în dulap...

— O, te rog, Ninocika, nu-mi spune ce se va întâmpla în lipsa mea... Viaţa ta înainte de toate...

Şi el se dovedeşte mai hotărât ca oricând să plece singur, cu toate insistenţele ei de a-l însoţi... Mai mult chiar: mizerabilul îmi cere chiar concursul meu s-o opresc... Mă face complect odios în ochii ei. Barca trece Nistrul în vreme ce ea mă priveşte cu duşmănie... Iar când el se trezeşte în noaptea de dincolo, rătăcind pe malul apei, grozăvia situaţiei îi apare din ce în ce mai pustiitoare în teribila ei înfăţişare. A doua zi apele Nistrului aduc chiar poate şi un cadavru şi-l depun pe mal, la picioarele ei... Îngrozitor de romantic!

„Imposibil, îmi spun... Mă duc să le dau drumul..."

Şi pornesc cu pas hotărât spre coliba mea de scânduri. Dar mă întâmpină profilul ei care se desemnează, în cadrul ferestruicei luminate, cu contur atât de puternic şi atât de perfect, că mă opreşte într-o mută şi covârşitoare admiraţie. Trebuie să fiu nebun... îmi zic, şi mă reîntorc mai decis şi mai încăpăţânat decât oricând...

Însă când mă trezesc cu luna în faţă, mă văd iarăşi mic şi josnic, de parcă razele ei au darul să-mi pătrundă până-n adâncul sufletului...

Şi mi se pare că aud iarăşi limpede glasurile celor doi...

„Ninocika, dacă tu zici astfel... fie... zarurile sunt aruncate... Haide, însoţeşte-mă... Şi dacă ne va întâmpina moartea..."

O, Doamne, mi-e cu neputinţă să suport privirea pe care ea mi-o aruncă, de despărţire... vai, cum ar fi fost privirea asta dacă le-aş înlesni fuga în interiorul ţărei. În definitiv, câţi nu scapă zilnic?... Ea mi-ar păstra atunci eterna amintire şi poate, cine ştie... Doamne... munte cu munte şi tot se întâlneşte...

Am venit iarăşi hotărât asupra paşilor mei şi asupra intenţiilor mele. Chipul ei era tot în cadrul ferestrei... Stătea neclintit şi aspru, ca de piatră. Ah, cum s-ar însufleţi chipul acesta... cum s-ar desface între buzele acelea floarea celui mai delicios zâmbet, când ar răsuna cuvintele mele mântuitoare... Un hohot puternic de râs şi un:

„Am vrut numai să vă încerc... Sunteţi liberi şi primiţi binecuvântarea mea..."

Desigur, numai pentru a vedea zâmbetul acela, am dat buzna în odăiţă şi, într-un suflet, de teama — care m-a urmărit în toate bunele mele intenţii — de teama răzgândirei, le-am strigat, am apucat să strig cu putere, ca să nu mai fie posibilă nici o revenire:

— Sunteţi liberi, sunteţi liberi... M-am răzgândit, sunteţi liberi!...

Urlam aproape. Şi pentru ca ea să vadă şi mai mult mărinimia mea, am scoborât apoi deodată vocea: Veţi aştepta până când vom trece de miezul nopţei... Atunci numai vă pot da drumul, ca să nu vă simtă soldaţii... Totul e să mergeţi liniştiţi câteva sute de metri... Pe urmă, nu vă mai poate întâmpina nici o patrulă...

Doamne, ce privire mi-a aruncat ea atuncea... Dumnezeule mare, privirea asta, atât de caldă, atât de plină de iubire, atât de minunantă... o, era cu totul peste aşteptările mele...

Privirea asta, zâmbetul ăsta, atât de dulci, atât de recunoscătoare, m-au răscolit totuşi în sufletu-mi ca ferul roşu într-o rană...

„Cin' te-a pus, nenorocitule?... unde mai găseşti tu vreodată făptura aceasta muiată de ursitoare în apa frumuseţei... cum laşi să-ţi scape din mână..."

Dar, repede, în mintea mea năucită, în care bântuia acum ca o furie de nedescris regretul idioatei mele grabe, pasărea mică a răutăţei se aşeză cu zbor posomorât pe-o cută de gând.

„Spune-le că i-ai păcălit, îmi şuieră ea în cap cu râs de ciuhurez..."

Încât buzele mi se întinseră într-un rânjet de satisfacţie...

Dar numaidecât apoi un alt râs al ei, şi mai sinistru decât cel dintâi, îmi şterse cruda veselie de pe faţă şi mă readuse la dulceaţa expresiei de la început...

„Sau, mai bine, previne-ţi soldaţii... râse ciuhurezul... Şi la miezul nopţei... pe el să-l facă scăpat... pe lumea asta, pe lumea ailaltă, ce-are a face... Să ţi-o aducă numai pe ea... singură... în adâncimea nopţei..."

O, sinistrule ciuhurez, ce dulce, ce scumpă e vocea ta... Acuma mă simt într-adevăr un căpitan de haiduci...

— Sunteţi liberi, sunteţi liberi... întării din nou cuvintele mele de la început... Dar ssst...

Şi terminai făcând semnul discreţiei şi arătând afară. Mă gândii că o mărinimie nu trebuie însoţită de vorbă şi paradă multă... cu cât e mai simplă şi mai modestă...

Şi rânjii din nou satisfăcut înlăuntrul sufletului meu... a bietului meu suflet ars de sete, care în sfârşit, în viul nopţei ăştia, avea să-şi potolească arşiţa cea cumplită...

— Auzi tu, Ninocika, strigă rusul în culmea fericirei... Vom fi liberi, draga mea...

Dar ea nici nu se întoarse spre dânsul, nici nu-l privi măcar... Văzui că în luminile ochilor ei nu se scălda atunci decât modesta, vreau să zic, meschina mea persoană. Mi-era scârbă de mine, mi-era cu atât mai mult scârbă de mine, cu cât acuma parcă nici nu mai exista tovarăşul ei pentru dânsa, de parcă eu aş fi fost acela ce trebuia s-o însoţesc la miezul nopţei; atât de aprins, de intens, de exclusiv, mă privea. Ghicea ea ceva, vrea oare să-mi citească gândurile?

Dar insistenţa acestei priviri mă întărea şi mai mult în hotărârea mea nestrămutată...

„Mari canalii sunt femeile... Mai ales cele frumoase... Iaca, poftim cum crede tânăra asta că mă poate lega la ochi...

— Ninocika, exclamă din nou rusul cel mândru şi înalt în culmea fericirei... La miezul nopţei, Ninocika... vom fi liberi şi fericiţi... vom scăpa de toate necazurile...

„Asta s-o crezi dumneata“, îl corectai eu în gând, de-a dreptul jignit de atâta egoistă exuberanţă...

„Adică... posibil ca dumneata să scapi definitiv de toate necazurile... Cum ţi-o fi norocul, tinere...“

— La miezul nopţei vom porni în sfârşit mână în mână, pe drumul fericirei, şopti el transfigurat de un veritabil delir.

— Poţi merge şi singur pe drumul acela, se auzi deodată răspunsul, care răsună atât de ciudat, atât de pe neaşteptate, încât eu mă întrebam dacă nu răspunsesem chiar eu, involuntar, în locul celei care trebuie să răspundă. Şi cu toate astea era gura ei, cea mică, o încrustătură de pumnal pe faţa palidă, care rostea astfel şi care continua hotărâtă...: Întrucât mă priveşte, eu rămân aici... îmi permit, domnule ofiţer, să vă cer găzduire pentru toată noaptea...

Oameni buni, cred că mă socotiţi de cea mai perfectă sinceritate, dacă vă spun că stupoarea mea, atuncea, întrecea chiar pe a rusului, care, aşa frumos, îngrijit şi măsurat cum era, rămăsese totuşi — literalmente — cu gura căscată şi cu mâinile suspendate caraghios în aer...

— Te mai şi miri?... îşi scoase ea tovarăşul din nedumerire. Nu fac decât să-ţi îndeplinesc dorinţa...

Apoi întorcându-se spre mine. Într-adevăr, domnule ofiţer, tânărul meu logodnic îmi propunea să rămân cu dumneavoastră, în schimbul libertăţei lui, până îmi va scrie că a ajuns cu bine la Bucureşti...

— Ninocika, se auzi atunci stinsă şi şovăitoare vocea lui. Nu ţi-am propus asta... adică... dar nu aşa... altfel... vreau să zic... (abia îşi mai putea stăpâni lacrămile)... Am spus numai că-mi voi călca pe inimă... îmi voi muşca degetele ca să-mi stăpânesc suferinţele...

gândindu-mă... dar numai viaţa ta... să fie salvată... Ninocika... cum crezi că aş fi putut consimţi să fii a altuia...

Dar ea râse, dulce ca ciuhurezul, care bătea violent din aripi în creierul meu...

— Dacă nu puteai consimţi să fiu a altuia, de ce nu m-ai ascultat să trecem înapoi Nistrul, cum am hotărât...

— Poate că era mai grozav aşa, Ninocika... gândeşte-te, dacă ei ne-ar fi prins...

Şi rusul izbucni într-un plâns cumplit, nervos, căzu în genunchi, se ridică, pe urmă iar căzu, plânse şi mai din belşug, se târî la picioarele ei...

Dar totul fu în zadar... rusoaica îl rugă să-i dea pace, pentru că vrea să se odihnească — şi pentru a-i învedera că nu-i arde de şotii, se şi trânti pe patul meu — şi-l asigură că dacă nu o va lua pe drumul fericirei chiar în noaptea asta, oricât ar mai da târcoale în jurul colibei mele de acum înainte, pe ea n-o va mai vedea...

— Afară numai dacă, se răzgândi ridicându-se într-un cot, domnul ofiţer n-ar putea să-mi ofere ospitalitatea pe care i-o cer...

Şi parcă era gata să se ridice şi mai mult, însă, vă închipuiţi... i-am şi luat-o înainte...

— Oricât şi oricând, şi locuinţa mea şi orice e al meu vă stă la dispoziţie...

Şi întorcându-mă spre rusul care, acuma, doar mai suspina când şi când cu capul în praful de pe scândurile podelei, dădui din umeri în semn de scuză.

— Ce vrei, *mon cher*, te poţi pune cu rusoaicele?...

*

Ei, pe urmă, întrebarăm cu toţii pe căpitanul Ragaiac, care ne povestea în sfârşit după caietul amintirilor sale această obscură, pentru noi, parte a vieţii lui...

— Cum şi pe urmă, că n-aţi fi vrând să vă iau acum în şir nopţile care au urmat, făcu el vădit jicnit...

— Nu nopţile... zilele...

— Ce s-a făcut cu rusoaica?

— Unde e acum rusoaica?... strigarăm noi din toate părţile...

— Ah... unde e? Şi asta e bună... răspunse el obidit... închizându-şi caietul. Şi trase adânc în piept o bună cantitate de aer. Când am primit ordinul de întoarcere înlăuntrul ţărei, am dus-o ca un imbecil la Chişinău şi m-am descotorosit acolo de dânsa cum m-am priceput... Credeam că de-acum înainte se revarsă zăgazurile fericirei peste mine şi numai norocuri d-astea o să mă întâmpine în viaţă... Ei bine, n-am apucat să mă aşez bine în noua garnizoană, c-a şi trebuit să-mi cer permisie înapoi, ca să-i dau de urmă... Ce să-i mai dai de urmă! A fost cu neputinţă... Şi pe unde n-am căutat-o...

Până într-o zi — hăt câţiva ani mai târziu — cu cine credeţi că mă întâlnesc la Bucureşti. Cu rusul.

— Unde e Ninocika, a fost prima mea vorbă...

El a început să râdă cu mare poftă, dar în faţa nedumeririi mele a devenit serios şi mi-a arătat spre un imens afiş, la intrarea unui cinematograf!

— E casieriţă aici? am strigat, gata să mă avânt.

Dar el m-a oprit repede, în vreme ce cu mâna cealaltă bătea de zor imensul afiş multicolor, lipit lângă intrarea cinematografului. Pe afişul acela era într-adevăr numele ei...

Nu era scris mare, desigur, cât al vedetei, dar era pus la loc onorabil... şi nu ştiu ce mă face să cred, odată şi odată tot va veni şi rândul lui să fie scris deasupra şi cu literele cele mai mari. Pentru că straşnică femeie era, măi băieţi, mă...

He... c-aşa mi-a fost soarta mea... oftă el adânc, drept încheiere.

A*

ff. *94r. —96r., arhiva Drăgăşani*

(A 1) ... în loc de râs răsunară aceste vorbe.

— A da... dacă este aşa, apoi ne pare bine... Iaca Niculina, nevastă-mea, puteţi s-aveţi credinţă într-însa că nu pune apă. Şi pentru un ofiţer de-al nostru moldovean, românesc cum se zice, noi dăm fără bani... D-apoi poftiţi, domnul locotenent, îmi arătă el să şed...

Dar înainte ca să pot face acest lucru, trebui să mă reculeg.

** Textul de sus reprezintă varianta A 1, ştearsă de autor pentru a scrie, deasupra rândurilor tăiate, varianta A 2. Pentru înlesnirea comparaţiei, reproducem, în josul paginii, şi textul suprapus A 2, destul de asemănător cu varianta publicată în 1933.*

Abia acum aflai că Niculina era o cetitoare, ba chiar că începuse şi învăţătura gimnazială. Mă surprinde cu atât mai mult această noutate, cu cât mai demult, când mă cercetase cu ce-mi petrec ziua şi-i vorbisem de cărţi, ea păruse că acordă un interes respectuos spuselor mele, dar nu se grăbise să-mi arate că nici ea nu e o ignorantă, cum ar fi făcut orice femeie din lume. Dinaintea bărbatu-său ea dovedi însă mult interes acestui subiect în convorbirea noastră. Cunoştea romanele de seamă ruseşti şi foarte multe de autori fără însemnătate sau pe care eu îi ignoram. Cetise şi traduceri: ***Mizerabilii, Germinal, Contele de Monte-Cristo, Madame Bovary, Quo Vadis, Bel Ami***, mult Zola, Dumas, Sienkiewicz, punea pe acelaşi plan ***Cei trei muşchetari*** cu ***Război şi pace*** şi mărturisea foarte natural că ***Manon Lescaut*** a impresionat-o la fel ca ***Fraţii Karamazov*** şi se părea că poate şi mai mult. Serghe cetise şi el şi avea mare admiraţie pentru ***Suflete moarte, Taras Bulba*** şi câteva povestiri de Puşkin şi Lermontov. Acorda totuşi o cuviincioasă atenţie răsunetului acestor nume ilustre, mai ales străine, şi se simţea nespus de onorat că se făceau auzite sub acoperişul lui.

E de la sine înţeles că din momentul acestor revelaţii ochii mei învăluiau pe Niculina în lumini irizate de culori cu totul noi. Mă simţii nevoit să aduc vorba despre Olt şi despre locurile mele, despre originea şi viaţa mea de acuma, să fac comparaţii între obiceiurile de-acolo şi cele de pe aici, micşorând diferenţele şi mărind apropierile. Fusei ascultat cu luare-aminte, dar şi cu oarecare rezervă când fu vorba de apropiere. Despre Serghe putui afla, ceea ce de altminteri ştiam, că e de fel chiar din acest cătun; cât despre originea Niculinei, afară de afirmaţia vagă că e fată de răzeşi, nu mi se mai spuse nimic, cu toate că simţeam cum tocmai a început să mă devore o curiozitate cumplită. Pentru a-i îndemna să-şi deschidă şi mai mult sufletul, mai dădui încă drumul la al meu.

Dar nu primii nimic în schimb. Mă ridicai să plec deci, oarecum contrariat, când, spre complecta mea stupoare, mă pomenii rugat de Serghe ca nici de acum înainte să nu uit casa lor. Oricând doresc, ea mi-e deschisă, mă asigură el, şi cum mă ştia singuratec prin părţile

Auzisem eu, nu e vorbă, şi avusesem, slavă Domnului, destule prilejuri să mă conving de dulcea filozofie, de larga toleranţă, de nemărginita încredere pe care soţii basarabeni ruşi o acordau soaţelor şi fiicelor lor. Cuvântul cel mai puţin plauzibil era luat în consideraţie fără cercetări suplimentare, dar trebuia să fie cât de puţin plauzibil. Însă ca să-ţi găseşti nevasta cu un ofiţer tânăr în casă, la miezul nopţei, şi să convii atât de repede că acela a venit după lapte proaspăt, asta întrecea orice putinţă de închipuire.

---

acestea, s-ar bucura mult dacă ar şti că din când în când, când mi-o poftit inima, să vin ca să-i cinstesc şi masa lui. Chiar şi fără veste, când nu mi-o place fiertura la cazan a bucătarului trupei, pot să vin aicea "şi se va pricepe ea, Niculina, să pregătească ceva pe gustul dumitale".

Cu puţin îmi lipsi să-l întreb: "chiar în lipsa dumitale"? Dar pentru că el nu făcea nici un fel de deosebire, mă crezui în drept să interpretez lucrurile oricum poate să-mi convie mie, deşi cumpănindu-le astfel mai bine, uluirea mea crescu în şi mai mare măsură.

Auzisem eu, nu e vorbă, şi avusesem, slavă Domnului, destule prilejuri să mă conving de ospitalitatea basarabeană şi de dulcea filosofie, de larga toleranţă, de nemărginita încredere pe care soţii şi părinţii basarabeni o acordau soţiilor şi fiicelor lor. Nu o dată condusesem câte pe o barişnă acasă, după miezul nopţei, şi o predasem părintelui ce venise să-mi deschidă şi să-mi mulţumească în persoană că-i distrasem odrasla. Dar ca să capăt carte-albă pentru casa lui, de la un soţ cu aspectul aşa de haiducesc, asta chiar că întrecea de-a dreptul orice margine. Grăbii luarea bunului rămas de teamă să nu urmeze îndată şi micile restrângeri.

Dar alungând de pe faţă o vagă lumină de râs, Niculina se asocie şi dânsa dorinţei bărbatului ei, care, cu o ultimă strângere de mână, mă asigură că el poartă o dragoste deosebită ofiţerilor moldoveni, "cum se zice, româneşti".

Nici când m-am trezit singur pe uliţă nu-mi venea să cred că totul a putut ieşi aşa de frumos. Păşii voios înainte prin praful umezit de noapte, fluierând un marş triumfal. Fugarele zâmbete ale Niculinei, pe care mi le arunca pe deasupra capului şi înţelegerei soţului său, îmi luminau calea ca nişte licurici. Niculina, Niculina, comoară pe care n-am ştiut s-o preţuiesc, cât de fericit sunt că am descoperit în sfârşitul sufletul tău. Eu aşteptam rusoaica de peste Nistru şi ea era doar la un întâns de mână departe de mine; Iliad, băiatule, rusoaica mult aşteptată a venit şi, închipuieţi, ea era o moldovancă. Iar sufletul ei s-a deschis acum pentru întâia oară la vederea mea. Degetul meu l-a atins şi el s-a deşteptat: cu atât mai bine, el e încă fraged şi nou, el încă ignorează cumpăna valorilor şi ordinea ierarhiilor, dar lasă să se întrevadă bogate zăcăminte şi posibilităţi surprinzătoare. Cu atât mai bine, cu atât mai bine, o humă proaspătă şi fină, atât de minunată pentru cel dintâi modelaj.

Am ajuns la cotul bumerangului, pradă acestor lirice efuziuni, şi m-am ridicat pe dâmb ca să am în ochi linia întunecată a zăvoaielor. Înţelegi tu, Iliad, chiar şi domnul colonel n-ar avea ce să zică în cazul de faţă... Totul e în regulă... nu-i la mijloc o venetică de peste Nistru... şi precum vezi sunt invitat formal chiar de domnul soţ în persoană...

Rămăsei deci prevăzător şi cu mâna încleştată pe micul revolver cât ţinu restul convorbirei pe care o condusei repede spre sfârşit. Ridicându-mă întrebai ca tot omul la sfârşitul consumaţiei:

— Ce am de plătit?

Dar alungând o lumină de râs de pe faţă, Niculina pronunţă o sumă foarte minusculă; dar Serghie Bălan protestă cu toată energia, declarând din nou că el nu ia bani de la ofiţerii moldoveni, „cum se zice, româneşti".

Nici când am ieşit nu-mi venea să cred că totul a mers aşa de uşor. Păşii voios pe hudiţă, fluierând un cântec vesel. Dar îmi amintii că prea vesel nu aveam motiv să fiu. Şi întorcându-mă cu gândul înapoi, nu putui deloc să-mi lămuresc de ce Niculina îmi rezistase cu atâta străşnicie, de ce tot timpul privise spre ferestruică, de ce bărbatu-său se făcuse auzit tocmai în clipa definitivă, şi de ce auzisem un scârţâit de uşă, care nu părea să fi fost al porţei, înainte de a boncăni cizmele moldoveanului pe scăriţă? Oare să fi fost înăuntru... alături... oare să fi fost înţeleşi, îmi fulgeră deodată în minte ca din senin.

Dar atunci... atunci... şi alte întrebări tot fără răspuns, de astă dată în sens contrar, mă năpădiră: dacă erau cu adevărat înţeleşi, de ce ea nu-mi cedase... de ce el nu se îndepărtase... de ce, dacă dinadins o asistase de alături, dacă nu mă scuturaseră zdravăn de bani prin

---

Mă mustrai repede însă pentru uşurinţa cu care adusei în această divagaţie glumeaţă imaginea alcătuită din putere şi bunăvoinţă a lui Serghe Bălan. Simţii pentru el o simpatie violentă, pe care mă forţai s-o traduc în vreun fapt de recunoştinţă care să se poată ridica la înălţimea bunăvoinţei lui. De bună seamă acest om, pe care l-am înşelat şi fără îndoială îl voi mai înşela, va merita totdeauna dragostea şi respectul meu cel mai neprecupeţit, ce vorbesc, cel mai deplin...

Fratele Măriucăi... hm.. curios... ce poate fi cu omul ăsta? Unde a întâlnit el pe Niculina şi cum a determinat-o să-l urmeze... cum a izbutit s-o facă să-l aştepte, în lungul deselor lui absenţe, în acest cătun fără nume şi cu mai puţin de douăzeci de case... Al acestor sfinte absenţe pe durata cărora el mă face deplin şi netăgăduit stăpân...

Doamne, Dumnezeul... unde îl duc pe el aceste absenţe... în ce lo[c]... în ce... unde... unde... unde... Eram aşezat pe iarbă... rezemat de salcia unde mă aşteptase Niculina, când îmi puneam aceste întrebări... Şi priveam linia neagră a zăvoaielor şi nelămuritul întunecat ce se întindea şi mai departe... Fatal acest răspuns trebui să-mi vină în minte; dar mă scuturai de el ca de o presimţire rea... Haida-de... e cu neputinţă... un om atât de binevoitor şi care totuşi dacă ar fi cerut... he... he... un om.. care... cu atâta mărinimie... cu atâta bunăvoinţă... cu atâta dragoste... pentru ofiţerii... pentru toţi ofiţerii moldoveni... cum se zice... româneşti...

Am sărit ca ars, de parcă salcia pletoasă din spate-mi s-ar fi prefăut pe nesimţite într-o imensă caracatiţă, gata să ma apuce cu chica ei enormă de nenumărate şi flexibile picioare: ha, va să zică eu nu eram primul... va să zică... obiceiul casei cerea... ca în vreme ce soţul... am înteles... am înţeles până-n miezul miezurilor... Ha, ha... să vedem, să vedem...

ameninţare cu scandalul, de ce... se temuseră cumva că sub pumnul meu se ascunde vreo surpriză... poate că intenţia le era alta, poate că eu trebuiam câştigat pentru alt scop... să închid cumva ochii pentru vreo plimbare pe la Nistru... şi a vrut să mi-l prezinte ca să-l văd...

Da... da... da... aici era clenciul...

El a stat tot timpul alături şi, înţelegi, când ţi-e bărbatul alături nu mergi prea departe... Am înţeles...

Şi totuşi... acum aproape o lună aceste scene s-au petrecut identic... ea nu mă primea decât tot înăuntru şi necontenit privea cu grijă la ochiul de albeaţă al ferestruicei... şi pe urmă deodată schimbare totală: nucul din grădină, drumul cel ascuns, salcia pletoasă. Plecase el în ciudatele lui călătorii, a căror ţintă o înţelegeam de minune... şi avea ea misiunea să mă ţină strâns înlănţuit...?

Dar de ce-mi întârziase acum drumul cel ascuns şi de ce îmi astupase brusc gura când, în faţa scăriţei, eu îi pretinsesem să mergem iarăşi sub nuc... Mandatul i-era limitat să nu treacă de-o anume margine, pe care ea totuşi o călcase, dar nu vrea să se ştie?

În sfârşit... toată cabala, cât era de-ncurcată, era cusută prea cu sfoară groasă ţărănească pentru a nu-i urmări uşor şerpuirea cu vremea. Deocamdată luare-aminte...

Şi pornesc ca dus de-o sălbatecă vijelie... dar mă opresc şi râd şi pulpanele vijeliei mă înfăşoară şi trec pe delături... Mă întorc parcă să-i ţin piept... nu, dinspre Nistru s-a stârnit o vie suflare... Mogâldeaţa caracatiţei agită şi amestecă picioare negre în fundul oceanului de întunerec... Cu cine am venit în astă-seară?... Cu Marinescu... el poate fi găsit la Măriuca...

Pornesc într-acolo şi mintea mea nu e răscolită acum decât de picioare care se înlănţuie şi se amestecă în întunerec... imaginea greţoasă a ...

f. 111r., arhiva Drăgăşani

La Niculina nu mă abăteam decât în treacăt, pentru a mă îndepărta după un ceas sau două, în grabă mare, strigându-i din prag:

— Mi-e frică să nu-mi scape bărbatu-tău. Şi nu-l las nici mort...

— N-ai să faci una ca asta! mă ameninţa dânsa cu degetul şăgalnic şi invariabil.

Uneori se năpustea după mine şi mă oprea:

— Haide, făgăduieşte aici că n-ai să-i faci nimic dacă-l prinzi...

— Eu sigur că n-am să-i fac nimic... Dar nu ştiu ce i-o face acolo unde-l voi trimete...

— Leagă-te aici că n-ai să-l trimeţi...

— Ba o să-l trimet, nevăstuico dragă... numai aşa, ştii, să rămân singur cu tine...

— N-avea grijă, că nu mai calci pe-aici, dacă nu-ţi vezi de treabă...

— Tocmai c-o să-mi văd...

Pentru prinderea lui Bălan aprinsei zelul plutonului meu până la exces. Aveam credinţa, trează din îngăimările Niculinei şi din deducţiile mele, că el se află acum peste Nistru şi va întrebuinţa sectorul meu ca să revină. Fără îndoială că înainte de venirea mea tot pe-aici i-era drumul, dar sistemul meu de pază îi zdruncinase socotelile. Cum ocolul pe la alte sectoare i-era fireşte peste măsură de greu, badea Serghe a trebuit în cele din urmă să pună drept miză pentru reuşita întreprinderei şi graţiile femeii sale. Stratagema nu era deloc extraordinară; rămânea de văzut apoi ce întreprindere finanţa dumnealui cu un capital atât de scump. Dacă era cumva spionaj, atunci, cu tot regretul, dar chiar, scumpa-ne deopotrivă, Niculina cea plină de nuri îşi va însoţi bărbatul în plimbarea pedestră spre Chişinău. Iată de[1]...

[1] *Neexistând o variantă suprapusă peste un text anterior, şters, ca în cazul filelor 94 r.-96 r, să se vadă, pentru comparaţie, textul ediţiei de faţă, pp.85-86.*

f. 165 r., Arhiva Drăgăşani.

A 1: în reîntoarcerea lui Serghie, a devenit insuportabilă. Aprinsă de ironiile şi contrazicerile mele, a devenit un fel de mit, cu atât mai bizar, cu cât îşi dă lămurit seama că întruchiparea lui va fi în primul rând groaznică pentru dânsa, pentru această halucinată. Caut s-o conving despre acest lucru, dar, în aceeaşi măsură, nădejdea ei devine dorinţă aprigă şi fără răbdare: să se prosterne umilită sub lovitura de graţie a arhanghelului, care-a rupt lanţuri de temniţă, a desfundat porţi de fier şi a călcat în picioare toate zăgazurile.

Aer, aer... miroase a busuioc şi a sudoare ţărănească toată această prostie. În încăperea strâmtă, cu cuptorul imens şi sub oblăduirea ţarului de hârtie, farmecul nopţilor de sub nuc e la mii de leghe departe. Vreau să mi se spună ceva de rusoaică. Ordinele care s-au înteţit...

(Ştergând şi adăugând, romancierul modifică substanţial acest text, pe aceeaşi filă, apropiindu-l de varianta publicată:)

A 2. Ironiile şi contrazicerile mele mai mult înteţesc această aşteptare, ce a devenit un fel de mit de înviere, de reîncarnare, şi el se înstăpâneşte cu atât mai adânc în sufletul ei, cu cât întruchiparea lui se vesteşte în primul rând groaznică pentru dânsa, pentru această halucinată. Caut să-i implantez cât mai temeinic această idee, dar în aceeaşi măsură nădejdea ei devine dorinţă aprigă şi fără răbdare: să se prosterne umilită sub lovitura de graţie a arhanghelului, care-a rupt lanţuri de temniţă, a desfundat porţi de fier şi a călcat în picioare toate zăgazurile.

Într-o seară a desprins deodată colacul braţelor de după gâtu-mi şi a sărit de pe genunchii mei drept lângă părete. Uşa era zguduită cu putere de o forţă sălbatecă, nerăbdătoare. Lampa era stinsă, dar la revărsarea roşie a jarului enorm i-am văzut acea figură stranie, care lua rând pe rând, cu o repeziciune insensibilă, culoarea groazei desăvârşite, a nădejdei împlinite, a dorinţei impetuoase, a deziluziei amare. Ordinele colonelului care s-au înteţit...

(Pe spatele aceleiaşi file scriitorul adaugă, la a doua redactare, un dialog între Ragaiac şi Niculina, aproape identic cu cel din varianta tipărită. Nu-l mai reproducem aici. Vezi ediţia de faţă, p. 121.)

f. 176, M.L.R., 91; f. 177, arhiva Drăgăşani

... asfixie, în aşteptarea ofensei supreme, a pângăririi scumpului trup, prăbuşit alături, a celei mai scumpe decât orice pe această lume. Ei se trezeau deodată speriaţi de distanţa enormă pe care a făcut-o timpul, de când s-au aşezat la vorbă, iar eu simt inima cum se contractă ca o măciucă de fier care se pregăteşte să izbească.

El se ridică stânjenit — oricum nu este o brută acest Iliad — nu rânjeşte, nu face nici o glumă stupidă, ci, elegant, nobil, oferă patul şi întreaga încăpere pribegei. Fata îl priveşte uimită şi încurcată, se scutură ca de-o tentaţie care a şi început s-o ameţească, dar el intervine din nou, prompt, pe aceeaşi linie de nobleţe şi eleganţă: el îşi va găsi culcuş alături, în vreuna din maghernitele celelalte, a sergentului de serviciu bunăoară — în sfârşit îşi va face el loc. Îmi vine să-l sărut pe Iliad. Fata a roşit şi a plecat ochii în jos: «Nu pentru asta», spune ea, şi acest lucru nu poate să scape lui Iliad, şi acest lucru îmi astupă beregata şi mă face iar să-mi aud inima. «Nu pentru asta!» spune ea şi râde uşor, poate chiar puţin decepţionată, căci ea s-a hotărât poate la orice sacrificiu, şi cel mai teribil lucru e să nu-ţi ia nimeni în seamă până şi supremul sacrificiu... Dar... şi în picioare, nehotărâtă, chinuie sălbatec o batistă... şi nu mai spune nimic, e încurcată, e zăpăcită, apoi îl roagă deodată, stăruitor, se apropie de dânsul mai mult decât trebuie, îi apucă mâinile şi-l roagă... să-i facă ei loc în magherniţă şi el să rămâie aci... dar Iliad o îndepărtează domol şi elegant, urează noapte bună, salută şi se-ndepărtează demn şi măreţ... Iar fata îşi frânge degetele... de parcă ar sta să spună că altfel se aştepta ca să iese lucrurile... că ea ar fi gata la orice sacrificiu... sau cine ştie ce ar putea să spună o rusoaică tânără, artistă şi pribeagă, gonită de toate spectrele morţei, poposind într-un miez de noapte în coliba scăpărei, a unui ofiţer tânăr şi subţirel... Dar ofiţerul a ieşit şi rusoaica a rămas cu adevărat copleşită de această cavalerească purtare...

Canalia a adus-o bine, a ştiut s-o aducă bine, dar pentru asta, vai, nu mi-e ciudă pe el...[1]

Până la prânz Valia nu s-a sculat. La masă şi-a împărţit pâinea şi bucatele lui cu dânsa. La început Valia era foarte stânjenită şi se uita încurcată prin odaie şi mai cu seamă la patul în care dormise şi pe care ţinuse să-l scuture la deşteptare, afară, în ger, cu mâna ei, ceea ce făcuse pe Iliad să protesteze, dar să se bucure foarte în inima lui [*şters:* iar pe mine să caut cu mâna un reazim în speteaza scaunului, la auzul acestui amănunt], văzând acest început de familiaritate şi această înclinare spre gospodărie, mai ales că era exercitată asupra lucrurilor lui. Masa a fost din cale-afară de veselă, iar, spre satisfacţia mea, Iliad s-a purtat cu demnitate tot timpul — căci acum încep să mă satisfacă dovezile lui de bună purtare. Rusoaica [*şters:* după ce a întrebat de plecare — „chestia d-tale e delicată... trebuie să mai rămâi"... iar s-a uitat încurcată la pat, pe urmă a gustat din vin] a gustat cu plăcere din vin şi chiar a băut mai multe pahare. Pe urmă a scos vioara ei şi a cântat, după dorinţa expresă a lui Iliad, numai bucăţi ruseşti. Ah, şnapanul! A cântat multe cântece populare, dar ceea ce l-a impresionat extraordinar pe Iliad au fost două bucăţi de Ceaikovski [*şters:* pe care el ştia să le fluiere şi să] care i-au rămas în memorie. Îmi fluieră începuturile [*şters:* şi eu îl], pe care le recunosc şi-l acompaniez cu ochii umeziţi: e o romanţă fără cuvinte şi o barcarolă. Sunt atât de asemănătoare că le poţi socoti un singur cântec, [*şters*: una singură]; dar sunt...

[1] Prima parte a acestui fragment este foarte mult dezvoltată în varianta tipărită. Câteva fraze de aici devin, în varianta tipărită, pagini întregi. (Vezi ediţia de faţă, pp.129-131) În textul iniţial, Ragaiac nu mai întregeşte, cu imaginaţia aprinsă de lecturi, în recluziunea sălbatică din bordeiul său de grănicer, povestirea lui Iliad, camaradul care are şansa s-o întâlnească pe rusoaică. Faptul acesta face ca Valia, care este mai ales o izvodire a imaginaţiei sale, să apară mai ştearsă în prima versiune, abia depăşind rolul unei banale prizoniere care exercită, este adevărat, o anumită fascinaţie asupra cuceritorului. Partea a doua, în schimb, este mult mai apropiată de textul tipărit. Scriitorul a intervenit, direct, cu câteva modificări, adăugând cu creionul, deasupra unor rânduri întregi, tăiate, cuvinte şi fraze pe care le regăsim în varianta definitivă.

*III, 222 *, arhiva Drăgăşani*

— Dar bătaia? întrebai tare şi ea tresări deodată privindu-mă cu totul speriată.

— Care bătaie?

— Bătaia care te-a ţinut trei zile în pat...

Ea mă privi lung şi confirmă:

— Ei da, m-a bătut... însă dacă ai dori într-adevăr...

Mă prefăcui că primesc:

— Ce te face să crezi că nu te-ar bate iarăşi, după ce şi-ar săvârşi nevoile...

— Dacă tu ai vrea, nu m-ar mai bate...

— ***(Începutul frazei lipseşte. Din puţinul rămas după ce şirul a fost tăiat, pot fi reconstituite două cuvinte.)*** [Nici când] te-ar surprinde cu mine... goală.

**** Scena în care Niculina este nevoită să recunoască pedeapsa pe care i-a aplicat-o Bălan după evadare este înfăţişată într-o formă brută, în prima variantă. Ea apare complet modificată în textul tipărit, în care viclenia şi aţâţarea erotică se întrepătrund mult mai subtil. Deoarece nu cunoaştem partea de sus a filei din care s-a păstrat acest fragment, pe care l-am numit convenţional III, 222, reproducem, pentru a uşura situarea lui în corpul romanului, şi textul tipărit, pp. 179-180, ediţia noastră.***

— Atunci cine te-a bătut?

Râsul îngheţă, privirile poznaşe se vitrifică. E rândul meu să râd în hohote. O împing uşor deoparte, sărutând-o, în semn că nu-i port nici un necaz pentru tăcerea ei, şi strig triumfător:

— Dar nu va scăpa...

[...]

— Te-a bătut?

— M-a bătut... Şi chicotind uşor, complectează: Pentru tine...

Mâinile-mi pătrund lacome, ca nişte capete de şerpi, ca nişte şerpi cu cinci capete spre sânii dârzi şi apoi pe sub subţiori. Suntem încă în picioare şi ea-mi desface înfrigurată centura şi nasturii mantalei.

filă nenumerotată, cota M.L.R., 91

uşor şi Niculina îşi smuceşte deodată capul spre mine readucându-mă din noianul visurilor, aci lângă dânsa, în odaie. Niculina e vădit neliniştită şi neliniştea ei mi se comunică instantaneu: Doamne, semnalele pe care le-a încercat n-a[u] avut nici un ecou; nu s-au transmis deloc prin tavanul putred de egrasie şi de timp al beciului.

(Fragmentul este reluat într-o formă foarte dezvoltată în varianta B, pp. µ 1 - 11, arhiva de la Drăgăşani. Scriitorul face în dreptul şirului 12 A o trimitere cu creionul la µ p. 5, B:)

Iar peste trei zile... peste patru sau poate chiar numai peste două, vârful degetelor mele se vor înfiora la atingerea mâinilor ei... îi voi pipăi fruntea şi obrajii şi voi cuprinde în sfârşit dintr-odată, cu o lacomă înghiţitură a ochilor, pentru totdeauna, faţa asta innsensibilă, pe care în sfârşit o voi avea...

Tresar iarăşi uimit de apropierea acestei atât de dorite, de nostalgice fericiri.[1]

Descopăr pe Niculina vădit neliniştită, şi calmul pe care mi-l dă siguranţa că totul se va petrece atât de firesc, atât de uşor şi atât de în curând, mi se pare de-un contrast prea izbitor cu neliniştea ei.

Cum se poate? Semnalele pe care le-a încercat, pe care le-am încercat amândoi, n-au avut oare nici un ecou, nu s-au transmis deloc prin tavanul putred de agrasie şi mucegăit de timp al beciului? Nu e nimic, vom încerca din nou, voi izbi cu atâta putere de podea trupina aceea de lângă sobă... mă voi preface c-o ridic ca să-mi încerc puterile. Dar voi face oare bine să-mi schimb locul, să părăsesc acest unghi mort, pe care am ştiut să mi-l aleg aşa de bine. Doamne, poate că tocmai asta aşteaptă cel pe cae Niculina îl crede încă în beci... cel de dincolo... Niculina însă a fost poate indusă în eroare, a fost făcută, fără să-şi dea seama, uneala unui plan de răzbunare ale cărui iţe încep să le descurc... Dacă gloanţele lui ne-ar atinge şi pe mine şi pe ea, el e sigur că nici unul di omaneii mei nu va şti să-i ia urma prin beci... Şi el are dreptate... Singurii care ştiu sunt doar cei trei cari aşteaptă în viroagă, lângă râpa cu ascuns coborâş... Ei îl vor urma însă nesimţit şi-l vor conduce ca apărători invizibili spre vadul faimos, pe care poate de-acum nu-l va mai folosi niciodată...

Ochii-mi scormonesc ca un cleşte expresia stupoarei pe care succesiv şi gradat o împrumuta până la trădare faţa ei acum nesiguranţei şi neînţelegerei. Dacă n-ar fi poate masca unei noi arte fizionomice, ceea ce mi se pare absurd, nu-mi rămâne decât certitudinea că Niculina e însăşi victima acestei înşelătorii, la care servise de complice

Încep să mă gândesc precaut la schimbarea planului de luptă. Va trebui să ies pe nesimţite, făcând semn Niculinei că mă voi întoarce înddată. Şi voi da ordin ca toată casa şi intrarea gârliciului să fie ocupate pe loc; iar eu, cu câţiva oameni, voi ieşi înaintea banditului prin tranşeul săpat pe sub grădiniţă; sau, astupându-i toate ieşirile, îl voi soma să iese ameninţându-l cu gaze asfixiante...

Dar mi s-a părut?

---

[1] Textul de până aici a fost păstrat şi în varianta definitivă (v.ed. de faţă, p. 203). Textul care urmează nu mai figurează în varianta tipărită. Din loc în loc, mai pot fi însă recunoscute fraze sau pasaje din textul tipărit (*ed. cit.*, p. 203 şi urm.).

Dar mi s-a părut, pe faţa Niculinei, care stă acum pe pat şi şi-a aruncat în fugă ochii în direcţia ferestruicei, am surprins o uşoară alungare de umbre şi linii, ca apa calmă într-un amurg pe care a[u] atins-o picioare de gâză. Nu mai încape îndoială; acum figura ei e toată spre mine, râzătoare şi asigurătoare...[1]

Dar calmul, care ar trebui din nou să mi se aşeze tihnit în suflet ca într-un jilţ, încă nu-şi găseşte locul complect liberat. Nouraşii unor noi neîncrederi mă asaltează deîndată: dacă se va întoarce chiar de la Nistru şi va cădea chiar astăzi în mâna celor trei... sau dacă nu se va ajunge cu Valia în tocmeală... dacă va plănui s-o jefuiască, or...

Trebuie să opresc această năvală de gânduri deşucheate care-mi năpădesc acum în dezordine, din toate părţile, străbătându-mi capul în iureş din ce în ce mai accelerat. Trebuie să mă înţeleg răspicat cu banditul...

— Niculina, strigai deodată, spune, este încă acolo... Opreşte-l... Vreau să mă înţeleg cu el... Nu-i voi face nimic, dacă mă va asculta... Îl voi lăsa să plece...

Niculina s-a ridicat tremurând şi ţinteşte privirile înnebunite spre ochi-mi şi spre ţignalul pe care mâna mi-l apropie de buze.

— Ce faci? îngăimă ea stins, frângându-şi mâinile... să nu şuieri...

— Dacă-l vei opri, nu şuier. Vreau să-i vorbesc... să ne înţelegem. Dacă nu, urlai cu toată puterea, voi înconjura toată casa şi toată ograda, până la salcia pletoasă de lângă râpă... Trebuie să mai fie o ieşire pe aici... însă o voi găsi eu.

Dar ea acum şi-a revenit, e stăpână pe vorbele şi pe mişcările ei, cu toată palorea ce i-a rămas pe faţă.

— N-ai decât să înconjuri şi să cauţi până mâine, mă înfruntă ea cu cerbicie, izbucnind pe urmă în râs... Ce ţi-a mai venit? Ce vrei să zici? Că sunt înţeleasă cu Serghe... Cum? în ce chip sunt înţeleasă cu el... De unde să-l opresc?...

— Dacă nu-l opreşti, şuier...

— Şuieră!... mă bravează ea, fixându-mă năprasnic şi făcând un pas spre mine. Dar când fluierul mi-atinge buzele, ea se repede la mine şi mi-l smulge dintr-o smucitură.

— Nu înţelegi că eşti nebun? Ce ţi-a mai venit? Ai să cauţi degeaba. Casa n-are decât uşile aistea; cea de aici şi cea de dincolo... Unde poate să fie el? Şi dacă ar fi, cum ar putea să plece, când te-ar şti aici.

— Niculina, sfârşeşte... El a fost acuma dincolo... şi te-a pus pe tine să mă ţii de vorbă, ca să poată pleca peste Nistru cu cei cu cari s-a tocmit... De aceea m-ai îndemnat să-mi aduc toţi soldatii aici... Nu mai mă ţine de vorbă... Opreşte-l. În noaptea asta nu-i fac nimic... Pentru că stăpânirea de sine m-a cuprins şi gândul lucid mă sfătuieşte să prefer plecărei neaşteptate a lui Bălan o alarmă pripită are ar putea strica totul [sic]. Vreau să-i propun şi eu ceva. Dacă îmi îndeplineşte ce-i cer, din partea mea va fi liber totdeauna...

Dar Niculina, fie din neîncredere pentru ce-i spun, fie pentru a da timp lui Serghe să fugă, nu se dă deloc bătută. E la un lung de mână departe de mine, ţinută de firetul fluierului

---

[1] Din loc în loc, pot fi recunoscute şi în varianta A unele fraze, ca cele de mai sus, păstrate, mai mult sau mai puţin exact, şi în textul tipărit (v. ed . de faţă, p. 203). Textul cuprinde multe ştersături şi interpolări, cu creionul, pe care nu le-am mai reprodus. Pe margine se face o trimitere la p. η 5 din ms. B. Scena a fost reluată de mai multe ori de autor.

Bănuiala are motiv să întunece în gându-mi orice altă preocupare contrară...

Ce dracu? are altă ieşire beciul? Sau are două? Sau dincolo, unde eu am cercetat deunăzi destul de sumar, e vreo uşă disimulată ce dă în dosul casei? Sau — şi asta mă face să mă ridic şi să mă alătur de pârete, strâns — e alt plan la mijloc... Ah... acesta e gândul care păleşte ca lumina de fulger pe celelalte... Niculina s-a ridicat şi ea şi ţinteşte privirile înnebunite spre ochii-mi şi spre ţignalul pe care mâna mi-l apropie de buze:

— Ce faci? îngăimă ea stins, frângându-şi mâinile... Opreşte-te...

— Cine-i acolo? tună vocea mea, cu cine ţi-ai făcut semn?...

— Da ce ţi-a venit, Doamne, ce semn... Doamne...

— Rămâi acolo, dacă mai înaintezi, şuier...

— Vai de mine şi de mine...

— Cine-i acolo... spune... răspunde... Serghe, aşa e? Asta ţi-a fost înşelăciunea...

Dar ea acum şi-a revenit, e stăpână pe vorbele şi pe mişcările ei, cu toate că paloarea i-a rămas pe faţă.

— Serghei, ah, Serghei! râde ea cu poftă... D-apoi crezi că el ar sta aşa cu mâinile-n sân dacă m-ar vedea cu dumneata aicea... şi râde foarte înveselită de această trăsnaie. Râde şi se contorsionează cu un chef sălbatec.

— Oho, fii încredinţat că el o mare scărmăneală s-a jurat să-ţi dea...

Râd şi eu. Râdem amândoi; pe ea râsul meu a înnebunit-o.

— Atunci dezbracă-te! hohotesc sălbatec. Dar ea n-aude or se preface şi eu repet:

— Dezbracă-te, dezbracă-te...

— Ce?...

— Dezbracă-te ...

— Nu mai pricep... Dar el trebuia să vină...

---

pe care-l ţine strâns atat de zdravăn că-mi vine greu să nu sun. Dar nici prin gând nu-mi trece cu tot dinadinsul să-mi aduc ameninţarea la îndeplinire. De aceea trebuie să mă stăpânesc, să nu scap cumva că aş şti de secretul beciului: totul trebuie să pară că numai mi s-a năzărit aşa, c-ar mai putea fi vreo ieşire.

— Cum crezi că m-ar lăsa singură, cu un ofiţer tânăr, de care se teme...

— Eu nu ştiu ce planuri şi-a făcut, o întrerupsei brusc, dar eu vreau să ştiu dacă e încă aici sau nu... Spune, spune repede... Dacă nu, deschid uşa şi strig...

— Dar nu înţelegi că e cu neputinţă să fie...

Cu o strânsoare bună a încheieturei, putui să-mi eliberez fluierul. Ideea ce-mi venise tocmai acum avea fără îndoială să-mi spună dacă Serghe apucase să coboare în pivniţă or era încă alături. Pentru că oricât ar fi consimţit el, resemnat, să tragă cel puţin folos de pe urma înşelăciunei Niculinei, ea n-ar fi mers chiar până acolo cu îndrăzneala să se dezbrace pentru mine în faţa lui...

— Atunci, dacă nu e aici... atunci dezbracă-te, iubita mea. Haideţi, dezbracă-te.

Într-adevăr! Ea mă priveşte încremenită, uluită peste măsură.

Râd.

— Haideţi, ce mai aşteptţi...

— Dar nu mai te pricep, prinde ea să bâiguie, dar nu înţelegi că el trebuie să vină... dintr-o clipă într-alta...

A. ff. *143-146, M.L.R., 91; f. 147, arhiva Drăgăşani*

Textul pe care îl reproducem în continuare se situează între varianta A, *f. nenumerotată* (M.L.R., 91) *şi varianta* B (µ1 - 11, arhiva de la Drăgăşani). *Avem aici o dovadă certă că scena aceasta l-a preocupat în mod deosebit pe romancier, de vreme ce o scrie de mai multe ori, de fiecare dată substanţial modificată, textul de la Drăgăşani* B *fiind cel mai apropiat, departe însă de a fi identic, cu cel tipărit în 1933.*

. . . .

... Rusciuk; să te dezbraci şi să tremuri dinaintea mea. Şi scoteam revolverul în chip de ameninţare. Ea se lăsa nespus de încântată jocului, cădea în genunchi de la distanţă, se ruga frângându-şi mâinile de iertare, asigurându-mă că are un soţ iubit, dar la privirile mele ameninţătoare şi neclintite, trebuia să cedeze, hainele cădeau rând pe rând şi ea se ridica goală din cercul vestmintelor. Îi porunceam să se apropie şi se apropia sfioasă, cu genunchii tremurând. Pe genunchii mei însă nu mai putea de bucurie, mă strângea cu patimă, spunându-mi:

— Câte şotii nu-ţi mai trec prin gând...

Tresăream gândind ca şotiile să nu-i abată iarăşi fluxul cel mare al simpatiei spre mine; asta mă nelinişte acum îndeosebi, dar în răstimpul îmbrăţişărilor, şi chiar în timpul lor, vedeam sufletul ei alunecând printre noi, strecurându-se în noapte, lăsându-mă cu un corp inert, care se lăsa zbuciumului de senzaţii docil şi saturat, ca un alcoolic iremediabil ultimelor sforţări de înviorare.

Într-o noapte, când mă aşteptam mai puţin, ea avu o tresărire atât de violentă, când îi cerui să se dezbrace, şi ochii îi alunecară cu atâta spaimă spre ferestruică, încât nu-mi mai rămase nici o îndoială. Jocul devenise serios şi degetul meu apăsa ferm pe limba trăgaciului. Ea încercă să repete vechile glume cu soţul iubit, dar eu rânjeam calm şi-mi reproduceam calculul pe care-l făcusem din timp. Eram exact în unghiul strategic al odăii, cum îl numeam: *el* nu putea să tragă decât orbeşte, vârând mâna or prin ferestruică or printre gratiile de fier; de ochit încă nu mă putea ochi, căci uşa, bine încuiată, era aşezată chiar la intersecţia singurilor doi pereţi care purtau toate aceste ferestre. Pentru orice eventualitate, mă ridicasem de pe scaun şi mă lipisem de pâretele cu ferestruică, pitindu-mă jos şi gata să trag în mâna care ar ieşi de-acolo; dinspre ferestrele celelalte mă aşteptam mai puţin să fiu atacat, gratiile apropiate oferind spaţii şi mai înguste de manevrat. Pe urmă aci geamurile se deschideau evident dinăuntru, aşa că trebuiau sparte; or un ţăran nu strică mai niciodată, cu precugetare, orcât de puţin din avutul lui, cât de tragică o fi împrejurarea care-l determină să atace. În orice caz, între singurele două posibilităţi de-a ajunge la rezultatul propus, chiar în momentele cele mai dramatice, spiritul lui economic şi conservator îl îndeamnă să prefere pe cea mai puţin costisitoare.

Abia acum Niculina păru că-şi dă seama de ce recursesem până aci la acest fel de joc şi de ce-mi alesesem tocmai acest loc ca să-i urmăresc mişcările. Îi râsei în tihnă pentru că ne cunoscusem.

— Dezbracă-te, ce mai aştepţi, îi strigai tare.

Ea se codea vădit, cu toate că acum îşi oprea privirile înainte ca ele să se proiecteze pe ferestruică, spre care se îndreptau instinctiv, şi cu toate că râsul ei calp şi începuturi de mişcări [încercau] să mă asigure că nu se petrece nimic deosebit.

— Unde e? o întrebai.

Evident, el ar fi putut trage şi prin lemnul uşei, dar tot eram apărat, pentru că mă lipisem mai mult de păretele colţului.

— Unde e? o întrebai cu acel calm care e menit în astfel de împrejurări să intimideze şi mai mult pe cel întrebat...

— Cine să fie? Nu-i nimeni... îmi răspundea ea, făcându-se mirată de întrebare...

— De ce nu te dezbraci... Dezbracă-te, goală de tot, acolo... în dreptul ferestruicei... Ha, ha, ha... Acolo, acolo... ca-n fiecare seară... Strigam acestea tare, aproape le urlam, ca să se audă unde trebuie... Dezbracă-te, dezbracă-te, sau dau semnalul?...

Şi, cu mâna liberă, scosei ţignalul din buzunar.

— Stai, nu şuiera... ţipă ea sugrumat. Nu şuiera... Ce te-o găsit...

Şi aruncă o privire, fugară şi desperată, spre ferestruică. Dar parcă atrasă din nou acolo, faţa ei se întoarse iarăşi spre ferestruică, nedumerită, cu un vădit semn de întrebare pe ochii şi-n buzele ei. Pe urmă începu să râdă spre mine şi trase şnurul fustei. Mai privi odată spre ferestruică, parcă să obţină de-acolo o aprobare, şi fusta *căzu cerc negru în jurul picioarelor ei*. Chicoti spre mine şi o *a doua fustă, aceasta albă şi scurtă, căzu*... Pe urmă îşi întinse mânile să le scoată rând pe rând din mânecile *cămeşii* cu altiţe. *Sânii se iviră unul după altul, apoi pântecul, coapsele cu împreunarea lor înnegrită, genunchii...*[1] Închisei ochii aşteptând detunătura destinată ei, precedând asaltul, cu ultimele sforţări ale furiei dezlănţuite, asupra uşei...

Dar nu veni nimic, nici după [o] secundă şi nici după mai multe. Făcui semn Niculinei să se apropie. Ea-mi răspunse cu un semn la fel, dar mai apoi se răzgândi şi se apropie. O apucai de un braţ, iar corpul ei era acum un scut mai mult...

— Ţi-a dat voie să te dezbraci, ca să vin lângă tine? îi şoptii.

Ea se prefăcu încă nedumerită de întrebările mele.

— Dacă mă apropiam de tine, trăgea în amândoi...

Ea râse negativ.

— Cine să tragă?... Nu-i nimeni să tragă...

Apoi îşi ciuli urechea şi, la o mişcare a mea, îmi făcu imperios semnul tăcerei...

Ascultai şi eu: auzeam într-adevăr ceva... Paşi reţinuţi parcă... poate o convorbire. Probabil că ea avea auzul mai bun. Surâdea... Îmi făcu din nou semnul tăcerei. Ceva pârâi afară, un lemn călcat sau rupt. Ea tresări şi ascultă iarăşi... Pe urmă nu se mai auzi nimic... Atunci mă înlănţui cu braţele şi mă trase spre crivat. Mă împotrivii...

— Haide, îmi spuse... Nu-i nimeni... N-a fost nimeni... Ce te-a găsit...

Şi pentru că mă îndărătniceam, îmi servi ultimul argument menit să-mi risipească ultimele îndoieli:

— Crezi că dacă ar fi pe-aproape m-aş culca aşa cu dumneata... Ne-ar răpune pe-amândoi dintr-un glonţ.

Pentru că simţurile răscolite mă împingeau de asemeni, o urmai. Eu însumi aveam lămurită impresia că aceea ce fusese într-adevăr s-a îndepărtat.

— Dacă se va întoarce? întrebai.

---

[1] Cuvintele şi frazele subliniate, de altfel foarte puţine, apar şi în textul tipărit în 1933 (ed. de faţă, p. 206). În rest, asemănarea dintre varianta pe care o tipărim aici şi cea definitivă (v. ed. de faţă, p. 203 şi urm.) este numai de situaţie.

— Nu se întoarce... Cine să se întoarcă?... Şi râse...

Căzurăm amândoi în pat. Când prăvala patimei se domoli vrusei să mă ridic, să ies. Dar ea mă opri, cu faţa subit speriată, trăgând de mine cu o putere fără de seamăn.

— Trebuie să plec, îi spusei.

— Nu se poate, nu se poate... cum mă laşi aşa? şuieră dânsa...

Apoi, luându-şi seama că e prea stăruitoare, schimbă tonul:

— Mai stăi... încă un ceas, două, ce dracu...

Apoi râse desfrânat:

— Dacă m-ai învăţat rău!

Şi mă strânsă iar pasionat, dar hotărâtă să nu mă lase...

— Unde s-a dus? întrebai iară.

Şi pentru că nu-mi răspundea, făcând necontenit pe mirata, continuai:

— Spre Nistru, nu...

—

— Spune, de ce n-a încercat să intre peste noi?

—

— ... cum m-a lăsat cu tine şi a plecat?... Spune! Ce fel de bărbat este el?...

—

— ... sau avea vreun transport nou de făcut? ... ha, ha...

La mişcarea pe care o făcui acum, braţele ei se întinseră spre mine ca nişte căngi. Mă lăsai docil încovoieturei lor şi ascultam. Ascultam departe şi râdeam. Încă nu ajunseseră la Nistru; era drum destul de lung.[1]

f. 226 r, arhiva Drăgăşani

A 1: ...plece cu o îndoială mai puţin. Şi a plecat. N-am auzit nimic, dar am simţit că au plecat. Poate că încăperea de dincolo să aibe altfel ieşirile ei ascunse, dar gândul meu a văzut un chepeng ridicându-se sub un morman de lână, care era şi daunăzi acolo, apoi întunerecul unui beci care mai răspunde şi în dosul casei, unde Niculina nu s-a gândit să mă sfătuiască a pune un moscal. Pe urmă drumul prin şenţuleţele întortocheate, adevărate tuneluri de mărăciniş din grădină şi livadă, pe urmă salcia pletoasă, pe urmă scoborâşul abrupt şi ferit, pe urmă ieşirea în câmp, între tufe şi pâlcurile de sălcii... La distanţă: Gârneaţă, Cebuc, Gherăscu... Inteligenţa, Îndârjirea şi Forţa...

(Ca şi în alte situaţii scriitorul adaugă printre rândurile variantei A 1, pe care o modifică profund, textul unei noi variante de redactare, mult mai aproape de cea tipărită în 1933:)

A 2: Am auzit lămurit, cu urechea încordată la cerceveaua ferestruicei trosnet de scândură, apăsată greşit de călcătura ferită, şi scârţâit uşor de balamale. Trăsese de bună seamă chepengul după dânsul.

---

[1] Ragaiac nu pomeneşte în această variantă nimic, fapt extrem de interesant, de Valia. „Rusoaica" va ocupa un loc important în acest episod numai în varianta definitivă, realizată de autor în urma interpolării manuscrisului B (μ pp. 1 - 24, arhiva Drăgăşani), în manuscrisul A.

M-am aşezat pe scaun şi gându-mi însoţeşte acum pe singurul şi curajosul mesager la poarta culacului din Duboşani... Valentina Andreevna Gruşina ascultă uimită vestea contrabandistului mult aşteptat. Ea se dumireşte acum de nepotrivirea dintre ştiinţele ei despre ofiţerul care o aşteaptă şi descrierea mujicului cu barbă. Ea e încă nehotărâtă, dar Serghie Bălan e omul care ştie să convingă...

De mâine-seară încolo, Inteligenţa, Îndârjirea şi Forţa vor aştepta cu mine, noapte cu noapte, la gura vadului lui Bălan. Ziua vor fi alte paze, dar noaptea trebuie să fim numai noi. Băieţii vor avea consemn: toţi pe el, pe contrabandist... Asta ne interesează; scape câţi muştirei o aduce, că de aceia, câţi or fi, am să mă îngrijesc eu...

Şi ei, muşterei aceia, într-o atât de grea întreprindere, aşa de insignifianţi pentru aşa viteji, unul şi unul, ca noi, nu vor fi decât o singură persoană...

Dar eu încă nu părăsii ferestruica, şi cu capul rezemat de zid urmăream mai departe pe contrabandist... Mi se părea că simt mişcarea din beci şi ieşitul rând pe rând prin fereastra care da sub încurcatele coşare. Pe urmă drumul prin şenţuleţele întortocheate şi tunelurile de mărăciniş din grădină şi livadă, pe urmă salcia pletoasă, pe urmă ieşirea în câmp, între tufe şi pâlcurile de sălcii. Şi în momentul ăsta, din grupa lor, ţâşnind cei trei...

Dar gându-mi a sărit dintr-o dată toate obstacolele şi depărtările şi însoţeşte acum pe singurul şi curajosul mesager la poarta culacului din Duboşani... Mi-am lipit capul lângă ferestruică... Valentina Andreevna Gruşina ascultă uimită vestea contrabandistului mult aşteptat. Ea se dumireşte acum deplin de povestea mujicului cu ţepi de arici. Ea rămâne încă nehotărâtă, dar Serghie Bălan e omul care ştie să convingă. O, e prea inteligent contrabandistul ca să nu te poţi bizui pe el; şi afară de asta, dansul din noaptea asta al Niculinei îi porunceşte să se zorească. [*Şters*: Un om abil şi un specialist ca dânsul poate că nici nu se va grăbi să povestească ceva fetei înainte ca să n-o fi adus în beciul sigur, care începe să-mi devină familiar şi simpatic. Atât de familiar şi simpatic, că aproape uit pe cei trei urmăritori ai mei, pe care sunt convins că dibăcia şi rutina lui Bălan va şti să-i rătăcească uşor prin zăvoaie, dacă-i va simţi cumva în urmă-i.] [*Începutul frazei care urmează, adăugat cu creionul pe marginea filei 226 r, este ilizibil.*] ... cu mine noapte cu noapte la gura vadului lui Bălan. Ziua vor fi alte paze, dar nopţile, fiecare noapte de acum înainte, va fi acolo numai acest post, voi sta şi eu. Băieţii vor avea consemn: toţi pe el, pe contrabandist. El e tăria şi pericolul. El ne interesează în primul rând; scape câţi muştirei o aduce, de unul, doi, m-oi îngriji eu, de ăilalţi, cum le va fi norocul, numai Bălan ne va trebui... unul, dar ceilalţi nu vor fi decât o singură persoană... (*Să se compare acest text cu pp. 210 - 211, ed. de faţă.*)

f. 231 r., arhiva Drăgăşani

În varianta B, autorul face o trimitere la p. 231 a primei variante (A), notând şi semnul sub care cele 15 pagini noi, scrise cu creionul, urmau să fie intercalate în vechiul manuscris. Nota aceasta (p. 231 vechi) *înseamnă „de introdus la p. 231 din vechiul manuscris". Transcriem textul variantei A (f. 231 r.), urmat de modificările autorului, care realizează pe aceeaşi filă şi o variantă mai apropiată de textul tipărit:*

A 1: fac decât să smulg o velinţă de pe mormanul de plocate păturite pe-o ladă şi s-o aştern pe dânsa, o decepţie care nu mai poate scăpa i se aşează pe faţă. Cu o smucitură aruncă velinţa, tocmai dincolo de picioare, şi privirea ei de ură mă izbeşte între sprâncene ca o piatră.

— Niculina, dar ce e cu tine...?

Mă apropii s-o mângâi, dar mă respinge cu violenţă...

— Ce e cu tine? Spune!... Ce ai...

Se scutură cu dezgust de atingerea mea şi se retrage tot mai spre părete, înghemuindu-se necontenit; mă mir unde mai găseşte loc pentru această contractare, care-i strânge în ochi toate puterile trupului şi ale membrelor.

— Du-te la Valea ta (ea pronunţă şi accentuează numele Valiei corect ruseşte)... la orăşanca ta care cântă din scripcă... la bărbaţi... ca toate curvele... dar îţi spui că n-ai s-o găseşti... şi nici pe mine n-ai să mă mai găseşti... aici.

— Eşti nebună, Niculina... dar ce ai cu ea?... Tu ai pe Serghe, pe care astă-seară am văzut cât îl iubeşti... Şi am înţeles de-atunci, de când ai venit chipurile să mi-l vinzi... Vicleano, straşnică şireată... cum credea că mă păcăleşte ea... ha, ha, ha... ea nu ştia că-n acelaş timp îmi pregăteşte venirea Valiei... ha, ha, ha, ha...

Dar ea scrâşneşte cu scârbă şi aruncă la adresa Valiei cele mai murdare insulte...

— De ce vorbeşti aşa de dânsa, nici n-ai văzut-o...

— Când oi vedea-o... o s-o stupesc între ochi.

Pornirea asta neaşteptată începe să mă intrige; o, de bună...

(Reproducem de pe aceeaşi filă a manuscrisului A şi textul modificat prin numeroasele adaosuri scrise deasupra şirurilor tăiate:)

. . . .

A 2: fac decât să-i apuc o mână şi să i-o mângâi, căci atât de aproape şi atât de liniştit, capul ăsta e cel ştiut, cel prea bine cunoscut, pe care acum pot să-l consider cu răbdare şi calm. Cu o smucitură, trag macatul de dedesupt deasupra-i, şi privirea ei de ură mă izbeşte între sprâncene ca o piatră, căci cuprins de-o excesivă galanterie m-am grăbit s-o ajut... I-era frig, mititica...

Încercai s-o mângâi, dar mă respinse cu violenţă...

— Niculino, dar ce e cu tine? spun iarăşi... ce ai?...

Se scutură cu dezgust de atingerea mea şi se retrage tot mai mult spre părete, înghemuindu-se necontenit; mă mir unde mai găseşte loc pentru această contractare, care-i strânge în ochi toate puterile trupului şi ale membrelor.

— Aşteaptă pe Valea ta (ea pronunţă şi accentuează numele Valiei corect ruseşte)... Ce doreşti de la mine?...[1]

f. 308 r., arhiva Drăgăşani

A 1: covârşitor de trist. Ridică ochii spre movila strălucitoare, de-abia conturată în noaptea albă, a cătunului fără nume; Gârneaţă îmi vestise că Niculina plecase în satul ei şi casa lui Bălan rămăsese întunecată şi pustie.

Când revenii, prinsei scârţâit de scripcă în magazia gradaţilor. Jucau cărţi desigur şi Gherăscu îi distra. Dar cine să-şi fi permis?...

Intrai repede în bordei şi pe întunerec dădui florile deoparte de pe capacul sicriaşului. Vioara era acolo; o ridicai şi-o mângâiai cu obrazul pe dosul lucios şi moale. Când am aprins, hârtia mă aştepta albă şi întinsă pe masă, gata pentru procesul-verbal.

Am ieşit afară. M-am apropiat de Nistru. Ce putuse...

(Textul modificat de autor pe aceeaşi filă:)

A 2: covârşitor de trist. Ridicai ochii spre muchia movilei scânteietoare, abia umflată în noaptea albă, a cătunului fără nume; şi de la sine, pe fondul luminat o clipă al minţei, se zugrăvi cu cărbune gros casa întunecată şi pustie. Gârneaţă trecuse şi ieşi pe acolo; lacătele cele grele rămăseseră neclintite de la locul lor.

Când pornii să revin, trebuia să fi fost enorm de târziu; prinsei totuşi scârţâit de scripcă în magazia gradaţilor. Ah, aveau sindrofie. Jucau cărţi desigur şi Gherăscu îi distra. Dar... cine să-şi fi permis?... Parcă spunea că strunele diblei lui s-au spart.

Intrai repede în bordei şi pe întunerec dădui florile deoparte de pe capacul sicriaşului. Vioara era acolo şi coardele îmi [răspunseră pe vo]cile lor felurite, scurt, nemulţumite [de tulburarea regretului adâ]nc, că sunt de faţă toate. O ridicai şi-o mângâiai cu obrazul pe dosul lucios şi moale! Când am aprins, hârtia mă aştepta albă şi întinsă pe masă, gata pentru procesul-verbal.

Am ieşit din nou afară şi m-am apropiat de Nistru. Parcă aş fi avut nevoie de mărturia lui ca să-mi pot întocmi raportul. Ce putuse...

. . . .

Căci ea călătorea acum cuminte şi domică spre mare, unde o aştepta tatăl ei... îşi ducea toată arta baletului legat cu sfoară în dumbrava tăinuită de alge şi mărgean.

Dar scripca lui Gherăscu bâzâi iarăşi deodată exagerat şi displăcut în mijlocul armoniei solemne a cortegiului de ape.

Intervenţia ei complectă imaginea cu sumbru şi lugubru: statura minunată a fetei, umflată acum de gaze, îmbrăcă necontenit contururi din ce în ce mai diforme şi caraghioase, pe care zadarnic încercam să le astup în minte cu văluri compacte de doliu; figura pe care

[1] În locul textului eliminat din varianta A, după ultima frază, scriitorul introduce cele 15 pagini din ms. B, apropiindu-se de varianta definitivă (v.p. 213 şi urm. din ed. de faţă). Compararea variantelor A şi B ne ajută să vedem enormele diferenţe dintre ele. Autorul îşi scria de fapt de mai multe ori cărţile.

Dar scripca lui Gherăscu bâzâi deodată displăcut în mijlocul armoniei solemne de ape.

Intervenţia ei complectă totuşi imaginea cu sumbru: Valia călătorea departe, spre mare, unde o aştepta tatăl ei... unde o aştepta baletul de păpuşi legate cu sfoară... Se ducea cu arta ei toată...

Dar Gherăscu schimbă brusc cântecul şi glasul lui ţigănesc sfâşie noaptea luminoasă ca o gheară:

Luna şti-i-ie...
Dar nu spo...o-o-ne...
Mo-olte... taine...

---

n-o văzusem niciodată căpăta expresia de lepros a lui Ilia şi fixitatea stranie a ochilor lui de arici. Doamne, era oare cu putinţă ca...

. . . .

Din scârţiala stridentă şi nehotărâtă a începutului, Gherăscu alese în sfârşit cântecul, şi glasul lui ţigănesc sfâşie noaptea luminoasă ca o gheară:

Lume şti-i-ie...
Dar nu spo...o-o-one...
Mo-olte... taine...

(Să se compare acest fragment cu pp.232-233, ed. de faţă.)

B *(arhiva Drăgăşani)*

(§ 10 - 11)

Pentru ca Serghe, care probabil că-şi păstrează prudent culcuşul în odaia de la mijloc, separat de al Niculinei, să aibe timp s-o şteargă în vreme ce ea va parlamenta şi va primi pe plutonier întâi în camera ei. Va merge pe urmă să descuie pe din afară şi la odaia din mijloc, chicotind amuzată, aşa cum a făcut deunăzi, şi va lumina singură în toate părţile dând ajutor la percheziţie. Iar Cebuc va avea consemn să se prefacă mulţumit şi să nu dea nici o luare-aminte acelei bucăţi patrate de preş de sub pat, de care acum îmi amintesc perfect de bine, dar sub care nu mi-a dat în gând să scotocesc, pentru că nu puteam doar să-mi închipui că Serghe s-a prefăcut în spiriduş. Cu siguranţă că bucata e bătută în cuie pe suprafaţa exterioară a chepengului, dar pentru a te gândi la aşa ceva era necesar în prealabil să bănuieşti că dedesubt ar fi un chepeng. Ceea ce, spre marea ruşine a spiritului meu de investigaţie, cu el, săracul, n-a fost cazul.

(§ 14-17)

Vreau să înfrâng un suflet nou în întregime şi-mi trebuie lupta pe câmp deschis, cu arme mai subtile decât cele cu care am plecat să câştig pe Niculina, şi care-mi miroase a beci umed, a subsoluri de coteţe, a iuft de mult nedescălţat. Haide, Iliad, aici vreau să te văd adversar... Ah, şi necunoscutul ăsta... *imaginea* asta *pe care n-o pot cuprinde* cu toate sforţările închipuirei mele, *cu toată puterea acumulată din* toate *vrafurile* ăştia *de cărţi, pe care nici o metodă diferenţială sau integrală nu mi-o poate*[1] — ca pe cele mai grele secrete ale naturei, a figurei aceleia pe care orice descriere şi oricâte amănunte — sunt incapabil să mi-o puie în minte. Cum trebuie să fie?... Care e culoarea zâmbetului ei, care va fi tonul celei dintâi priviri, care lumina ce-mi va aprinde în suflet primul ei cuvânt?

Năvalnic, dorinţa însălbătecită îşi dă drumul în adâncul sufletului meu ca într-o fântână întunecoasă şi cu fund depărtat. O aud căzând acolo, cu mare bufnet de ape, cu creste spumoase şi întărâtate, care sar până sus, mă izbesc în plină conştiinţă. De mult o simţeam zbătându-se în lanţurile în care trebuia să stea legată, dar în beciul lui Bălan ea da adevărate semne de nelinişte şi de încordare. Nu vreau să-i dau nici o luare-aminte, dar ea se agită din ce în ce mai puternică şi însălbătecită. Mi-am întors deci gândul de la [dorinţa aceasta][2] şi iat-o acum căzând cu toată puterea, clătinând şi spumegând toate zăcămintele de dedesuptul sufletului meu. Pe ce oare se va mai rezema bietul meu suflet, dacă nu voi îmblânzi această furie oarbă?...

[1] Reproducem peste tot, cu alte caractere, şi cele câteva fraze păstrate de autor în textul tipărit (pp. 193-194, ed. de faţă), pentru a nu trunchia fragmentul şi, mai ales, pentru a putea fi urmărit mai uşor procesul de filtrare artistică de la o variantă la alta.

[2] În text *iată*, evidentă neatenţia, care conduce, prin anticiparea sintagmei următoare (*iat-o acum*), la eludarea obiectului meditaţiei, pus de noi în paranteze drepte.

Să nu-l arestez oare?... Să calc alături de dreapta linie a împlinirii îndatoririlor mele de până acum?... Să uneltesc împotriva datoriei şi zelului propriilor mei soldaţi?...

Şi cum îi voi da de veste?!... Asta e foarte uşor, prin Niculina... Adică prin Niculina îi voi pretinde o întâlnire, dar va veni el oare? Poate că da, bizuindu-se pe beciul şi pe coridorul lui subteran, în cazul când ar mirosi vreo capcană! Dar dacă totuşi nu se va încrede? I-aş putea transmite prin Niculina povestea acestei curioase idile şi dorinţa mea aprigă de a o avea pe Valia. Doamne, care ar fi surpriza Niculinei în faţa acestei revelaţii?... Iată ceva cu totul neaşteptat de interesant...

Dar oare Bălan va primi să mă ajute? O, desigur... Gândul că o alta m-ar putea îndepărta de Niculina... O, asta fără îndoială, fără îndoială...

Însă Niculina... Niculina cum va reacţiona?...

(λ 1-2)

— De ce să nu-l urmărim la noapte, dacă are de făcut transport... Eu mi-am şi găsit post bun de observaţie, chiar aproape de râpă, dar foarte bine ferit...

Totuşi gândul meu a rămas, ca ochii mortului cu ultima imagine a groazei, la căzăceasca Niculinei în jurul soţului legat. Şi numai încăpăţânarea lui Gârneaţă, de a nu-mi împărtăşi prea repede întoarcerea bruscă a ideilor, mai pune, în cumpăna perspectivei pe care mi-a deschis-o Niculina, imaginea cealaltă, atât de mângâiată până acum în nopţile mele...

(λ 4 - 6)

Îl mai *întreb dacă pe-un astfel de întunerec crede că poate ajunge la vreun rezultat:* ar fi un dezastru dacă l-am scăpa şi pe Bălan, şi nu i-am descoperi vadul.

— *Măcar dacă o avea el ochi mai buni ca ai mei,* răspunde sigur Gârneaţă...

— Dar dacă Niculina mi-l va preda totuşi... va trebui să-l refuz... să-i dau drumul... să-l las să scape?... strig deodată la dânsul. Poftim ce-ai de răspuns la asta... Ce-ai face în locul meu?...

— L-aş aresta, fără îndoială. Numai să-l dea Niculina. Însă ca să nu pierdem noaptea degeaba — îmi râse el în nas — eu, cu Cebuc şi cu Gherăscu trebuie s-o luăm înainte... Putem pleca, domnule locotenent?

Îi întorsei spatele:

— Duceţi-vă!

— Dumneavoastră veniţi cam la o jumătate de ceas şi întrebaţi ca şi când nici n-aţi şti de ei...

— Mulţumesc, ştiu ce-am să fac.

— Să trăiţi...

(σ 1)

Sunt fericit.

Şi sunt acum singur cu Niculina.

Sunt într-adevăr atât de singur? Aş vrea să pun capul în dreptul ferestruicei negre ca să mă conving dacă el nu va zbura îndată... *Aştept cuvântul Niculinei, prima ei*

mişcare, care să mă asigure că pot să mă apropii liniştit, că de dincolo nu mi-au fost trimise doar câteva trosnituri de scândură dibaci simulate, scârţâitul de balama al închipuitei uşi secrete, numai ca să-mi dea ghes şi curaj a ieşi în câmpul ferestrei mohorâte, cu scuipat de fier şi moarte.

Dar Niculina a rămas în aceeaşi nemişcare de la început, acum nici chiar sânul nu i se mai bate. Poate nici ea n-a prins de veste dacă justiţiarul, intimidat de îndrăzneala ei, a fost înfrânt pentru totdeauna şi şi-a luat drumul.

VARIANTE EDITORIALE

Sigle

Mss. fragmentare: A, B, C (versiunea cea mai apropiată de textul tipărit şi din care se păstrează cele mai multe file); „Gândirea“, 1930: *G*; *Rusoaica*, 1933: R_1; *Rusoaica*, ed. II (1934): R_2; *Rusoaica*, ed. III (1935); R_3 — textul de bază (ultima ediţie din timpul vieţii autorului).

9 1 detaşamentul R_1, R_2, R_3: plutonul *G*; 6 strâmt R_1, R_2, R_3: strâmb *G*; 9 mă găsiră lângă o lungă masă R_1, R_2, R_3: mă găsiră în jurul unei mese *G*; 10 de mii de ori R_1, R_2, R_3: de mii de ori *G*; 15 năprăsnicia R_1, R_2, R_3: năprasna *G*; 16 subite R_1, R_2, R_3: bruşte *G*; 22 - 23 ca oricare altele R_1, R_2, R_3: orice alte vremuri *G*; 25 - 26 de fumul ţigaretelor şi de vinul văpsit cu astringente boieli sângerii R_1, R_2, R_3: de vin văpsit şi de fumul ţigaretelor, căci *G* 29 teatral R_1, R_2, R_3: puţin teatral *G*.

10 8 matematică R_1, R_2, R_3; matematici *G*; 11 cetit R_1, R_2, R_3: citit *G*;15 pierdute R_1, R_2, R_3: pierdute la micul club al orăşelului *G*; 15 - 16 Chemam în ajutor literatura să mă scape de setea de viaţă! Acum însă R_1, R_2, R_3: Acum însă *G*; 19 că aceea ce întreprindeam R_1, R_2, R_3: că ceea ce făceam *G*; 22 încât, după câteva zile R_1, R_2, R_3: încât *G*.

10 - 11 (*Textul cuprins între* 24 În primele momente şi 29 ce distanţă... R_1, R_2, R_3 *lipseşte în G*)

11 22 ha, ha R_1: hm, R_2, R_3; 28 Pe când, he, he, rusoaica R_1: Pe când rusoaica R_2, R_3; 29 ha, ha, ce distanţă... R_1; Doamne ce distanţă... R_2, R_3; 30 Sectorul R_1, R_2, R_3: Mai mult chiar, sectorul *G*.

11 - 15 (*Textul cuprins între* 3 — Şi pentru a-mi stimula şi 36 solemnă singurătate R_1, R_2, R_3 *lipseşte în G*.)

12 9 temerilor R_1: temerei R_2, R_3; 15 hârtiei R_1: hârţei R_2, R_3.

13 20 sprincenelor R_1: sprâncenelor R_2, R_3; 22 ţigare R_1, R_2: căţuie R_3; 42 destul de lungă perioadă de vreme R_1: un destul de lung răstimp R_2, R_3; 42 se da R_1:i se da R_2, R_3; 32 cu R_1, R_2: ca R_3.

15 2 se lasă R_1: se lăsa R_2: se lăsă R_3; 17 victimă directă R_1: victima R_2, R_3; 36 Detaşamentul R_1, R_2, R_3: Plutonul *G*; 37 plecau în patrulare R_1, R_2, R_3: se duceau în posturi *G*.

16 29 - 30 odaia mea de scânduri, săpată într-un muşuroi de pământ, tapetată cu ziare R_1, R_2, R_3: odăiţa mea de scânduri tapetată în ziare *G*; 38 - 39 artă, istovitoare de nervi ca orice artă R_1, R_2, R_3: artă istovitoare de nervi *G*.

17 4 celui căruia R_1, R_2, R_3: celor cărora *G*; 5 Dinaintea-mi R_1, R_2: dinainte-mi, R_3, *G*; 15 pe care-o atrag R_1, R_2, R_3: pe care-l atrag *G*; 16 complicaţie R_1, R_2, R_3: complicaţiune *G*; 17 mosafirul trimis dinadins R_1, R_2, R_3: mosafirul care ne vizitează trimes dinadins *G*; 22 complicaţiilor R_1, R_2, R_3: complicaţiunilor *G*; 37 amuzante R_1, R_2, R_3: interesante *G*; 40 care R_1, R_2, R_3: cari *G*.

18 9 vieţii R_1: vieţei R_2, R_3, *G*; 12 coerciţiune R_1, *G*: corecţiune R_2, R_3; 14 milostivenia R_1, *G*: milostenia R_2; milostenie R_3; 31 - 39 La început soarta refugiaţilor mă înduioşa. Mă întrebam dacă aceste reprezentaţii pe care le dădeam oştenilor mei nu frizau oarecum ridicolul şi mai cu seamă cruzimea. Dar înainte ca să mă hotărăsc să le pun capăt, găsii la un întins de mână ideea care mi le scuza. Dacă i-aş fi trecut doar în revizie şi, fără să le dau nici o explicaţie, i-aş fi somat apoi să ia îndărăt peste apă, ar fi fost oare mai blând ori mai civilizat? Pe când aşa, după sarcasmul inevitabil al micilor spectacole aproape cotidiene, aveam grijă R_1, R_2, R_3: La început soarta refugiaţilor mă înduioşa. De aceea chiar, aveam grijă *G*.

19 10 descoperirii R_1, R_2, R_3; descoperirei *G*; cari R_1, R_2, R_3: care *G*; 14 dânşii R_1, R_2, R_3: ei *G*; 17 - 18 acel ce mi se raportase R_1, R_2, R_3: acel de care mi se raportase *G*; 19 era R_1, *G*: erau R_2, R_3.

20 33 zădarnic R_1: zadarnic R_2, R_3.

21 6 ceastălaltă R_1, cealaltă R_2, R_3.

22 3 - 4 cu urechea fină şi cu ale căror raite R_1: cu urechea fină şi cu pas de copoi, ale căror raite R_2, R_3; 16 prinseseră R_1; prinseră R_2, R_3.

23 7 scoaseră R_1, R_2: scoseseră R_3.

25 20 stricta R_1: strictă R_2; 20 pluton R_1: ostaşi R_2, R_3; 25 călcâiele R_1, R_2: din călcâiele R_3.

26 22 convulsiuni R_1: convulsii R_2, R_3; 29 namiază R_1, R_2; namiaza R_3; 6 salciilor R_1: sălciilor R_2, R_3.

27 23 planşe R_1: planşă R_2, R_3; 31 ţigăncuşe R_1: ţigăncuşă R_2, R_3; 34 înhamat R_1, R_2: înhămat R_3.

28 25 Cruce R_1: Carte R_2, R_3; 32 ucigaşe R_1: ucigaşă R_2, R_3.

30 9 sălbatece R_1: sălbatice R_2, R_3; 15 iarnatec R_1, iernatic R_2, R_3.

31 16 plumbuit R_1: plumburiu R_2, R_3; 21 a lui Tolstoi R_1: a lui Tolstoi, a lui Kuprin R_2, R_3; 27 cu nepusă R_1: pe nepusă R_2, R_3.

32 26 evenimente R_1, R_2: evenimentele R_3.

33 35 umple R_1, R_2: umflă R_3; 42 nălucilor R_1, R_2: nălucirilor R_3.

34 4 plimbărei R_1: plimbării R_2, R_3; 10 ciurez R_1: huhurez R_2, R_3; 24 răspunsese R_1, R_2: răspunse R_3.

35 20 de-acolo R_1, R_2: d-acolo R_3; 29 - 30 va s'zică R_1: va să zică R_2, R_3; 37 Serghe R_1: Serghie R_2, R_3.

36 34 Niculină R_1, R_2: Niculina R_3.

37 9 lucrul R_1: lucru R_2, R_3; 24 da dacă R_1: dacă R_2, R_3.

38 41 sprâncenileR_1: sprâncenele R_2, R_3.

39 37 mă apucă R_1: mă apuca R_2, R_3.

40 12 ăstea-s R_1, R_2: astea-s R_3; 19 ca să stea R_1; să stea R_2, R_3; 24 încăperei R_1, R_2: încăperii R_3; 30 ochi R_1: ochii R_2, R_3.

41 4 - 5 la loc de onoare, în negru era portretul R_1: la loc de onoare, dedesuptul paraclisului, era portretul în negru R_2, R_3; 15 încreţite R_1: încreţite şi strânse R_2, R_3; 16 transperante R_1: transparente R_2, R_3; 26 încăpăţinare R_1: încăpăţânare R_2, R_3.

42 3 uimirea R_1: uimirea ei R_2, R_3; 4 zădarnice R_1: zadarnice R_2, R_3; 13 poştei R_1, R_2: portiţei R_3; 19 o înfrângere R_1: înfrângere R_2, R_3.

44 12 - 13 prea puţine şi prea izolate R_1, R_2: prea izolate R_3; 22 văzurăm R_1: văzuserăm R_2, R_3; se bucură R_1: se bucura R_2, R_3.

45 28 din viul nopţei R_1: din timpul nopţii R_2, R_3.

47 33 Plecai R_1: Plecam R_2, R_3.

48 39 ţine R_1: ţinea R_2, R_3; 41 portiţei R_1, R_2: porţei R_3.

49 8 adăugă R_1, R_2: adăogă R_3.

51 36 golite R_1: goale R_2, R_3.

53 2 încă R_1, R_2: însă R_3; 10 îndelungă R_1: îndelungată R_2, R_3; 35 muniţiunile R_1, R_2: muniţiile R_3.

54 28 îndemnă R_1, R_2: îndeamnă R_3; 34 astfel încât R_1, R_2: astfel R_3.

56 14 ameţit R_1, R_2: ameţiţi R_3; 21 cu batalionul pe care-l înlocuisem R_1: cu cancelariile şi trenul regimentar R_2, R_3.

57 6 percheziţie R_1, R_2: perchiziţie R_3; 22 găsisei R_1, R_2: găsiseşi R_3; 28 ale R_1: ăle R_2, R_3.

58 22 vremei R_1: vremii R_2, R_3; 32 decât chiar R_1, R_2: decât R_3; 40 la oraş R_1, R_2: în oraş R_3.

59 22 de orice R_1, R_2: decât orice R_3; 29 încăpăţinare R_1: încăpăţânare R_2, R_3.

60 11 l-am prins R_1: l-au mai prins R_2, R_3.

61 29 dogorâţi R_1, R_2: dogoriţi R_3.

63 27 — E la vecini? R_1, R_2: — Adormisei? R_3; 42 ferestuca R_1: ferestruica R_2, R_3.

64 9 aci R_1, R_2: aici R_3; 28 şi 29 Gheorghe Afanasovici R_1: Gheorghe Ivanovici R_2, R_3.

66 10 bucătarului R_1: bucătăriei R_2, R_3; 18 acordare R_1: acordă R_2, R_3;

67 40 he, he... un om... R_1: un om... R_2, R_3.

69 42 revelaţii R_1: mântuiri R_2, R_3.

70 13 respiraţiile R_1, R_2: respiraţia R_3.

73 15 în seamă R_1, R_2: de seamă R_3; 30 reîncepere R_1, R_2: începu R_3.

74 27 ea R_1: dânsa R_2, R_3; 37 nu putu R_1: nici acum nu putu R_2, R_3.

76 5 acelaş R_1, R_2: aceleaşi R_3.

79 8 îmbrăţişerile R_1, R_2: îmbrăţişările R_3; 15 constatăi speriat R_1, R_2: constatai R_3; 30 trăsărea R_1, R_2: tresărea R_3; 38 lămuriri R_1; explicaţii R_2, R_3.

81 6 la capăt R_1: la capătul R_2, R_3; 20 deschise R_1, R_2: deschisese R_3.

82 18 – Ha, Ha, spuneam eu... R_1: — Vezi, asta spuneam eu!... R_2, R_3.

83 8 vieţii R_1, R_2: vieţei R_3.

84 8 să-i supravegheze R_1, R_2: să-i supraveghezi R_3; 18 interdictului R_1, R_2: interdicţiei R_3; 22 şi mi se raportă R_1: şi de astă dată mi se raportă R_2, R_3; 33-34 chiar eu R_1: chiar eu pe nebună R_2, R_3.

85 12 decât comprimă şi dezdoi R_1: decât să comprime şi dezdoaie R_2, R_3; 28 de linia R_1, R_2: linia R_3.

86 3 a plecat R_1, R_2: e plecat R_3; 31 ce-mi R_1: care-mi R_2, R_3.

87 9 percheziţie R_1, R_2: perchiziţie R_3; 11 L-am dezbrăcat la piele, i-am cercetat hainele centimetru cu centimetru pătrat R_1: L-am dezbrăcat la piele R_2, R_3; 30 dolmanul R_1: dolman R_2, R_3.

88 31 venii R_1: revenii R_2, R_3.

89 3 era R_1, R_2: erau R_3.

91 2 zdrenţele R_1: zdrenţe R_2, R_3; 9 trimete R_1, R_2: trimite R_3; 20 avalanşe R_1: avalanşă R_2, R_3; 24 ceva — ceva R_1, R_2: ceva R_3; 25 ceea ce R_1: tocmai ceea ce R_2, R_3; 28 ofiţir R_1, R_2: ofiţer R_1.

92 1 da, da R_1 R_2: da R_3; 25 mai bine dispus R_1: mai dispus R_2, R_3.

93 3 astea R_1, R_2: asta R_3; 7 înecat R_1, R_2: încet R_3; 19 figura-i R_1,-R_2: figură-i R_3; 24 supremă R_1, R_2: suprema R_3.

94 9-10 se pusese R_1: se puse R_2, R_3.

98 12 ar fi fost R_1, R_2: ar fi R_3; 20 cu o coadă R_1: ca o coadă R_2, R_3.

99 27 sub R_1: pe sub R_2, R_3.

102 27 ofiţir R_1: ofiţer R_2, R_3; 30-31 şi saldaţii lui nu stau o iacă R_1, R_2, R_3.

103 2 a fost înaintea mea R_1: a fost înaintea mea... când a mai fost pe-aici tot un detaşament din regimentul nostru... R_2, R_3; 34 nu fu mică deloc R_1, R_2: nu fu mică R_3.

105 2 să păşesc înainte orbeşte R_1: să păşesc orbeşte R_2, R_3; 33 Era om din popor R_1: Era, cu adevărat, om din popor R_2, R_3.

106 34 pe-aia R_1: pe-aşeia R_2, R_3; 36 n-aş mai vrea eu R_1: n-aş vrea eu R_2, R_3; 40 de-aci R_1, R_2: de-aici R_3.

107 14 îmbrăţişeri R_1, R_2: îmbrăţişări R_3; 34- 35 îmi venea atunci R_1, R_2: îmi venea R_3.

108 8 încăpăţinat R_1; încăpăţânat R_2, R_3.

111 15 zăvorite R_1: zăvorâte R_2, R_3; 27 Boldurul R_1: Volburul R_2, R_3; 32 Boldur R_1, R_2, R_3; 35 găsiseră R_1, R_2: găsiră R_3; 40 Boldurul R_1, R_2, R_3.

113 33 a hotărât R_1, R_2: e hotărât R_3.

114 22 toate trei revolvere R_1, R_3: toate trei revolverele R_2; 31 acestea R_1, R_2: aceasta R_3.

115 11 perchiziţie R_1, R_2: percheziţie R_3; 14 colonel R_1, R_2: colonelul R_3.

116 5 servesc R_1, R_2: jertfesc R_3; 8 Europa R_1: Evropa R_2, R_3.

117 4 ca un R_1, R_2: şi ca un R_3; 30 oaspetele R_1, R_2: oaspele R_3; 37 pe care-l R_1, R_2: ce R_3; 39-40 abagiu R_1, R_2: şi abagiu R_3.

118 12 ca la R_1, R_2: ca R_3; 24 păreţii R_1, R_2: pereţii R_3.

119 41 veşteji R_1: vesteji R_2, R_3;

120 9 acesta R_1, R_2: aceasta R_3; 11 acea R_1, R_2: aceea R_3.

121 2 cu sarcasm R_1: cu batjocură R_2, R_3; 21 reviu R_1, R_2: revin R_3; 31 ordinile R_1, R_2: ordinele R_3; 38 închipuirei R_1, R_2: împlinirei R_3.

122 4 nu-i mai R_1: nu-i R_2, R_3.

123 39 să-şi ţină R_1: să-şi ducă R_2, R_3.

124 16 atât de promptă R_1, R_2: de promptă R_3.

125 4 din adolescenţă R_1, R_2: de adolescenţă R_3; 22 Răznovan Alexe R_1: Potroc Alexe R_2, R_3; 33 proprietăraşilor R_1, R_2: proprietarilor R_3.

126 4 geamantanul R_1, R_2: geamandanul R_3.

128 1 a fost R_1: a fost cu adevărat R_2, R_3: 6 A... rusoaica R_1: A... R_2, R_3; poate R_1: poate auzisei ... de R_2, R_3.

129 19 grotescă R_1, R_2: grotească R_3.

130 20 sarcastic R_1: sardonic R_2, R_3.

132 7 lăcrămi R_1: lacrămi R_2, R_3.

133 18 departe R_1, R_2: repede R_3; 34 aici R_1, R_2: aci R_3; 37 prea rud R_1: oarecum plat R_2, R_3; 41 n-a mai ştiut R_1, R_2: n-a mai putut R_3.

136 24-38 Ah, blestemată, scârboasă, ah, canalie de insectă!...

— Infectă idilă, dragă Eliad, iartă-mă că nu te pot felicita pentru această aventură... R_1: — Infectă idilă, dragă Iliad, gem întru târziu, respectându-i tăcerea în care căzuse — iartă-mă că nu te pot felicita pentru această aventură...

Abătut peste fire, îmi acoperisem ochii. Şi îndată acolo, în dosul degetelor strânse, mă revăzui în cea dintâi zi de Crăciun a războiului, în cazarma de infanterie transformată în şcoală militară: repaos şi păduchere. Stăteam turceşte pe patul comun şi suprapus, ferindu-mi lăcrămile, cu nesecat izvor, de ironia camarazilor amuzaţi extrem de penibila activitate. Ochii mişcătoarelor boabe de orez, surprinse de lumină, mă fixau straniu şi desigur, dacă m-ar fi asasinat cineva în acele clipe, mi s-ar fi părut lucrul cel mai firesc cu putinţă.

Sărmana fată! Ah, blestemată, scârboasă, ah, canalie de insectă! R_2, R_3.

137 4 dă R_1: oricum, dă R_2, R_3; 6 Rusoaica R_1: Haida-de! Rusoaica R_2, R_3; 12 he, he R_1: he,he, barişnia R_2, R_3; 30 cămăşei R_1, R_2: cămăşii R_3.

139 24 nu, nu... R_1: nu, nu... nu asta... R_2, R_3; 32 dar cum priveam în ochii ei, mă apuca iar fericirea... Atunci am simţit R_1: dar am simţit R_2, R_3; 35 e R_1: e încă R_2, R_3.

140 3 Să vie R_1: Să fie R_2, R_3; 7 căruia să-i spun R_1: măcar i-aş fi spus R_2, R_3; 13 şi-l văzu R_1: şi păru că-l revede R_2, R_3; în R_1: de R_2, R_3; 16 eu tocmai R_1, R_2: tocmai R_3.

141 12 reglementele R_1: regulamentele R_2, R_3; 15 reglementele R_1: regulamentele R_2; R_3.

142 5 îndeplineşti R_1: împlineşti R_2, R_3.

143 15 Cum R_1: Când R_2, R_3; 18 bunda R_1: bundra R_2, R_3.

144 10 răspunse R_1 R_2: răspunde R_3; 40-41 *Barcarola* R_1: *Romanţa fără cuvinte* R_2, R_3.

145 30 ţişniri R_1, R_2: ţâşnituri R_3.

146 20 Să-mi R_1: Să mi-i R_2, R_3.

148 27 reconstruit R_1: reconstituit R_2, R_3; 28 două mingii R_1, R_2: două mingi R_3; 30 care ni se pare un fel de ritual R_1: care a rămas în ordinea intimelor ceremonii R_2, R_3.

149 (31) - **150** (1) Valia. Seara imaginile sînt extrem de lascive R_1: Valia. Cu năluca ei alături, construiesc milioane de ipostaze: gesturi neaşteptate şi blânde la oricare din mişcările mele, chiar lipsite de eleganţă, răspunsuri cu totul neprevăzute la ritualul banal al galanteriilor, ingenuitate virgină de orice intenţie în expresia cotidiană a noutăţei lăuntrice. Încheg astfel, în necurmată elaborare, sute de situaţii idilice ori dramatice, pe care se proiectează umbre sinistre din afară, figura de buldog pietrificat a domnului colonel, ochii jucăuşi ai lui Gârneaţă şi ai celorlalţi subalterni urmărindu-mi cu prefăcut dezinteres mişcările de disimulare, chipul tragic şi sumbru al Niculinei, dinaintea înfăţişării de candoare şi mândrie senină, care caută azil. Seara, imaginile sunt extrem de lascive R_2, R_3.

150 14 spasmurile R_1, R_2: spasmele R_3; 23 putea-o R_1: o putea R_2, R_3.

151 8 Tiraspolul R_1: Tiraspol R_2, R_3; 27 în R_1, R_2: la R_3.

152 21 samaritean R_1: samarinean R_2, R_3.

153 27 moldovanca R_1, R_2: moldoveanca R_3; 29 botfori R_1: botforii R_2, R_3; 31 mângâietor R_1, R_2: mântuitor R_3; moldovancă R_1, R_2: moldoveancă R_3; 39 Izbutesc astfel R_1, R_2: Izbutesc R_3.

154 7 viziunilor R_1: visurilor R_2, R_3; 15 respectuoasă R_1: respectoasă R_2, R_3; 16 raportul R_1, R_2: raporturile R_3.

155 25 nici de perchiziţiile cari R_1: nici de percheziţie, care R_2: nici de percheziţie, care R_3.

156 7 Era tot atât de firesc din partea lor, în această R_1: Era tot atât de firească din partea lor, această R_2, R_3.

157 7-8 de a ne aminti că avem R_1, R_2: de a ne aminti măcar o dată că avem R_3; 35 răspunde R_1, R_2: răspunde R_3.

158 12 vroiau R_1: voiau R_2, R_3; 17 Nimic, domne locotenent... ia numai aşa... Unde vă vedeam... R_1: — Unde vă vedeam... R_2, R_3; 34-35 plutonierului R_1, R_2: plotonierului R_3.

159 8 nici o comunicare privitoare la vreo femeie anume *B*: nici o comunicare R_1, R_2, R_3; 10 Nu-mi amintesc nimic *B*: nu-mi amintesc R_1, R_2, R_3; 12-15 I-aţi dat drumul în seara când v-aţi întors de la domnul locotenent Iliad... *B*: Care i-aţi dat drumu ... în seara când v-aţi întors de la domnul locotent Iliad... Când v-aţi dus dumneavoastră întâi la dânsu... Era Gârneaţă de serviciu... iar eu stam aicea şi-i prijoneam pe ruşi... Ş-a fost şi ardeleanul ăsta... R_1, R_2, R_3; 16-17 — Da, mi-aduc aminte... Ce-a fost cu el?... — Hm... *B*: — Da, mi-aduc aminte... Am şi vorbit cu el, mi se pare... Eram şi eu niţel dispus atunci... — Păi da... R_1, R_2, R_3; 25 Mi-aduceam R_1, R_2: Mi-aduc R_3.

160 3 — Fotografia cu el? *B*: — O cutie lun... Fotografia cu ea? R_1, R_2, R_3; 4-6 Îl ţinea în mână... *B*: Că şi eu l-am întrebat, zicea că-l ţinea în mână de-o toartă... Al dracului ardelean, toate le-a băgat de seamă... R_1, R_2, R_3; 9 trecuse *B*: a trecut R_1, R_2, R_3; 20 prea aţi tăiat-o *B*: prea ne-aţi tăiat-o R_1, R_2, R_3; 40 s-o mai ascund R_1, R_2: s-o ascund R_3.

161 14 ca o tărie R_1, R_2: o tărie R_3.

163 10 răspunde R_1: răspunse R_2, R_3; 20 înapoi R_1: îndărăt R_2, R_3.

164 37 deşi îi ştiam R_1, R_2: deşi-i ştiam R_3.

165 6 răzbeam R_1, R_2: răzbăteam R_3; 13 paginile lui Dostoievski R_1: paginile lui Dostoievski sau ale lui Tolstoi R_2, R_3; 28 înţelegeţi *C*, R_1, R_2: înţelegi R_3.

166 5 la urmă *C*, R_1: pe urmă R_2, R_3; 6 aprobare *C*: aprobări R_1, R_2, R_3; 17 basarabeni *C*: basarabean R_1, R_2, R_3; dispuşi *C*: dispune R_1, R_2, R_3; 27 d-ăştia *C*: de-astea R_1, R_2, R_3; 37 fericea *C*: fericirea R_1, R_2, R_3.

167 4 ăstea *C*: astea R_1, R_2, R_3; 22 te cred *C*: cred R_1, R_2, R_3; 33 d-ăştia *C*: d-astea R_1, R_2, R_3; 42 eu sunt *C*: că sunt R_1, R_2, R_3.

168 11 sireacul *C*, R_1, R_2: siracul R_3; 12 Gârneaţă *C*: după obiceiul lui, Gârneaţă R_1, R_2, R_3.

169 23 urechiuşa *C*, R_1: urechiuşea R_2, R_3.

170 22 cu cel dintâi caz prielnic *C*, R_1: în cel dintâi moment prielnic R_2, R_3.

172 10 şelălant *C*, R_1, R_2: şelălalt R_3.

173 22 răsplăţei *C*, R_1, R_2: răsplatei R_3; 41 camandant *C*, R_1: camandament R_2, R_3.

174 3 şi un calic *C*, R_1: şi calic R_2, R_3.

175 5 asta *C*, R_1: aiasta R_2, R_3; 6 mulţumit *C*, R_1: mulţămit R_2, R_3.

176 22 liberat *C*, R_1, R_2: eliberat R_3.

177 25-26 dimpotrivă R_1, R_2: dimpotrivă... şi noaptea însoţit de moscali... R_3; 36 să nu să pună *C*: să nu se pună R_1, R_2, R_3.

178 11 – A... Tăcere *C*, R_1, R_2: Tăcere R_3; 40 grădinuţa *C*, R_1: grădiniţa R_2, R_3; 41 ninse *C*, R_1, R_2: întinse R_3.

179 3 Mie mi-e frig *C*, R_1, R_2: Mi-e frig R_3.

180 36 nu i-am mărturisit totul limpede, când m-a luat la socoteli... Şi de aceea nu-i voi spune cât timp tu vei mai rămâne pe-aci... *B*: nu i-am mărturisit totul limpede *C*, R_1, R_2, R_3; 41 — Şi dacă totuş? — Prinde-l... *B*: — Şi dacă totuşi? Ridică din umeri *C*, R_1, R_2, R_3.

181 3 — Nu, nu... prinde-l *B*, *C*, R_1: Râse: — Nu, nu... prinde-l R_2, R_3; 24-25 pentru a-mi para orice luare-aminte *B*: pentru a-mi para vreo bănuială faţă de dânsa *C*, R_1, R_2, R_3; 31-32 aş duce lupta cu bucurie *B*: aş începe asaltul final cu entuziasm *C*, R_1, R_2, R_3; 34-35 cum aş vrea *B*: cum aş dori *C*, R_1, R_2, R_3; 36 ce-mi stă deschisă acum *B*: ce mi se deschide de-abia acuma *C*, R_1, R_2, R_3; 39-40 Aş fi preferat să n-am îndoielile ăstea, aş fi dorit să rămân intact consacrat dulcelui vis al venirei rusoaicei *B*: Aş fi preferat să nu mai mi se arunce în picioare îndoielile astea, aş fi dorit să păstrez intact pasul meu săltat spre dulcele vis, pe care-l taie în două râul de gheaţă. *C*, R_1, R_2, R_3.

182 3 în carne şi oase *B*: când va fi aievea *C*, R_1, R_2, R_3; 5 cumplit *B*: stăruitor *C*, R_1, R_2, R_3; 6-7 acoperită, până la confuz, de misterioase văluri *B*: acoperită de mister şi confuz *C*, R_1, R_2, R_3; 16 rachiu *C*, R_1: rachiul R_2, R_3. 25 aici *C*, R_1, R_2: aci R_3; 36 Cu bundra grea, turchează R_1: Cu bundră turchează R_2, R_3; 36-37 repetă R_1: nu? repetă R_2, R_3.

183 14 soldat *C*, R_1: saldat R_2, R_3; 28 ala *C*: ăla R_1: aşela R_2, R_3; 34 Marinescu *C*, R_1: Marinescule R_2, R_3; dosarul *C*; dosarul vechi R_1, R_2, R_3; 35 cei dinainte *C*: cel dinainte R_1, R_2, R_3.

185 1 tot *C*, R_1: tăt R_2, R_3; 6 Nistru *C*: Nistrul R_1, R_2, R_3.

186 4 de nici R_1: că nici R_2, R_3. 15 altu *C*, R_1: altul R_2, R_3; 16 Eu *C* : Iu R_1, R_2, R_3; 20 S-a găsit *C*, R_1: S-o găsit R_2, R_3; 22 să teme *C*: se teme R_1, R_2, R_3.

187 2 lăcrămile *C*, R_1, R_2: lăcrimile R_3. 20 zâşeau *C*: zâceau R_1, R_2, R_3.

189 10 găsirăm *C*, R_1, R_2: găsim R_3; 37 se iubeau *C*: se întâlneau R_1, R_2, R_3.

190 5 sălciile *B*, *C*, R_1: salcia R_2, R_3; 12 Şi apoi aş *B*: Şi-aş *C*, R_1, R_2, R_3; 20-21 de la salcia *B*, *C*, R_1: din dreptul sălciei R_2, R_3; 21 din afară *B*: exterior *C*, R_1, R_2, R_3; 22 şi pe sub rândul de ostreţe dintre curte până sub hambarele *B*: de-a dreptul sub hambarele *C*, R_1, R_2, R_3; 25 larg şi înalt *B*: larg *C*, R_1, R_2, R_3; 26 ba chiar *B*: ba, de la o vreme, chiar *C*, R_1, R_2, R_3; 29 cocoşaţi de-a lungul *B*: cocoşati multă vreme de-a lungul *C*, R_1, R_2, R_3; 31 şi drumul ţinu multă vreme. În dreptul grădinuţei *B*: în dreptul grădinuţei *C*: în dreptul grădiniţei R_1, R_2: în dreptul grădinilor R_3; 32-33 şi înalt *B*: şi ceva mai larg *C*, R_1, R_2, R_3; 34-39 Îndată apoi păretele din stânga se prefăcu din cărămidă; în locul unde înceta acest coridor subteran dădurăm peste o ferestruică de pivniţă destul de largă, cu cercevele noi de stejar şi cu gratii. Băgai de seamă însă că gratiile nu se înfigeau în lemn, ci formau un fel de grătar *B*: Păretele din stânga era aci din zid tencuit; ne găseam deci exact în dosul casei. Coridorul înceta în curând în dreptul unei ferestruici sparte, de pivniţă, largă cât să treacă fără greutate un corp omenesc oricât de voluminos printr-însa, cu cercevele noi de stejar şi gratii solide, formând un fel de grătar *C*, R_1, R_2, R_3; 41 Vârâi felinarul electric prin gratii *B*: Dădui drumul felinarului electric *C*, R_1, R_2, R_3; 40 la dânsul *B*: către el *C*, R_1, R_2, R_3.

191 2-3 hambare mobile or mişcătoare, cu rost or fără rost alăturate. *B*: hambarele mişcătoare ori nemişcătoare, cu rost or fără rost trântite alături! *C*, R_1, R_2, R_3. 4-6 Înspre uliţă se vedeau acoperite cu scânduri alte două ferestruici, însă obişnuite pentru beciuri, negrăit mai mici decât acea prin care priveam noi acum, şi pe unde, dacă am fi avut cheia grătarului, chiar Gherăscu ar fi putut trece în voie. *B*: Înspre uliţă puturăm vedea încă două ferestruici, acelea însă foarte înguste şi înfundate cu bucăţi de cărămidă. Probabil pe din afară erau şi văruite. *C*, R_1, R_2, R_3; 6-7 butoaie *B*: butoaie şi câteva scăunele scurte, ţărăneşti, cu trei picioare *C*, R_1, R_2, R_3; 22 Alea trebuie să fie goale *B*: Alea trebuie să răsune a gol *C*: Astea trebuie să răsune a gol R_1, R_2, R_3; 30 se putea înălţa *B*: se înălţa uşor *C*, R_1, R_2, R_3; 35 îndată de ce se petrece *B*: fără veste, ce se petrece *C*, R_1, R_2, R_3; 41 aveau de gând să treacă *B*: aveau gând să treacă *C*: aveau gând să treacă dincolo R_1, R_2, R_3; 42 neaşteptată *B*: neprevăzută *C*, R_1, R_2, R_3.

192 4 drept acoperământ *B*: drept acoperământ al iubirei noastre *C*, R_1, R_2, R_3; 6 amantă *B*: adevărată amantă *C*, R_1, R_2, R_3; ca o gazdă binevoitoare *B*: binevoitoare *C*, R_1, R_2, R_3; 19 fără a lăsa deocamdată *B*: fără zăbavă, fără să las *C*, R_1, R_2, R_3; 25-26 puteam să prindem pe *B*: ne poate cădea în mână acest *C*, R_1, R_2, R_3; 29-30 în pivniţă unde ne cădea de-a dreptul în braţe, sau dacă găseam fereastra cu gratii încuiată pe dinăuntru, în dosul ei *B*: sub hambare, lângă fereastra cu gratii *C*, R_1, R_2, R_3; 31 noi n-aveam decât *B*: nu ne rămânea decât *C*, R_1, R_2, R_3; 35-37 să coboare fie în pivniţă, fie în coridorul lui de cârtiţă harnică şi prevăzătoare. Un post va trebui pus la intrarea obişnuită a gârliciului — pe care acum ştiam unde s-o găsim — şi când totul va fi în regulă, un agent de legătură va înştiinţa pe Cebuc, care cu echipa lui va bate în cele două uşi deodată, care dau în săliţă. Nici nu trebuie să facă prea mare tămbălău. Decât să strige: „Deschideţi, grănicerii!“ *B*[1]: să coboare. În vremea asta, la uşa gârliciului, pe care va fi uşor s-o găsim, un post mic putea fi fixat pentru orice eventualitate, pe când deasupra, la uşa din mijloc, Cebuc bunăoară avea să facă un tărăboi fără pereche: „Deschideţi, am venit să facem percheziţie!“ Mai rămânea să aflăm în ce moment anume Bălan poate fi găsit la domiciliu. *C*, R_1, R_2, R_3.

193 5 greu *C*, R_1, R_2: negru R_3; 34 or *C*, R_1: ori R_2, R_3.

194 41 săr *C*: sar R_1, R_2, R_3; 34 ei *C*, R_1: el R_2, R_3.

195 42 a redeveni îndată *C*, R_1: a redevenit R_2, R_3.

196 22 cu caicul pe Nistru *C*, R_1: printre ostroave, pe Nistru R_2, R_3; 23 debarcă *C*, R_1: alunecă R_2, R_3; 30 astragan *C*: astrahan R_1, R_2, R_3.

197 11 ce mi-a fost dat *C*: ceea ce mi-a fost dat R_1, R_2, R_3.

198 4 mi-e şi ruşine *C*: mi-e ruşine R_1, R_2, R_3.

199 12 or *C*: ori R_1, R_2, R_3.

203 21-22 spre ferestrele *C*, R_1, R_2: ferestrele R_3; 22 inervare *C*: enervare R_1, R_2, R_3.

205 20 Pentru că... ha, ha... *C*, R_1: Pentru că... R_2, R_3.

---

[1] Pentru variantele *B*, vezi ediţia de faţă, p. 312-313, unde sunt reproduse fragmentele cele mai semnificative. Comparăm, în continuare, numai manuscrisul *C* cu cele trei ediţii tipărite în timpul vieţii autorului (R_1, R_2, R_3). Suntem nevoiţi să procedăm astfel deoarece deosebirile dintre *B* şi *C* sunt atât de mari, încât ar trebui, de fapt, să reproducem întregul manuscris *B*.

206 22 sacade *C*, R_1: cascade R_2, R_3; 24 ferestruică *C*, R_1: fereastră R_2, R_3; 29-30 nu mai țin seamă nici de prezența lui *C*, R_1: nu mai țin seamă de nimic R_3; 32 pe care *C*, R_1, R_2: care R_3; 34 mă îndeamnă încă să aștept *C*, R_1, R_2: să nu mă îndemne încă să aștept R_3; 39-40 Atunci ea-și trage R_1: Dar ca și când nici nu m-ar fi auzit, ea continuă să-și tragă R_2, R_3.

207 25 împiedecă R_1, R_2: împiedică R_3.

209 8 și din R_1, R_2: din R_3; 11 oacheșe R_1: oacheșă R_2, R_3; 15 Repeta: Valentina Andreevna Grușina R_1, R_2: Și repetai R_3.

210 15 pe urmă salcia pletoasă, cu scoborâșul abrupt și ferit R_1: pe urmă scoborâșul abrupt și ferit, din dreptul salciei pletoase R_2, R_3.

211 26 amorțirea R_1, R_2: amorțeala R_3.

214 26 läsa R_1: lasă R_2, R_3.

215 20 pâlpâirei R_1: pălpâirii R_2, R_3; 25 ferestruică R_1, R_2: fereastră R_3.

217 39 perine R_1: perne R_2, R_3.

218 24 pală R_1, R_2: palme R_3.

219 14 dar răscolită R_1: și răscolită R_2, R_3; 37 santinelă R_1: sentinelă R_2, R_3.

220 1 introducerei R_1: introducerii R_2, R_3. 32 să mă anunți R_1: să mă scoli R_2, R_3; 34 să mă anunți R_1: să mă trezești R_2, R_3.

221 25 fețe R_1, R_2: fețele R_3; 25 de lei R_1, R_2: lei R_3.

224 20 patrat R_1: pătrat R_2, R_3.

225 10 de-a-nderetelea R_1, R_2: de-a-nderatelea R_3.

226 23 e o cutie R_1, R_2: e cutie R_3.

227 20 perine R_1, R_2: perne R_3.

228 3 îmi par R_1, R_2: par R_3; 31 trebuie să fie R_1, R_2: să fie R_3.

229 19 amintiri R_1, R_2: amintire R_3; 28 Dar cum am simțit R_1. Dar cum a simțit R_2, R_3; 30 să-i R_1, R_2: să-l R_3; 36 sensibila R_1: sensibilă R_2, R_3.

230 8 să mi-o aduci R_1: să mi-o aduci, care-o scăpa... R_2, R_3; să nu vă prind R_1, R_2: să nu te prind R_3; 23 Afanase R_1, R_2: Afanasie R_3. 30 *și* 36 Afanase R_1: Afanasie R_2, R_3; 37 încăpățînat R_1: încăpățânat R_2, R_3; 39 același R_1: acelaș R_2, R_3; 41 să mai rămâie R_1: să mai fi rămas R_2, R_3.

231 Afanase R_1, R_2: Afanasie R_3.

232 35 barcarolei R_1: romanței R_2, R_3; 40 bîzâi R_1: bâzâi R_2, R_3.

233 5 fâșii R_1: fâșii R_2, R_3; 10 naufragii R_1: naufragiu R_2, R_3.

235 1 scârșnite R_1: scrâșnite R_2, R_3; 4 După-amiezele R_1: După-amiezile R_2, R_3; 11 dughenelor R_1, R_2: dughenilor R_3; 12 ce s-ar fi cuvenit R_1, R_2: ce s-ar cuveni R_3; 33 clopoțel R_1, R_2: clopoței R_3; 36 din R_1, R_2: în R_3.

236 21 de R_1: din R_2, R_3; 38 Eden R_1: Paradis R_2, R_3.

237 9 făcea un haz R_1: făcea haz R_2, R_3; 15 pentru a doua zi R_1, R_2: a doua zi R_3; 18 fără ca R_1: fără R_2, R_3.

240 17 teorii R_1: opinii R_2, R_3.

241 3 periculoase R_1: periculoasele R_2, R_3; 30 mai complect R_1: și mai complect R_2, R_3; 38 cetesc R_1: citesc R_2, R_3.

243 6 ochi R_1, R_2: ochii R_3; 23-24 sau de ce te mai gândești R_1: sau de ce mai gândești R_2, R_3.

244 21 să ofer reparații R_1: să ofer reparații. (Mai târziu a revenit ea singură la mine.) R_2, R_3; 23 Acum era însoțită R_1: Acum însă, după reîntoarcerea noastră, era însoțită R_2, R_3; 38 disperate R_1: desperate R_2, R_3.

245 9 aprobator R_1; aprobător R_2, R_3; 37 colțul buzelor R_1: colțul gurei R_2, R_3.

246 7 care acum îi deveniseră reci, și-și înfipse degetele între ale mele R_1: și-și înfipse degetele, care acum îi deveniseră reci, între ale mele R_2, R_3.

248 24 piciorului înalt R_1: piciorului R_2, R_3.

251 22 mă duc să-i duc castitatea *C*: plec să-i duc castitatea R_1, R_2, R_3; 26 îndatinări *C*, R_1: îndatoriri R_2, R_3; încăpățineze R_1: încăpățâneze *C*, R_2, R_3; 27 în glumă *C*: în glumă poate R_1, R_2, R_3.

252 10 porțile R_1, R_2: portița R_3; 22 cămeșuica R_1, R_2: cămășuica R_3.

253 15 Marusiei R_1: Marusei R_2, R_3.

255 13 mijlocu-i R_1, R_2: mijlocul R_3; 25-26 le cedează bucuros în cinstea clienților R_1, R_2: le cedează bucuros, nopțile cu dever în cinstea clienților R_2, R_3.

CUPRINS

Lector: DACIANA VLĂDOIU
Tehnoredactor: GEORGETA CÂRSTEA

Tipărit la
Editura şi Atelierele Tipografice
METROPOL